1591

Levini
Lemnio
1591

SIMILITVDINVM AC PARABOLARVM QVÆ IN BIBLIIS EX HERBIS ATQVE ARboribus desumuntur, dilucida explicatio:

In qua narratione singula loca explanantur, quibus Prophetæ, obseruata stirpium natura, conciones suas illustrant, diuinaque oracula fulciunt: Auctore

LEVINO LEMNIO.

SEORSVM ACCESSERVNT

DE GEMMIS ALIQVOT, IIS PRÆSERTIM QVARVM D. IOANNES

Apostolus in sua Apocalypsi meminit: De aliis quoque, quarum vsus hoc æui apud omnes percrebuit,

LIBRI II.

Auctore FRANCISCO RVEO, *D. medico Insulano.*

Item LEVINI LEMNII DE ASTROLOGIA Liber I.

15 91.

FRANCOFVRTI
Apud Ioannem Wechelum, & Petrum Fischerum, consortes.

EXIMIO, SVMMÆQVE VIRTVTIS AC DIGNITATIS viro, D. Thomæ Thieldio Diui Bernardi in confiniis Antuerpianis ad Schaldam, Antiſtiti cumprimis reuerendo, Leuinus Lemnius Medicus Zirizęus ſacrarum literarum ſtudioſus, S. P. D.

QVVM mihi nuper ampliſſimè deprædicaret virtutis tuæ decus, & mentis præſtantiam, Antiſtes ſpectatiſſime IACOBVS SVSIVS, *vir præter antiquæ nobilitatis inſignia, omni diſciplinarum genere excultiſſimus; cœpit ilico animus noſter in tui nominis amorem ac venerationem incitari. Quis enim erga*

illum non afficiatur, qui in pacificandis optimatum dissidiis, in dirimendis sopiendisque controuersiis hæreditariis, de fundis ac suburbanis prædiis singulari pollet dexteritate ac prudentia? Quis non vnice illum diligat, veneretur, suspiciat, qui institutis erectisque aliquot palæstris literariis, artes ingenuas ac liberales disciplinas fouere non desinat? qui rebus tam exhulceratis, tantisque opinionum dissidiis distractis ac diuulsis sana consilia adhibere curat, ac propositis præmiis doctos quosque ad concionandi munus exstimulare, quo famelica ac dissipata multitudo salutaris doctrinæ pabulo saturetur; mentesque aridæ ac siticulosæ verbi Dei irrigatione reuiuiscant ac reficiantur. Nullum profecto excogitari potest opus, quod plus solidæ laudis promereatur; & quod humano generi sit vtilius, magisque frugiferum aut salutare. Quocirca excogitatum est a me argumentum vir præstantissime, tuæ dignitati aptum, tuoque tam salutari instituto accommodum, quo omnibus innotescat laudatis-

datis-

datissimus tuus iste conatus, ac longe lateque propagetur nominis tui honos; tuoque exemplo complures ad illustrandam fouendamque religionem Christianam, ac sincerum Dei cultum stabiliendum exstimulentur. Eo autem magis gratum acceptumque Amplitudini tuæ munusculum hoc literarium fore confido, quod tale quiddam a nullo hactenus tractatum sit, ipsaque rei narratio non minus habeat vtilitatis quam oblectamenti. Tametsi non defuturos ominor, qui, vbi conspexerint Medicum tractare argumentum Theologicum, confestim exclament, Ne sutor vltra crepidam: *tum id,* Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.

—Quod medicorum est,
Promittunt medici; tractant fabrilia fabri.

Horatius lib. 2. Epist. 1.

Verum hæ voces non sunt tanti, vt ab harum rerum tractatione me deterreant; quum par sit, vt omnes qui Christo nomen dederunt, ea consectentur quæ maxime salutaria sunt, illiusque doctrinam cumpri-

mis illustrent. Quod præter alios spectasse obseruo virum illustrem IOACHIMVM HOPPERVM *iurisconsultum, Hispaniarum regi Philippo a consiliis secretioribus, in enarrando Decalogo. Quamobrem non decet id mihi fraudi esse, quum sacrosancta religio a Regibus etiam atque magnatibus (quorum plerique non semper res prophanas tractant) exculta sit ac propagata, diuinoque afflatu in commentarios redacta. Documento sunt Abrahamus, Isaac, Iacob, Moses, Dauid, Solomon, Esdras, a quibus primum profluxit ac dimanauit cultus & doctrina cælestis, ac quum scripto, tum viua voce posteris per manus tradita. Eo autem minus vellicari aut arrodi meretur nostra hæc lucubratio, quod pro dimidia parte sit professionis Medicæ. Siquidem ad Medicum potissime spectat herbarum tractatio; etsi quæ ex his sumitur Metaphora, Similitudo, Exemplum, Comparatio, non alienum est ab eius professione dilucide ea explicare. Quum autem professores sacri minus fere exercitati*

tati esse soleant in herbarum cognitione, ac vix vulgatas passimque obuias herbas cognitas, perspectasque habeant; fieri nequit, vt omnia exacte atque adamussim perspiciant aut interpretentur; suaque dignitate singula exornent destituti notitia stirpium, aut minus explorata earum natura. Quocirca boni consulet æquus rerum æstimator nostram hanc qualemcunque industriam, quum ea tractem quæ magna ex parte ad Medicum spectant; quem naturæ inuestigatio, cui sedulo incumbit, ad contemplandas etiam res diuinas erigit, ad Opificis notitiam eiusque amorem atque admirationem inflammat. Spero autem candidum Lectorem minus alienum futurum erga opusculi huius autorem, vbi eius gustu se expleuerit, ac nonnihil fructus ac commodi ex illius lectione conceperit. Hac enim commendatione Genium consequi libri solent, ac plausibiles esse, summaque auiditate a studiosis expeti, præsertim vbi viri alicuius excellentis patrocinio in lucem prodeunt. Quæ res hoc apud me ef-

fecit Antiſtes cumprimis obſeruande, vt paſſus ſim hoc noſtrum Commentariolum tuis auſpiciis, tuique nominis fauore in vulgus efferri, multorumque iudiciis ac cenſuris ſubiici; quod vnum nonnunquam viros, quamlibet eruditos, ad lucubrationem ſuarum editionem retardare ſolet ac remorari. Quis eſt enim ea dicendi peritia imbutus, eaque rerum cognitione inſtructus, vt cenſores paſſim tam rigidos, Ariſtarchos tam oculatos non pertimeſcat ac reformidet? aut quis ſua ſcripta omnibus approbare, omnique ex parte calumniam abs ſe depellere poſſe confidat? præſertim in argumento quod detegit vitia, erroresque hominum, qui fere ſalutaria monita reſpuunt; eoſque aut odio proſequuntur, aut vellicant, qui illis ad virtutem, ad decus, ad probitatem, ad ſinceram religionem ſunt incitamento. Quod ipſum nusquam non deplorant ſacri vates iis locis quæ illuſtranda ſuſcepi; qui in eo toti ſunt, omnemque ſuam operam atque induſtriam conferunt; vt quum omnes, tum illos potiſſime

officii ſui commoneſaciant qui Eccleſiaſtico munere funguntur, ac diuinis miniſteriis ſunt addicti, quo ſubditis abſolutum virtutis ac pietatis exemplar exprimant; ſummoque ſtudio enitantur, ac rationem ineant, qua collapſæ atque inclinatæ Religioni medelam adferre queant, eamque erigere atque inſtaurare. Illorum enim intereſt, ac munus delegatum expoſcit, vt deuias balanteſq; ac diſſipatas oues ad Chriſti ouile dirigant, atque ad ſaluberrima cæleſtis doctrinæ paſcua reducant; vt egenis ac calamitoſis, omnique præſidio deſtitutis ſubueniant, atque illis aliquid ſolatii, nonnihil ſubſidii adferant; vt ingenuos ac bonæ indolis adoleſcentes in quibus elucet ac ſe profert aliquod viuidæ erectæque ac generoſæ mentis indicium, liberalibus diſciplinis inſtitui curent, quo aliquando Patriæ vſui ſint atque ornamento: vt virgunculis maturis ac coniugio aptis dotem conferant; ne quà pudicitiam expugnari contingat, ac publice vt mercenarias proſtitui. Hac enim ratione obtinebi-

mus ne paſſim tot exiſtant validi errones ac graſſatores nocturni, qui aliena inuadāt ac deprædentur, nec tot contaminatæ integritatis puellæ quæ in luſtris ac fornicibus extra legitimam vitæ ſocietatem, corporis ſui vſum omnibus promiſcue concedunt. Quod dedecus fœdaque vitæ conſuetudo ne inter Chriſtianos inoleſceret, in fragilem illum ſexum ſua beneficia ac munificentiam liberaliter contulerunt veteres illi Ecclesiæ proceres; qui quod cæteris virtute moribusque integritate præluceren, ac ſubditorum vſibus commodiſque ſedulo proſpicerent, Epiſcopi, præſules, antiſtites vocabantur: atque a paterno pioque affectu ac propenſione in gregem ſuæ fidei ac tutelæ commiſſum Abbates ac Cœnorbiarchæ; ſic vt dignitati & honori ſolicitudo & cura coniuncta eſſet. Conſopiebant illi tumultus ac diſſidia quæ in magnum Reipublicæ detrimentum erant euaſura, reſarſerunt laceratam ac diuulſam ciuium ac popularium concordiam, omniaque reddiderunt tranquilla ac pacata; mitigabant Re-

ſum ac Principum irritatos animos, qui ſiniſtris parumque auſpicatis nonnullorum conſiliis inflammati, grauiora quam pro æquitate, onera ſubditis inferre meditabantur. Quale exemplum editum eſt in Roboam Solomonis filio; qui quum in paternam hæreditatem aſcitus atque inauguratus imperio, iuuenum potius quam ſenum conſilio acquieſceret, florentiſſimum regnum abs ſe diuulſum alienauit. His ac plerisque aliis præclaris virtutibus enituêre veteris Eccleſiæ miniſtri, atque iis ſe potiſſimum exercuerunt, in quibus ſitus eſt præcipuus Charitatis fructus, totiusque pietatis ac religionis ſumma conſiſtit, vt Iacobus Apoſtolus palam teſtatur. Nam erigere operoſa palatia, magnisq; ſumptibus exſtruere porticus, pauimenta, xyſtos, ambulachra, periſtylia, conuiuari lautius ac magnifico ſplendidoque ferculorum apparatu; aut denique exquiſito cultu opes profundere ſubleuandis tenuioribus deſtinatas; alienum prorſus eſſe decet ab illorum conditione, natura, moribus, quorum pro-

3.Reg.12.

Cap. 2.

fessio atq; institutum frugalitatem ac moderatum rerum vsum exigit, ab omni luxu pompa, fastu, ambitione, strepitu, aliaque mundana ostentatione remotum. Hæc, vir humanissime, libere quidem, at amanter ac sincero affectu a me amplificata sunt, quo plerique exstimulentur, vt Spartam suam exornent, suamque minam aut talentum auctione conduplicent; illi inquam, qui in clarissima luce hominum versantur, ac velut in totius orbis theatro constituti, omnium ora atque oculos in se conuertunt. Sic enim futurum confido, vt qui nunc multorum animos abs se habent auersos atque alienatos, sibi magna veneratione ac reuerentia deuotos deuinctosque experiantur. Est enim virtus vitæque integritas fauoris ac beneuolentiæ, totiusq; humanæ societatis conciliatrix. Qua de re quum nuper in amœnissimo tuo secessu serio simus philosophati, præsente clarissimo ac Senatorii ordinis viro NICOLAO *de* VOOCHT *Iurisperitissimo, ac multa vltro citroque agitata sint, non visum est o-*

peræ-

peræpretium diutius huic argumento inhærere. Deus optimus maximus, cui, Christi fiducia, vota preceſque noſtras deferimus, te diu nobis ſeruet incolumem, ac tuos conatus promoueat, magnaque incrementa ac progreſſus conferat. Ziriẓææ ex Muſeo noſtro Non. Maij, Anno M.D.LXVI.

PASCHASII OENII HEICRVCINI IN AVctoris & operis commendationem Carmen.

VEnturo quotquot Medicus clarissimus æuo
Sacrauit, Genium constat habere libros.
Hic tamen inprimis docti suffragia cœtus
Promeritus, nullo fine superstes erit.
Res magnas, res difficileis, res deniq; sacras
Eruit eximium candide lector opus.
Autor enim siluas inter reptando salubres,
Cælestis Sophiæ largiter hausit aquas.
Quando vel arboribus, vel humi serpentibus herbis
Accessit prisco tempore tantus honos?
Ecquis crediderit sacri tot mystica verbi,
Clausa sub extremo cortice sensa tegi?
Si non assiduo diuinæ Pallados vsu
Lemnius occultas explicuisset opes;

Nullos

Nullos inuoluet poſthac Labyrinthicus error
Flexibus ambiguis, multipliciq; via.
Seu per odorato veſtitos gramine colles,
Seu per frondoſum te iuuat ire nemus:
Non ſecus, ac Theſeus Ariadnes fila ſequutus,
Quo te cunque feres, hoc duce tutus eris.
Si iucunda igitur, ſi quæris idonea vitæ,
Hanc propera in ſiluam ferre ſubinde gradū.
Fatidicæ ſtirpes, pleno quaſi Copia cornu,
Paſcendis animis pabula læta dabunt.

AMPLISSIMOS REGES AC SACRATISSIMOS VATES HERBARVM COGNITIONE

exacte fuisse imbutos, desumptæ ab iis tot Metaphoræ ac parabolæ declarant: quæ hic spectandæ exhibentur.

CAP. I.

PRæstantissimos Reges ac magnanimos illustresq. Heroas in ipso etiam armorum strepitu tumultuque bellico, studiose olim excoluisse rem Herbariam, ac stirpium cognitione cũ primis fuisse delectatos, præter veterum historias, Bibliorum codices abunde testantur. Quum enim harum rerum inuestigatio amœnissima varietate exornata sit, nec minus habeat vtilitatis, quam oblectamenti, non visum est Regum amplitudini, nec Imperatoriæ maiestati indecorum huiusmodi occupationibus distineri, præsertim vbi ab vrgentissimis negotiis, ac functionibus publicis respirare, atque aliquid sibi laxamenti impetrare licuit. Hac enim quum animi, tum corporis cultura non minus celebris facta est illorũ memoria, non minus illustratus nominis splendor & magnificẽtia, quam rebus aliis præclare gestis, aut hostibus vel subactis, vel ad internecionem deletis. Sic Mithridates Ponti atque vndeuiginti regnorum Rex, propter eximiam herbarum notitiam, & singulare antidoton contra venena morbosque omnes contagiosos præstantaneum, illius nomine insigni-

Reges herbarũ cultores.

tum immortale nomen est cōsequutus. Lysimachus, Eupator, Gentius Illyricorū rex, Artemisia Mausoli Cariæ regis vxor, multique alii, præter belli gloriam, herbarum cognitione illustres sunt. Marcus Curius Imperator Romanus post deuictum Pyrrhum Epirotarum regem, Lucius Cincinnatus, Marcus Valerius Coruinus plantarum amœnitate allecti, procul a strepitu & ambitione ciuili ruri consenuerunt. Solomon vero regum amplissimus, qui præter immensas opes eam consecutus est a Deo Opt. Maxim. sapientiam ac rerum cognitionem vt nullus regum illi sit comparandus, in herbarum notitia mirifice excultus, exacteq. versatus legitur, ac disseruisse non solum de piscibus, alitibus, quadrupedibus, astris, sed de arboribus etiam & stirpibus, a cedro Libani vsque ad Hyssopum qui egreditur e pariete, hoc est, a minutissima herba ad procerrimas, celsissimasque arbores vsque, omnia habuisse cognita & explorata. Sunt præter Solomonem proceres aliquot vatesque Hebræi qui passim vaticiniis suis herbarum nomina effectusque interserunt, ac comparationes ex iis mutuantur. Quum enim stirpes aliæ aliis rebus adhiberi soleant, ac nonnullæ alimenti vsum præbeant, aliæ medicamenti, pleræque vtrumque, nonnullæ noxiæ sint ac naturæ infestæ, aliæ salutares morbisque expugnandis accommodæ: ex iis Prophetæ appositissimas similitudines, scitasque & concinnas comparationes desumunt, quibus conciones exornant, ac fidem narrationi adstruunt. Quum autem multa sint in humanioribus disciplinis ac politioribus literis, totaq. philosophia humana quæ hominum animos affatim oblectant, illorumq. mentē exemplis ac morum integritate imbuunt, tum nulli ad hæc perficienda maiorem vim atque efficaciam obtinent, quam ea quę sacri vates, quorum nemo n diuinitus adflatus, concionibus adhibēt, adeo vt qu

Solomon herbarum studiosus.

3. Reg. 4.

Sapient. 7.

Varij herbarum effectus.

u

uis vel in naturæ operibus vel diuinis contemplationibus mediocriter exercitatus, facile perſpexerit, quam nō ſit ſterilis & ieiuna illorum narratio, quam non prorſus infœcunda illorum doctrina, ſed vtilis, ſalutaris, fructuoſa. Siquidem Scriptura ſacra a cęleſti patre diuini Spiritus afflatu promanans, mentes hominum ſuauiſſimo pabulo paſtuque ſalutari reficit. Quod ipſum Dauid rex indicat, deſumpta peramœna ſimilitudine a viridante floridoq. prato ac ſaluberrimis aquis, quibus armenta maxime pingueſcunt & ſaginantur: *Dominus regit me, nihil mihi deerit in loco paſcuæ vbi me conſtituit, ſuper aquas refectionis.* Sic quum ſibi gratularetur ac plauderet, quod Dei munere in diuidenda hæreditate, vberrima pecora, ſolumq. ac fundū maxime fœcundū ſortitus eſſet; *Funes*, inquit, *ceciderunt mihi in præclaris.* Solent enim olim funibus extentis metiri iugera, ſuosq. limites cuiq. aſſignare ac partiri prata: quod apud nos nunc decēpeda perficitur. Huius generis quū innumera exempla in veteri nouoq. inſtrumēto ſe proferāt, non ſolum in vulgato vitæ vſu & conſuetudine, ſed ex natura rerū quæ nihil non ſuppeditat, deprompta: operępretiū viſum eſt iſta eruere, atq. auido lectori ſpectanda exhibere; quo illi innoteſcat, quantus ſcientiæ ac ſapiētiæ theſaurus reconditus ſit in arcanis literis, quæ non tam dulcia, quā ſalutaria hominibus proferunt. Nec ſane quiſquam ex vllis Philoſophorum aut Rhetorū Poëtarumq. ſcriptis tam vberem & copioſam doctrinæ frugem, tam ſalutare animæ mentisq. pabulum eſt percepturus, quam ex vberrimo atque inexhauſto Diuinitatis fonte, illorumq. oraculis quæ diuino adflatu ſunt prodita. Quod ſi cui libeat attente cōſiderare atque intime excutere diuina eloquia, quantaq. vſi ſint ſapientia qui tam ſalutaria documenta nobis prodiderunt, mentemq. ac voluntatem Dei mortalibus indicant, illucide perſpecturus eſt, quid diuina

Dauidis ſelectiſsimæ ſimilitudines.

Pſal. 23.

Pſalm. 16.

Sacra prophanis potiora.

prophanis pręstent,& quam sint res æternæ ac solidæ caducis ac momentaneis præstantiores. Sacros vero vates præter exactam diuinitatis cognitionem in naturæ reb. exquisite versatos, nec vllius disciplinę fuisse rudes, vel illud argumento est, quod ex intimis atque arcanis naturæ similitudines & comparationes desumant; deniq. ab animantibus, herbis, arboribus, elementis, igni, terra, aquis, aëre, fluminibus, riuulis, fontibus, cisternis, Oceano, astris, gemmis, lapidibus, a fulmine, pluuia, rore, æstu, frigore, flatibus, grandine, niue, gelu, glacie, a satis & semente, a sale, a fermento, a sagena, verriculo, nassa, retibus, ab humoribus qui corpori humano subsunt, vel ab eo promanant, sanguine, lacte, semine, menstruis, a pariente & partu, a scoria, ferro, auro, argento, aliisq. innumeris Tropos ac figuratas elocutiones, Metaphoras seu Translationes, parabolas, collationes, exempla, schemata, hoc est, ornamenta verborum & Sententiarũ, & quæ quasi aliquo gestu orationem illustrant, narrationibus suis accommodant; quibus multum lucis atque intelligentiæ, plurimum dignitatis ac splendoris concionibus adferunt, mentesq. ac animos socordes atque oscitantes, suiq. oblitos ad veritatis cognitionem incitant atque inflammant: improbos adducta ex iis rebus similitudine, a maleficiis deterrent, atque ad virtutem, ad solidam felicitatem, ad Dei metum & fiduciam extimulant, illisque, omni adhibita industria, diuinitatis notitiam infigunt: probos vero & qui vitæ integritatem consectantur, stabiliunt, vtque perseuerent atque in suscepto negotio persistant, sedulo exhortantur: obiter, quod & Paulus præcipit, inordinatos, intractabiles, incompositos officii sui commonefaciunt, ac salubri placidaq. monitione increpant: pusilanimos & mœrentes solantur, imbecilles ac labantes fulciunt:, collapsos erigunt: lenitate & clementia vtuntur erga omnes, lęti

Prophetæ omnium rerum cognitione instructi.

Deus vi cogit & clemẽtia allicit.

1 Thess. 5.

ad

ad iram ad vindictam ac violentiam tardi, medentur iuxta Esaiæ ac Christi vaticinium contritis fractisque mentibus, atque animis deiecti, mœstis, afflictis salutarem medelam adhibent; prædicant captiuis remissionem & indulgentiam, occæcatis visum: ita vt diuinæ lucis efficiantur capaces; calamitosis solatiū, vinctis & diaboli tyrannide oppressis, relaxationem ac libertatem: eaque omnia elegantissimis parabolis & collationibus in suis passim scriptis perficiunt. Quum autem nemo non prophetarum, inter quos multi regia maiestate existunt: harum rerum specimen exhibeat, atque etiam Iesus Christus quiq. eius nomine apostolicę legationis munere funguntur, in eodem doctrinæ genere versentur: operæpretium me facturum sum arbitratus, si obiter commonstrē quanta sit eruditio, quam recondita sapientia, quæ rerum cognitio ac naturæ inuestigatio, quantus ardor propagandæ religionis atque, expulsa omni superstitione & idololatria proferendi cultus diuini in iis hominibus qui diuino spiritu cœlestiq. afflatu imbuti, tam salutaria nobis prodiderunt, accita ad orationis decus & ornamentum vniuersa rerum natura: quod ipsum patefacere iam meditor.

Esaia 61.
Luc. 4.

De conditione & natura Mandragoræ, quam à Lia sorore eblandita est Rachel.

CAP. II.

INTER herbas virentes ac floridas, quarum innumeras naturæ ac rerum omnium conditor Deus in vsum hominum e terra produxit, Mandragora non infimum locum obtinet, nec prorsus ignobilis est. Cuius quum in sacris Bibliis extet mentio, atque in deliciis habita sit, in edendique vsum expetita: de hac instituti argumenti sumetur exordium. Constituuntur huius stirpis duæ species: quarum vna est foliis lactucæ æmulis, sed augustioribus, saturati vm-

Genes. 1.

Mandragoræ duæ species.

brosique viroris. Pomum vero emergit e centro imoque stirpis meditullio, quod herbaceo stilo incumbit, auellanæ nucis, nonnumquam iuglandis aut castaneæ magnitudine. Hæc species fœminę nomine insignitur. Mas vero speciosa magnaque foliorum amplitudine ac pompa luxuriat, lacteo virore perpolita. Primum vero quod ex passis patulisq. quaquauersum foliis e media stirpe prodit orbiculatum ac circinatæ rotunditatis, oui gallinacei vitello aut luteo prorsus affine est, odore non sine grauitate quadam soporato, iucundo, radice crassa, pilosaq. ac bifida, atque in humanæ coxendicis aut cruris formam bifurcata. Qua occasione circumforanei quidam impostores ex huius & bryoniæ radice imagunculas cōfingunt humana specie, atque vtrumq. sexum emoliuntur, ac credulæ turbæ persuadent ea forma ac specie e terra enatas. Nonnulli serio prædicant vitalem fuisse subterraneum hunc fœtum, atque ex locis quibusdam funestis eruisse, quibus supplicio affici solent sontes ac facinorosi; qua persuasione rudi atque imperitæ plebi imponunt, atque huiusmodi impostura argento illos emungunt: Belgæ Mandragoræ poma *Deolappelen* vocant, quo nomine & radicem designant, quod mētem amatorio quodā fascino in errorem pertrahant, & quodam modo incantent. Huius pomi fuisse auidam Rachaëlem, summoque eius desiderio occupatam sacri codices referunt. Quum enim triticeæ messis tempore Ruben in rus digressus, Liæ matri attulisset Mandragoras, Rachel sterilis ac sororiæ fœcunditatis æmula, eas sibi concedi offerrique postulauit. Lia exasperata importuna interpellatione, poma illi denegauit: tandem sopita altercatione hac lege ac conditione res transacta est, vt Lia subsequente nocte marito concubitu frueretur (nam id alternis vicibus, duabus sororibus vni marito dedicatis perfici solet) Rachel vero potiretur Mandragoris, quas ea mente atque animi

Pomum Mandragoræ blandimentum amoris.

Genes. 3.

intentione a sorore eblandita creditur, quo amabili ac gratioso cum patriarcha Iacobo congressu; esu illius pomi, conceptui effici posset idonea. Quum enim inuidia in sororem permota sterilitatis probrum a se depellere atque amoliri cuperet, expostulauit cum marito, quod sterilis degeret, quum soror numerosa prole ferax esset & fœcunda. Iacobus indignatus, se perfunctum maritali munere profitetur, ipsumque nec culpari posse, nec ignauiæ argui; cæterum fœcunditatem ac conceptum Dei donum esse, illiusque arbitrio negotium istud perfici. Cæterum an Mandragora fœtificandi vim mulieribus conferat, atque vtero retinendi seminis efficaciam conciliet, in dubium vocari posset. Quum enim soporifero effectu prædita sit, & impense frigida, hæc qualitas ad tale quiddam præstandum prorsus inefficax censeri solet & inidonea. Quod tamen ita dilui posse video, vt in frigidis humidisque regionibus, atque in vtero humecto & algido tale quiddam perficere nequeat, sed in torrido æstuantique & exusto. Sic in Africa, Hispania, Iudæa, Mauritania, Numidia, Ægypto, in quibus fere regionibus mulieres adustos arentesque habent vteros ac feruidos, tum squallidos ac strigosos, non incommode hoc pomum adhiberi posse crediderim. Si quidem eius esu corpus ad temperiem reduci posse existimo: quum post amplexum & congressum maritalem soluto in somnum corpore, vterus retinendi vim seminis asciscat, nec id in fumos ac fuliginem euanescat, vt in calido atque æstuante vtero assolet, in quo vtriusque semina minus coalescunt aut vniuntur, sublata omni posteritatis spe; quod multis vsu venisse obseruaui etiam in Belgica, qui ob plus satis calidam vteri intemperiem effœtæ extiterunt, tametsi mariti sedulo illis suam operam præstarent, suoque officio alacriter fungerentur: quin & viri

ex frequenti illorum concubitu aliquando pudendarum partium vitia contrahunt a falsuginosa atque acri mordacique vligine, quæ genitali virus infert ac contagione inficit Huiusmodi mulieribus quæ fere sunt indomitæ libidinis ob ignitos vrentesq. locos, poma Mandragoræ inoffense, imo magno commodo exhiberi possunt, cum pepones, cucumeres, cucurbitæ, melones, portulaca, lactuca, solanum, aliaq. refrigerantia, quibus intensus ille feruor ac vitiosa vteri qualitas retunditur, & quo minus concumbenti deleteria sit, cohibetur. Scio equidem multa esse stirpium genera apud Belgas & Septentrioni obuersas regiones, quibus quum subsit noxia vis & perniciosa, valetudinem deteriorem efficiunt ac depopulantur, nisi illorum affectus in destruenda naturæ temperie coërceatur. Sic omnes herbæ quæ frigida qualitate imbutę sunt, pipere, zinzibere, & grano paradisi, quod nonnulli inter species cardamomi statuunt, condiuntur, quibus refrenatur illarum malitia, & obtunditur hebescitque ferocia. Sic fungi, boleti, tubera, aliaq. excrementa terræ Italis ac Transalpinis innoxia sunt: Cisalpinis vero ac Belgis nocentissima ac venenata, nisi condimentis calorificis mitigetur venenosa illorum qualitas. adde quod in calidis regionibus, quæque Sole affatim illustrantur, & incalescunt, omnia melius maturescunt, quæ vis efficit vt illa fercula vtpote libidinis incitamenta a delicatis ac ganeonibus in deliciis habita, atq. in excitandæ tentiginis vsum expetita, minus incommodi corporibus inferant. Cæterum Mandragoram odoris fragrantia ac suauitate recreasse olim Hebræos, Epithalamium siue Canticum Solomonis indicat; sic vt existimem in Iudæa illam in ratione expetitam, ac manibus contractari solitam, quod suaui quodam odore imbuta sit non sine vi somnifica & soporosa, quæ lassos & languidos recreat; vt fere esse solent

qui

qui amoribus dediti ſunt, aut aliquem depereunt, tamquam amatorio philtro incãtati. Mihi vero quid de Mandragora accidit, obiter enarrabo. Quum autem æſtiuis menſibus(nam eo tempore poma Mandragoræ ſe proferunt) ſemel atque iterum in muſeo noſtro amabilem ac ſpecioſum eius ſtirpis fructum negligenter collocaſſem, ita ſomnolentus ſum effectus, vt ægre ſopor excuti poſſit. Quum autem obnixe obluctarer ſomnolẽtię, illamq. excuſſiſſe conarer, ægre id obtinui, nec rationem tanti veterni inire potui: tandem quum quaquauerſum dimouiſſem oculos, obtulit ſe a tergo pomum Mandragoræ, quo amoto, atque in alium locum tranſlato, factus ſum alacrior, atque torporem depuli, omnemq. oſcitantiam diſcuſſi. Cæterum ab hoc ſuaui olenti, mireque odorato pomo quod gratiam fauoremque geſtanti apud amaſium conciliat, Sponſus captat occaſionem exſpatiandi. Quum enim vernis æſtiuiſque menſibus omnia frondeant ac niteſcant, ac Mandragora ſtirpeſque aliæ odorem ſuauiter in auras diffundant, Sponſam extra limen & conclaue euocat, quo relicta vrbe ruri atque in ſuburbanis prædiis ſe oblectet, ac tot paſſim florentibus herbis & arboribus, nardo, viola, liliis, malo punico, mandragoris, ipſaque floreſcente vite ſe reficiat. Quum autem ſingula quæ e terra emergunt verno tempore frondeſcant, ac florum quum amœnitate, tum fragrantia homini blandiantur, tum ipſa vitis præ cæteris fragrantiſſimum odorem exſpirat, ac naribus ſuaues halitus effundit: profert hæc ſub finem veris floſculum minutum & ſtellatum feſtucis ramentiſque orbiculatis obſitum, vt lichen, vulgo vſnea, colore ſubſpiceo aut flaueſcẽte, eximiæque ſuauitatis, quo in aſteriſci formam deciduo, confeſtim ſpecimen racemorum exhibetur. Odor huius floſculi cerebrum & cor mirifice recreat, ſic vt mihi gratiſſimum ſit floreſcente vite ſub vinea

De Mandragoræ pomo historia.

pergulata ac pampinis concamerata fornice ac testudine prandium cœnamque absoluere, aut cum æqualibus eruditis fabulis temporis tædium fallere. Huius autem flosculi odor, tanti effectus prædicatur, vt venenatas bestias abigat, adeo vt serpentes, colubri, bufones hunc perferre nequeant, sed remotissime ab eo se subducant; eruo circa florescente vite non solum salubris est & peramœna ambulatio, sed etiam secura & tuta; licet enim in herbido thoro ac viridante gramine decumbere, ac sub arbore patulis diffusa ramis opacum frigus captare, atq. æstum propulsare, vel apricatione Solis radiis incalescere & illustrari, nullo metu aut trepidatione serpentum; qui aliquando latenter in herba delitescunt, atque improuiso obrepunt, hominique terrorem incutiunt. Quum autem sponsus (quo nomine Christus a Ioanne Baptista designatur, qui erga suam Sponsam nempe Ecclesiam cœtumque illi fidentium vnice afficitur) nusquam non speciem, & venustatem, decoremque Sponsæ amplificet; atque e diuerso Sponsa mutua compensatione illi paria faciat ac vices rependat, quidquid præclarum est. & admiratione dignum in natura vniuersi, cælo, sideribus, montibus, filuis, nemoribus, campis, herbis, flosculis ex quibus suauis odor emanat, arboribus quæ non minus salubres quã spectabiles & speciosos fructus proferunt, vino generoso ac saporis eximii quod ex lectissima vite exprimitur: huc vterque congerit, ac similitudines appositissimas pro vtriusque dignitate producit. Sic nardo Sponsus comparatur herbæ cum primis odoratæ, fasciculo myrrhæ, botro aut vuæ Cypriæ ex generosissima vite decerptę. Sponsus vero amicam lilio comparat ob eximium candorem, atq odorem suauissimum; adeo vt si pedissequa & quibus stipari solet, Sponsæ conferantur, Spinę sint nulla specie, nulla formæ dignitate commendabiles, hoc est, puellę quę illam

illam comitantur velut hybridę parumque ingenuę, nihil habent amabile aut ſpecioſum, nihil ſpectabile, aut vlla gratioſa venuſtate viſendum. Huiuſmodi metaphoris ac figuratis elocutionibus ſcatet non ſolum hoc canticum; ſed tota paſſim Scriptura ſacra, ita vt ampliſſimus ſe campus aperiat, quo ſtudioſus lector poſſit oblectari, tota mente ac cogitatione a naturæ præſtantia in Opificis admirationem erecta. Sumuntur in hoc Cantico elegantiſſimæ ſimilitudines ab iis rebus, quæ ſyncopi atque animi deliquio collapſos erigunt ac ſpiritus ſopitos labanteſque inſtaurant: vt ſunt vinum odoriferum, faſciculi manuales & olfactoriola ex redolentibus herbis concinnata ac congeſta. Sic ſponſa cum langueſcit ac iam defectura videtur immodico ſponſi amore, puellari clientelæ imperat, vt aliquid fomenti adferant, vt odorata quæque naribus admoueant: *Fulcite me*, inquit, *malis, ſuſtentate odoribus, ne deficiam*. Sic etiam noſtrates, defectu animi periclitantibus, cinnamomum, caryophyllos, acetum ſambucinum, poma citria, & quę ſub eodem genere comprehenſa limones dicuntur, myrtum, ſaliuncam, aliaque odorifera olfacienda exhibent, quibus paſſim Scriptura vtitur, ac ſalutarem doctrinam deſignat, quæ mentes languidas refocillat ac reficit. *Cant. 2.*

De Manna cælitus delapſa, tum ea qua Medicis in vſu eſt.

CAP. III.

QVOD Hebræi in vaſta illa ac ſiticuloſa ſolitudine Manna paſti ſunt, non prorſus naturali cauſæ adſcribi poteſt, ſed Diuinæ potentiæ, quæ tamen naturæ vſa ſit miniſterio, vti etiam coturnicibus, gregatim in caſtra delatis, aut quum percuſſa petra, refocillando populo aqua proflueret, lignoque aqua amara dulceſceret, tum etiam quum Euri *Exod 16. Deut. 8. Num. 11. Pſal. 77.*

violentiſſimo flatu rubrum mare exiccatum tranſitum Hebræis patefaceret, ad internecionem deletis inſequentibus. Similis eſt ratio de farina multiplicata & adaucto oleo Helię & Heliſæi precibus, de coruo illi adferente panem & carnes: quod etiam de Antonio & Paulo Heremita refertur, ſi Eccleſiaſticæ hiſtoriæ habenda fides: de angelo miniſtrante Heliæ panem ſubcinericeum & aquæ poculum, quibus corroboratus quadraginta dierum ac noctiũ iter emenſus, peruenit ad montem Dei Horeb, in cuius ſpelunca tutus erat a Ieſabelis tyrannide, quæ omnes prophetas in mortem crudeliter venabatur. Hæc atque alia admiranda quæ paſſim in ſacro codice memorantur, Deus iuſſu nutuque ſuo perficere potuiſſet nulla adhibita materia, ſed tamen vti voluit rerum naturalium (quarum ipſe effector eſt & moderator) adminiculo ac velut inſtrumento, eaq. ratione ſuis proſpicere viſum eſt; atque afflictis mentibus ſolatia adferre. Quod etiam in Ezechia moribundo ac Dei ſententia morti deſtinato obſeruari poteſt; cuius apoſtema, admoto cataplaſmate ex ficubus contuſis quæ maturandi facultate pollent, ad ſanitatem perductum eſt: quo argumẽto declaratur, morbis vrgentibus, non reſpuenda medicamentorum præſidia; ſed ea, implorata Dei ope, alacriter adhibenda, quibus vita in aliquot annos producitur. Eodem vſus eſt medendi modo Chriſtus in diſpellenda cæcitate mendici, confecto collyrio ex luto & ſaliua, eaque abluta exterſaque in piſcina Siloë. Similiter in diſcutienda ſurditate, digitos in aures inſeruit, immiſſoque in linguam ſputo, loquelam muto reſtituit. Cuius generis miraculo aliàs ſolo tactu, aut verbo peregit, ab iis tantum ſtipulatus impetrandi fiduciam, quam quum inter alios clamoſus ille cęcus Bartimæus inter turbæ fremitus teſtaretur; confeſtim nullo adhibito viſibili externoque ſigno, viſum recepit.

Exod 15. Exod 17. Num. 20. Exod. 14. 3. Reg. 17. Ezech. 38. Ioan. 9. Marc. 7. Matth 9. Marc. 10. Luca 18.

cepit. Quum autem Deus pro immensa erga genus humanum bonitate ac fauore, multis magnisque rebus munificentiam suam declaret, tum præcipue inauditis stupendisque miraculis mirandam potentiam patefecit: quod inter innumera Manna demõstrat tam affluenter ex aëre in terram effusum, vt numerosissimam multitudinem satiaret. Dum enim fremeret confusa multitudo sexcentorum millium, Deoque ac Mosi obstreperet, quod ex Ægypto in tam vastam solitudinem perducti inedia conficerentur. Deus vespere incredibilem coturnicum vim & copiam in castra coëgit; mane autem ros, vndique diffusus est per castra, solique planiciem: quumque operuisset superficiem terræ, apparuit in solitudine minutum quiddam, rotundum, tenue, perinde ac si pruina esset constrata humi similitudine seminis coriandri, specie bdellii, gustu saporeque similaginis, melle confecta. Quum autem tam subita innouatio, atque insolita rerum facies admirationi esset turbulento populo, ac nonnullis stuporem incuteret, plerisque (vt quidam opinantur) contemptum & irrisionem adferret, *Manhu*, inquiunt, quid est hoc? Similis est illa Chremetis ironia & subsannatio in Clitiphonem filium personatæ atque ementitæ probitatis. Sed ipse egreditur, quam seuerus; rem quum videas, censeas. Cæterum Manna quæ medicis in vsu est, calida & humida abscessu primo, huic non prorsus dissimilis est; colligitur enim in calidis regionibus aëreum rossidumq. mel, quod æstiuis mensibus, feruescente interdiu Sole, nocturno frigore in grumos coit, atque in ramenta conglobatur ex defluxu rorulenti humoris ac madore aëreo, omnibusque passim arboribus, herbis, lapidibus incumbit mellita ista colore flauescente, quæ singula agitata zacchari more liquescit ac palatum faucesque dulcedine imbuit: quo fit vt gulæ & faucium

Num 11.

Heaut. scena 5. actus 3.

asperitatem leniat; verum quum illi subsit medica-
mentosa quædam facultas, zaccharo minus alit; ven-
trem autem vt cassia fistularis & Cylindracea emol-
lit, sed paulo clementius; quocirca tuto impuberi-
bus, seniculis, pręgnantibus, pauperibus exhiberi po-
test, vnciæ pondere, obseruata cuiusque natura ac
corporis constitutione. Mannæ autem vel mellis aë-
rei nomine insignitur, quoniam ex halitu ac vapore
terræ, calore solis sublato, ex aëre defluit, atque æsti-
uæ noctis frigore concreta plantis insidet ea prope-
modum forma ac saporis dulcedine, qua in Bibliis
Manna describitur, cuius esu multis annis pasti sunt
Israëlitæ, ita vt assiduo eius vsu nauseam illis pareret,
ac Dei donum fastidirent. Exemi ego aliquando vul-
gare hoc mannæ genus aut rossidum mel ex planta-
rum foliis, quum antelucanis horis Academiæ Lo-
uaniensis pomœria egressus, perquirendis herbis es-
sem occupatus, desinente potissimum vere, aëre
tranquillo ac placido, nullisque ventis incitato. Di-
uenditur autem adulterinum mel aëreum ex Sena
incrustata, zaccharo confecta: verum vbi id ore vo-
lutum liquescit, proditur dolus. Colligunt quidem

Adulterina Mana.

nonnulli circa aluearia, illaque loca in quibus apes
mellificant ac faueum confingunt, excrementa quę-
dam flauescente colore, sapore melleo, quæ nonnul-
li existimant ex aëreo concretu coaluisse: quum ni-
hil aliud sint, quam excrementiceus liquor & saliua
quæ a vespis, fucis & culicibus prodiit. Siquidem in-
secta apum laboribus insidiantur, & mel exugũt, quo
obseruantes apes in illa insiliunt, ac turmatim confi-
ciunt: quod indicat Virgilius:

Prima fauis ponunt fundamina: deinde tenaces
Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos — *Geor.li.4.*
Educunt fœtus, aliæ purissima mella
Stipant, & liquido distendunt nectare cellas. — *Æn.lib.1.*

Aut onera accipiunt venientum. aut agmine facto
Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.

De Lactuca siluestri. CAP. IIII.

QVVM Deus pro inexhausta sua bonitate erga homines afficiatur, omnibus modis illorum commodis prospicit ac saluti inuigilat, suamque munificentiam cumulate illis impendit, non aliud pro tam obuia ac benigna promtaque liberalitate ac gratuitis muneribus exigit, quam summum amorem ac venerationem solidamque fiduciam, qua illi innitimur, atque indubitatam certamq. spem concipimus de eius promissis. Commonefacit Deus sedulo oscitantes ac socordes sui officii, suaque beneficia subinde illis in mentem reuocat, ne vel excidere contingat, vel obliuione obrui: atque huius rei causa certos ritus ac statas solennesque ceremonias instituit, non solum in veteri Lege, in qua omnia de Christi eiusque regno typis adumbrata sunt, sed etiam in Euangelio in quo promissa exhibita sunt, atque omnia ad vnicum vsque apicem, vt Christus expirans testatus est, consummata peractaque. Sic signis quibusdam, certisque symbolis ac sacramentis quæ sub sensum cadunt ac sunt visibilia, promissiones suas, atque erga homines gratiam & reconciliationem testificatur. Siquidem Baptismus signaculum fidei, ac primus in Ecclesiam aditus, Circumcisione ac maris rubri transitu adumbratus nos Deo consecrat, eoque illi inserimur, impetrata per fidem peccatorum reconciliatione. In agni vero Paschalis esum surrogata est Synaxis, hoc est, corporis & sanguinis Christi communio, quam palam exerceri voluit, atque in cœtu Christianorum publicitus peragi, ne vnquam intermoreretur aut exolesceret mortis & resurrectionis eius memoria, sed continenter in mentem reuocetur in-

Exodi 12.
Num. 9.

Sacramẽta in quem vsum exhibita.

Baptismi effectus.

Symbolũ corporis Christi in quẽ vsum exhibitũ.

insigne illud beneficium, quo genus humanum Diaboli mortisq. tyrannide oppressum, gratuito ac nullis meritis libertati assertum est, atq. impetrata per Iesum Christum, pacificatorem omnium scelerum remissione, salutem adeptum; Siquidem *Lex per Mosen promulgata, gratia autem & veritas per Iesum Christum exorta est.* Exhibitum est olim huius mysterii, quod in Christo expressum est specimen quoddam atque adumbratio, dum Abrahamus filium vnicum Isaac victimæ destinat, dum Moses ex Dei præscripto, agni immaculati ac masculi esum instituit, eumq. vescendum cum agrestibus lactucis quæ insigni amaritudine sunt imbutæ, præscribit, quo assidue in recenti memoria versaretur miseranda seruitus, qua olim sub Pharaone oppressi sunt: excussoque intolerando iugo, in libertatem restituti. Quocirca instituta sunt agni Paschalis anniuersaria sacra, vt memoriam sibi renouarent eius diei qua olim apud Ægyprios agni sanguine postibus illito a periculo angeli exempti sunt, qui in primogenita Ægyptiorum grassabatur, atque incolumes mare rubrum transierunt: quem diem cum primis celebrem & sacrosanctum a transitu angeli, qui illos intactus præteriit; denique a mari rubro feliciter magnoque successu emenso appellabant Phase, qui nobis dicitur Pascha, Gallice *passage*, apto appositoque ad huius æui decursum vocabulo. qui nobis in hac mundi impedita ac vasta solitudine, ad immortalitatem ac cælestem patriam sedesque beatas sit transitus. Præcipitur autem edendus agnus cum lactucis siluestribus, siue herbis amaris. Siquidem in huius sæculi curriculo omnia amara sunt, acerba, tristia, calamitosa, & quæ plus aloës quã mellis habeant. Sunt qui lactucæ nomine Seridis species designari credunt, & Intyba, hoc est, Cichorium, & quæ corrupta voce Scariola dicitur, Belgis a candore *vvitte*, hoc est, candida *Enduia*, cęruleo flore

Ioan. 1.

Phase quare institutum.

eaque

eaque in lacinias diſſecto ſpectabilis, hanc ſabulo obrutam hybernis menſibus inter acetaria primis menſis inferunt. Hoc ſiquidem artificio tractata amaritudinem exuit, atque eximium candorem adſciſcit, vt ſunt interna braſſicæ capitatæ folia. Commode autem magnoque ſucceſſu adhibentur huiuſmodi herbæ hepatis obſtructionibus: habent enim amaritudinis ratione abſtergendi vim, qua meatus recludunt, atque oppilationes expediunt. Tertianas quoque febres expugnant, atque icterum ſeu morbum regium, diſcutiunt. fellis enim atque hepatis intemperiem, cui fere Iudæos eſſe obnoxios color muſtellinus indicat, mitigant. Sunt autem iſtæ ſtirpes Virgilio decantatæ in Georg. *nec amaris intyba fibris Officiunt.* ——

Cichorium hepati ſalubre.

Geor. li. 1.

Rurſus:

Forſitan, & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferiq; roſaria Pæſti:
Quoque modo potis gauderent intyba riuis,
Et virides apio ripæ: tortusq; per herbam
Creſceret in ventrem cucumis. ——

Geor. li. 4.

Commendat hæc quoque Columella in hortulo, eaque excolenda præcipit tamquam alteram ſuccidiam (ſic enim prouentum hortenſem nominat Cicero)

Lib. 10.

De Senect.

Spargite quæq; viros acuunt, armantq; puellas
Iam breue Cerephilum, & torpenti grata palato
Intyba, iam teneris frondens lactucula fibris.

Congeneres iſtisq. ſunt affines Chondrilla, Sonchus ſiue Cicerbita, & quæ vulgari voce Dens leonis, & roſtrum porcinum vocatur, hieracium, quę omnia lacteo ſucco madeſcunt, ac flaueſcenti floſculo conſpiciuntur, leporibus cuniculisq. gratiſſimum pabulum. Siquidem earum ſtirpium eſu minus hydrope hæc animalcula turgeſcunt, amaritudine exiccante humiditatem. Quocirca earum nonnullæ quæ

non intentius amarescunt, ineunte vere ibi folia te-
nerescunt, acetariis immiscentur, in pratis obuiæ e-
quino generi pabulationem suppeditant, aliæ lacte
turgescunt, inuitis hortorum cultoribus erumpunt
atque eruncandę eruendæque sunt, ne salutares her-
bas strangulent. Cęterum lactucam illam siluestrem
quæ Endiuiæ nomine insignita est, in edendi agni
Paschalis vsum adhibitam, velut condimenti loco,
non facile mihi persuaderi potest: quum ob insigne
vrentemque amaritudinem quæ linguam vellicat,
non sit esculenta, nisi quum primum emergit, nec
adhuc spinis in dorso parteq. auersa armata sit: vin-
cit enim Endiuia vulgaris, quæ germana est lactuca
siluestris, amaritudine reliquas stirpes quæ succo la-
cteo madescunt. Quocirca medici nouellam ac te-
neram in vsum medicamenti adhibent, non adultã,
quæ aculeata est ac spinulis horret, tum vetustate a-
marescit: Intybi vero species cocto elixoque agni-
culo condimenti vice adhibitam prorsus credide-
rim, nempe Cichorium & Seriolam, ex quorum nõ
solum foliis, sed radicibus etiam acetaria conficere
Belgæ didicerunt. Siquidem radix ad sesquicubiti
fere longitudinem se porrigit, quam autumno ena-
tam in taleolas ac tessellas dissecant, vt rubram pa-
stinacam, quam Carotam vocant, eamque ex aceto
& oleo, insperso piperis polline, esitant, vt etiam cu-
cumeres, crithmum, rapistrum, vulgo *Raiponse*, com-
pluraque alia quæ tempestiue suaque anni parte
hortus profundit.

Quæ vera lactuca siluestris.

De olea, oleastro, oliua, oleo.

CAP. V.

VT palma quæ ponderi non cedit, victorię insigne,
ita Olea pacis index, cuius rei specimen columba
ex arca Noë remissa edidit, quum desinente diluuio
defluxisq. ac subsidentibus aquis, oliuæ fruticem at-
tulit

Apoc. 7.

Genes. 8.

tulit mitigatę iræ Dei argumentum. Folio autem eſt hæc arbor ſalicis aut liguſtri, ſuperne viridi, auerſa imaq. parte qua terram ſpectat, albeſcente atq. incano vt alba populus, floſculo minuto ſed folioſo, colore luteo, non ſine grauitate odorato: fructifera vero eſt fœcundaq. numeroſis baccis, oblonga forma atq. ouali, quæ vbi matureſcunt, atq. nigreſcere incipiunt, oleoſo pinguiq. ſucco turgeſcunt, ex quibus oleum exprimitur articulis firmandis, fouendisque membris, tum mitigandis doloribus accommodum; agilitatem enim vigoremq. iis præſtat foris adhibitũ potius, quam in corpus admiſſum: eo ſiquidem corpora perfuſa non ſolum niteſcunt, ſed robur etiam concipiunt; atque ad obeundos labores redduntur habiliora: Quod indicaſſe Dauidem obſeruo atque Deum ob huius aliarumq. rerum munificentiam in immenſum extuliſſe. *Ipſe eſt enim qui germinare facit fœnum & gramina iumentis; herbas in vſum hominum; panẽ vt vires augeat ac confirmet; vinum, vt cor hominis lætificet; oleum, vt corpus eo niteat ac vires concipiat.* Quo ſpectat illud Plinii: *Duo liquores corporibus humanis ſaluberrimi, intus vini, foris olei.* Quin & Samaritanus quo Chriſtus deſignatur, duo hæc fomenta vulnerato adhibuit; vinum, quod abſtergit & emundat; oleum, quod lenit, quod dolorem mitigat, quod vulnus ad ſanitatem perducit: quo indicatur Chriſtum ſecus quam ſacerdotes Leuitasq. officii ſui negligentes, ſalubri doctrina afflictis ac ſauciatis mẽtibus mederi animique vulnera obligare, ac cicatrice ita obducere vt nullum veſtigium appareat, hoc eſt, nihil eorum quę ante commiſit, illi imputetur. Oleum autem intus exhibitum, aluum mollit ac lubricum efficit, aſpera quæque mitigat, venena paulo ante hauſta retundit atque hebetat, eaque innoxia facit, ac ventriculum ad vomitũ incitat, quo fere noxia ac pernicioſa quæque excutit, efficitque lubrica vi, ne venenatæ po-

Pſal. 103.

Luca 10.

tiones venas ſubeant, mortemque inferant: qua facultate hoc etiam adfert commodi, vt præſumptum temulentiæ obſiſtat, & ne quis confeſtim ebrietati ſuccumbat. Præter artis rationem faciunt qui ruptis, luxatis, contuſis, collapſis, ruinaque oppreſſis oleum vel butyrum exhibent, vt membra afflicta conſolident atq. inſtaurent, niſi omphaceum oleum, hoc eſt, immaturum quod nondum matureſcente oliua exprimitur. Nam id adſtrictionis eſt particeps, qua vi corporis partes ac diſſolutæ coaleſcunt hiantes atque vniuntur. Butyrum vero & oleum maturum inter initia, inciſa primum vena, ſi ætas patitur, non incommode exhibentur ad dolorem mitigandum, ac diſſoluendum conglobatum cõcretumque ſanguinem, in quem vſum potionem conficio ex ramentis rubiæ internis ac nuce muſcata: poſtmodum conſolidantia propinari curo millefolium, roſas rubras antequam prorſus dehiſcere incipiant, aut folia dilatare, myrti baccas, omnes ſymphyti, hoc eſt, conſolidæ ſpecies, ſuccinum marinum, quod ſperma Ceti vocatur, gneſiam ac germanam mumiã, rhabarbarum, ac nucem muſcatam toſtam, eaque omnia decocta in vino rubro ſtiptico adſtringentis naturæ: baccæ quæ omni fere nationi oliuæ dicuntur, ante maturitatem lectæ, quum adhuc virideſcunt in muria aſſeruantur ad pellenda ciborum faſtidia, ac nauſeam: acuunt enim appetentiam, atque vt amygdalæ amaræ, ebrietati obſiſtunt. Sumuntur autem ab huius ſtirpis fructu & floribus a ſcriptoribus ſacris ſimilitudines concinnæ cum primis & elegantes. Sic Iob quum improbo cuique & facinoroſo præmaturum interitum denunciat; *Antequam*, inquit, *dies huius impleantur, peribit, & virtus illius areſcet, lædetur quaſi vua floreſcens botrus eius, & velut olea proiiciens florem ſuum*: hoc eſt, ante diem ac properata ſub- itaque morte conficietur, nec ad ætatem maturam au-

Quomodo ruina oppreſſi tractandi.

Potio conſolidans.

Oliuarum vſus.

Capit. 15. & 17.

Similitudines ex olea.

aut ad statutum legitimumque vitæ tempus est peruenturus, similitudine desumpta ab arboribus ac florentibus herbis, quæ ineunte vere spectatissime prodeunt, ac florescunt: sed quarum flosculi vel vredine pereunt, vel ab Aquilone seu Borea decutiuntur. Deus enim non sinit nefarios diuturna prosperitate frui aut optatum successum consequi, adeo vt quum multum vitæ superesse possit, atque illud produci longius, præmaturam mortem illis accelerat. Sic legimus in Genesi acceleratius oppressisse homines diluuium, quod moniti non resipiscerent, nec ad frugem se conuerterent, sed in dies in deteriora prolaberentur. Et quum Deus Sacerdotibus & optimatibus Ephraim minitatur atque inopinatum exitium denunciat ob religionis neglectum, in quem propter ebrietatem ac temulentiam erant deuoluti, sic in illos per Esaiam iram suam exacuit ac vaticinium fulminat: *Væ Coronæ superbæ, flori decidenti & defluo, & erit flos deciduus & quasi temporarius ante maturitatem.* Quo indicat illos cum omni fastu & arrogantia, vt flores decussum iri, vt ficus primas & præcoces quæ confestim deceptæ deuorari solent, & æstiui fructus qui in hiemem asseruari nequeunt. Non dissimile argumentum amplificat contra Ægyptios, obita Dei nomine legatione Esaias: *Ante messem totus effloruit Ægypti populus, & præmatura perfectione germinauit, & præscindentur ramusculi eius.* Quo designat Ægyptiis tale quiddam obuenturum quale præcocibus fructibus ac primitiuis baccis, ipsisque segetibus & vitibus quę festinantius erumpunt, atque intempestiue ac præter temporis rationem maturescunt. Citissime enim huiusmodi fructus corrumpuntur, nec ad cõseruandum vsui sunt. Quo denunciat illorum felicitatem non fore diuturnam. Per Oleam etiam aliasque arbores indicantur piorum successus, rerumque omnium affluentia, & præter hæc progressus & incre-

Cap. 6.

Cap. 28.

Cap. 18.

menta virtutum: Quod ipſum omnibus teſtatum eſſe vult Dauid, qui virum pium ac Deo addictum arbori frondoſæ & fœcundæ æquiparat, quæ non otioſa eſt & ſterilis, ſed fructuoſa & fertilis, ſuoſque ramos late diffundit, & fructus edit ſalutares; quibus non tam ipſa, quam alii ſe oblectant ac reficiunt. Hieremias quoque idem argumentum amplificat atque improbis qui nulla habita Dei ratione humanis præſidiis innituntur, ac rebus caducis fidunt, omnia aduerſa pollicetur: *Maledictus*, inquit, *qui confidit in homine & a Domino recedit cor eius; erit enim velut mirica quæ in ſiticuloſa ac ieiuna terra poſita, nullum bonum, nihil ſentit commodi ex aeris clementia. Felix & beatus qui confidit in Domino, in eoq; omnem ſpem & fiduciam collocat; is arbori ſimilis eſt, quæ in irriguis locis conſita eſt, ſuasq; radices ad humorem diffundit, nec æſtum pertimeſcit, quo fere excreſcere ſolent, quæ in arido ſolo ſita ſunt: & erit folium eius viride, frondoſum, & tempore ſiccitatis fructum proferre non deſinet.* Commendatur huiuſmodi Metaphoris fiducia in Deum, nec alio deflectendam mentem, alio dirigendum cor, quam ad illum a quo omne bonum promanat, & qui hominibus nihil non præſtare ſit paratus. Hinc Dauid Deo potius quam rebus fluxis, caducis, momentaneis innixus, ſecus quam impii; *Ego*, inquit, *ſicut oliua fructifera florebo in domo Dei, quoniam confido in miſericordia eius.* Rurſus quum indicat homini minime otioſo, & qui ſe in Dei eloquiis exercet vberem rerum prouentum, vxori numeroſa prole fœcunditatem; *Beatus*, inquit, *qui timet Dominũ, & ambulat in viis eius, proſperabitur manuum ſuarum labore, felix & beatus ipſe erit. Vxor tua, ſicut vitis fœcunda, in lateribus domus tuæ. Filij tui, ſicut plãtulæ oliuarum, in circuitu menſæ tuæ. Ecce, ſic beari ac diteſcere ſolet homo qui timet Dominum.* Similiter apud Hieremiam Deus illũ cui vnice afficitur, quo ſe oblectat ac reficit oliuam pulchrã vocat, vberẽ, ſpecioſam, fructiferam, hoc eſt, nomen

Pſalm. 1. *Cap. 17.* *Pſalm. 51.* *Pſal. 128.* *Cap. 11.*

ius apud ilium gratiosum est &amabile. Huic Oseas onsonat qui ex eodem fonte oracula sua hausit, eo-em spiritu conciones suas perfecit. *Et erit quasi oliua loria eius, & odor eius vt Libani.* Quo designat illos qui Deo indiuulse adhærent illiusque placitis se oblectāt fauorabiles esse illique gratos & acceptos. Vt enim suauis halitus & fragrantia, spiritus fouet ac recreat: ita Deum reficit & oblectat odor hominis, qui salutarem illius doctrinam amplectitur, ac Diuinæ volūtati se præbet obsequentem. Sic Paulus quo ostendat illos apud Deum gratiosos esse & fauorabiles, qui eius Euangelium propagant, ac fide alios instruunt: *Christi*, inquit, *bonus gratusq; odor sumus in omni loco.* Et Patriarcha Isaac: *Odor filij mei, tamquam odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Denique in Cantico Sponsa: *Curramus in vnguentorum forum*, hoc est, id quisq. efficere studeat, vt pasci possit ac refici salutari illius doctrina, quę lassos ac labantes fulcit ac recreat, non secus quā suauissimus odor naribus oblatus collapsos animiq. deliquio sopitos instaurat atque erigit.

Cap. 14.

Simile a rebus odoratis.

2. Cor. 2.

Genes. 27

De Rhamno aculeato frutice.

CAP. VI.

RHamnus vbi adoleuit, validis robustisque quaquauersum vallata aculeis, homini si manum incautius admoueat, infesta est: adhærent illi racematim exiguo minimoq. petiolo numerosæ baccæ colore croceo, orbiculatæ, magnitudine vel myrti vel iuniperi, sapore acidissimo, quas q improuiso decerpere tentat, crebro infixo aculeo ac mucronata cuspide manum vulnerat; baccæ vbi dentibus linguaq. atteruntur, vel prementibus digitis contrectantur, croceo succo manus inficiunt: sunt enim flaccidæ & vliginosæ. Quum autem tres sint Rhamni species, ista Zelandicis sabuletis, dumosisque colliculis, copiose innascitur, Oceani accolæ *Dunen* vocant, quæ

vox corrupta an a Dumo ac dumeto deducta sit, non ausim certo statuere. Sunt tamen arenosi isti, maritimique tractus passim multis densisque virgultis, viminibus, spinosisque ac senticosis fruticibus, atque aculeatis stirpibus fœcundi; vt sunt Rhamnus, rubus, Halimus, paliurus, oxyacantha, carduus stellatus, eryngium, Ononis siue resta bouis, præter insignes alias herbas, quas affatim ea loca suppeditant. Bellonius qui Palæstinam ac Syriam peragrauit, existimat Christi Seruatoris sertum, seu spineam coronam illius capiti implicatam, ex Rhamno fuisse cõfectam, quod in iis regionibus nulla alterius generis spina se proferat. Desumit autem Dauid ex spinoso hoc fruticeappositissimam similitudinem contra fastum ac tyrannidem, contra factiones & sæuitiam improborum qui innocentibus insidiantur atque infesti sunt, damnaque inferre meditantur, quorum conatus & molimina irrita fore prædicat & inualida, *Antequam spinæ vestræ*, inquit, *indurescunt in Rhamnum, vllosq; aculeos infigere possint. Dominus velut tempestate quadam exorta conteret & conficiet vos, infringetq; vires vestras, & robur imminuet.* Quibus verbis indicat illos fraudes, imposturas, technas, sycophantias, cædes, omniaque hostilia comminisci ac meditari, sed antequam vires illis suppetant ad perficienda quę animo conceperint, conficientur ætate immatura, hoc est, priusquam adolescant ac vires ad inferenda incommoda sint consequuti. quibus verbis hæc quoque sententia subest, vt ex hac vitæ statione, in qua in tenuiores tyrannidem exercent, exturbandi sint, vt ex olla aut lebete eximi solent carnes semicrudæ, quæ non satis elixatæ esui sunt inidoneæ, quum vix calorem conceperit ab igne, qui ex spinoso atq. aculeato stridentique rhamno extruitur. Solent enim strues lignorum aut fasciculi ex paliuro, rhamno, iunipero, rubo, vepribus, ac sentibus confecti non solum manibus

Psal. 57.

Locus Dauidis explicatus.

nibus tractantium vulnus infligere, sed foco immissi crepitantibus flammis ac stridore quodam horrendo assidentes territare: sic vt etiam fauillas scintillantes atque ignitas facultas in obuios quosque eiaculentur. Hic itaque sensus ex Prophetæ verbis erui debet. Quamlibet illi sæuiant atque innocentes, opprimere tentent: nihil illis ex voto aut animi sententia successurum, sed inopinato ac repentino illorum interitu insontes periculo eximendos. De Rhamno ac desumpta ex hac stirpe similitudine nonnulla tractata sunt, lib.4.cap.9.

De Cucurbita siluestri, vulgo Colloquinthida.

CAP. VIII.

Colocynthis seu agrestis cucurbita Medicis vsui est in expugnanda piruita, & bile tum flaua tum atra. quos humores violenter & valide extundit nō sine virium detrimento, & reseratis venarum fibris, sanguinis eductiōe, quocirca coërcetur illius ferocia mastiche, & aliis quæ ventriculo robur conciliant. Fructus huius stirpis orbiculatus est, vbi maturuit, candidus pilæ magnitudine, vel vt malum Medicum seu citrium, quod ab auri colore *aurangium* vulgo vocant, si extima putaminis pars flauescens cultro adimatur, eximiæ nec prorsus ferendæ amaritudinis: quod indicatur in Regum historia. Quum enim Helisæi famulus in rus digressus, herbas colligendo pulmento collegisset, inter alias cucurbitam siluaticam, quam vulgus *Colloquinthidam* vocat ignarus quid esset, in ollam coquinariam coniecit, illisque edendum appoſuit, vbi degustassent, *Mors in olla*, conclamant; hoc est, venenum nobis exhibitum est. Helisæus nō imperitus naturæ, confestim inita ratione qua amaritudo eximi posset, farinam ollæ immiscuit: quo facto pulmentarium esculentum perfecit, abolito exotico atq. alieno sapore quo erat imbutum. Subest

4. Reg. 4.

Farina amarorem pulmentiū eximat.

huic rei ratio Physica. habet enim farina polentaria eam vim, vt extraneum atque amarulentum saporem diluat atq. aboleat, præsertim ordeacea, ex qua polenta conficitur, tum cremor massaq. polentaria, zythi aut ceruisiæ materia, maceratis aqua frugibus, auena, ordeo, ac lupi salictarii floribus quæ triuiali voce lupulus dicitur, quo fit, vt quoniam ceruisię potus ex istis fere conficitur, qui ex hoc liquore vuidi sunt, ac zytho madidi, quod identidem vsuuenit inferioris Germaniæ populis, lupulo & auena perfusi. Cæterum quotidiano experimento comprobatum habemus salsam atque amaram aquam dulcescere admixta polenta, siue ex ordeo cōfecto cremore qui ex hac stirpe est concretus liquor, vt etiam lomentum ex farina fabacea, adeo vt duarum horarum spatio mitescat ac poculenta efficiatur, citraq. offensam in corpus admitti possit.

De salice. CAP. VIII.

SAlix nota arbor, a saliendo nomen sortita, quod celeriter assiliat ac confestim arborescat, Belgis a simili etymologia *vvillige* dicta, quoniam prompta est ac voluntaria in crescendo. Quum autem huius stirpis plures sint differētię, ea Belgæ æstiuis caloribus cœnacula adornant, atque etiam virenti hac fronde ac pampinis, ægrotantium lectos velant, quæ Virgilio *glauca* dicitur, quod ad albedinem vergat: hæc siquidem gratum odorem in auras diffundit, atque aëris feruorem æstumque mitigat. Ex hac Deus per Esaiam similitudinem cumprimis elegātem desumit, qua pollicetur piis omnibus qui illi fidunt, rerum omnium affluentiam, vberem annonæ ac rei frumentariæ prouentum, prosperum in omnibus negotiis successum, nec solum externa bona & quæ corpori inseruiunt, se exhibiturum confirmat ac pollicetur, sed solida & æterna, quæq. mentes quamlibet aridas & siti-

Cap. 44.

t ſiticuloſas vberrimo Spiritus diuini pabulo fo-
eant, atque inexhauſto Diuinitatis fonte perfun-
ant, qua irrigatione mœrentes arentesq. animi in
ptimam ſpem eriguntur, atque vberrimos fructus
moris & charitatis erga Deum & proximum profe-
unt. Sic enim concionem ſuam orditur Vates exi-
nius, atque huius ſeriem proſequitur; *Ne timeas aut
metu concutiaris ſerue mi Iacob quem elegi: nam effundam a-
quas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam, perfundam ſpi-
ritu meo ſemen tuum, & benedictionem ſuper ſtirpem tuam, i-
ta vt graminum more germinent, & quaſi ſalices iuxta pro-
fluentes aquas.* Vt enim ſtirpes in locis irriguis conſitę
ſpectatiſſime frondeſcunt ac foliorum pompa luxu-
riant: ita animus humanus ſalutari doctrina perfu-
ſus ac Diuini ſpiritus fonte irrigatus, omnium virtutũ
ſplendore niteſcit, ac ſolida viuidaque fide fultus fu-
ſiſſime ramos diffundit, ac ſolidis Deoq. acceptis o-
peribus exornatur, vt arbor fœcũda fronde & fructi-
bus. quæ alios etiam reficit ac fructibus ſatiat. Iudæi
abducti in Babylonia, omni ſolatio deſtituti, ſuſpen-
derunt in ſalicibus citharas ſuas, quibus modulari ſo-
lent diuinos hymnos ac cantilenas gratulatorias Deo
viuenti, omniaq queruntur in tam triſti exilio, la-
mẽtoſa, lugubria, funeſta, amara, luctuoſa, ita vt nul-
la ratione induci potuerint, quo vllum lætitiæ argu-
mentum proferrent, ſcite tractandis organis. Appo-
ſite in ſalicibus ſuſpendiſſe deſcribuntur a Pſalmo-
grapho inſtrumenta Muſica, quum hæc arbor ſteri-
lis ſit & frugiperda, & quæ vt polluti ſemen ante ma-
turitatem obiiciat. his accedit quod amara ſit, nec
admodum ſpectabilis & amœna vti platanus, pal-
ma, cedrus, cupreſſus, terebinthus, quocirca huic ar-
bori accommoda aptaq. exilii comparatio, & quod
eius ramis citharæ affixæ ſint. Vt enim ſalix amari-
tudine imbuta eſt, nec admodum ſpecioſa aut aſpe-
ctu grata: ita exilium & tranſmigratio in Chaldæam

Simile a fructuantibus arboribus.

Pſal. 136.

fuit acerba, triſtis, amara, calamitoſa Iudæis, eoque magis quod identidem recrudeſceret dolor, & acerbitas renouaretur continenti recordatione Sionis & vrbis Hieroſolymæ, ipſiusque auguſtiſſimi templi, in quo ſacris carminibus Deum ſoliti ſunt honorare. Tantus ſiquidem mœror illorum animos occupauit ob conculcatam ſacratiſſimam religionem, atq. abactos prophetas, vrbemque dirutam ac ſolo æquatam vt nulla oblectamenta, nulla ſolatia admitterent, nec vllis blandimentis perpelli potuerint, vt ſacris Deoq. dicatis cantionibus alienas profanasq. aures demulcerent, quum ad irridenda ſacra modulamina eſſent arrecti, qua petulantia victis dolor non ſopiri, ſed recrudeſcere cœpit ac redulcerari. Siquidem vt habet Prouerbium, *Muſica in luctu, importuna narratio.* ſcite itaque ab iis reſponſum:

Hierem. Threnor.

Eccleſ. 2.

Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena, atque inter illos qui noſtræ miſeriæ & calamitati non indoleſcunt, ſed inſultant ac ſubſannant eum cultum quem exhibere conſueuimus Deo immortali? itaque fruſtra fatigant nos, vt illos oblectemus citharis noſtris, quum & nos, & Deum Hebræorum deſpiciant, ac dentatis dicteriis exagitent.

De Saliunca. CAP. IX.

SAliunca quam nonnulli Celticam nardum exiſtimant, puſillus eſt frutex non in eam altitudinẽ aſſurgens, in quam noſtra *Lauendula.* Siquidem ab humo ſe non attollit: quod Virgilius annotauit, ducta comparatione a nonnullis ſtirpibus in commendationem eius qui ſcite calamum tibiamq. inflare nouit, atque æmulo peritiorem pronunciauit;

Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliua,
Puniceis humilis quantam ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.

Eclog. 5.

Digeritur autem Saliuncula in faſciculos manuales & ol-

& olfactoriola, quæ ſubinde naribus admoueri ſolent, vel inſtaurandis fouendisque cordis viribus, vel abigendis tetris odoribus, ne ſpiritus contagione aliqua inficiantur. Eſt enim eximiæ ſuauitatis, ſic vt veſtibus ac tegeticulis lodicibusque interpoſita, gratiſſimo illa odore commendet, ac tineas blattasque abigat: quod etiam Belgæ moliuntur pſeudonardo ſiue *Lauendula*, qua paſſim ſcatent excultique ſunt apud Belgas horti, ſpicato cęruleoq; aut cæſio flore, caloris tam intenſi vt caput grauedine inficiat. Non defuerunt noſtra memoria hoſpites & caupones quidam, qui aquam lauendulæ e turbine aut meta ſtillatoria, quam *Alembicum* vocant, iniectam vino immiſcerent, quo generoſius videretur, minuſque dilutum, & facilius inebriaret: qua impoſtura id incommodi conſequuti ſunt conuiuæ, vt poſtridie acerrimo capitis dolore ſint affecti, qui vix vllis remediis diſcuti aut mitigari potuit, niſi adhibita ſomnifica potione, aut aqua frigida, vel ſero lactis affluenter hauſto. Cæterum Deus qui ſuis ampliſſima quæque pollicetur & præſtat, ex hoc exili ac minuto frutice comparationes deſumit: *Montes & colles*, inquit, *cantabunt vobis laudes, & omnes arbores plaudent manu*: hoc eſt, omnes gratulabuntur & applaudent veſtræ felicitati, ſinguli vobis honorem deferent, & magnifice laudes veſtras deprędicabũt, quod excuſſo iugo, Dei beneficio ſalutem ſitis conſequuti, atque illius munificentia ad ampliſſimam dignitatem euecti, tantiſque donis ac muneribus exornati, finito tam triſti atq. acerbo exilio. *pro ſaliunca aſſurget tibi abies, pro ſpina pinus, & pro vrtica creſcet myrtus*: Quibus verbis deſignat omnia iſtis futura incremento, atque optatos proſperosq. ſucceſſus habitura, ita, vt pro minutis abiectisq. herbis aut etiam noxiis ſpectatiſſimę arbores ac fructiferæ ſint emerſuræ. Hæc autem non ſolum ad externas ac temporalia bona, ſed ad externas do-

Iſaiæ 55.

tes, atque animi mentisque decus & ornamenta referenda sunt: vt pro ferocia, violentia, sæuitia, fastu, arrogantia, superbia, atque animi elatione; quæ (vt Paulus testatur) non dubia sunt carnis opera, succedat clemẽtia, humanitas, mansuetudo, lenitas, comitas, placabilitas, beneuolentia, benignitas, ac pleraque alia quæ inter fructus spiritus ab Apostolo referuntur, sic vt expulsa iniustitia, iniquitate, nequitia, æquitas, iustitia, probitas elucescant; pro luxuria, libidine, prodigalitate, pudicitia, moderatio, frugalitas, temperantia se proferant; pro ignauia, desidia, torpore, somnolentia, alacritas, fortitudo, magnanimitas, infirmarum rerum contemptus & despicientia, præstantia virtutis substituantur. Sic inuerso rerum ordine pro vitiosis ac deprauatis affectibus vel potius perturbationibus quæ mentem a ratione, a naturæ & Dei Lege auertunt; pax & tranquillitas quam parit fiducia in Deum, animum placide ac secure regat ac moderetur.

Galat. 5.

De herba Borith, qua medicis veteribus Struthion *vocatur, Mauritanis Arabibusq; scriptoribus* Condisi, *cui affinis recentioribus vocata* Saponaria, *&* herba fullonia, *Belgis* Zeep cruydt, *quod vt smigma eluendis maculis adhiberi soleat.*

CAP. X.

QVVM populus Iudaicus paulo ante vrbis excidium inquinatissimis esset moribus, multisque horrendis flagitiis ac sceleribus contaminatus, sic vt ad summam impietatis nihil esset reliqui, Deus eleganti similitudine illos perditos ac profligatos pronunciat; nec vllis, quamlibet præsentaneis remediis, ad saniorem mentem, ad integritatem vitæ, ad decus virtutis posse perduci. Quum enim a sacratissima religione, Deiq. cultu ad idololatriam defecissent, aliunde quam a Deo viuenti salutis præsidia conquirere cœperunt, aliunde responsa petere atq. oracula scitari,

Cap. 2. Hieremiæ explicatum.

ſcitari, quum etiam hoc accederet ad impietatis cumulum, vt inſontes non clancularijs inſidijs conficerent, ſed aperte ac paſſim in triuijs, nulla iuſtitiæ reuerentia, nullo legum metu, adeo vt nihil ſe commiſiſſe haberent perſuaſum, ac ne tantillum mali perpetraſſe, aut ſiquid patratum eſt, ac ſcelus admiſſum, perſuadent ſibi a veritate deuii atq. errore impediti, facile abſtergi atq. elui poſſe maculas & ſordes contractas cultu quodã alieno ac ſuperuacaneo, qui Deo ingratus eſt & deteſtabilis. Quocirca quum Deus videret illos contempto ſuo præcepto, inanes ſpes fouere, ac fallaces rationes ac modos comminiſci, quo ſe puros præſtare conentur, iisq. ſibi plaudant ac ſedulo perſuadeant omnia ſalutaria cõſequutos: Deus, ne illi pereat ſuus honor & magnificentia, expoſtulat cum populo ſuo, quod alio ſe cõferat, alias ciſternas ac ſcrobes eruat, quod alio properet quam ad fontem aquæ viuæ, quæ non cœnoſa eſt, non fęculenta, non exitioſa, ſed ſuauis & ſalubris. Sic autem inſtituit cum defectoribus expoſtulationem, ita vt ſingulatim quemque illorum appellet: *Ego*, inquit, *te plantaui vitem electam & generoſam, atq. lectiſſimo ſemine, præſtantiſſimis malleolis ac ſarmentis conſeui: quî ſit vt in prauam*, hoc eſt, *alienam ac degenerem ſpuriamq. vitem conuerſa ſis?* Et quo oſtendat non facile elui poſſe maculam aut næuum aſperſamque animo labem: *Si laueris*, inquit, *nitro & multiplicaueris tibi herbam Borith, maculata tamen eris coram me in iniquitate tua*: Quo indicat, tametſi in ſpeciem primaque fronte excuſſiſſe ſordes, atq. eluiſſe maculas, videaris ſuperſtitioſo quodam cultu quam tuipſe tibi fingis, & obſcuras Dei gloriam, fictaque religionis vmbra numquam tibi perſuadeas Deum tali ratione poſſe placari, aut te priſtinum nitorem conſequi: alia ineunda ratio, alius excogitandus modus, quo poſſes niteſcere, & factori tuo reconciliari. excutienda prorſus ex

Hier. 2.

animo idololatria, hoc est, adulterinus, ac fictitius cultus, alteri quam Deo attributus, amplectenda vitæ integritas, extirpanda e mente omnis nequitia, vni Deo firmiter inhærendum, illique omni fiducia stabiliter innitendum, alioqui externis rebus cultuque commentitio ac superstitioso quem Deus non exigit nec præscripsit, sibi salutem atque animi puritatem polliceri, non solum inane est & superuacaneum; sed etiam damnosum & Dei maiestati iniurium. abstergit quidem atque emaculat sordes Struthion siue lanaria quæ laneis vestibus candorem adfert, cutem expoliunt ac lentigines næuosq. abolent smegmata, verum nihil excogitari potest tanta abstergendi vi ac facultate præditum, quod animæ tuæ sordes posset eximere, quod plus satis inolitam penitusque infixam labem possit eluere. Qui enim morbum suum non agnoscit ac salutarem doctrinam a fido medico oblatam respuit, insanabilis est & desperatus, cui medicinam adhiberi Hippocrates vetat, illoque dignior Christus deserendos præcipit, vbi omnē operam studiumq. illis conseruandis impensum est.

Cap. 3.

Matth. 11. *Marc. 1.* *Lucæ 7.* *Esaiæ 40.*

Cæterum Deus apud Malachiam se Angelum missurum pollicetur qui viam præparet, quo vaticinio Ioannem Baptistam designari Euangelium testatur, ac statim venturum Dominatorem, hoc est, Christum, qui multa innouabit, multamque operam insumet corrigendis illorum vitiis formandisq moribus, quorum interest populum salubri sanaq. doctrina imbuere: *Ipse est enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit illos quasi aurum & argentum:* hoc est, puros reddet, nitidos, tersos, expolitos adempta omni rubigine & scoria vitiorum vt in fornace aut officina argentaria expoliri metalla solent. Itaque primum visum est ministerio, abstersis sordibus, ornatum ac nitorem adferre, ne qua culpari possent tan-

quam

[q]uam contaminati sceleribus qui Dei munia obeunt [s]acrisque functionibus destinantur; quocirca simili[t]udinem desumit a rebus externis eamque ad ani[m]um transfert. Siquidem fullonia herba siue Stru[t]hion incredibilem vim obtinet in eluendis maculis, [a]tque imbuendis candore lanis; pollet enim vi abs[t]ersoria; adeo vt etiam pituitam e capite eliciat, ac [s]ternutamentum moueat tanta violentia, vt partum mortuum excutiat.

De Cocco vermiculo, Conchylio, Murice, Ostro.

CAP. XI.

[F]Rutex est pusillus exilibus ramis, folio aculeato, cui annascitur coccus seu granum tinctorium, [q]uod colorem rubrum ac rutilantem exhibet aspe[c]tu gratissimum, oculisque amabilem: cuius tinctu[r]a aut succo imbuta lana aut byssus, exuberantissime [m]ireque splendido rubore illum inficit. Inuenitur [e]tiam in aquifolio vel acrifolio potius, qualis est ar[b]or Belgis vulgaris, folio læuore perpolito, quaqua[v]ersum aculeato, perenni virore, vt cui numquam [f]olia decidant. Ex hoc grano Coccinea vestis no[m]en obtinet, cuius in Bibliis sæpe fit mentio, vermi[c]ula, muricata, qualis est rosis rubore perfusis, ostri[n]a, quisquiliata quæ purpureo colore flagrat, atque [a]mabili rubore collucet, oculisque blanditur, qui [c]olor Imperatorum ac regum paludamentis dicatus [e]st, ac purpuratorum apud Romanos pallis ac gale[i]s. Sic in Cantico sponsæ rubicunda labra, vittæ [c]occineæ comparantur. Sic puellæ Belgicæ venusta[ti]s studiosæ labella corallina & coccinea moliuntur. [I]osuæ defuncto Mose, dux Iudæorum constitutus, [p]allium coccineum gestasse legitur. Sic Christus in [l]udibrium affectati regni chlamyde purpurea indu[t]us describitur. In Apocalypsi vero mulier illa scor-

Cap. 4. *Cap. 2. & 7.* *Matt. 27.* *Cap. 17. & 18.*

tatrix, quæ domum suam patefecit omnium cupidi-
tati, insedisse describitur bestiæ coccineæ, eaque mu-
lier induta erat purpura, coccino, auroque deaurata,
& gemmis, & margaritis, habens poculum in manu
sua plenum abominationibus, & immunditia libidi-
nis suæ. Et fronti inscriptum erat mysterium Baby-
lon, Romanæ vrbis typus & figura, vt Hieronymus
interpretatur: quibus insignibus fastum indicat, su-
perbiam, arrogantiam, mentem sanguinariam atq;
Luc. 16. innocentem cæde cruentam. Diuitem vero illum
epulonem præter sumptuosas mensas atque appara-
tum ferculorum, indutum fuisse purpura & bysso hi-
storia Euangelica testatur, nulla humanitate, nullo
pietatis in egenos & miseros affectu. Ex huius succi
rubicundo colore desumitur apud Esaiam compara-
Cap. 1. tio, atque instituitur concio cõtra illos qui innocen-
tum sanguini inhiant, atque innoxios opprimere
meditantur, eosque Deus ad saniorem mentem re-
uocare, atque vt resipiscant, vt a sceleribus resiliant,
amanter extimulat. quod si obtineri possit, pollice-
tur amnestiam, hoc est, omnium scelerum obliuio-
nem, quamlibet horrenda fuerint & enormia, adeo
vt culpari sustineat, ac violatæ fidei, ruptiq; fœderis
crimen subire nõ recuset, nisi stet ꝓmissis, ac præstet
q̃d sit pollicitus. Sic.n. cum illis concionem instituit:
*Abluite manus vestras sanguinolentas, mundos vos præstate,
auferte malum cogitationũ vestrarũ ab oculis meis, desinite a-
gere peruerse, studete æquitati, subuenite oppresso, pupillos suble-
uate, viduis patrocinamini, si fuerint peccata vestra vt coccinũ,
fient niue cãdidiora, & si rubra vt vermiculus,* hoc est, pur-
pureus & cõchyliatus color, qui ex marina cõcha exi-
mitur, *velut lana alba erunt.* Quo indicat quamlibet
scelera vestra cruenta sint cęde & sanguine innocen-
tum, facile expiari posse atque elui pœnitentia ac fi-
ducia in Deum, conceptoq; emendatioris vitæ pro-
posito. Cæterum vestes coccineas seu muricatas ac
purpu-

purpureas, denique & bombycinas, quas Belgæ ob exquisitissimam lini lanæque texturam *kespen* vocant & *bombazyn*, & præter hæc sericas & holosericas, quæ in Asiatica Scythia olim confici solent, in vsu fuisse Hebræis, easque ad decus & ornamentum corporis, ad honestatem, nonnumqnam ad luxum & pompam inanemque ostentationem adhibitas Bibliorum codices passim testantur. Vnde apud Hieremiam Israël insultat ac dira minatur, quod deserto Deo a quo omnis salus dependet, se idolis prostituat tamquam adultera, alienis se oculis exponit, ornatuque exotico sè comit ac polit, vt illos in sui amorem alliciat. *Quum* (inquit Dominus) *magna sit vbique strages ac vastitas, omnesque fortes in fugam versi, ad loca ardua atque hostibus inaccessa se conferant: tu vero perdita & vastata quid facies? Etiamsi vestieris te coccino, & ornata sis monili aureo, & pinxeris stibio seu fuco oculos tuos, frustra componeris, despiciunt enim ac despuunt te amatores tui,* nihil prorsus afficiuntur ornamentis politisque tuis vestibus, sed in animam vitamque tuam sunt intenti. Ezechiel quoque Dei nomine non minus acerba denunciat Samariæ & Hierusalem, quos adulterii insimulat, quo nomine Idololatriam atque a Deo defectionem designat. Vt enim inexpiabile scelus est & detestandum violatum coniugium, hoc est, legitima & indissolubilis vitæ societas contaminata adulterio: ita etiam execranda res idololatria, qua Deo viuenti suus honor, suum decus & gloria adimitur, atque in alium transfertur, eo autem in illos incandescit acerbius, quod non solum in lucis vmbrosisque vallibus gentilium more suas aras, statuas, delubra adornarent, magnaque pompa & vitulorum apparatu sacra sua peragerent. ita vt legitimus cultus videri possit, in eoque salutis columen consistere; sed quod accitis ac conuocatis etiam exteris in æde Deo dicata nefaria sacra perficerentur. *Et quo* (in-

Cap. 4.

Idololatria adulterio comparatur.

quit) *spectatoribus omnia magis augusta sanctaq; viderentur, in illorum gratiam lauisti te & depinxisti stibio seu fuco oculos tuos, ornataque mundo muliebri sedisti in lecto pulcherrimo, instructa mensa ante te, super quam thymiama siue suffimen, vnguentumque meum posuisti, adhibito tamquam in solenni festo exultantium strepitu.* Itaque is cultus qui mihi offerri debuit, exhibitus est idolis ac dæmonibus astante confusa multitudine ex gentibus conflata, qui eadem qua tu, fruuntur insania.

De Paliuro aculeata stirpe, cui sanguinarij comparantur atqui insidiosi, quique ad inferenda damna prompti sunt.

CAP. XII.

QVVM nusquam non Prophetæ vitia insectentur, illorumque rabiem ac ferociam reprimant, qui hominibus infesti sunt, atque ad iniuriam damnaque inferenda prompti: horum nonnullos lupis, leonibus, pantheris, colubris, aliisq infestis belluis, denique vulpibus & mustelis insidiosis animalculis componunt; nonnullos aculeatis ac senticosis stirpibus assimilant. Sic Micheas vates deplorat extinctam religionem, pietatem proculcatam, cultumque diuinum prophanatum, omnes ab integritate collapsos, nec aliud, quam fraudes, sycophantias, technas, imposturas, insidias, omniaque hostilia meditari. In hunc itaque modum scelera illorum amplificat, ac singulorum improbitatem exaggerat in immensum, a spinosis aculeatisque stirpibus desumpta similitudine: *Periit ex terra sanctitas.* exulat probitas, *& rectus* atque integer, *inter homines non est, omnes sanguini inhiant, & vir fratrem suum ad mortem venatur, & malum manuum suarum dicunt bonum*, hoc est, suis erroribus blandiuntur. *Princeps postulat, & iudex in reddendo est.* h. e in omnib. acquiescit & obseqtur illius postulatis, nullaq. habita aut obseruata iuris æquitate, sinit illum omnia pro arbitrio ac voluntatis imperio.

Cap. 7.

perio agere, vel tenuem plebeculam arrodere atque exactionibus opprimere, vel tyrannidem in tenuiores exercere. *Qui optimus ex eorum numero, est quasi Paliurus, & qui probus & integer tamquam ſpina in ſepimentis.* Quocirca huiuſmodi hominibus in imperio cõſtitutis, eum rerum ſtatum futurum indicat, vt delatoribus paſſim inquirentibus in ciuium vitam, mores ac ſtudia, non ſatis tutum ſit cuiquam fidere, aut ſua arcana committere, ne familiari quidem atque intime noto. Ingruente enim huiuſmodi tumultu, atq habita de ciuium opinionibus quæſtione, exploratisq. illorum ſententiis, labaſcunt multorum animi, atq. amicos non ſolum deſerunt, ſed nonnumquam produnt; quod euenturum Chriſtus etiam vaticinatus eſt. Itaq. in tam dubia ac vacillante multorum fide; *Ab ea*, inquit Propheta, *quæ cubat in ſinu tuo, cuſtodi claustra oris tui*, hoc eſt, ne vxori quidem mentem tuam patefacias, *quia filius contumeliam facit patri, & filia cõſurget aduerſus matrem, nurus aduerſus ſocrum ſuam. Et inimici hominis domeſtici eius*: in tanto rerum humanarum æſtu, ac tam turbulento Reipublicæ ſtatu, quo præſidio quiſq. ſe fulcire debeat obiter commonſtrat: *Ego autem Dominum reſpiciam, expectabo Deum ſeruatorem meum: Exaudiet me Deus meus.* Propter ſummam fiduciam erga Deum, & quod totus in illo conquieſcit, ab eo pendet, ſalutem ſibi pollicetur, ac præſentaneũ auxilium contra potẽtiam, ac faſtum, ac ſuperbiam, contra ſæuitiã ac nocendi rabiem. Quum enim Deus manſuetus ſit, placidus ac mitis: illi rabidi ſunt, feroces, crudeles, inhumani, atq. vt ſentes, tribuli, ſpinæ, atq arbores aculeis armatæ, quibus innocentibus damna atq. detrimẽta inferunt. Quamobrem deſumitur in hac Concione ab arboribus validis firmisq. aculeis vallatis Similitudo, qua hominum improborum naturam & conditionem ad amuſſim exprimat. Siquidem paliurus, ſpina alba quæ menſe Maio, can-

Matth. 10.
Marc. 13.

Nuſquam tuta fides.

dido ac ſuauiter olẽte floſculo paſſim in dumoſis locis ac ſepibus conſpicitur, ſentes, rubus, Creſpinus; quæ pharmacopœis *Berberis* dicitur, foliis, floribus, baccinis vel acinis racemiſque oculis blandiuntur, atque aliquem in eduliis vel medicamentis vſum habent: ſed manibus tractantium noxiæ ſunt, ſi incautius ac parum conſiderate præhendas: ita fucati homines & fallaces in ſpeciem blandi ſunt, amabiles, ſed qui arrepta vel obſeruata leuiſſima occaſione pũgant ac vulnus infligant. Eſt autem Paliurus Theophraſto, Virgilio, Plinio, Dioſcoridi, Columellæ decantatus, ſed nõ omnibus eadem facies exprimitur, tametſi omnes fateantur ſepibus minuendis accommodam, quod minacibus aculeis pecus atque homines, qui hortorum fructibus inſidiantur, arceat, non prorſus diſſimilis oxyacanthæ, ſiue acutæ ſpinæ, quod menſe Maio ſpectatiſſime floreat, exiguo quidem & minuto floſculo, cui in medio rubicundæ quædam feſtucæ inſident, ſed quæ candore & ſuauitate eximia commendabilis ſit, adeo vt nemo non apud noſtrates hac fronde ædium veſtibula exornet, ramis in vrceis aſſeruatis, atque aqua identidem irrigatis: vbi vero arbos hæc defloreſcere incipit, baccas exhibet primum virides, oblongas, maturitate rubentes, oſſiculo intus lapidoſo quod ambit membrana, intus pingui vnctoque ſapore imbuta, quo vtimur in atterendis calculis, ac leniendo veſicæ meatu.

De Gith, quæ Græce Melanthion, *vulgo a nigrore* Nigella *dicitur, Belgice* Svvarte. *Nardus ob odoris ſuauitatem, tum aliis ſtirpibus deſumpta comparatio.*

CAP. XIII.

Cap. 28.

ESaias quem alias teſtati ſumus rerum naturæ peritiſſimum, in illuſtranda ſua concione ac vaticinio, quaſdam ſtirpes, earumq. & flores & ſemina narrationi

tioni accōmodat, nempe Gith siue Melanthion, Cuminum, Triticum, Hordeum, Milium, viceam, speltā vel zeam, quæ vulgo notissima sunt, & quum armentis pabulum, tum hominibus alimentum suppeditāt. Gith, vulgo Nigella, passim in hortis obuia est, frutex cubitali altitudine, aliquando maiori pro soli vbertate, vt Zelandicis agris assolet, foliis feniculareis, tenuiter dissectis, flore cæruleo, quo euanescente capitulum se exhibet in summitate papaueraceum corniculare, oblongum, membranarum septis ac loculis distinctum, cui semina includuntur nigerrima, porri seminis non absimilia, sed odoris fragrātissimi, quod olim panis crustæ inspersum, antequam is furno immitteretur, grato sapore illum commendabat: verum is vsus nunc apud Cisalpinas nationes in dissuetudinem venit atq. exoleuit, ipsoq. semine Medici ad catarrhos discutiendos vtuntur, ad enecandos lumbricos ventri admodum infestos, ad dētium dolores leniendos, ad menstrua vrinasq. ciendas, ad abolēdas lentigines, næuos, maculas, tum fœda vitia quæ extimam cutem deformant. Cuminum Belgis nomen retinet *Cumyn*, vulgo semen vulgatissimum, quo plebeii in discutiendis flatibus, in sopiendis intestinorū doloribus ac torminibus, in hernia flatuosa reprimēda vtuntur, cui ego nigellam & lauri baccas commiscere soleo, & milii farinam, cuius etiam in hoc capite Propheta meminit. Hordeum, fruges nota, quinto generi gratissimum pabulum, quo etiam in annonæ penuria ac tritici raritate, plebecula vtitur. Medici huius decocti cremore & prisana vtuntur in æstuosis febribus, ac pulmonis atq. vocalis arteriæ vitiis, præsertim quum ex salsa pituita, aut flaua bile illæ partes vel exasperatę vel exhulceratæ sunt, admixtis violarū aut buglossæ flosculis. Ex huius quoq. frugis polenta aut maza Belgæ sapidissimum liquorem eliciunt qui iis Ceruisia dicitur, colore vt coctori visum est, fuluo,

Cuminum.

Hordeum.

croceo, luteo, flauescente, rubicundo, spiceo, præsertim vbi fæx & spumosum excrementum, quo Belgæ in pinsendo pane vtuntur, subsederit. Tunc enim gratissimum colorem adsciscit; vt vinum Creticum, vel illud exoticum, quod *Bastardum* vocant, ac saporem vinosum, qui non secus quam vinum, temulentiam excitat.

Triticum. Triticum, inter frumentacea pręcipuę nobilitatis, ex cuius farina, simila, similagine multiplices differentiæ panis conficitur, syncerus, secundarius, nauticus, furfuraceus, & aliquot adhuc genera quæ recensere superuacuum. *Milium.* Milium frumenti genus, cuius quum plures sint differentiæ, Sarmaticum, Indicum, Hispanicum, omnes apud Zelãdos spectatissime crescũt, Saracenicum vel Indicum, grano vel rubro, vel flauescente; ex his nostrates, & pultes, & panem conficere didicerunt. *Vicia.* Vicia leguminis genus, iumentorum pabulum est; vt lens, pisum, faba. Hæc obiter indicare visum est, quo Prophetæ mens exacte ac dilucide possit explicari, quæ in hoc versatur, vt declaret Deum nihil temere aut fortuito, nihil inordinate aut cõfuse, sed omnia distincte aut distribute, certaq. ratione ac lege perficere, nunc pœnas infligere coërcendis hominum sceleribus, nunc plagis & vulneribus mederi, afflictisque mentibus solatium adferre, quod aliquando maturius, nõnumquam serius peregit, sic vt vltionem differat, ac lẽte ad vindictam progrediatur, quod etiam in præstanda salute euenit: aliquando subito potentiam suam vtrobique exerit, vt expedire illi videtur, atque occasio se offert. Quocirca commonefacit vates illos, qui Dei iudicia non satis pro æquitate interpretantur, vt modeste ac reuerenter de illius Maiestate & prouidentia sentiant, vt magnifice & syncere de illo loquantur, ne quid culpent, aut calumnientur in eius factis, quum vidẽt sceleratos rerum omnium prosperitate frui, pios cala-

mitatibus

nitatibus atq. ærumnis esse expositos, quum pro incredibili sua sapientia, atq. inscrutabili consilio res mortalium recte & legitime regat ac moderetur. Desumitur autem in illustranda hac concione appotissima similitudo de agricolarum studio & occupatione, ipsaq. arandi ac serendi triturandiq. ratione. Siquidem colonus tempestiua anni parte, subacta terra, atq. æquata soli planicie, certo modo & mensura semina suis quæq. locis, atq agrorum dimensionibus humo committit; obseruatoq. ordine atq. adhibita ratione telluris, aliam agri partem tritico & hordeo deputat, aliam pro frumēti aut leguminum natura nigellæ, lupino, speltæ, milio designat; neque enim indiscrete & permixte grana solo mandat ac sulcis committit, sed singulis discriminata iugera agrosq. peculiares accommodat. Peracta antem satione, arator non cessat nec conquiescit aut otiosus est; sed post sementem messi inhiat; quocirca antequam ad maturitatem deueniant segetes, frugesq. Cereales flauescere incipiant aut maturitatem consequi, lolium, zizania inutilesq. herbas eruunt extirpantq famuli, curat ne sata strangulent, illisque alimentum depopulentur, quo tempestiue metat, atq. annonæ prouentum mature in horrea conuehat; demessa segete, eaq recondita, iam alius illi labor, alia opera peragenda oboritur: siquidem trituræ atque excutiendis granis e loculis, illaq. ex gluma, acere, paleis eximere ac purgatiora efficere meditatur: in quo opere eum delectum habet, vt singulatim cum iudicio quæq. aggrediatur, nec vlla ratione cōfundi semina sustineat. Itaq. alia cura adhibetur minutis pusillisq. seminibus, alia robustis. alia tritico, ordeo, siligini, auena. farri, lupinis, phaseolis, viciæ, lenti, cumino, Gith. Sic quum agricola industrius omnibus laborem impendat, omniaq. certa ratione & modo pro rei natura exequitur, sedulo operi insistit, ac re-

rum ſuarum ſatagit, quo emolumentum vberemq. fructum ex ruſticatione percipiat. Ita Deus in hoc mundi theatro, tantaque ac tam confuſa hominum multitudine, omnes ad frugem perducere tentat. Et quemadmodum agricola proſciſſa vomere terra, occationi intentus eſt & confringendis glebis, vt ſerit, vt metit, vt triturat ac fuſtibus ſemina excutit, vt paleas vanni flabello ventilatas a granis ſecernit, vt arbores truncat ferroq. coërcet ne luxurient, ac latius, quam par eſt, ramos diffundant; vt denique inſerit atque ex aliena arbore germen includit, ſolidoque docet inoleſcere libro: Ita Deus homines tractat, ac ſuo arbitratu nonnullis damna ac detrimenta infert ſeuerumq. iudicium in illos exercet, alios calamitatibus exercet, & explorat conſtantiam: nonnumquam malos tolerat ac manum a feriendo ſuſpēdit in ſpem emendatioris vitæ. Nec eſt quod quiſquam illi obloquatur aut obmurmuret, quum ſingulari ſua prouidentia omnia moderetur, illiq. conſtet conſilii ſui ratio. Quocirca ſi quid aduerſi inciderit, aut infligatur, ſi morbi ingruant, ſi clades, calamitates, peſtes, aliaque vitæ incommoda infeſtent, omnia hæc a Deo inferri cogitemus, quo caſtigati ad illum confugiamus, illius opem ac ſubſidium imploremus, in illo omnem ſpem ac fiduciam conſequendæ ſalutis collocemus. Quod ſi proſpera obueniant, omniaque ex voto atque animi ſententia decurrant, ſi affluant opes, ſi accreſcant latifundia, ſi offerantur honores ac dignitates, ſi res domeſtica bene aucta ſit & ſtabilita, ſi corpus validum ſit & inculpate conſtitutum, ad eundem omnem ſucceſſum rerum noſtrarum referamus, atque res proſperas & aduerſas ab illo adminiſtrari habeamus perſuaſum, illiuſque ductu & auſpiciis omnia perfici. Quod non ſolum apud Eſaiam Cyro Perſarum regi in mentem reuocat, cum Dei virtute, idque in gratiam ac fauorem gentis Iudaicæ

daicæ, res feliciter gestæ, subactæque nationes, sed nulli non mortalium testatū esse vult, Deum omniū rerum autorem esse, illiq. omnia attribuenda, quam vim & potentiam quum aliàs, tum potissime apud hunc Prophetam ipse asserit, quum inquit: *Ego Dominus, & nullus præter me, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum: ego Dominus faciēs omnia hæc.* *Isaiæ 45.* Quo indicat prosperos successus illius esse muneris: damna vero, detrimenta, aduersitates, vastitatem, pestem, famem, bellum, in vindictam scelerum ab illo inferri. Ipse enim efficit, vt qui ab illo depēdent, illi fidunt atque innituntur, pacate viuant: ediuerso, vt ii qui sceleribus se contaminant, omni calamitatum genere diuexentur. Cæterum Dominus Hieremiæ quoque agricolæ officium assignat, admotaque manu ori illius; *Ecce ego,* inquit, *dedi verba mea in ore tuo, Ecce constitui te hodie super gentes & super regna, vt euellas, destruas, perdas & dissipes, vt plantes & ædifices.* *Ioan. 15.* Quo indicat illum munitum & vallatum potentia verbi sui, virtutem habiturum ad extirpanda vitia, ad eximendos errores, ad euellendas ex animo enormes cupiditates, atque inserenda semina pietatis, ad instillandam salutarem mentemque inflammandam solida fide in amorem ac venerationem Dei viuentis. Simile argumentum tractat CHRISTVS, quum desumpta a vite & palmite similitudine: *Ego sum*, inquit, *vitis vera, pater meus agricola est; omnem palmitem in me non ferentem fructum*, hoc est, qui fidem suam non declarat per opera Charitatis, *amputat*, atque vt inutile sarmentum igni destinat, *omnem vero surculum ferentem fructum purgat*, amputatis resectisque cupiditatibus, *quo plus fructus proferat.* Ab hac non est aliena Pauli similitudo de oleastri in oleam insitione auulsis ramis ex natiuo oleæ trunco. *Rom. 11.* Quo indicat alios a felici statu

Pauli locus explicatus.

delapſos, atque a ſalute excidiſſe, alios aſcitos eſſe & cooptatos in numerum fidelium, nullo ipſorum merito, ſed ſingulari Dei fauore & gratuita bonitate, quam niſi agnoſcant, impenſiq. beneficii ſint memores, ac conſtanter in fide perſiſtant, rurſus excidendos pronunciat, atque ob ingratitudinem a Dei conſortio alienandos, aſſumptis inſertisq. poſtliminio iis qui mutata vitæ conſuetudine, excuſſaq mentis cæcitate & caligine, ad frugem, ad morum integritatem, ad veritatis cognitionem ſe conferunt, ac Chriſtum a quo deſciuerunt, amplectuntur. Hac autem ratione Deus partim reprimit ferociam faſtumque hominum atque inſolentiam compeſcit, ne quis inani ſanctimoniæ perſuaſione intumeſcat, ſuiq fiducia ſibi blandiatur, aut calamitoſis & abiectis inſultet: partim fouet atque alit illorum ſpem, qui abalienati a Deo, per fidē rurſus ſunt in natiuam oleam inſerendi, atq. in conſortium cœtumque fidelium aſſumendi.

De Lentiſco, quæ Græce Schinos dicitur, & Ilice.

CAP. XIV.

QVVM habita eſſet quæſtio in Senatu adſtante confertiſſima populi multitudine, de proſtituta Suſannæ pudicitia, ac commiſſo adulterio, in quo illam deprehenſam criminati ſunt veteratores duo fraudulenti & mendaces, Daniel prudenti ac diuinitus immiſſo conſilio explorata rei veritate, excuſſaq. facti cauſa, inſontem mortis periculo eximit, ac patefacta calumnia, ſuſpitione criminis illam liberat.

Daniel. 13.

Quum enim ad ſupplicium raperetur pudica matrona, nullius ſibi criminis conſcia, & quæ apud Deum ſuam cauſam referret, Daniel Dei ſpiritū impulſus, elata voce conclamat, nullo ſuo merito illam morti adiudicatam, ac rei cauſam accuratius excutiendam. Itaque conuocato ſeniorum conſeſſu & populi frequentia,

quentia, calumniatores ſemotos aſſeruari iuſſit, ac
eparatim conſtitui, deinde accito altero eorum, ſci-
citatur ſub qua arbore mœchus cum illa ſit congreſ-
ſus: *Sub lentiſco*, inquit: Daniel dira illi comminatus
ablegat, atque alterum produci iubet: cui quum ſi-
milis interrogatio proponitur de inito congreſſu ac
perpetrato illegitimo concubitu, *Sub ilice* inquit: i-
taque vterque, & mendacii & illatæ calumniæ con-
uictus, ex lege Moſi morte ſunt mulctari. Cæterum
vt lentiſci natura obiter explicetur, arbor eſt patu-
la, & ſic ſatis procera, acinis rubentibus, maturitate
nigris, quæ vt Terebinthus reſinarum ac gummo-
rum liquorem fundit, quem Medici *maſtichem* vo-
cant, Belgis eodem nomine cognitam, quæ vetuſta-
te coit in globulos candidos ac ſpiſſatur, catarrhos
autem exiccat ac fluxiones ſiſtit, ſuffitu ſincipiti ad-
motum, vel ramentis aliquot ore conuolutis, den-
tes mobiles ac vacillantes, atque vligine vitiatos fir-
mat, ac gratum oris halitum efficit. Ex hac arbore
cuſpides conficiuntur ab Italis, vt apud Belgas ex Iu-
niperi & lauri ſarmentis, extergendis poliendiſque
dentibus accommodæ; Sic vt prouerbiali figura di-
cantur *Lentiſcum mandere*, qui eius rei curioſi ſunt, ac
plus nimiam operam dentibus poliendis adhibent.
Noſtrates nunc ardeæ ſtellaris ex auro, argento, ebo-
re, vngue, quam alitem *Putoir* Belgæ vocant, ex pa-
ſtinaca marina, vulgo *Pülſteert*, ab aculeato telo ſic
dicta, a Galeo piſce, Zelandis *Haye*, conficiunt: ve-
rum ex lentiſco confecta dentiſcalpia minus gingi-
uas vulnerant, ſed condenſant potius aſtrictionis
ratione. Hunc veteribus in vſu fuiſſe Martialis
indicat;

Deut. 9.

Lentiſco melius, ſed ſi tibi frondea cuſpis
Defuerit, dentes penna leuare poteſt.

In Apophoretis.

Cæterum alter qui mendacii colore calumniam
adornare atque obtegere meditatur, ſub pruno, hoc

Ilex. est, ilice patratum scelus impudenter confingit. Hęc inter glandiferas arbores refertur, foliis perenni virore, nec deciduis, cuius fruticulis viscum innascitur, quo medici vtuntur in expurganda epilepsia, morbisque aliis qui ex turgidis spumosisque humoribus excitantur. Est vna ilicis species quæ coccum granum præbet, vulgo *Vermilion*, *Carmezyn*, *Scharlaken*, quo infectores vtuntur illustranda lana, bysso, ac bombyce exuberantissimi ruboris colore. Eximitur non *Acrifoliũ.* dissimile granum ex acrifolio arbore foliis quaquauersum aculeatis, læuore perpolitis, quæ quum apud Brabantos circa sepes & compita proueniat, raro in iustam magnitudinem assurgit. Vidi tamen in municipio quodam Zirizeæ contermino magnitudine pruni arboris, eamque cultoris industria & crebra stolonum amputatione in summam proceritatem fastigiatam, profert autem ineunte autumno baccas orbiculatas pisi magnitudine, insigni rubore perfusas, quales etiam exhibet ruscus, quæ nostratibus *buxus* aculeata vocatur: tum taxus arbor quæ folio laricis aut piceæ vel abietis, vt superioribus annis Londini mihi conspecta est, cuius vmbra apud Britannos non est mortifera, nec baccæ letiferæ: in Hispania enim illis venenati quiddam subesse prædicant, nec temere in alimenti vsum assumunt indigenæ, tametsi gallinas illis saginari ac pinguescere nonnulli experiantur, exuta opinor natiua insitaq. ferocitate.

De Hyacintho, vesteq; hyacinthina, vel a viola colore Ianthina.

CAP. XV.

VITTAS, tegmina, fimbrias, chlamydes, pallas velamina, operimenta, stragula Hyacinthino vel Ianthino, hoc est, violaceo colore imbuta, ad decus & ornatum adhibita, ad oblectandos pascendosque oculos olim, vt etiam nostro seculo in deliciis habita

Biblio-

[B]ibliorum codices passim demonstrant. Sic Ponti[f]ici Iudaico eius coloris indumenta regali splendore [p]ræscripta sunt ex auro, Hyacintho, purpura, cocco [i]terato, hoc est, bis tincto, bysso, atque opere Phry[g]io, quo cultu ac nitore populus rudis olim officio [c]ontinebatur, quo esset in religionem propensior: [n]unc vero, hoc est, coruscante Euangelii luce inter[n]a potius & spiritualia ornamenta spectanda sunt, [a]tque erigenda mens ad ea quæ magis salutaria sunt, [e]amque inflammant in amorem & fiduciam omni[p]otentis Dei. Siquidem externus ornatus ac ve[s]tium pompa imperitæ plebis superstitionem non[n]umquam fouet, atque oculos perstringit earum [r]erum admiratione, quas Deus aut contemni vo[l]uit, aut in moderatum vsum adhiberi, vt sunt te[g]mina ac pallę auro gemmisque rigentes, ac chlamy[d]es Hyacintho ac purpura aliisq. operosis coloribus [p]icturatæ. Desumitur autem coloris huius appella[t]io partim ex Hyacintho spectabili gemma, aut Ian[t]hina, hoc est violacea tinctura, partim ex amabili e[i]us nominis flosculo qui exuberanti cæruleo purpu[r]ascit, qualis conspicitur in Amethysto gemma, in [C]irsio seu vulgari buglosso, aliisq. herbis passim ob[u]iis, quarum flores purpureo colore collucent atque [o]culis suauiter blandiuntur. Insectatur autem non[n]umquam Deus illorum luxum fastumq. ac super[b]iam, qui operosis sumptuosisque huiusmodi tegu[m]entis magnificentiam suam aliis inani ostentatio[n]e venditant, atque Ianthino purpureoq. amictu e[l]ati, infimos quosq. despicatos habent & fastidiunt. Nonnumquam ex his desumit concinnas Metaphoras ac similitudines, easq ad internas dotes transfert, ad animi decus mentisq. ornamenta accommodat. Talibus enim exemplis homines socordes commonefacit sui officii, & quid Deo præstare, qualem illi cultum exhibere, & quam solicite expulsa omni su-

Hier. 10.
Exod. 28.

Hyacinthus herba.
Hyacinthus gemma.

perstitione &idololatria, in ipsius religione consiste-re debeant, accurate demõstrat. Quod ipsum quum alias, tum diserte apud Ezechielem in hoc capite exprimitur. Primum enim in mentem illis reuocat, quanta, quamque immensa beneficia in hos contulit, qua vsus sit erga illos bonitate, quibus illustrauit tum animi tum corporis muneribus, quam salutaria præcepta tradidit; quam sacra religione mentes illorum cognitione Diuinitatis imbutas, instruxit. Deinde expostulat cum desertoribus atque ingratis, quod omnibus istis in probrum ac dedecus abusi sint atque in profanum vsum, cultumque alienum ac nefarium transtulerunt, sic vt mentem, rationem, intelligentiam, animi præstantiam, acumen ingenii, omnesq vires non in illustranda illius maiestate, nõ in obseruanda tuendaq. sacratissima ipsius religione: sed in erigenda stabiliendaq. idololatria, in superstitiosis & commenticiis cultibus inducendis conferrêt. Sic enim prosequitur concionem obiurgatoriam ad Hierosolymam conuerso sermone: *Quum*, inquit, *nudus esses, inops, egena, omniq, subsidio ac solatio destituta, velut infans recens in lucem editus, sordibus & sanguinolenta illuuie inuolutus, cui nondum vmbilicus præcisus est, nec materni vteri inquinamenta abluta, ego præteriens, te conspicatus in sanguine tuo volutatam, multiplici incremento, tamquam stirpem & germen terrestre te auxi*; adeo vt sensim tacitisque auctibus adolescere cœperis atque progredi, vt comi & poliri, mundoque muliebri exornari possis, id esse tempestiuum vbera indicant iam prætumida, & germinantes densi vndique capilli. Et quamquam in hac ætate esses constituta, nuda tamen eras & deiecta, oculisque spectantium (contra quam illius sexus pudor aut decus patiebatur) exposita; quod ego dum hac iter ingred[i]or conspicatus, obseruaui te pubescere, atque in ea ætate constitutam, quæ esset amoribus idonea, & a procis atque

Cap. 16.

Cap. Ezechiel. 16. paraphrast ce enarratũ.

masiis ambiri posset tanquam nubilis maturaque
iro, & cui sponsus designari debet. *Ego vero expandi
amictum meum super te,* & velaui quæ parum puden-
er & verecunde oculis spectantium exhibentur, ac
ecentius obteguntur ac data fide, initoque fœde-
: te mihi desponsaui, atque vnitam assumptamque
i legitimam vitæ societatem ablui a sordibus, ita vt
ulla labes, nihil inquinamenti tibi inhæreret: dein-
e vnguento delibutam ornaui veste variegata, cal-
aui hyacintho, torque, armillis, corona capitis illu-
raui te: tu vero tam insigniter compta, tam ope-
ose culta prostituisti te alienis, omniaq. ornamenta
ostra nulli quam mihi consecrata in profanos vsus
onuertisti. Quo indicat, vt mulierem impudicam
dulterio, ita illam idololatria contaminatam, eum-
ue honorem & cultum, quem Deo impendi pare-
at, dæmonibus exhibitum, quum omnes cogitatio-
es, vota, desideria, spes & fiducia in Deum essent re-
erenda, a quo vno dependet hominum salus. Tunc
utem maxime Maiestas & amplitudo supremi nu-
ninis imminuitur, ac contumelia ignominiaque af-
citur, quum illi adimitur, atque in alium transfer-
ur, quod nulli præterquam ipsi attribui debet. hac
nim ratione debita illum laude, iustoque honore
audamus, & nos deserto sincero eius cultu ad per-
iciosum rapimur magno salutis nostræ detrimēto.

De Carice, Scirpo, Iunco palustri, papyro.

CAP. XVI.

CAREX scirpi modo fruticat locis palustribus *Carex.*
& vliginosis, forma triangulari, vtroque latere
ecandi vi prædita, qua virenti fronde Belgæ & Bri-
anni triclinia ac cœnacula ædesque sacras æstiuis
nensibus consternunt, quo æstum propulsent, ac
uaui gratoque halitu reficiantur. Scirpus iunco pa- *Scirpus.*
ustri affinis frutex est læuore perpolitus, orbiculatus

ſtilo enodi, nulliſque geniculis aut internodiis di-
tincto: fungoſa intus candidaque medulla, quam
noſtrates in amenti aut craſſioris fiſi modum exem-
ptam in multos vſus accommodant. Siquidem
nuptiali pompa ex hac ornamenta & ſupellectile
fictam & commentitiam confingunt, nempe cala-
thos, vrceos, diſcos, pectines, ſcopas, ſedilia, crumi-
nas amentatas, quales mulieribus vſui, ceſtos, ſe
cingula, zonaſque virgineas: multaque alia miro ar-
tificio ac concinno contextu elaborata conficiunt
quibus in gratiam ſponſæ laquearia adornant, per-
ctiſq. nuptiis pro apophoretis ac ſtrenis ſingulis di-
tribuunt. Quoniam autem huic ſtirpi culmus eſt l-
uis ac minime geniculatus aut nodoſus, prouerb-
locum fecit, *In ſcirpo nodum quærere.* Quod in hos qu-
drat, qui plus nimio anxii ſunt & ſcrupuloſi, quiq-
fruſtra, ac nullo fructu ſe fatigant. Belgæ frutice-
hunc qui aliquando in mediocrem altitudinem a-
ſurgit, *Bieſen* vocant, ex quo ſtoreas noſtrates cont-
xunt, ſtragula, naſſas, quallos, fiſcellas, quoniam v-
minoſus eſt, flexilis, naturaq. tam ſequaci, vt quidu-
ex hoc elaborari poſſit. Sunt paſſim obuii in ſabul-
tis Zelandicis ac colliculis arenoſis, Iunci non adm-
dum proceri, cacumine aculeato, ita vt in ambula-
tium ſuris infeſti ſint, ac pũcturas infigant, cuius fr-
ticis frequens eſt apud nos plantatio in eum vſum
excogitata, vt arenam & puluerulenta quæque a-
quodam vento agitata remoretur, ne agros,
noualia ſementi deſtinata obruant, quocirca noſt-
tes *Helm* vocant, quod vt galea caput, ita iſte frutic-
lus agros muniat, ac tueatur ab arenæ impulſu.
iunci forma ac ſpecie adoleſcentulæ quæ gratioſæ
deri affectant ac teneritate commendari, iunceæ
pud Terentium dicuntur, quod etiam noſtratib-
vſuuenit, quæ vt gracili corpore ſpectabiles ſint, ſe
arctius preſſiuſque aſtringunt ac ſalem ligurient. H-
eni-

Prouerbium.

Iunci marinimi.

nim ratione se reddunt iunceas, ne si qua paulo sit habitior, magisque opima aut obesa, athleta censeatur. Sic Chærea Terentianus quum miro affectu esset erga amicam, cui erat decora oris figura, color verus nec ascititius, corpus solidum ac succi plenum, in ipsoque flore ætatis constitutum, illudit aliis quæ student operosa cura gracilescere. itaque Parmenoni mentem suam aperit, atque indicat in quam oculos coniecerit, & qua potiri cupiat, quum præ hac omnes quotidianæ formæ illi vilescant, ac sint despicatæ: Siquidem, vt is ait,

Eunuch. Act. 2. Scena 3.

Haud similis virgo est virginum nostrarum: quas matres student
Demissis esse humeris, vincto pectore, vt graciles fient.
Si qua habitior paulo, pugilem esse aiunt: deducunt cibum:
Tametsi bona est natura, reddunt curatura iunceas.
Itaq; amantur.

Papyrus frutex.

Vt autem apud nos scirpus, iuncus, arundo, typha palustris, ita in paludosis Nili aquis papyrus nascitur, ex hac olim in tenuissimas membranas dissecta chartæ confici solent, vt nunc in Europa ex linteolis minutatim contusis, atque aqua maceratis: quæ quum eundem cum veterum papyro vsum & commoditatem obtineant, vetus nomen reseruant. Assurgit autem papyri frutex nonnunquam in octo aut decem cubitorum altitudinem, vt arundo in Hispania, internodiis distincta, forma triangulari ea crassitudine quæ manum complicatam impleat, ex quibus vbi inarescunt, scipiones conficiunt læuore perpolitos colore spadicio, qualis est castanearum extimus cortex. iis enim Patricii ingrauescente atque inclinata ætate, se fulciunt, ac gressum labantem firmãt. Exhibet se hac stirpe esculenti quiddam, vt in nostræ arundinis radice candida & geniculata, sapore melito, sed expresso tantum succo dentibus, reiecto cortice. Ex Papyro olim lembos, scaphas, cymbas,

Scipiones ex papyro.

aliaque nauigia pice oblita construxisse Ægyptios,
Lib.13.c. 11. præter Plinium Esaias vates indicat, qui minatur
terræ quæ trans flumina Æthiopiæ sita est, hoc est,
Cap.18. Nili accolis qui per mare legatos mittunt in vasi
papyri, hoc est iunceis ac scirpeis nauibus, vt inito fœ
dere ac coniunctis copiis cum aliis nationibus Israë
litas opprimant. Cæterum vt argumentum suscepti
prosequar, desumuntur in Bibliis a iam commemo
ratis stirpibus concinnæ similitudines & Metapho
ræ. Sic quum Iob disceptaret cum Satrapis aliquot
quibus visum est officii causa, atque humanitatis im
pulsu illum adire, quo tam afflicti hominis calami
tati condolescerent, tantamque cladem commise
ratione dignam deplorarent, multa inter hos vltro
citroque agitata, atque in controuersiam vocata, de
Iob. 9. humanæ vitæ cursu, de Dei erga homines prouiden
tia, de afflictione hominum, quæ bonis non minus
quam malis impendet, de prosperitate & successi
rerum, quibus æque mali ac boni fruuntur, vnus ad
Iobi locus explicatus stantium, nempe Bildad Suites, qui solitis rationibu
ex natura rerum petitis argumenta sua fulcire niti
tur, conuincere tentat impios, infames, nefarios, fa
cinorosos, improbos, calumniatores, hypocritas, qui
que ficta & simulata religionis specie hominibus im
ponunt, ac Deo fucum faciunt, non diu subsistere
illos quidem ad tempus spectatissime florere, verum
qui ingruente Dei iudicio citissime exarescant &
conterantur, vt carices, vt scirpi, vt iunci, vt gramin
virentesque herbæ aquarum irrigatione destituta
Impii enim in afflictionibus, periculis, calamitatibu
imminente morte, destituti fiducia ac solatio De
labascunt, nec habent quo se fulciant, sed in despe
rationem ac diffidentiam deuoluuntur. Non dissi
Cap.18. mile est Esaiæ vaticinium contra Ægyptios, quos a
egestatem redigẽdos pronunciat, ac primum men
tem atque animum, deinde omnia illis adimendo

quo

uorum vſu & commoditate negotiatio, piſcatura, iaque opificia ſubſiſtebant, atque vberrimum quę-um præbere conſueuerunt. *Areſcent*, inquit, *aquæ a ari, & fluuius exiccabitur, exhaurientur & ſiccabuntur ri-, calamus ſiue arundo, papyrus & iuncus inareſcent, & o-mnes virentes herbæ circa fluuios, aut riui ripam peribunt.* Quo maximam ſterilitatem fore denunciat, ac nul-am piſcatorum frequentiam, nullos commeatus, ullum ementium concurſum. Nonnunquam Deus ſucceſſum piorum hominum, progreſſus & in-crementa pietatis, omnem rerum ſalutarium afflu-ntiam ſalientibus aquis & fluminibus, denique vi-entibus herbis, floridiſque pratis & viridariis com-arat. Atque Eſaias fœcunditatem pollicetur ſquali-dis, incultis, ſiticuloſis agris, eoſque irrigandos ſalu-errimis ac ſcaturiendis aquis pronunciat, multiſque peciosis herbis decorandos. Quo indicat aridas at-que ieiunas mentes irrigandas verbo Dei, ac ſalutari eius doctrina, eiuſque ſpiritu perfundendas. Sic au-em eius rei vaticinium proſequitur: *Lætabitur deſer-a & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium, ver-etur locus aridus in ſtagnum, & ſcaturient ſiticuloſa aquis, in ubilibus in quibus prius dracones habitabant, orietur viror ca-lami & iunci.* Hoc eſt, Expulſis profligatiſq. vitiorum monſtris, proferent ſe virtutes ac pietatis ſemina, e-merget Amor & Charitas erga Deum & homines, erigetur in animis hominum Spes & Fiducia conſe-quendæ ſalutis, ſic vt mentes ante ſteriles, fotæ at-que irrigatę verbi Dei ſcaturigine, ac fidei robore ful-tæ vberrimos fructus proferre incipiant non ſecus, quam ager bene cultus lætas ſegetes ac ſpectabiles herbas profundit.

Eſai. locus explicatus

Cap. 35. Metaphora Eſaia explicata.

De Abſinthio. CAP. XVII.

TRES ſpectantur apud Belgas maritimos Abſin-thii ſpecies, Ponticum vulgo Romanum, quod in

hortis colitur, non insuaui odore: Marinum in Oceani crepedine passim obuium: Vulgare insigni amaritudine, expugnandis vermibus cum primis efficax & præsentaneum, quod tamen in hortos translatum mitescit adeo, vt non solum sapor, sed foliis etiã color immutetur. Ex incanis enim & cinericeis virorem adsciscunt, nec odorem prorsus ingratum aut fastidiosum. Ex hoc amarissimo frutice Scriptores sacri passim similitudines desumunt, easque impiis accommodant. Sic quum Deus apud Hieremiam improbis tristia, acerba, amarulenta minitatur, ac calamitates denunciat, *Ecce ego*, inquit, *cibabo populum istum absinthio, & propinabo aquam fellis, & dispergam eos in gentes ignotas, & gladio illos persequar.* Rursus ad prophetas mendaces qui Dei verbo abutuntur, & adulterant verbum eius, *Ecce ego*, inquit, *saturabo illos absinthio, & potabo eos felle, quoniam a Prophetis Hierusalem progressa est impietas, & pollutio diffusa est in totam regionem.* Amos autem vates quum inuehitur in pseudoprophetas qui in speciem blanda magis, quam salutaria proferunt, ac prætextu religionis, sincerum Dei cultum superstitionibus contaminant, deinde quod proceres & optimates, quorum interest æquitati studere, atque administrare iustitiam: *Conuertam*, inquit, *iudicium in amaritudinem, & fructum iustitiæ in absinthium*, hoc est, deflectent se ab æquitate, nec recte perfungentur iudicis officio, quod prorsus amarulentum est & acerbum homini innocenti, qui ab iniuria vindicari cupit, ac subleuari, in æqua causa non opprimi. Insectatur autem Esaias pluribus locis huiuscemodi iudices corruptos, qui dicunt bonum malum, & malum bonum, qui ponunt lucem tenebras, & tenebras lucem, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Rursus alio loco illos exagitat qui muneribus occæcati opprimunt innocentes, quorum causam ru-

Cap. 9.

Hieremiæ loca explicata.

Cap. 23.

Cap. 5. & 6.

Cap. 5.

deberent, illisque suum ius eripiunt. Sic enim argit aduersus huiusmodi nomophylaces, hoc est, um conditores, *Væ qui condunt leges iniquas, & scri-tes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pau-s, & vim facerent causæ humilium populi mei, vt essent uæ illis prædæ, & pupillos diriperent.* Apud Hieremi- non minus acerbe in illos incandescit: *Inuenim-*, inquit, *in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, entes laqueos ac pedicas ad capiendos homines, sicuti deci-a & cauea plena auibus, sic domus eorum referta dolo & dibus, causam viduæ non iudicant, pupillis non patroci-ntur, & iudicium pauperibus eripiunt.* Cæterum v-unque in scriptura Absinthii fit mentio, maxi-um atque acerbissimam calamitatem, animique rmentum subesse indicat. Sic in clade illa fune-oque ac luctuoso Hierosolymæ excidio Hieremias nium suorum personam sustinens queritur se felle cumfusum, & oppletum amaritudine, & Absin-io inebriatum. Quo indicat ad summum luctum que angorem animi nihil esse reliqui, nec quid aplius posse adiici. Non dissimilis est deploratio ac erimonia Dauidis quum in dubio belli euentu nstitutus esset, ac illi ab hostibus periculum im-ineret. Sic enim ad Deum sua vota dirigit: *Deus re-listi nos, & destruxisti nos, & misertus es nobis: commoui terram, & conturbasti eam, obiecisti populo tuo dira, pota-nos vino compunctionis*, hoc est, ea spectacula oculis ostris obiecisti, quibus non sumus exhilerati, sed mœrorem & mœstitiam, in anxietatem & mor-s horrorem deiecti, vt ii quibus mortifero aliquo oculo, aut venenato lethalique potione vita-a perfusa obstupescunt. Eadem vsi sunt Me-aphora Esaias, Hieremias, Ezechiel, qui propi atum vini furiosi calicem describunt quum re-ibus, tum promiscuæ plebi, quo gustato in rabi-m atque insaniam stuporemque acti sunt, pror-

Cap. 10. *Ezech. 22.* *Cap. 5.* *Cap. 3.* *Psal. 49.* *Dauidis locus illustratus.* *Cap. 51.* *Cap. 23.* *Cap. 23.*

ſuſque orbati mente, ratione, iudicio, rerumque gerendarum prudentia & concilio. Nec prorſus clementius tractatur qui meretricum conſortio aſſueſcit, illarumque blanditiis, fallaciis, illecebris, lenociniis capi ſe ac deliniri patitur. Quod quum a Solomone ſit obſeruatum, ſtudioſe commonefacit filium ineuntis ętatis inſcitiæ, vt longe ab alienis ſe ſubducat, nec vlla ratione earum blanditiis mentem incantari ſuſtineat. *Fauus enim* (vt inquit) *diſtillans labia meretricis*, hoc eſt, ſermo blandus & mellitus, eiuſque fauces & guttur nitidius molliuſque oleo: *nouiſſima vero ac rei exitus amarus vt abſinthium, & lingua eius acuta vt gladius anceps.* Siquidem omnia agit inſidioſe, ſimulate, fraudulenter, atque incredibili aſtutia, venationi & aucupio intenta omnes ingenii vires ad emungendum confert. Cæterum quum fellis & Abſinthii nomine triſtitia quæque, noxia, amara, tetra, calamitoſa denunciari ſoleant, tum tale quiddam etiam in Apocalypſi deſignatur. Siquidem clangente tuba Angelo, cecidit de cælo magna ſtella, facis in morem ardens, qua ira Dei accenſa in impios denotatur (erat autem ſtellæ nomen Abſinthium) eaque delapſa in terram, fluuiorum partem, & aquarum fontes: conuerſa eſt tertia pars in Abſinthium, multique hominum in aquis interierunt, quod amaritudine imbutæ eſſent. Vt autem naturalis ſiderum concurſus, aſpectuſque, & (vt vocant) conſtellatio aſtrorum feralis aliquando eſt & noxia, magnamque ſtragem hominibus & brutis animantibus, ſatiſque ac ſementi infert: ita vis iſta cæleſtis exitialis fuit humano generi, magnaque detrimenta intulit, vindicta Dei in reprobos inflammata.

Prou. 5. & 7.

Cap. 8.

De Carduis, Spinis, Vepribus, Tribulis, Rubis, Lappis, Sentibus, & quibus hæ ſtirpes in ſcriptura accommodari ſolent, & quid deſignent.

CAP.

CAP. XVIII.

STirpes istæ quæ sponte fere atque inuitis colonis nusquam non erumpunt, nihil propemodū commodi hominibus adferunt, sed aculeis infestæ sunt, ac sementi officiunt. Quocirca quum Deus maledictionem Adamo transgressori, atque ærumnas vitamque laboriosam impendere denunciat, *Maledicta terra*, inquit, *in opere tuo*, in laboribus comedes ex ea, *in sudore vultus tui vesceris pane tuo, spinas & tribulos, sentes & carduos germinabit tibi, & comedes herbas terræ.* Sic Deus accensus furore in populum Israeliticum, qui nulla grati animi argumenta erga ipsum proferebat, sub vineæ nomine dira illi minatur, quod post tantam culturam, pro sapidis vuis labruscas produxerit: *Ostendam*, inquit, *vobis quid facturus sim Vineæ meæ: auferam sepem eius, & erit in direptionem, diruam macertem eius, & erit in conculcationem & ponam eam desertam, non putabitur, nec fodietur, & ascendent opprimentq; eam sentes, vepres, & spinæ.*

Genes. 3.

Cap. 5.

Qua figurata loquutione indicat se extremam impendisse operam fouendis erudiendisque Israëlitis salubri doctrina, mentesque illorum verbo suo continenter irrigasse, nec quidquam prætermisisse eorum quæ ad animorum cultum spectant, sed frustra insumpsisse laborem, nec quidquam se profecisse deplorat: quapropter illos pro desertis habet, ac patitur ruere in omne probrum ac dedecus, in cupiditates ignominiosas, & fædas, in mores improbos & vitiosos, sic vt mens illorum inculta, nullisque ornata virtutibus, vitiis vndique scateat vt solum neglectum & cultura destitutum, herbis noxiis. Rursus alio loco sterilitatem illis denunciat, ac rerum penuriam, nullasque futuras fruges aut annuos prouentus, sic vt terra maledictioni obnoxia, humus situ & squalore obsita non aliud quam spinas, vepres, ac tribulos profundat. Sic vt quocunq. loco fuerint, mil

Oseæ 10.
Esaiæ & Oseæ locus explicatus

Rom. 1.

Esa. 5.

le vites æſtimatæ mille argenteis, ibi in vepres & ſpinas locaque ſenticoſa vertentur, adeo vt in vniuerſa terra nullus ager victum ſuppeditet, ſed tota regio in ſolitudinem eamque vaſtitatem ſit redigenda, vt fruges vt alimenta, vt cibaria defutura ſint, omniaque in agris horrida ſe proferant, ſquallida, ſiticuloſa, inculta, omni nitore atque amabili viriditate deſtituta. Paulo autem inferius atrociora magiſque horrenda impiis obuentura denunciat. Sic enim contra Idumæos, hoc eſt, Dei & Eccleſiæ hoſtes vaticinium inſtituit: *Conuertentur eius flumina & torrentes in picem, & humus eius in ſulfur, & erit terra in picem ardentem nec extinguetur in ſempiternum & deſolabitur in perpetuum nullo per eam tranſeunte. vlula, ericius, noctua, ibis & coruus*: quæ alites & animantia hominũ conſortia fugiunt, *Nobiles eius erunt abſq; regno, & principes ad nihilũ redigentur*, hoc eſt, nullus erit Reip. ſtatus, nulla politia, nullus principi honor aut dignitas, nulla imperii maieſtas, nullus ordo vel cõſularis vel ſenatorius, ſed mera inter plebem & optimates confuſio oppreſſis legibus, ac iuris ęquitate ſublata: quum hoc etiam accedat ad malorum cumulum, ac miſerandam rerum faciem, vt Regum palatia ſolo ſint æquanda, omneſque ædes ſplendidæ atque operoſius ædificatæ diruendæ ſint, atque ad nihilum redigendæ, ſic vt hominum frequentia vacuæ, feris & alitibus luſtra & latibula præbeant. Sic enim hæc quum iſto, tum aliis locis amplificat, ac regionis vaſtitatem exaggerat in immenſum: *Et orientur in domibus eius ſpinæ, vrticæ, ſentes, cardui, vepres: & paliurus in munitionibus eius*, vt fere conſpici ſolet in ruinoſis palatiis, belloque dirutis arcibus. Et erit inibi latibulum draconum, & ſtruthionum ſtatio, & occurrent in deſertis iis locis inter ſe dæmonia, onocentaurus, Syluani, piloſique Fauni & Satyri, nocturnæque Striges & Lemures. In iis etiam habitaculis reſidebit Lamia, nidulabitur bubo,

Cap. 32.

Eſa. 34.

Eſaiæ locus interpretatus.

Eſaia 13.

Sophon. 2.

ıbo, vultures & rapaces milui. Quarum rerum ımmemoratione horrendam vastitatem ac solitu- nem, ruinasque celebrium locorum oculis obiicit, ıque funesto spectaculo acrius percellit hominum ıimos, quod nulla in florentissima regione specta- tur negotiatorum frequentia, nullus populi con- ırsus, nulla commeantium turba, nulla nundina- o aut mercatura, sed tantum monstra, harpyiæ, & himæræ se oculis spectantium offerent, immanes- ıe belluæ & nocentes feræ, quarum aspectus vel ırtissimo cuique terrorem ac trepidationem incu- t. In has deformes horrendasque bestias se non- unquam dæmones & mali Genii transformant, va- ısque spectris ac præstigiis pauidas mentes terri- ınt, præsertim illas quæ cognitione Dei non admo- um imbutæ sunt, illiusque verbo fultæ. Huiusmo- etiam imagines monstrosas, ac simulachra inau- ita animo menteque concipiunt melancholici, ma- iaci, phrenetici, deliri, ebrii, febricitantes, aut qui onscientia scelerum furiis agitantur. Istis enim va- æ rerum species, & absurda phantasmata animo buersantur affecto cerebro, ac spiritu animali te- ris densisque vaporibus offuscato: sic vt illis ex viti- sa capitis affectione mentem, rationem, iudicium, ıemoriam eripi contingat, ac perturbata imagina- ione confuse de rebus obuiis iudicare.

Dæmon se in monstra transformat.

De Ficu, Carica, Grosso.

CAP. XIX.

FICVS apud Belgarum etiam extremos atq. oce- ani accolas aliquando bifera, hoc est bis in anno ructifera, quæ æstate feruida fructus prorsus matu- os profert. Sic anno redempti orbis 1540. desinente nense Iulio quum imperator Carolus eius nominis quintus peragrata Belgica Selandiam, tractusque

maritimos perlustraret, ac Zirizeam inuiseret, oblatæ sunt illi melones inusitatæ magnitudinis, mireq. sapidi & succulenti, ac ficus turgidæ adeo maturæ, vt Cæsar rei nouitate delectatus (quod tale quiddam in frigida regione non speraret) assereret ne in Hispania quidem melius potuisse maturescere, verum id nobis non est perpetuum, quod aliquando æstiuis mensibus calor languidus sit, & remissior, quam vt possit huiusmodi fructus ad maturitatem producere. Fici arboris fructus duplicis est differentiæ. Nam Caricæ ficus sunt tempestiuæ, quæ ab arbore eximũtur antequam prorsus siccescant, deinde exiccatæ in fiscellas ab Hispanis reconduntur. Grossi primitiuæ ficus succosæ, præcoces, & intempestiuæ, quæ non maturescunt, vel serius maturitatem assequuntur, vnde serotinæ dictæ. Quum autem ficus flore destituta sit cæteris florescentibus arboribus, ista grossos producit. Sumuntur autem ex hac stirpe eiusque fructu similitudines & exempla in arcanis literis cũ primis elegantia. Sic quum Christus vaticinatur Iudæis obuenturas calamitates, & deuastandam Hierosolymam ne quem dies Domini inopinato opprimat multis exemplis ad excubias ac vigilantiam omnes extimulat, sumptaque similitudine a germinante ficu, quibus indiciis aduentus Domini obseruari possit, commonstrat. Vt enim quum huius arboris rami tenerescunt ac frondescere incipiunt, suosque grossos parturiunt, instare æstatem indicant: ita proditiones, pestes, bella, fames, terræmotus initia sunt dolorum atque in foribus esse iudicii diem testantur. Cæterum ficus maturandi ac leniendi facultate pollere Esaias etiam commonstrauit. Siquidem cataplasma illum confecisse legimus ex contusis ficubus atque Ezechiæ regis apostemati admouisse, eoque præsidio illum sanitati restitutum, sicut Deus singulari suo beneficio, quo Regi vita in quinde-

Ficus fructus duplices profert.
Carica.
Grossi.
Mat. 24.
Marc. 13.
Cap. 38.

cim

tim annos prorogata est externam, medicinam adhibuit quæ illius munere corporibus humanis efficax est & præsentanea. Naum propheta quum omnia humana præsidia inualida pronunciat atque infirma, nec vllas munitiones, turres, propugnacula contra Dei vim subsistere, ficubus maturis illa comparat, quæ leuissimo motu atque agitatione arboris decidunt. Itaque Assyriorum genti sic insultat: *Omnes munitionis tuæ sunt ficus cum grossis suis, si concussæ fuerint, cadunt in os comedentis.* Quo indicat omnes illorum vires, robur, potentiam corruere atque ad nihilum redigi extenta exporrectaque manu sua. Deus autem per Oseam ex suauissimis huiusmodi fructibus sumpta similitudine expostulat cum populo Israelitico, quod a tam amabili propensoque Domino desciuerit, atque idololatria se contaminarit. Sic enim fauorem erga ipsum, animique propensionem exprimit: *Tanquam vuas in deserto inueni Israel, & quasi prima ficulneæ poma.* Quo designat non secus se affici erga Israelem, quam viator lassus ac siticulosus afficitur erga sapidam & succulentam vuam, quæ ex insperato se obtulit in vasta aliqua solitudine ac loco sterili, aut præmaturo ac præcoci ficus fructu, quo nihil illi ad reficiendas vires obtingere potuit gratius magisque acceptum. Atqui quum tanto illum amore complectatur, eoque se oblectet vt fructu aliquo delectabili, ipse non respondet amore mutuo, sed ad *Baalphegor*, hoc est, Priapi idolum rapitur, illiusque abominando cultu se contaminat. Sumuntur autem ex ficu eiusque foliis & fructu innumeræ passim apud Prophetas similitudines, quibus nonnunquam vbertatem, rerumque omnium affluentiam designant, piorumque successum & incrementa: nonnunquam sterilitatem, rerumque necessariarum inopiam atque improborum interitum. Sic Christus execratus est ficum frondosam quidem,

Simile a matura ficu.

Naum. 3.

Cap. 9. Oseæ locus explicatus

Matt. 21. Marc. 11.

ſed minime fructiferam: qua denotauit fucatam quandam ſpeciem & oſtentationem religionis operibus ſolidis fructuque fidei deſtitutam. Similiter Micheas vates ſumpta metaphora a terra horrida & inculta atque ab arboribus ſpoliatis ſuis fructibus, vt finita meſſe, peractaque vindemia aſſolet in hunc modum deplorat præſentis ſæculi ſtatum, in eaque ſe incidiſſe tempora queritur, quę nullos probos aut integros exhibeant: *Væ mihi qui factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, non eſt botrus ad comedendum: præcoquas & maturas ficus deſiderauit anima mea: periit ſanctus de terra, & rectus hominibus non eſt.* Quo deſignat profligatam eſſe iuſtitiam & æquitatem, exulare pietatem, extinctam religionem, cultumque Dei inundaſſe, impietatem, omnia paſſim plena eſſe crudelitatis & nequitiæ. Sunt autem huius generis multa in ſacris literis obuia, quæ hic congeri poſſent, ſed non viſum eſt lectorem iis excutiendis defatigare.

Ioelis 1. Eſaiæ 34. Hierem. 5. & 8. Amos 4.

De Palma arbore, eiuſq; fructu, & quid in ſcriptura ſacra illis deſignetur.

CAP. XX.

PALMA arbor eſt trunco valido ac procero, folio arundinaceo, gladiolo affini, fructus fert ſapore dulci, Græci *dactylos* vocant, a digiti forma, Latini *palmulas*, quibus medici vires inſtaurant exhauſtis & extenuatis. Humorem enim nutricium quem *radicalem* vulgo vocant, fouent, ac corpori arido alimentum conferunt. Cæterum quum hæc arbor oneri renitatur, nec prementibus vrgentibuſque cedat, hoc inſigne in certaminibus victori decerni ſolet, quod inuictum animi robur palmæ naturam referat, ac ſit rei fortiter atque animoſe geſtum ſymbolum ac trophæum. Sic martyres qui inuicto infractoque animo aduerſus Tyrannorum ſæuitiam ſubſtiterunt

Palma victoriæ index. Apoc, 7.

terunt, amicti ſtolis albis palmis manibus geſtaſſe leguntur in victoriæ argumentum. Similiter qui iuſtitiam colunt & æquitatem, qui Dei hoſtibus ſe intrepide opponunt, palmæ aliiſque ſpecioſiſſimis arboribus ſunt ſimiles. Vnde Dauid, *Iuſtus vt palma florebit, vt cedrus in Libano, multiplicabitur.* Quum enim impii, vt herba, confeſtim areſcant, tum pietatis cultores, vt palma, diutiſſime vigent & ſubſiſtunt, ac fructus ſuaues proferunt: deniq. vt Cedrus celſa arbor & odorata, nulloq. ęuo putredini aut cariei obnoxia, gratiſſimam vmbram miniſtrat. Hoc ipſum deſignat Iob, quũ recte adminiſtratę iuſtitię ſibi conſcius, confidenter pronunciat, *In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies*: quibus verbis pollicetur ſibi vitę diuturnitatem, annoſq. florentes ac ſenectam viridem magna cũ animi tranquillitate. In cantico vero Spõſi comæ & cęſaries palmæ elatę aſſimulantur, quæ cõparatio deſumitur a tenello termite ac cauliculo, ipſoq. germine quod e palma prodit, vel ab ipſo inuolucro atq. integumento ex quo fructus emergit, qui *Phœnicobalanus, Coriota, palmula* vel *dactylus* dicitur, qui color phœnicius, hoc eſt, ſpadicus ſubeſt, ſic vt deſignet illum rutilanti eſſe capillo, eoq. firmo nec deciduo, quum palmę folia non defluant. Huiuſmodi autem coloris crines ſpectantur in Pannoniis, hoc eſt, Hungaris & Auſtriacis, quorũ capillitiũ fere fulueſcit atq. aureo colore perfuſum eſt. Cæterum quum Deus indignanter ferat populum ſuũ vitiis occęcatum & obſtupefactum obſurdeſcere ad omnia ſalutaria monita, ac nullis afflictionibus, nullis calamitatibus expergiſci ac reſipiſcere, nec vllis plagis induci poſſe, vt a Deo inferri has plagas agnoſcat, ſed in res fortuitas eas reiiciat, atque in ordinarium naturæ curſum referat, longe acerbiora magiſq. atrocia illis obuentura denunciat, ita vt pręter bruchum, & locuſtam, erucã, rubiginem, quę fruges vitiant ac depopulantur,

Pſal. 92.

Cap. 29.

Cap. 5.

Palma elata quid.

vineas per Iohelem excindendas pronũciet, omnesque spectabiles ac fructiferas arbores extirpandas, ita vt nusquam alimenta suppetant, nusquam vlla frugum spes affulgeat, quibus fames possit sedari. Sic enim prodigiosam sterilitatem, terræque vastitatem adesse indicat, atque ingruente præsentanea clade, somno vinoque sopitos excitat: *Expergiscimini ebrii, flete & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quia periit in ore vestro. Posuit vineam in desolationem, ficum decorticauit* (ablato enim cortice arbores emoriuntur) *vitis exaruit, & ficus elanguit, malogranatum, palma, & malus, omnesq; arbores exaruerunt.*

Cap. 1.

De Hebeno, & aliis quibusdam exoticis, quorum in scriptura fit mentio.

CAP. XXII.

QVanta olim fuerit in Tyro totius Asiæ emporio celeberrimo negotiatio, quæ hominũ frequentia, qui mercium apparatus, præter illustres Historicos Ezechiel vates amplissime describit. recenset enim singulatim multorum regnorum ac prouinciarum mercimonia rara & exquisita, quibus explere solent negociatores hanc vrbem, quod omnibus facilem aditum, accessumque commodum præberet: nulla natio hunc locum non frequentabat, eratque commeantium incredibilis concursus, antequam ab Alexandro Macedonum rege in ruinam esset redacta, quod futurum hoc capite Ezechiel vaticinatus est. Inter innumeras autem merces quas hic recenset vates, Hebenum, ebur, resinam, stactem, calamũ balsamum, corallum, crystallum, & præter preciosissima aromata, aurum, variasque gemmas commemorat. Hebenus lignum est nigerrimi coloris, adeo ponderosum, vt etiam in tenuissimas laminas dissectum in aqua demergatur nec fluitet. Quum autem duæ sint huius arboris species, vna Indica, altera Æthiopica

Cap. 27.

Hebenus.

pica

pica: ex postrema elaboratam vidi fistulam incur-
uam sesquicubiti longitudine, elegante nitore ex-
politam, vt fere conspici solet Gagates, duritie lapi-
dosa ac plusquam buxea: vbi contrectaui, non satis
discernere potui, an in lignum aut saxum, an etiam
durissimum cornu referri deberet. Est huic affine
exoticum lignum gentili nomine *Guaiacum* appel-
latum, quod in scobem ac ramenta limæ attritu re-
dactum, atque in aqua ad tertias decoctum salubri-
ter exhibetur morbidis ficosisque corporibus, & qui
lue venerea sunt contaminati. Vsus sum autem
magno successu aqua fœniculi, in qua huius tritura
macerata est, ad discutiendas oculorum caligines ac
glaucomata siue suffusiones. Ad sudores vero prouo-
candos huius decoctum exhibeo cum fumaria, cal-
thæ floribus, melissa, ficubus, atque ad exigendos va-
riolos, ac puerorum exanthemata in extimam cu-
tem euocanda. Ebur adstringendi spissandique est
natura: quocirca pectines qui ex hoc conficiuntur ca-
pillorum defluuium prohibent & caput confortant.
Quoniam autem eximii sit candoris, præsertim vbi
dentes primum ex elephantis mandibulis eximun-
tur, ideo Sponsa in describendo Sponsi corpore, ven-
trem illi eburneum attribuit, propter candorem &
puritatem, sapphiris distinctum, quo castitatē desi-
gnat: ea enim gemma castos commendat. Sponsæ
vero collum turri eburneæ assimilatur, quod candi-
dum sit, firmum, & erectum, nec obstipo capite pro-
grediatur. Hieremias autem Nazaræos Deo conse-
cratos ebori componit, quod vetustate rubescit. Sic
enim deplorat illos ita deformatos, vt agnosci ne-
quirent: *Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte ru-
bicundiores ebore antiquo, Sapphiro pulchriores, denigrata est
per carbones facies eorum.* Ex quo coniice in quam ca-
lamitatem erant deiecti. Myrrha quæ ex arbore
destillat Terebintho assimili, corpora a putredine as-

Eboris natura.

Cant. 5.

Treno. 4.

Myrrha.

seruat: Stacte liquor resinosus & stillicidium myrrhæ eiusque pinguedo quę vulgo Styrax liquida creditur. quum Medicis etiam in vsu styrax calamita. Thus Deo dicatum, suffimen a fumanti vapore vbi igni iniicitur. Gutta thymiama ammoniacum ex arbore in arenam defluit, vnde nomen sortitum Cyreniacus vel Syriacus, hoc est, concretus succus, quem *Benzoi* vocant, ad suffitus & odoramenta præcipui effectus & olfactoriola in peste, vt zibethū, ambra, seu succinū Orientale muscus, Casia cinnamo affinis effectuq. par, quæ cor recreat, animiq. deliquio oppressos eripit, vulgo *Caneel*.

Styrax. *Thus.* *Gutta.*

Aloë concretus liquor ex arbore smaragdini coloris, quam nostrates ex Hispaniis allatam laquearibus affigunt, ac biennio amabili virore absq. vlla aquę irrigatione conseruant. Expressus ab hoc frutice succus putredini obsistit, ac vermes enecat, morbosque contagiosos impugnat. Lignum quoque aloës quod *Agallochum* vocant, asphaltho non dissimile, Hebræis etiam in vsu fuisse constat, quoniam halitus suauitatem commendat, vt lignum Rhodium. His omnibus iam memoratis, vt etiam balsami nobili lachryma scriptura decus & virtutis præstantiam designat, ac suauem gratumq. halitū salutaris doctrinę, qua mens hominis affatim perfunditur. Sic quum Dauid Salomonis nomine Christi splendorem, amplitudinem, magnificentiam, maiestatem amplificat, *Myrrha*, inquit, *gutta, & casia in vestimentis tuis a domibus eburneis*. Quo indicat gratissimum esse odorem & fragrantiā quæ ab ipso promanat, ac longe lateq. se diffunderet, ita vt omnes mortales reficiat ac recreet. Tale quiddam obuium est in Cantico: Sic Sponsa mirifice delectata suauissimo Sponsi colloquio, *Labia eius*, inquit, *lilia distillantia myrrham primam & electam*. Quo designat sermones eius & eloquia plena esse gratia & veritate, quæq. pios fulciant atq. ab omni vitiorum

Aloe. *Lignum aloes.* *Psal. 44.* *Can. 5. 3. 4.* *Ioan. 1.*

co-

corruptela conseruent, impios vero amaritudine imbuant, atq. illos vel conficiant, vel ad pœnitentiam impellant, metaphora sumpta a myrrha, quæ tametsi mire adorata sit, insigniter tamen est amara.

De Terebintho. CAP. XXII.

Terebinthus arbor in Syria ac Palæstina spectabilis & amœna, folio fere lauri, flore oleæ, coloris punicei, baccis primum herbaceis, mox rubris, maturitate nigris. fundit hæc arbor æstiuis caloribus Terebinthinam resinarum præstantissimam, mire odoratam, adeo pellucidam, vt fundum poculi in quo asseruatur, conspici queat. medetur hæc vulneribus, ac dolores mitigat; intus vero humorum collectiones discutit, ac calculos atterit, meatusque vrinarios peruios præstat, ac saniem omnesque purulentas concretiones in stillicidio vlceroso, cui fere fi-osi obnoxii sunt, expurgat, atque vrinæ liberum transitum, atque expeditum facilemque decursum perficit. Sumuntur ex hac arbore ac plerisque aliis insignes comparationes & similia. Sic Esaias post illatam cladem Israelitis aliquid consolationis afflictis mentibus adfert, illosque in spem emergen-ti erigit, qui a calamitate sunt reliqui, *Multiplicabitur,* inquit, *quæ derelicta erat in medio terræ, & adhuc in ea decimatio, & conuertetur, & erit in ostentationem vt Terebinthus & quercus quæ expandit ramos suos, semen sanctum erit quod steterit in ea.* Quo indicat tale quiddam obuenturum populo Iudaico quale arboribus, quibus aquilonio hibernoque frigore folia decidunt, aut ictæ fulmine, vel turbine conuulsæ extinctioni videntur proximæ, tanquam omni vitali succo destitutæ, quum tamen aliquis vigor non nihil insiti humoris illis subsit, quo ineunte vere ac recur-

Terebinthi natura.

Esai. 6.

Esai. locus explicatus

rentis anni amœnitate reuirescunt ac postliminio frondescere incipiunt. Itaq denuntiat Israelitis excidium ac vastitatem, qua vix decimus quisq. superfuturus sit, sic tamen vt non omnia penitus in nihil sint redigenda, aut extirpanda funditus, sed futuræ sint aliquæ reliquiæ, atq. homines aliquot a clade residui, qui tametsi visi sunt internecioni dati, sublata omni emergendi spe, reuiuiscunt tamen, ac verbi Dei semine fulti, in pristinum statum ac dignitatem reducentur, non secus quam stirpes aliquot speciosæ, vt tilia & terebinthus, quæ brumali frigore concussæ exaruisse visæ sunt; rursus nouo vere repubescunt ac pullulare incipiunt, fœcundaque stirpe spectatissime se propagant. Cæterum æterni patris sapientia Christus Terebintho multisque aliis speciosissimis stirpibus se comparat: & quam auide quisque illius doctrinam amplecti debeat, obiter commonstrat. Sic enim Sapientia sui commendatrix omnibus quibus propria salus curæ est, se approbat: *Ego ex ore altißimi prodij primogenita ante omnem creaturam. ego feci vt in cælo oriretur lumē indeficiens: quasi cedrus exaltata sum in Libano, & vt Cupressus in Sion, quasi palma in Gades, vt plantatio rosæ in Hiericho, vt platanus expandi ramos iuxta aquas, in plateis vt cinnamomum & balsamum odorem diffudi, quasi myrrha electa, quasi storax, galbanum, onyx,* hoc est, blattę Byzantinæ, seu onyx & stacte, *suauem odorem expiraui; Ego quasi Terebinthus expandi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ.* His omnibus & si quid amplius huc congeri posset, amplissime cōmendatur Dei patris Sapientia Christus, quo certatim omnes eo se conferant, atq. ab hoc vberrimo fonte aquam viuam, hoc est, salutarem doctrinam depromant, nec alio hoc diuertant, aut ad cisternas dissipatas se conferant, hoc est, aquas turbidas & cœnosas quæ arida corda non refocillant aut reficiunt, sed potius veneno imbuunt, vt testatur apud Hieremiam Dominus. Cęterum

Eccl. 24.

Cap. 2.

de

de Cedri & Cupressi natura & viribus superuacuum est multa hic referre, quum apud Dioscoridem & Plinium, compluresq. alios copiose earum natura & vires explicentur; hoc tantum indicasse sufficiat, multiplices desumi similitudines in arcanis literis ex harum arborum radicibus, trunco, ramis, foliis, floribus, semine, ab earum specie & decoro aspectu, ab odore & fragrantia, a durabili æternaq. ligni materia, ab vmbra salubri quam viatoribus lassis præbent, a suauissimis fructibus quos in hominum vsus proferunt, quibus passim designatur decus & virtutis præstantia, dignitas & excellentia piorum hominũ, mentisq. integritas & mores inculpati, qui prosunt omnibus, nocent nemini: Nonnunquam indicant fastum improborum & superbiam, animi elationem, arrogantiam, tumorem, ferociam, Sunt enim celsissimæ arbores, summæq. proceritatis, atque in immensum fastigiatæ; quarum pleræq. humilibus infirmisq. arbustis detrimenta inferunt. vt opulenti tenuioribus. Vt autem Deus concitata aëris intemperie altissimos montes & procerissimas arbores fulmine deiicit, vt iuxta Dauid, *confringit cedros, quercus, ilices, robora*: ita superbos & elatos, fastuq. turgidos qui se aduersus Deum erigunt, atque hominibus sunt infesti couellit, deiicit, comminuit. Quo spectat illud Esaiæ; *Dies Domini exercituum super omnem superbum & excelsum, & arrogantem, quem humiliabit super omnes cedros Libani sublimes & erectas, & super omnes quercus Basan*: quo declarat Deum minimo negotio fortissimas quasq. munitiones & propugnacula deiicere, opes & potentiam elatorum hominum comminuere, nec quidquã tam validum esse ac firmum, quod contra illius vim possit subsistere. Quod ipsum etiam Zacharias populo suo inculcatum esse voluit, ne temere fidant humanis præsidiis, quum nullæ munitiones quantũuis vallatæ illi possint obsistere, sed confestim expor-

recta eius manu cedant ac collabantur. Qnocirca in hunc modum tanquam per fecialem (*Arault* nostri vocant, qui Principis sui nomine vel pacem vel bellum denunciat) figurate Israelem alloquitur: illiq. dira minatur. *Aperi Libane portas tuas, & absumet ignis cedros tuas, Vlula abies* (quo designat potentiæ inferioris proceres) *quia cecidit cedrus*, quoniam magnifici vastati sunt. *Vlulate quercus Basan* (quo denotat duros & intractabiles) *quoniam succisus est saltus minutus.* Simili cladi subiicit pastores qui superbia elati imperabant plebeculæ cum austeritate & potentia, quod Ezechiel alias deplorat; denique perfectos & optimates populi, qui tanquam leones sæuitiam ac tyrannidem exercuerunt in subditos.

Cap. 11.

Cap. 34.

De Myrica siue Tamarice, & erica qua vulgo a solitudine & loco arido Heyde *vocatur, ex qua Belgæ extergendis pauimentis scopas conficiunt.*

CAP. XXIII.

Myrica quæ Tamarice, humilis est pusillusque apud nos frutex, quod Virgilius etiam obseruauit, folio scabro, sabinę non absimili, flore purpureo, concretu muscoso, quo apes impense delectantur. Huic affinis erica, sed improcerior, flosculo ex candore purpurascente, quo passim scatent solitudines Brabanticæ, a quibus, quoniam nihil preciosi profundunt, herba hæc nomen sortita est. Belgæ siquidem loca squalida, strigosa, senta, atque situ horrentia, nullis consita arboribus, nullis frequentata hominibus, raris ac prope nullis culta ædificiis, aut exornata villis, *Heyde* vocant; quasi dicas solitudinem & desertum, soliq. vastitatem. ingruente enim aëris tempestate, exortaque pluuia, tonitru, fulmine, coruscatione, ne minima quidem domicilia aut gurgustia se offerunt, in quibus possis diuerti ac delitescere. nihil autem in iis locis spectatu visuque dignum

Bucol. Eclog. 4.

Erica, Heyde.

quaquauersum dirigis oculos, nisi humiles abiectique frutices & squalore obducti; a quibus Prophetæ passim similitudines desumunt, si quando hominibus calamitates & tristia quæque obuentura denunciat. Sic Hieremias, *Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & a Domino recedit cor eius.* Quibus verbis detestatur illum qui in re corporea ac fragili spem & fiduciam suam collocat, & in periculis aliunde potius, quam a Deo subsidium ac salutis præsidia conquirit: *hic enim myrica erit similis in deserto,* quæ ex aëris temperie & clementia nihil boni aut commodi consequitur, sed in terra horrida, ieiuna, siticulosa, salsa constituta, non diu subsistit: *Benedictus vero & felix qui confidit in Domino:* erit enim vt arbor circa riuos aquarum plantata, quæ continenter humore irrigata, radices & ramos longe lateque diffundit, sic vt folium eius semper existat viride, & tempore siccitatis fructum ferre non desinat. Rursus quum Deus excidium imminere denunciat Moabitis, qui ex Iudæis oriundi, nempe Loth Abraham fratre, infestissimi illis hostes erant. *Fugite,* inquit, *& salutate animas vestras. eritis enim quasi myrica in deserto.* Quo illos commonefacit, vt mature se ex suis stationibus subducant vt saluti suæ prospiciant, vt celeri fuga vitæ suæ consulant. quoniam eorum ciuitates deuastandæ sint, ac futuræ desertæ nullosque habituras incolas, tum ciues spoliandos omni honore ac dignitate, nulliusque futuros existimationis aut nominis, sic vt non pluris æstimandi sint, quam Myricæ in vasta solitudine.

Cap. 17.

Hier. locus explicatus

Psal. 1.

Hier. 47.

De Resina, Belgice Hars.

CAP. XXIIII.

RESina est omnis illa oleagina pinguedo & gummosa concretio, quæ incalescente Sole, ex pino, picea, abiete, larice, lentisco, Terebintho, profluit, apud

Resina quid.

nostrates etiam cerasus & prunus mellei coloris resinam profundunt atterendis calculis idoneam; populus quoq. alba, quæ vulgo *Abeelboom* vocatur, succini modo gummosum liquorem ex hiante cortice exhibet. Terebinthina ex omnibus principatum obtinet, proximum locum sortitur Lentiscina, hoc est, *mastiche*, cui succedit pinea & abiegna, picea, strobilina vero & Colophonia postremum locum occupant. Est autem Resina duplicis differentiæ, vt & pix, liquida & sicca, quæ ad nos ex Noruegia aduehitur: illam *Hars* nostri vocant, Hispani *Herpens*; alteram nempe concretam a speculi nitore, quoniam pellucida est & splendescit, *Spieghelhars*. Harum vis effectusq. est dolores mitigare, vulnera astringendi glutinandique vi cicatrice obducere, præsertim resina Terebinthina, cuius vires & effectus Hieremias Metaphoricôs ad animi vulnera transfert, quæ verbi Dei lenimento sanescunt ac sanitatem consequuntur. Itaque in hunc modum expostulat cum Israelitis: *Nunquid Dominus non est in Sion, aut rex eius non est in ea? Nunquid resina non est in Galaad aut medicus non est ibi? Quare igitur non est obducta cicatrix populi mei? & cur valetudo eius tam segniter procedit?* quasi diceret; Obuia est hæc parataque medela quæ mentem animumq. lacerum sanet, sed filia populi mei, salutis suæ oblita, non adhibet remedia vulneribus suis sordidis & purulentis, nō admittit salutaria verbi Dei fomenta & cataplasmata, sed putrescit in vitiorum suorum sordibus, nec vomicas suas exercitato expertoque Medico, nempe Deo, detegit, aut curandas offert, penes quem præsentanea sunt remedia medendis exhulceratis mentibus, adhibito vino & oleo consolationis & misericordiæ, vt Christi parabola indicat de Samaritano, cuius ipse typum gerebat, & viatore saucio ac vulneribus confecto, quo designatur genus humanum astu & malitia Satanæ, integritatis & innocentię integumentis spoliatum,

Resinæ multæ species.

Hier. locus explicatus

Luc. 10.

ṡiatum, omni vitiorum genere afflictum & despera-
tioni proximum. Quum autem Deus in scelerum
vindictam vulnera nobis infligat, hoc est, inedias, ca-
lamitates, clades, infortunia nobis immittat, vult vt
ab eodem instaurandę valetudinis præsidia petamus.
Qua de re extat suauis cum primis & consolatoria a-
pud Hieremiam concio, in qua Deus indigne ac do- Cap. 2.
lenter fert quod homines aliunde quam ab ipso sa-
lutis ac sanitatis præsidia conquirant & venentur,
quod idololatriæ, superstitioni, ac ridiculis vanisque
cultibus deditì, deserto tam liberali ac munifico Do-
mino, tyranno fallaci, insidioso, noxio se dedant.

Quocirca non sine causa ad hunc modum cum
suo populo expostulat: *Nunquid solitudo factus sum Is-
raeli, aut terra serotina, quæ vel nihil prorsus vel maligne ali-
quid profundit? Cur ergo populus meus a me deficit, & se re-
uersurum negat?* Similitudine desumpta a solo sterili
& infœcundo, ab agris ieiunis, aridis, siticulosis, squa-
lidis, qui sementi inidonei sunt, nec vllas fruges aut
fructus in vsum aliquem effundunt, quum longe ab-
sit hæc sterilitas a cælesti patre rerum opifice, apud
quem est omnium quæ excogitari aut mente conci-
pi possunt, copia & abundantia, summa vbertas & af-
fluentia, nulli non obuia & exposita; sic vt liceat si
visum est, ample & inculpate illius munificētia frui,
illius exornari muneribus, ita vt omnibus modis cul-
pandi sint, qui a tam munifico Domino desciscunt,
quum nulla subsit legitima defectionis causa, nec
quidquam in eo possit desiderari. Quocirca rei in-
dignitate permotus, adducto alio exemplo, scelus
exaggerare pergit: *Nunquid*, inquit, *obliuiscitur virgo
ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ*, qua redditur
oculis spectantium commendatior? nulla certe ra-
tione tam erit sui negligens, vt tale quiddam in
animum induxerit. *At populus meus* nulla habita
dignitatis suæque salutis ratione, *oblitus est mei*

Hier. locus explicatus

diebus innumeris. Cæterum quum Deus saluberrima ac maxime salutaria remedia afflictis mentibus adhiberi velit, insultat Ægypti populo, quod sinistra parumque apposita medicamenta vulneribus applicat, quibus exasperatur potius malum, quam mitescit: Proinde commonstrat vnde petenda sanitas, a quo salus expetenda: *Ascende*, inquit, *in Galaad, & tolle resinam virgo filia Ægypti, frustra multiplicas medicamina, sanitas non erit tibi.* Erat autem Galaad vna ex sex oppidis, in quam vt in asylum & perfugium se recipiunt qui fortuito atque imprudenter, nulla destinata malitia alicui vitam eripuerant, eaque ciuitas Leuitis & Sacerdotibus assignata erat, apud quos vigebat lex & verbi Dei ministerium. Siquidem vt Malachias ait, *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore illius requirent, quoniam sit angelus Domini exercituum.* hoc est, Dei legatus & interpres cui incumbit docendi munus & doctrinæ studium. Quocirca propheta huc afflictum conuocat, atque a Deo eiusque ministris petendum auxilium demonstrat, alioqui non solum irrita fore remedia aliunde conquisita, sed etiam damnosa; quod iis vsuuenit qui in alium, quam in Deum defigunt oculos, aut conualescendi spem & fiduciam collocant. Sic idem Vates contritæ & conquassatæ, conuulsæque Babyloni, quæ est velut scelerum quædam officina, resinam adhibendam conclamat, si forte sanetur. Sed quum salutaria monita respuat atque auersetur, quum ad Dei verbum eiusque monita & vellicationes obsurdescat, vt insanibilem ac morbo deplorato implicitum omnes certatim deserunt, atque alio se conferunt. Qua metaphora indicat Hieremias Concionatores sacros ac Dei ministros nulla non remedia adhibuisse sanandis eius vulneribus, medendis animi vitiis, atque extremam impendisse operam eximendis menti erroribus: sed non successisse curationem, omnē-

Galaad Leuitarum statio, & homicidarum asylum.

Num. 35.
Deut. 19.
Ios. 20.
Cap. 2.

Hiere. 50.

qu

que medendi operam frustra insumptam. Quocirca visum est illam relinquere suæ cæcitati, & subiicere Dei iudicio, a quo illi miseranda clades & acerba calamitas, concitatis in illam hostibus ferocissimis, imminet: quod Christus etiam Iudæis euenturum denunciat, qui tot prouocati beneficiis, in Prophetas ac Seruatorem, eiusq. affectatores immaniter sæuierũt. *Matth 18.*

De Vite seu vinea, cuius partes atq. appendices, sarmenta, palmites, malleoli, pampini, clauiculi vel capreoli, vua, racemus, botrus, acinus vinaceus, seu acinorum granum: & quam apposite horum pleraq. concionibus ac vaticiniis adhibentur.

CAP. XXV.

QVVM multæ passim in sacris Bibliis ad stabiliendam veritatem, ac rei dubiæ vel obscuræ faciendam fidem Parabolæ, hoc est, rerum notissimarum similitudines narrationibus adhibentur, tum nullæ magis vel vaticinia, vel conciones illustrant, quam quæ ex vite eiusque sobole desumuntur. Primum enim se offert insigne illud vaticinium Iacob Patriarchæ de Messia, qui ex Iudæ semine oriundus salutem & reconciliationem, reditumque in Dei fauorem & gratiam mortalibus attulit. *Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de fæmore eius*, hoc est, non desinet, nec abolebitur imperium, *donec veniat qui mittendus est*, nempe Sospitator ac solutis autor *IESVS CHRISTVS*, *Et ipse erit expectatio gentium*, hoc est, ad illum gentes se conferent, illius doctrinam amplectentur, illi fident, atq. innitentur; illius imitabuntur vitam, mores, & studia, *Ligans ad vineam pullum suum, & ad palmitem vitis asinam suam, Lauabat in vino stolum seu indumentum suum, & in sanguine vuæ pallium suum.* Quo crucis & effusi sanguinis mysteriũ exprimitur, cuius virtute expiati sumus, atque a Diaboli mortisque tyrannide per resurrectionis *Gen. 49.* *Prophetia de Christo.*

efficaciam in libertatem aſſerti. Tale quid deſignat Eſaias, quum inquit, *Erit in illa die radix Ieſſe, Qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes conquirent & deprecabuntur.* Alluſit ad erectum vexillum aut ſignum aliquod quod eminus conſpici poſſit, quale nautæ *Baken* vocant, in quod velificantes interdiu continenter oculos defigunt, vt noctu in Cynoſuram aut polum arcticum, quo curſum inoffenſe dirigant, nec vſpiam impingant, aut diuerſi rapiantur. Cęterum quum vitis aſpectu ſit amœna, pampinorum ac foliorũ pompa, clauiculorum amplexu, vuarum turgeſcentium vbertate, in ſtatu connubiali vxor numeroſa prole fecunda, huic ſtirpi comparatur; quum Dauid inquit, *Vxor tua ſicut vitis abundans*, quæ longe lateq. palmites diffundit, *in lateribus domus tuæ.* Sapientia vero ſui commendatrix; *Ego*, inquit, *quaſi vitis fructifera, gratiſſimum vndiq. odorem diffundo*, hoc eſt, ſuauiſſima eloquia & ſalutarem doctrinam omnibus profero, quo refici poſſint, tanquam ſucculẽta ac ſapida vua. Quiſquis enim huius ſermones amplectitur, proſperos ſucceſſus eſt habiturus, magnaq. in virtute progreſſus & incrementa. Quam felicitatem Deus per Oſeam præclaris aliquot metaphoris Iſraeli, & quiſquis in gratiam cum Deo redierit, pollicetur: *Sanabo*, inquiens, *contritiones eorum & diligam illos ſpontanee*; quo indicat liberalem, & ſpõtaneam, gratuitamq. peccatorum veniam: *Quia auerſus eſt furor meus ab eis: Ero quaſi ros Iſraeli, & germinabit quaſi lilium aut roſa, & erumpet radix eius vt arbores Libani, & propagabunt ſe rami eius, & erit quaſi oliua gloria & decor eius, & odor vt libani. Et germinabunt quaſi vinea, & augeſcent vt triticum*, quo etiam affluenter fruentur. Horum commemoratione omnium rerum affluentiam ac proſperitatem indicat, ac florentiſſimum fore Reipubl. ſtatum. nec quidquam etiam defuturum eorum, quæ ad internum animi decus, mentiſque ornamentum ſpectant

Cap. 11.

Simile a vexillo erecto.

Pſal. 127.

Eccle. 24.

Oſea 14.

stant:iis vero qui munificentiæ diuinæ immemores, deliciis ac voluptatibus dediti sunt, ac luxuria difflu-unt,contraria omnia euētura Esaias denunciat.nem-pe vineas extirpandas, nullam fore vindemiam, de-futurum vinum iis qui se inter pocula cantilenis, ac Musicis instrumentis oblectare solent,ac plus nimio lasciuire atq. insolescere; illam denique subsequu-turam cladem & vastitatem, vt populus quo ciuita-tes maxime illustrari solent,ad nihilum fere sit redi-gendus,sic vt pauci futuri sint residui.Nam tale quid illi euenturum prædicit, quale decussis oliuis asso-let ex olea,& racemis peracta vindemia. Vt enim in huiusmodi stirpibus non ita omnia decerpũtur,quin aliquid restet: ita ex ingenti clade quam perpessi sunt,exiguus aliquis numerus erit reliquus. In eo-dem argumento versatur per Hieremiam Dominus, qui improbos non solum vastandos pronunciat,sed etiam fame ac rerum omnium inopia opprimendos adeo,vt desint vuæ vitibus,& non sint ficus in ficul-nea, sic,vt decidentibus foliis,nihil ex his sperari pos-sit. Quo designat nulla fore sedandæ famis solatia, quibus corpus possit subsistere,nulla afflictæ mentis fomenta, quibus possit fulciri; deniq. illos ad vnum omnes, sicut ficus & vuas colligendos vt nullæ restēt reliquiæ: quemadmodum si finita messe aut peracta vindemia nihil supersit spicilegii, nulla racematio. Vt autem maturescentes vuæ sapidæ sunt & succu-lentæ, palatumque & fauces sapore grato reficiunt: sic doctrina sana & salubris, sermo gratiosus & sua-uis,mentes hominum fouet ac refocillat. Quocirca Moses doctrinam perniciosam & noxiam,improbo-rum hominum commercia,eorumque vitam,mores & studia vuis venenatis comparat, quæ animos ho-minum noxio ac prauo succo imbuunt,mentesq. be-ne institutas, a Dei cultu & religione auertunt: *De vite*,inquit,*Sodomorũ vinea eorũ,& suburbanis Gomorrhæ*:

Cap. 24.

Hier. 8.

Cap. 48.

Hier. locus explicatus.

Deut. 32.

Mosi locus explicatus

vua eorum vua fellis, & botrus amarißimus, fel & virus draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile, hoc eſt, ſermo illorum tam peſtilens & venenatus eſt, vt confeſtim inficiat & perimat. Quo ſpectat illa apud Oſeam ſubſannatio in hos qui ſuperſtitioſa doctrina imbuti, ac cultu pernicioſo dementati, reſpectant ad Deos alienos, vt ebrioſi ad vini pocula & lagenas: *Ipſi,* inquit, *reſpiciunt ad Deos extraneos, & diligunt vinacea vuarum.* Comparat enim illorum veſaniam qua rapiuntur ad idololatriam, temulentorum conditioni, qui ſemper ad calices & pateras vinique nidorem oculos ac nares habent intentas, ac conſpectis poculis, vel temulentorum ſodalitio exultant ac geſtiunt. Cæterum quum in vineæ mentionem incidimus, illud obiter indicandum, Prophetas vitis vuarumq. & aliarum ſtirpium nomine, nunc rerum abundantiam ac fertilitatem, nunc inopiam & penuriam, nonnunquam populi raritatem vel interitum, aliquando frequentiam, & qui ex paucis in numeroſam ſtirpem ſunt propagandi. Sic Deus apud Hieremiam eleganti Metaphora Idumæos ita ſpoliandos pronunciat, vt nihil ex illis ſit reliqui, adeo vt hoſtes futuri ſint illis paulo clementiores, quam ipſe: *Si te,* inquit, *vindemiatores aggreßi fuiſſent, reliquiſſent forte racemum,* hoc eſt, non prorſus te expoliaſſent, aut omnibus tuis bonis exuiſſent. *Et ſi fures* nocturniq. oppreſſores *ædes tuas inuaſiſſent, rapuiſſent quod viſum illis fuiſſet ſatis,* non tamen omnia forte conuaſtaſſent, ſed paſſi fuiſſent aliquid ſupereſſe: *At ego,* ait Dominus, *ita ſpoliauit Eſau,* ita abdita quæque detexi, *vt excußis omnibus angulis, nihil celari potuerit,* nec vlla ſupellex ſit relicta. Quũ autem prorſus odioſa ſit & deteſtabilis Deo ſuperbia, & faſtus ex rerum affluentia ac proſperitate ortus, qua dulci fortuna ebrii inſoleſcunt ac ferociunt, illam tamen acriter contundit ac reprimit, & tales quamlibet inultos proſternendos pronunciat, vt ſegetes

Cap 3.

Oſeæ locus explicatus

Eſaiæ. 17.

Cap. 49.

Hier. locus explicatus

getes

etes quas messores plenis vlnis exporrectisq. brachiis vellunt, atq. in manipulos complicant, sic vt etiam ii qui ex paucis futuri sunt reliqui, colligẽdi sint, ut spicæ finita messe. interim plerosq. superfuturos pollicetur, allata alia similitudine, vt vuę in vitibus, & oliuæ in olea. Quemadmodum enim nusquam tam exacte perficitur vindemia, quin aliqua supersit racematio, nec tam diligens oliuarum excussio, quin vel sub foliis aliquid delitescat, vel in cacumine aliquid e proferat: ita a clade & vastitate aliqui superfuturi sunt qui in spem misericordiæ sunt reseruandi: *In die illa, inquit, attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius marcesset. Et erit sicut congregans in messe quod restiterit,* (vt in spicilegio assolet omnibus manipulis sublatis) *& brachium eius spicas leget.* Interim *relinquetur in eo velut racematio, & sicut excussio oleæ vel duarum vel trium oliuarum in summitate rami, & sicut quatuor aut quinq. in cacumine arboris.* Quo indicat opulentos atque optimates fastu & arrogantia turgidos deiiciendos: ex tenui vero plebecula nonnullos superfuturos, quemadmodum exacta vindemia aliquot botri aut acini, quibus tenuiores se fouent ac recreant.

Esaiæ. 7.

Esaiæ metaphora expl,

De Hyssopo. CAP. XXVI.

HYssopus hortensis herba eodem etiam nomine Belgis cognita cõdimenti vice iuri innatat, quod eximii sit odoris, ac sapore non ingrato, sic vt elixa quæque non minus salubria efficiat, quam sapida. Nam pectus & pulmonem expurgat, capitisque pituitam extergit. quocirca in expugnando pleuresi ac morbo quouis laterali singularem effectum obtinet. Qua ratione visum est Deo herbam hanc solenni sacrificio adhibere, quum vel leprosi lustrandi sunt, aut scelus aliquod piaculare expiandum, intincto hyssopi fasciculo in sanguine passerculorum vel vitulorũ. Quocirca Dauid adulterii atq. homicidii sce-

Hyssopi effectus.

Leuit. 14.

Num. 19.

Psal. 50.

lere contaminatus, aſpergi expiarique hyſſopo cupit, quo abſterſa omni macula, animi mentiſque puritate niteſcat, reſpexit is ad veteris teſtamenti ritus & ſacrificia. quęcunque enim purificabantur iuxta pręſcriptum legis Moſaicæ, ſanguine cum lana coccina & hyſſopo aſperſa, puritatem ſunt conſequuta. Quæ omnia vmbram quandam & figuram exhibebant, vt Paulus ad Hebræos teſtatur, Chriſti, cuius ſanguine omnia noſtra ſcelera expiata ſunt, ac fidei acceſſu oblíuioni data. Cæterum quum Hyſſopi mentio incidat in libris Regum, ac Solomon diſſeruiſſe memoretur de arboribus a Cedro Libani vſque ad Hyſſopum quæ erumpit e pariete: non videtur mihi noſtra deſignari, quæ non eſt exilis & minuta herba, ſed aliquando ſpicato purpureoque floſculo in ſeſquipedalem magnitudinem aſſurgit. Quocirca Adiantũ, ſiue capillum veneris illum intellexiſſe interpretor, cirratis criſpiſque foliis, quæ niſi murorum aſpergines perſequitur; & quoniam rutæ foliis affinis eſt, hanc Belgæ *Steenruyte* vocant, hoc eſt, murariam rutam. Huic *Trichomanes* affinis iiſdem ſemper locis proueniens, quæ recto ſtilo eoque iunceo aſſurgit medii digiti longitudine, foliis minutis, vtroque latere diſtincta ſerie, concinnoque ordine digeſtis, vitore perenni, vtraque herba eoſdem habet effectus, atque vt Hyſſopus tuſſiculoſis & anhelantibus, pulmoniſque vitiis medetur. Vocantur autem nunc polytrichi nomine nunc callitrichi, ab effectu, quo capillum confirmant, & nigredine imbuunt, illumque criſpum & denſum perficiunt. Quoniam itaque exiguus eſt humiliſque fruticulus, vix palmari altitudine, atque e parietinis erumpit, hunc pro Hyſſopo deſignari arbitror. Nam hic illius dicti ſenſus eſt, A celſiſſima quauis arbore ad minutiſſimam herbam, quæ parietinis innaſcitur, omnia illum exactiſſime habuiſſe explorata.

Exod. 24.

Cap. 9.

3. Reg. 4.

arundine quæ Græcis Calamus, Belgice Riet *vocatur, eiusq; differentiis; de lino, stipula, quisquiliis & plerisq; aliis, ex quibus similitudines desumuntur.*

CAP. XXVII.

Rundinis plures sunt differentiæ; vna species est ... leuore perpolita, enodis, nullisque distincta ge... ulis aut internodiis, quæ Typha palustris vocatur, ... alis Christo pro sceptro regali in manum tradita, ... ffectati regni ludibrium. Est huic stirpi sceptri ... alis aut imperatorii forma, cuius cacumen dua... n fere palmarum altitudine, ac crassitudine pol... ri, densa compactaque lanugine stipatur, quam si ... nu aut digitis demulceas, holosericum aut villo... n quandam congeriem contrectare te credas, quę ... nen post dies aliquot dissoluitur in pappos, atque ... iffusam lanuginem euanescit. Alia in locis hu... ctis atque irriguis passim conspicitur, quæ *Canna ... stris*, aut *Donax* vocatur, culmo geniculato, terete, ... ulloso, lanuginosa in cacumine congerie, eaq. dif... ,non compacta. Scatent hac passim vrbanæ fossæ ... moenia ambitu muniũt, & in pomœriis paludo... oca ac stagnantia. Plebecula apud nos æstiuis ... nsibus radicem huius stirpis certatim eruit, quod ... eat esculenti quiddam non sine nauseosa quadã ... cedine, quæ qualitas efficit vt apostemata ad sup... ationem perducat, ac spicula spinasque atque ... eos corpori infixos extrahat. Quoniam autem ... ndo nutanti est cacumine, auraq. leuissima hinc ... impellitur, ob id illi assimilantur inconstantes, ... biles, lubrici, vacillantes, volubiles, & qui in di... factisque, atque in omni vitæ actione non satis ... constant, aut in sententia firmiter persistunt, ... pe arundine magis volubiles. A quo vitio quum ... nnes Baptista esset alienissimus, Christus in lau... eius constantiæ, & quod illius doctrina ac d...

Matt. 27. *Typha palustris quid.*

Canna palustris.

Arundinis radix esculenta.

Luc. 7. *Christi de Ioãne præconium.*

Messia testimonium veritati forent consentanea,
prolixam concionem habuit, qua persuasum esse
voluit promiscuæ multitudini, illum arundini vento
agitatæ prorsus dissimilem, vt qui nusquam vacillet,
aut aliud stans, aliud sedens loquatur, vel leui mo-
mento a paulo ante probata sententia dimoueatur;
sed constantem esse, stabilem, veracem, & cuius ver-
bis nulla subsit vel leuitatis vel incōstantiæ suspicio;
quocirca æquum esse, vt quiuis magnifice de tanto
præcone sentiat ac loquatur, illumque non ex vul-
gata hominum opinione, sed ex rei veritate æstimet.
Cæterum vt reliqua persequar, ex Arundinis condi-
tione desumitur Prouerbium; *Scipioni vel baculo arun-
dineo inniti*, de eo qui spem suam ac fiduciam collocat
in illo, qui non solum non fulcit aut præsidio est, sed
etiam nocet ac detrimenta infert. Eadem vtitur
Metaphora Esaia teste Rapsaces in obsidione Hiero-
solymæ, qua inuictum, Deoque fidentem Ezechiæ
regis animum labefactare nititur, omnibusque ma-
chinis ac minis ad deditionem solicitare. Apud Eze-
chielem quoque Dominus eadem vsus similitudine
insultat regi Ægypti, illique internecionem mina-
tur. Quum enim Israëlitas illius præsidio innixos
fulcire studuit, *ipse velut baculus arundineus confractus*,
& sibi vulnus inflixit, & illos fœde lacerauit, lateri-
bus humerisque vndique dissolutis ac perforatis.
Quo indicat omnes illorum vires attritas & collapsas
esse, omneq belli robur conuulsum & dissipatum.
Sic enim Deus, vt Dauid testatur, increpat feras a-
rundines, hoc est, hastatos ac lanceis armatos milites
conuellit, labefactat, prosternit ac deiicit, Metapho-
ra desumpta a longis firmisq. arundinibus, quales e-
tiam brachii crassitudine spectamus, quas in acie vi-
brare solent, atque eminus cuspidem hosti obiicere
quod nunc Turcas in Palæstina factitare audio ab iis
qui ea loca religionis ergô frequentant. Similem
cladem

Cap. 36.

4. Reg. 18.

Cap. 29.

Psal. 67.

cladem Deus ſtirpi Hieroboam intulit, atq. Iſraëlitis idolorum cultui deditos concuſſit more nutantis in aqua arundinis, eoſque euulſit e terra vbere & fœcunda, quam a progenitoribus Dei munere erant conſequuti. Quo deſignat illos ad nihilum redactos, atque opibus, potentia, honore, dignitate ſpoliatos. Vt autem Deus deſumpta ab arundine ſimilitudine, inani fiducia inflatos, & qui rebus caducis & momentaneis innituntur, nonnumquam conuellit & deiicit: Sic e diuerſo fragiles, imbecilles, puſillanimos, vacillantes, mœſtos erigit, conſolatur, fulcit, animumq. ægrotum ac labantem ſalubri doctrina fouet, inſtaurat, reficit. Quo referre debet inſigne illud vaticiniū apud Eſaiam de Chriſti lenitate & manſuetudine, quæ afflictas quaſque mentes in ſpem ſalutis erigit. *Ecce ſeruus meus quem elegi, dilectus meus in quo ſibi complacuit anima mea. Ponam ſpiritum meum ſuper illum, & iudicium gentibus annunciabit, non contendet neq; clamabit, neq; audiet quiſquam in plateis vocem eius, arundinem comminutam non confringet, & linum fumigans non extinguet, nō erit triſtis nec turbulentus, & in nomine illius gentes ſperabūt.* Duabus hiſce metaphoris; nempe Arundinis conquaſſatæ, ſeu confracti calami, & lini fumigantis declarat, quanta Chriſtus erga contritas afflictaſque mentes manſuetudine & clementia, quam ſalubri doctrina in ruinam inclinatos erigat, labētes fulciat, mœrentes ſoletur, imbecilles & vacillantes in fide instauret, & ſi quid aliunde acceſſerit damni atque incommodi reſarciat, adeo vt plagas menti illatas leniter tractet & placide, nihil agat vi, minis, terrore, ſæuitia; vt nonnulli feroci & turbulento ingenio, qui lapſos ſublata omni reſipiſcentiæ ſpe, ſæuius tractant, quam manſuetudo Chriſtiana exigat. Similiter nec linum fumigans extinguet.

Quæ ſimilitudo deſumitur a lychno penſili, ſiue elychnio, vel ſtupa, vulgo *Lement*, quod oleo imbu-

3. Reg. 14.

Eſaiæ 42.
Lucæ 4.
Cap. 42.
Matt. 12.

Eſaia 61.

Eſaiæ locus explicatus.

tum flammam alit nonnumquam subobscuram & fumidam, minusque luminosam, vbi vel pinguedo desit, vel parcius illa fouetur; itaque hac comparatione designat fidem modicam, debilem, vacillantē, inclinatam, quæ tamen non prorsus extincta sopitaque est, licet aliquādo sit extinctioni proxima, quam Christus, & quisquis eius ministerio fungitur, nec extinguit, nec opprimit, sed tantisper dum aliqua pietatis scintilla emicet, & subsit menti vel exiguus igniculus, nutrit, fouet, exuscitat, atque animum Spiritus sancti flabello accendit & illustrat, vt discussa omni caligine, lumen fidei & pietatis perspicue eluceat ac longe lateque in vsum proximi se diffundat. Ita autem Deus doctrinam suam quæ est velut fomentum animæ, mentisque pabulum, temperat & moderatur, ne quis nimia seueritate possit ab instituta professione resilire, atque ab Ecclesia alienari; nec etiam lenitate & mansuetudine nimia, tamquam molli educatione corrumpi, ac seueritate quadam oscitante ac supina ad omnem virtutem obtorpescere. Siquidem iudicii seueritate in officio continentur impii, imbecilles lenitate & mansuetudine. Sic in Euangelio quo cuique salus denunciatur, *Dulcia permixta amaris*, hoc est, consolationes minis, & amara dulcibus, hoc est, minæ cōsolatione mitigatæ. Per fumum & vaporem, nebulas per fœnum, festucas, paleas, stipulas, fauillas, pulueres, quisquilias, aliaq. reiectamenta designantur in Bibliis quum homines, tum res viles, leues, inanes, futiles, minutæ, nihili, nauci, nulliusque momenti vel pretii, & quæ plus detrimenti quam commodi adferunt. Ex his variç & multiplices similitudines a sacris Scriptoribus sumuntur, quibus narrationes suas exornant. Sic Deus impios vt paleas dissipādos pronunciat, exurendos vt stipulas, vt puluerulenta quæque discutiendos, vt quisquilias aliaque ventiludibria dispellendos.

Doctrina Christi quid mēti præstet.

Quisquiliæ quid designent.

Psalm. 1. Esaiæ 17.

lendos Quo spectat illa apud Iob sententia; *Lucerna impiorum extinguetur*, hoc est, splendor eorum, gloria, honor, decus, magnificentia obscurabitur & exolescet: *Et erunt improbi velut paleæ ante faciem venti, & sicut fauilla quam turbo dispergit*, hoc est, repentino funditus comminuentur. Sic Esaias triturandos pronunciat Moabitas, & quicunque Dei verbo obsistunt, vt teri solent paleæ in plaustro, & non minore negotio absumentur, quam ignis deurit stipulam aridam. Non minus atrocia minatur iis, quibus consuetudo peccandi in naturam abiit, & vitiis suis iam domesticis atque assuetis occalluerũt. *Si mutari potest Æthiops pellem suam, & pardus varietates suas*, hoc est, tegmen maculosum illi natiuum, *& vos poterit benefacere quum malis estis assueti. Quocirca ego vos dissipabo tamquam stipulam quæ vento rapitur in deserto.* Simili clade perituros denunciat apud Esaiam illos qui cultus adulterinos stabiliunt, & omne præsidium ac fiduciam in idolis constituunt: *Eritis*, inquit, *sicut quercus defluentibus foliis, & sicut hortus absq; aqua. Et erit fortitudo vestra*, hoc est, Deus ille ficulneus, cui innixi estis, *vt fauilla stupa, & opus vestrum quasi scintilla, & succendetur vtrumque simul, nec erit qui extinguat:* hoc est, Omnis illa pompa ac spectaculum fictæ religionis abolebitur incendio, vt purgamenta lini & stupea congeries accensa face deflagrant. Cæterum vt reliqua persequar; Amos Propheta acriter insectatur negociatores frumentarios, quod quum granaria habeant onusta frugibus, in annonæ penuria famelicam turbam deglubunt, ac præter stateras dolosas, trutinamque accisam ac parum æquam, qua populares defraudant, tenui plebeculæ pro sincero tritico quisquilias, paleas, glumã, acus, hoc est, peripsemata seu purgamenta, furfuribus deteriora obtrudunt, ac carius diuendunt fallaci astu, ac inopia reddunt sibi oberatos atque obnoxios, vt non liceat alio diuerti, etiamsi merces vilius

Cap. 21.
Cap. 25.
Cap. 5.
Hier. 13.
Cap. 1.
Cap. 8.

proſtent. Quoniam nemo debitorum Græca fide, hoc eſt, prompta numerataq; pecunia emptionem cum creditoribus tranſigit. Quod ſi cui libeat hanc Prophetæ Satyram excutere, quam contra hos inſtruit, qui plus nimio quæſtui inhiant, magnoq. inopum detrimento precia rerum intendunt, dilucide perſpecturus eſt, quam graphice atque ad viuum noſtræ ætatis homines ſuis coloribus depingat, & quid Deus illis minetur, qui pauperes abſorbent, atq. egeſtate oppreſſis victum vitæque ſubſidia ſubtrahunt. Verum iis miſſis, ſermonem referamus ad Metaphoras, quæ ex inutili ac volatili hac congerie deſumuntur ad illuſtrandas res veras ac ſolidas. Deus quum apud Hieremiam verbum ac doctrinam ſuam cum primis ſalutarem, efficaciſſimam in erigendis paſcendisque famelicis mentibus prædicet tritico illam comparat, quod ſolidum alimentum corpori præſtat, vt illa animæ; doctrinam vero inanē, ſuperſtitioſam, adulterinam, fucatam, inſtabilem, fallacem, noxiam infrugiferam ſomno ac paleis; *Quid tritico*, inquit, *cum ſtramentis & paleis*, hoc eſt, quid vanitati cum veritate? quid ſomno inani ac fallaci cum re vera, certa & indubitata? quid denſiſſimis tenebris cum clariſſima Euangelii luce? Paleæ etiam metaphora Ioānes Chriſti præco vtitur, quum acriter inſtigat ſocordes ad amplectendam ſalutem; adeſſe enim Meſſiam *qui* accepto in manu ventilabro, *expurgabit aream ſuam, & congregabit triticum ſuum in horreum: paleas vero exuret igni inextinguibili.* Quibus verbis indicat pios recipiendos in æterna tabernacula poſt exactos huius æui labores: impios vero æternis incendiis deſtinandos. Vt autem Ioannes magna ſeueritate commonefacit populum officii ſui, & hortatur ad reſipiſcentiam adhibitis parabolis de ſecuri arbori admota, mox excindendæ, de ſecernendo tritico a paleis: ita Christus cui ſemper fuit odioſa ac deteſtabilis hypocriſis,

[Margin: 2. Cap. 6. — Matth. 3. Simile a tritico & paleis. — Matth. 7.]

crisis, hoc est, simulata sanctimoniæ species, fictaque pietatis vmbra, adducta trabis & festucæ similitudine, acriter castigat illos qui plus nimio sunt oculati in alienis vitiis, ac minutissimos errores curiosius obseruant, eosque exaggerant in immensum, quum vitiis suis maxime blandiantur, eaque ita extenuent, vt in nihilum recidere patiantur. Quo autem huiusmodi vitiosi affectus & complures alii, nempe philautia, hoc est, cæcus amor, suique fiducia, & fastus, arrogantia, animi elatio, proximi despectus, odium, ira, vindictæ cupiditas hominum animis eximantur, sacri vates ac sapientiæ professores mentes illorum ad modestiam suique cognitionem ac naturæ notitiam reuocant, vt obseruare condiscant æui huius breuitatem, & quam sit inanis, fugax, fragilis, caduca, euanida vita mortalium: & quum innumeris malis exposita, tum angustis arctisque finibus terminata, breuissimis spaciis circumscripta, sic vt ab iis apposite spiritus ipsaque vita qua homo subsistit, somnium censeatur, fumus, vapor, halitus qui confestim euanescit, atque in aëra diffunditur, vmbra, bulla, fœnum & herba cito arescens, flos & folium mox deciduum; & vt Iob ait, ventus qui per aëra voluitur. Quibus metaphoris designant sacri vates gloriam, decus, magnificentiam, & quidquid est humanæ sapientiæ, quidquid fortitudinis & prudentiæ, vanum esse, fluxum, caducũ, ruinosum nisi stabili atq æterno Dei verbo fulciatur, nisi cælesti virtute sustentetur. Hæc omnia Scripturæ testimoniis abunde stabiliri possent, sed opus in immensum cresceret. Quocirca quædam in margine designasse sufficiat, quæ studioso auidoq. lectori, si perquirere velit, omnium specimen sunt exhibitura.

Iacob. 4. *Psal.* 36. 37. 101. 103. *Iob.* 8. 14. 13. 7. *Esa.* 9. 45. *Oseæ* 13. *Esa.* 40. *Iacob.* 1. 1. *Pet.* 1. *Eccles.* 14.

De Cucumere & plerisq; aliis herbis quarum in Bibliis sit mentio.

CAP. XXVIII.

CVCVMIS vel cucumer notior est, quam vt describi debeat. Hunc autem & plerasque alias herbas Hebręis atque Ægyptiis fuisse vsui Bibliorum historia cōmonstrat. Quum enim Moses vexaretur a populo Israëlitico, ac vulgus promiscuū flagraret desiderio carnium: *Quis*, inquiunt, *dabit nobis carnes ad edendum?* recordamur piscium quos in Ægypto comedimus. In mentem venerunt cucumeres, pepones, porri, cepe, & allia. Istis autem non solum plebeii vtuntur, sed etiam patricii partim in obsoniis & condimentis, partim in acetariis cum oleo, aceto & pipere ad acuendam cibi auiditatem. Erexerunt olim in vinetis & cucumerariis casas & tuguriola, quod etiam hodie Galli & Belgæ factitant, in quibus custodes excubabant, ne quis alienos prouentus inuaderet; peracta autem vindemia, ac sublatis cucumerum aceruis, subducebant se excubitores, ac gurgustia deseruerunt, nullaque amplius conspecta hominum frequentia. Ab hac solitudine desumit similitudinem Esaias contra Hierusalem, quam pronunciat desolandam ac redigendam in vastitatem, vt vix tenue vestigium supersit, futura sit velut in deserto vineto & cucumerario tugurium vacuum. *Et erit*, inquit, *Sion, vt vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas obsessa quæ vastatur*. Baruch autem statuas, delubra & simulacra idolorum non plus terroris incutere ait, quam tugurium in cucumerario. *Nam quale est*, inquit, *formido aut terriculamentum in cucumerario nihil custodiens: tales sunt istorum Dij lignei, aurei & argentei; aut qualis est in horto rhamnus aut spina alba cui auicula insident.* Alludit ad Priapi statuam quæ in hortis collocari solet ad abigendos terrendosq.

Exod. 11.

Cap. 1.

rendosque nocturnos fures. Quod huiusmodi versibus indicat Horatius qui Baruch verbis prorsus consonat, ac pari irrisione vulgi superstitionem exagitat;

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber incertus, scamnum, faceretne Priapum:
Maluit esse Deum: Deus inde ego, furum, auiumq;
Maxima formido: nam fures dextra coercet,
Obscœnoq; rubet porrectus ab inguine palus.
Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatq; nouis considere in hortis.

De Iunipero. CAP. XXIX.

VT Cucurbita vmbraculum & velut opus topiarium Ionæ præbuit, atque a Solis æstu liberauit: Sic iuniperus Helię ex itinere lasso ac defatigato vmbram exhibuit. Quum enim vates hic profugus cessisset furori Iesabelis, ac loca deserta peragraret, sub quadam Iunipero resedit. Hoc siquidem arbustum quum densius fruticetur, ad arcendum solis calorem non est incommodum. Quocirca mœsto & delassato fuit is secessus molesti itineris solatium, quum autem his paululum respirat inedia tædioque confectus, finem vitæ sibi imponi cupit. Cæterum quum somnus (vt sic constitutis assolet) obreperet, ac ille paululum obdormisceret; ecce aderat genius, & illum ad cibum capiendum inuitauit, oblato pane cinericeo, & aquæ poculo, quo refocillatus rursus iter ingressus prouenit ad mõtem Oreb, in cuius spelunca noctem illam secure peregit, tutus ab insidiis illorum qui furibundæ mulieris mandato Dei Prophetas ad mortem rapiebant. Quæ documento cuique esse debent, Deum in vitæ huius stadio miris modis suos exercere, verum non prorsus destituere, quos tametsi calamitatibus premi patiatur, nonnumquam tamen illos opprimi sustinet. Iob quum

Cap. 4.
3. Reg. 19.
Helias profugus.

ex tanto opulentiæ & felicitatis gradu in extremas calamitates esset deiectus, deplorat se irrideri ac subsannari a sordidis infimæque sortis homuncionibus, qui prę ęgestate atq. alimenti inopia victum in syluis venabantur, ac Iuniperi rubiq. baccis, atq. herbarum radicibus famem sedabant, vt conspicimus hodie validos vagosq. nebulones, quos nostri a liguriendis ollis (nam encęnia festaq. Genialia passim consectantur) *Pot boeuen* vocãt, radices Iryngiorum, dauci, pastinacæ syluestris eruere, atque acinos rubiq. mora ex sentibus & virgultis decerpere.

Cap. 30.

De Labrusca. CAP. XXX.

LAbrusca vitis est syluestris, vuã proferens gustatu peracerbam, quæ non maturescit. Hunc fructum, quoniam nihil gratum palato proferat, Deus moribus & naturæ hominum deprauatæ apud Esaiam accommodat. Quum enim formandis colendisq. Iudæorum mentibus nihil non operæ, nihil non laboris impendisset, omnis labor & industria frustra insumpta est. Quantumuis enim studiose atq. accurate vineam suam excoluerit, nihil effectum est, nec vuas vllas sapidas produxit, sed labruscas, hoc est, acerbas & immaturas vuas; expectauit ex tam diligẽti cultura iudicium, æquitatem, mores inculpatos, vitæ integritatem, gratitudinem erga tam sedulum atque industrium cultorem: sed vice versa, prolata sunt acerbissima quæque, iniquitas, iniustitia, virtutum neglectus, odium, ira, indignatio, ingratitudo erga tam munificum animi mentisque cultorem. Eandem vocem accommodat impiis, quibus Deus in obliuionem & contemptum deuenit, quorum irritum fore conatum indicat, ac frustra illos laborẽ insumpturos excolendis vineis; Sic in die, inquit, plantationis tuæ labrusca proueniet; plantabis plantationem amœnam, sed germen alienum conseres,

Cap. 4.

Esaia 17.

hoc est, tametsi amœna plantaria humo commiseris ex generosa vite desumpta, sic vt omnia tibi spem optimam polliceantur opimæ vindemiæ, vbi aduentare incipiet maturitatis tempus, pro suauissimo fructu labruscas percipies. Similiter in segete quæ maturius ad messem deuenisse tibi videbitur, peribit tibi speratæ annonæ prouentus; eo siquidem die quo demetendæ erunt fruges, ac messi insistendum, alieni subito irruent ac depopulabuntur segetem, nec quidquam in horrea conuehes eorum, quibus tam sedulam curam impenderis. De his paulo fusius superius quædam enarrata sunt.

De Mentha, Ruta, Anetho, Cumino, quæ Christus parabolis adhibet in insectanda Pharisæorum auaritia, & fucata Religionis sanctimonia.

CAP. XXXI.

Herbæ istæ in crebro vsu sunt apud omnes quum plebeios tum patricios, ac passim in compitis & triuiis prostant venales. Quoniam autem holitores visi sunt aliquem quæstum ex iis consequi, Pharisæi decimarum exactionibus etiam hæc grauare cœperunt, atque aliquid lucri ex iis corradere. Quocirca cum Christo inuisa esset simulata Religionis species, atque auaritia Scribarum detestabilis & odiosa, insectatur illos acriter & seuere, qui omnia ad compendium suum rapiunt, ac minutissima quæque consectantur, quum illa quæ multum habent momenti ad summam pietatem; & in quibus consistit columen Religionis, negligant, nec ad ea magnopere sint intenti. Sic in extorquendis decimis adeo sunt superstitiosi, vt e vulgaribus holeribus mentha & anetho, quæ Belgis *Dil* vocatur, decimas exigant, quum pro nihilo dicant iudicium, misericordiam, fidem, quæ virtutes illos commonefaciant, ne quem afficiant iniuria, vt egenis subueniant, ne quẽ fallant periurio, sed cuique fidem seruent; itaque iis

Matt. 23. Luca 11.

neglectis quæ sunt in Religione præcipua, suum negotium agunt, suumq; quęstum ac commodum plus satis spectant: in maximis cæcutientes, in minimis mire oculati.

De Sinapis vi & natura, cui fides ac Dei verbum comparantur.

CAP. XXXII.

QVO omnibus innotescat ac persuasum sit, quam salutaris sit doctrina Euangelica, quæ mentes hominum, in Deum eiusque notitiam erigit, ac fide solida imbuit, Christus multis variisq. parabolis ex rebus passim obuiis desumptis, nulli non mortaliũ ad hanc amplectendam autor est & instigator. Comparat autem regnum cœlorum, hoc est, doctrinam Euangelicam quæ fidem alit ac fouet semini, margaritis, fermento, sagenæ, siue ferriculo, grano Sinapis minuto quidem illi & exili, sed quod vi efficaci & adurente torpentem linguam vellicet, ac palato languescenti saporem gratum excitet: Sic omnes nationes huius semine comminuto, attritoque manuaria vel trusatili mola affuso aceto vel omphacio condimenti vice vtuntur. Quemadmodum autem Sinapis minutissimum semen solo commissum, vbi adoleuit in stupendam proceritatem assurgit, ac longe lateque ramos diffundit; adeo vt alitibus & vmbraculum & nidulandi commoditatem præbeat: ita verbum Dei & fides minime otiosa, tametsi in speciem humilis videtur & exilis, se tamen sensim propagat, atque vt fructifera frondosaque arbor, vires, incrementa suscipit. Rursus vt Sinapismus, hoc est, cataplasma ex contuso Sinapis semine, membris stupidis vel lethargo, vertigine, apoplexia, paralysi, epilepsia oppressis motum sensumque excitat, atque inhulcerata nonnihil cute, sanitati restituit: ita fides Dei verbo fulta stupidas torpentesque mentes erigit, &

Matt. 13. Luc. 13. & 17. Marc. 4.

git, & instaurat, atque ad omnia pietatis officia agiles reddit & expeditas. Quocirca ardor & acrimonia Sinapis, saporque feruidus & ignitus, qui non sine narium vellicatione lacrymas elicit, ac caput sternutamento a pituita expurgat, apposite verbo Dei assimilatur, quod etiam mentes concutit, vrit & inflammat, atque animos languidos & oscitantes ad pietatis studia incitat atque accendit, & nonnunquam pœnitentiæ lacrymas extundit. Quam solicitudinem ac curam rerum terrenarum, qua fere discruciari solent anxiæ mentes; Christus animis hominum eximit, lilia nos contemplari vult non hortensia quibus cultus adhiberi solet, sed agrestia ac sponte nata. Itaque horum exemplo in munifici patris fiduciam nos excitat, qui nobis de pabulo & commeatu affluenter prospicit, vt alitibus; de victu, de nitore cultuque vestium, vt liliis agri, quæ tam nitide tamque operose exculta sunt, vt ne Solomon quidem Regum amplissimus conspici potuerit, vel cultior vel ornatior, etiam quum in summo splendore esset constitutus. Quamobrem Christus summo studio inhiare nos vult doctrinæ Euangelicæ, ac rerum cælestium contemplationi insistere, adeo vt nihil nobis defuturum polliceatur earum rerum quæ in hac fragili vita & caduca necessariæ sunt, vt etiam vltro ac spontanea Dei liberalitate sint accessuræ.

Par effectus verbi Dei & sinapi.

Matth. 6.

De Hedera, quæ arboribus ac parietibus tenaci amplexu adhæret.

CAP. XXXIII.

Hedera quæ Ionæ Prophetæ aduersus Solis æstum vmbraculum præbuit (quamquam alii Cucurbitam satis apposite verterunt) ab hærendo nomen sortita est: quod natura sit sequaci, omnibusq. se affigat. Hinc Persius;

Cap. 4.

In proœmio.

Heliconidasq; & pallidam Pirinen
Illis relinquo, quorum imagines lambunt
Hederæ sequaces. ——

Hedera Bacchо sacra.

Quum autem hæc arbor Baccho poëtarum præsidi sit consecrata, vt olea Mineruæ, ob id poëtæ hac coronari solent quemadmodum lauro victores;

Sic Virgilius:

Ecloga 7.

Pastores hedera crescentem ornate poetam.

Laurus Victoriæ sacra.

Et quum Augustum orbis domitorem suo poëmate celebraret, allegoricôs petit suo quoque carmini locum esse inter eius triumphos, ac patiatur hederam, qua poëtæ exornari solent, inter lauros Imperatoribus victoriosis dicatas, nonnullum locum obtinere;

Ecloga 8.

A te principium, tibi desinet: accipe iussis
Carmina cœpta tuis; atq; hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

Lib. 2. Cap. 6.

Quum autem superstitiosa gentilitas Bacchi orgia, hoc est, sacra Liberi patris tertio quoque anno (vnde *Trieterica* dicta) solenni ritu celebraret, ex hac virente fronde serta & coronas confecit. Sic in libris Machabæorum Antiochus Iudæos coëgisse legitur, vt detestatis patriis legibus, contemptisq. diuinis institutis, bacchantiũ more hedera redimiti orgia celebrarent, & qui id facere recusaret, morte plecteretur.

Hedera cur Baccho sacra.

Quod autem hæc arbor quæ perpetuo frondet, nec vmquam foliis destituta est, Baccho sacra sit, hinc ortum puto, quod ebrietati obsistat, ac discutiendis capitis doloribus ex temulentia contractis sit accommoda, foliis etiam aut ramusculis foris capiti admotis, sic, vt videri possit huius arboris vmbra Ionæ vati non incommoda, vt quæ capitis grauedinem ex æstu & lassitudine contractam discutiat. Mira autem describitur a Catone vis & natura Hederæ Si enim poculum ex ligno eius conficiatur, & vino impleatur, si id dilutum sit atque aquæ mistum, continuo vinum

De rerust.

effluit,

effluit, atque inferne per lignum diffunditur. Tanta est enim inter hæc *antipathia*, hoc est, discordia, vt alterum alteri admisceri non sustineat, sed vasculum hederaceum vinum respuat. Cæterum an hedera fuerit quæ Ionam ab ardore Solis tutata sit, & quam indignanter tulit exarescere, radice a verme erosa, nōnulli interpretes, tum etiam Augustinus ambigit, quum Cucurbita in eum vsum sit accommodatior, quam vox Hebræa designare videtur, quod amplissima folia proferat, atq. clauiculorum amplexu in sublime nitatur, opusq. topitiarium citissime perficiat, sub quo capturę opacum frigus, atq æstum solisq ardorem propulsare liceat; quum enim infrigidantis sit naturæ, feruido cæli statu foris corpus a colore tuetur: intus etiam atq. in corpus admissa intemperiem ex æstu cōtractam mitigat, vt acetaria ex cucumere, melone, pepone, citrullo, lactucis, atriplice, portulaca confecta, quę primis mensis inferri solent, atq. etiam eorum nonnulla naribus admoueri, quo spiritus collapsi recreentur.

Hedera vino obsistit.

Cucurbita

De Moro arbore & fructu eius.

CAP. XXXIV.

MOrus arbor Belgicæ nationi notissima, æstiuis mensibus in vsum refrigerandi expetita, caudice est vel trunco valido, cortice vbi adoleuit, scabro, nec vllo læuore perpolito; ligno intus colore buxeo & subflauo, foliis in expansæ manus modum dissectis, ficui non absimilibus, fructu oblongo, ouali, granoso, primum candido, quum pubescit, rubro, maturitate nigricante; arborum omnium, postremo floret, nec in folia floresq. se expandit, nisi ver stabile sit, quasi nolit vllam hiemis iniuriam aut aëris inclementiam perpeti, at quæ omnium primo fructum maturum & esculentum edat. Inficit Morum manus sanguinolento colore vbi maturuit: eluit extergetq.

maculas ac næuos immaturum, hoc eſt, album ac nondum rubicundo colore perfuſum, ſic vt nihil neceſſe ſit aquam aut quid aliud extergendis manibus adhibere, ſed ſuccum tantum mororum quæ adhuc vireſcunt. Fructus huius arboris ſalubriter expetitur in refrigerandi vſum æſtiuis præſertim menſibus, quibus potiſſimum viget, idque in prima menſa atque ante cibum aſſumptus: nam peracto prandio aut cœna in corpus admiſſus putreſcit, ac morbis ex corruptione excitatis ſeminaria miniſtrat, vt ceraſia, pruna, corna, perſica, vuæ recentes, &c. quæ ante cibum refrigerant, ſitimque ſedant, ac calidam hepatis intemperiem mitigant ac reprimunt; nec vero grauate poſt cibum admittere ſoleo, modo horum fructuum ſuccus deglutiatur non admiſſo in corpus cartilagineo illo ſtamine, quod a pediculo cui fructus adhæreſcit per morum ſe porrigit; ſic enim vino exhilaratis fumos reprimit, vt pomo ſucculenta, punica, arengia, limones, & mala Citrea quæ abſoluto prandio hoc efficiunt, vt quis minus ebrietati ſuccumbat, & mens illi minus fumo ac vapore vini obnubiletur. Sic enim a naturali ratione non videri poſſit alienum, nec valetudini contrarium, quod Horatius cecinit;

Mora quando edenda.

——— ille ſalubres
Æstates peragit, qui nigris prandia moris
Finiet ———

Alioqui ſi affluentius deuorantur mora, vt a laſciuis ac petulcis puellis aſſolet, ſubſtituendum eſt, *Incipiet*. Conficitur ex mori arboribus fructu, tum ex eo qui ex Rubo colligitur medicamentū aut ἔκλειγμα quod *Diamoron* vocatur, reprimendis vuulæ ac tonſillarum faucium que tumoribus aptum. Adimi autem aliquando hæc ſolatia ac naturæ fomenta improbis qui vel Dei munificentiam non agnoſcunt, aut eius donis abutuntur. Dauid paſſim teſtatur,

Pſal. 77.

inter

inter hæc alias quoque vitæ delicias complexus. *Consumpsit*, inquit, *bruchus & locusta fruges illorum, grando vites, & pruina moros eorum.* Sæpius enim contingit aëris inclementia atq. intempestiuo gelicidio florescentes vineas, moros, segetem, oleas ita confici, vt nullus prouentus ex illis percipiatur. Cæterum quum in Mori mentionem incidimus, obiter enarrandum, quod in Machabæorum historia scriptum est. Quum enim Antiochus Syriæ rex Iudæis esset infestus, atque omni armorum genere oppugnaret, duos & triginta Elephantos, in illorum dorso turribus ligneis erectis, armatoque milite instructis, in aciem produxit, & quo belluæ efferatæ in pugna essent ferociores, obiecerunt illis rubicunda velamina mororum atque vuarum rubentium succo perfusa; nam sanguinolento colore exasperantur elephantes, atque in hostem sunt atrociores, maioriq. impetu feruntur.

2. Mac. 2. Historia ex libro Machab.

Elephanti rubro colore efferantur.

De Sycomoro & caprificu.

CAP. XXXV.

SYcomorus vtriusq. partis nomen exprimit, adscito a ficu & moro nomine, cuius fructus est Sycaminos. Arbor adscribitur a Dioscoride & Plinio amplissima, ficus similitudine, foliis moro proximis, quæ fructus edit ignaui gustus, insipidos & immaturos, quos non ramis vt ficus, sed caudice ipse gerit, caprificis similes, & qui non maturescunt, dulciores tamen præmaturis ficubus quas *Grossulos* vocant, nulla intus granorum congerie. Præbuit hæc arbor Zachæo qui Christi videndi erat auidus, suggestum; quum enim statura pusillus esset, in Sycomorum se subduxit, velut procul a sordidis ac caducis rebus, vt illi Iesus esset conspicuus, sic vt in Zachæo typus sit expressus gētium, quibus factus est aditus in cœtum confessumq. fidelium per fidem in Christum, cuius

Sycomori descriptio.

Luc. 19.

Matth. 2

quanta sit vis & efficacitas, ficus arefactę portẽtosum ostentum declarat, cuius exemplo Christus exstimulat Apostolos, vt illam in mentibus suis foueant, eaque pollicetur tantum accessurum roboris & potentiæ, vt si Sycomoro imperent, vt eradicetur, & in mare se transferat, illorum iussis obsequuturam: tum etiam, si visum sit, montem loco dimouere, atque id exigat profectus Euangelii, confestim atque absque mora perficiet quod facere iussus est, modo adsit in Deum fides minime vacillans, eamque vim habeat quam granum Sinapis: quod tametsi minutum sit, tamen attritum exerit acrimoniam suam, ac nares vellicat, totumque corpus excitato sternutamento concutit: itaque apposite fides & doctrina Euangelica huic grano comparatur, quod mentem hominis inflammet, atque in Dei amorem ac venerationem rapiat, qua de re superius. Cæterum vt ad Sycomorum oratio recurrat, Esaias acriter insurgit in populũ Ephraim & Samariæ incolas, quod superbo atque elato animo Deo insultarent atque illuderent. Quum enim illos cladibus ac calamitatibus afficeret, quo ad resipiscentiam reuocaret, contemptui illis fuit Dei manus, & pro ludibrio habita: sic vt nihilo facti sint emendatiores; vt pueri insolentiores, qui a parente flagris cæsi, obstinate persistunt, ac se deteriora factu pollicentur. Quum autem plagæ illos ad saniorem mentem reuocare deberent, facti sunt obstinatiores, magisque præfracti, calcitrosi, refractarii. Sic enim allegoricôs ac figurata locutione ludibrio habent illatas clades, incendia, ruinas ædibus suis immissas: *Lateres ceciderunt, & collapsi sunt quadrato lapide eoque expolito ædificabimus. Sycomori succisæ sunt, Cedros substituemus*; quasi dicerent, Exiguum est, nulliusq. momenti damnum ac detrimentum, quod perpessi sumus minimo negotio, paruisque sumptibus resarcietur: imo omnia magnificentius instaurabuntur ac

Luc. 17.
Matt. 17.
Marc. 11.
Luca 13.
Cap. 9.
Esai. locus explicatus

ac ſpectabilius; pro lateritiis marmoreas ædes erigemus; pro Sycomoro, hoc eſt, vulgari paſſimq. obuio ligno Cedrina laquearia erigemus, omniaque operoſius perfici curabimus. Quamobrem quum obſurdeſcerẽt ad Dei vellicationem ac monita, omniaque illis eſſent non ſine irriſione deſpicata, Deus irritatus ſcelerum continuatione, extenta manu atrociora illis inferre meditatur, quod moniti atque acerbi caſtigati non referrent pedem, atq. ad percuſſorem confugerent. Huius arboris mentio etiam fit apud prophetam Amos, qui quum neque Propheta eſſet, nec ex Propheta oriundus, nullisq. artibus liberalibus inſtitutus ſed ruſticanis negotiis ac paſtorali vitæ aſſuetus, adſcitus eſt a Deo in prophetici muneris functionem, illiq. mandatum eſt, vt contra Heroboam Regem, & Amaſiam Sacerdotem horrendum vaticinium fulminaret; cuius conatibus quũ obſiſteret Amaſias, Amos primum excuſatione ſe purgat, quo cogatur hanc functionem obire, tametſi nec Propheta ſit, nec propheticis inſtitutis ab incunabulis imbutus. Quocirca, quũ hoc onus illi a Deo ſit impoſitum, illi potius quam regi & ſacerdoti obſequendum. Amaſias inſtat & ſuadet, ne pergat vaticinium in regem proferre, ſed in Iudæam ſe ſubducat extra Iſraëliticos limites, ſuæque vitæ fuga conſulat, ne illum ad vincula, mox ad ſupplicia rapi contingat. Amos exerte ac palam vocationem ſuã tuetur, nec in animo ſibi eſſe teſtatur, vt eam deſerat, aut ab imperata legatione ſit diſceſſurus. Itaq. Amos ingenue fatetur, ſe nõ eſſe Prophetam, nec Prophetę filium, ſed armẽtarium ſeu bubulcum, aut pecuariũ, qui Sycomoros vellicet, hoc eſt, Caprificos decerpat & colligat. *Verum abduxit me* (inquit) *Dominus Deus* (quemadmodum etiam Dauid de poſt fœtantes ad regni ſolium euectus) *quum ſequerer gregem, & dixit ad me: Vade Propheta ad populum meum Iſraeliticum.*

Cap. 7.

Amoſi locus explicatus.

Pſal. 77.

Itaque neglecto regis & Amasiæ Sacerdotis mandato vaticinium suum libere exequitur, atque vtrique internecionem denunciat. Qua fiducia etiã vsi sunt Apostoli. quum interdictum illis esset a Pharisæis, additis minis, ne omnino loquerentur, neque docerent de nomine I E S V. Petrus enim & Ioannes confidenter, sed citra contumeliam responderunt; An iustum sit in conspectu Dei vestris potius iussis obtemperare, quam Dei, vos qui Legis præcepta tenetis, iudicate; non enim possumus quæ vidimus & audiuimus, non loqui.

Actor. 4.

De Malo punico, vulgo Granat Appelen.

CAP. XXXVI.

MAlus Punica, a Punica Carthaginensi regione, & a corticis colore nomẽ obtinet *Granata*, quod mala rubentibus granis scateant. In illa Hispaniæ parte, quæ *Bætica* dicitur, nunc *Granata* a Mauritanis auorum nostrorum memoria occupata, (nam illos Ferdinandus Arragonum rex expulit) frequentissima. Arbor est non admodum procera, folio angusto, nitidi læuoris expolitique viroris, flore qui Cytinus puniceo, syluestri qui Balaustium dicitur, rubicundo, pomo, quod duro cortice seu tegmine aut putamine coriaceo integitur, *Sycion* Græci, *malicorium* Latini vocant, perficiendis coriis idonea astrictionis ratione, & quod atro colore illa inficiat, granis intus exuberantissimi ruboris, succulentis, & angulosis numerosa congerie arctissime in se compactis, aut velut septis aut loculis, tenuiq ac flauescenti intus membrana distinctis, sapore aliquando dulci, mitigandæ siti idoneo, aliquando acido ac vinoso hepati refrigerãdo accommodo, & quum astrictionis sit particeps, cohibendis cruentis ac dysentericis fluxionibus. Sistunt enim acida poma omnium profluuia, ac partem affectam corroborant. Mali Punici in sacris Bibliis

Arboris mali punici descriptio.

Granata acida dysenteriæ apta.

bliis frequens mentio, eoq. designatur decus & ornamentum virtutis, vitæque integritas, tum etiam dulcia, puraque ac casta eloquia. Sic Sponsus conuocans sponsam suam, ac blandimentis verborumque lenociniis alliciens; *Dabo tibi,* inquit, *poculum ex vino condito:* hoc est, aromatibus confecto, quale nostrum *Hypocraticum mustum*, hoc est, succum suauem mali Punici recenter expressum, quo nihil palato gratius: hoc est, refocillabo te suauissimo meo colloquio, reficiam te salubri doctrina, & spiritali compotatione te exhilarabo. Rursus alio capite: Quum Sponsus incredibili amore sponsam amplectatur, hoc est, mire afficiatur erga Ecclesiam suam Christus, cui Sponsæ aspectus, oculi, genæ, palpebræ sint visu gratissimæ; *Vt fragmen,* inquit, *mali Punici, ita & genæ tuæ.* hoc est, sicut dimidiatus cortex mali Granati confracti aut dissecti, qui fragrantissimi ruboris grana spectanda exhibet; sic malæ tuæ quæ non enormiter extumescunt, aut sunt inflatæ, aut indecore protuberant, sed decenter constitutæ, amabili ac gratioso rubore perfusæ; quo castitas designatur, modestia, pudor, probitas, quibus rubicundus color attribuitur. Deinde paulo inferius; *Emißiones tuæ* siue propagines, *aut plantaria tua, paradisus malorum Punicorum, cum pomorum fructibus,* aliisq. fragrantissimis herbis, quæ quod proxime assistant, omnia efficiunt suauiora, magisq. odorata. Quibus designat gratissima quæq., omniaq. mentis solatia, ac fomenta, quæ numquam satiant, & quibus animus maxime reficitur. Quum autem in hoc Cantico Sponsus & Sponsa singulis fere momentis vltro citroque suauissimo colloquio se reficiant, quo languorem, qui amori inesse solet, excutiant, alter alteram identidem ad inuisendos hortos inuitat, quo spectent an vineæ florescant, an mala Punica germinare incipiãt, an aliqua ex floribus oblectamenta possint concipere; non enim patitur al-

Cant. 8.

Cap. 4.

Cap. 6. 7.

ter ab alterius amplexu se deuelli, sed indiuulse sibi mutuo adhærere cupiunt, atque alter alterius suauissimo colloquio ac consuetudine frui. Quoniam autem mala Punica seu *granata* miris modis oculis blandiuntur, ac gustum saporemque suauissimum salubris succi exhibent, ideo Deus præcipit ad horum similitudinẽ confici orbiculata poma, ac tintinnabula foraminosa in formã mali Punici, in quibus se spectandum exibet rubicundum illud granorum blandimentum, quo in mentem reuocaret obliuiosis Iudæis durum Legis corticem, sed postmodum coruscante Euangelii luce subsequuturum suauissimum Euangelicæ doctrinæ succum.

Exod. 28. 39. 3. Reg. 7. 4. Reg. 25. 2. Paral. 3. Hier. 25. Agg. 2. Ioelis 1.

De Citreo ac malo medico, Limonibus & Aurangiis, vulgo Aranien appelen.

CAP. XXXVII.

Malum Medicum.

NON defuit etiam genti Hebrææ, quum in oblectamentum, tum condimenti vsum malum Medicum seu pomum Citreum, cuius generis sunt vocati *limones* & *aurangia*, aureo croceoque colore, quorum pleraque orbiculata sunt, nonnulla oblonga atque ouali forma, præsertim Citrea, & quæ *limonis* nomine passim innotescunt, eximii odoris, & quæ cor mire recreant; ex horum corticibus in laminas aut taleolas dissectis, ac melle conditis aut etiam zaccharo incrustatis cõficiuntur tragemata ac bellaria, quæ non solum palato grata sunt, sed cor etiam reficiunt ac vires instaurant; in quem vsum etiam huius arboris flores melle condiuntur, antequam prorsus dehiscunt, aut se in folliculos expandunt. Spiritus enim extenuatos erigunt, ac tabidis aridisque corporibus fomenta ministrant. Est alia ab hac arbore *Citrus* etiam vocata, sed quæ huiusmodi mala aurea nõ proferat, siluestri Cupresso aut Cedro non absimilis; sic vt nonnulli existiment ipsissimam esse arborem

Citrea mala.

quam

quam lignum *Sethim* Biblia vocant, ex quo confici præcipit Deus trabes, mensas, contignationes, tabulata, laquearia, tigna. Est enim lignum a carie ac teredine vermiculisq. alienum, nec vllo æuo corruptioni obnoxium. Vbi autem ascia perpolitum est ac dedolatum, crispanti venarum discursu picturatū conspicitur, vt apud nos vestes polyanthicæ ac variegatæ, siue polymiticæ, hoc est vario & versicolore filo contextæ, quod in vulgari cameloto, atque etiam in byssina, sericaque textura, perspicimus, quæ *Damascena* vulgo appellantur. Spectantur apud nos ex hoc ligno elaboratæ mensæ ductiles ac versatiles, tum vt nunc passim conficiuntur in hospitum inopinatū aduentum emissitiæ & extractiles, quo plures accumbant, spectabili ac peramœna colorum varietate, læuore perpolitæ, quorum nihil non natiuum est & genuinum, nec vllo pictoris pigmento fucatum. Quocirca existimo Deum ex hoc splendido atque incorruptili ligno voluisse construi ea, quæ vsui erant Sacerdotibus in templo, sic vt arca fœderis, & quidquid in sacris Hebræorum spectabile erat, ex Cedro & Citreo ligno confectum fuerit. Quum enim rebus externis afficerentur Iudæi secus quam Christiani, omnia in illorum sacris splēdida esse voluit, sumptuosa, magnifica, atque operosius elaborata, quo omnia essent augustiora, maiorq. religionis cultusq. diuini veneratio, ac populus melius in officio contineretur.

Citrus lignum Sethim.
Exod 35.
Exodi 35. 37. & 38.

De Croco. CAP. XXXVIII.

CRocus radice bulbosa ac cepacea, in capillamenti exilitatem spargit folia iuncis multo tenuiora, e quibus flosculus emergit, tametsi is aliquanto ante folia cōspiciatur, cęrulei coloris, in cuius medio velut crocea stamina ac filamenta se proferunt fragrantissimi odoris, adeoq. intensi, vt cerebro vi soporosa officiat. Cor vero Crocus ita recreat, vt digito annulari

ſiniſtræ manus affrictus confeſtim ad cor penetret; tanta eſt illi cum corde ſocietas, vt vel foris vel intus adhibitus, abſque mora per arterias illuc perferatur; quo fit vt corpori venuſtatem adferat, & colorem floridum conciliet, modo ne ſit immodicus eius vſus; nam immoderatus riſum perpetuum homini excitat, & (vt tradunt medici) nimio gaudio hominem conficit, ſi trium drachmarum pondere exhibeatur. Quum itaq. tantopere Croco hominis cor reficiatur, non ſine ratione Sponſæ hortulo ac viridariis Crocus odoratiſſimis aliis herbis interſeritur, vt ſic fragrantiam ſuam tamquam in vnum faſciculū coactæ inter ſe conferant Cyperus, nardus, crocus, calamus, & cinnamomū cum præſtantiſſimis *Libani* arboribus herbisque cum primis odoratis. Quibus deſignatur decor atque omnium virtutum ornatus, oratio quoque Eccleſiæ & piorum hominum, qui ſuauiſſimum odorem Dei naribus offundunt, ſic vt oratio ad Deum feratur, iuxta Dauidem; *tamquam incenſum & ſacrificium in odorem ſuauitatis.* Cæterum quum Crocus ſuccos, liquores, lintea, veſtes, lanam, colore vel luteo, vel flauo, vel fuluo imbuat, aut ſi exuberantius affuſus eſt, rutilanti, rubentique ac rubicundo, fit vt iſti colores rebus in quibus apparent, atque ſe proferunt, ex Croco nomen ſortiantur. Sic Medici in æſtuoſis febribus & feruida hepatis intemperie lotium obſeruant croceum, vel luteum, vel flauum, vel crocatum: quod feſtucas & filamenta Croci referant, quæ ad rubedinem deuergunt, ac rubenti colore perfuſa ſunt; ita intenſior eſt color crocatus & croceus, qui crocum ipſum æmulatur, quam flauus aut luteus, aut quem a Citreo pomo Citreum vocāt, nam iſti colores dilutiores ſunt. Sic Caltha, vulgo *Calendula*, ab auri fulgore luteo & ſubcroceo colore ſpectatur; ſic viola lutea & muraria, quæ Mauris *Cheiri* dicitur: Sic vnguentum quod Croci colorem æmulatur

Dioſcorid. lib. 1.

Cant. 4.

Pſal. 40. Eccleſ. 45.

Ex croco colorum nomina.

Caltha flos luteus.

latur & eum recepit, Crocomagina vocatur & Crocinum. Sic Oxycroceum a croco & aceto nomen obtinet. Quod vero ad vestes attinet croceo colore, tum coccineo ac purpureo imbutas: multa eius generis in sacris literis obuia sunt; quemadmodum etiam apud alios Scriptores paludamentum Imperatorium coccineum legitur, Hyanthinum, & vestis Crocatula crocei coloris, Belgæ *Rouvaens* vocant a Rotomago Galliæ ciuitate, vbi lana eo colore inficitur. Sic etiam Hieremias lamentatur, redactam esse in nihilum Hierusalem, omne decus & ornamentum ciuitatis sublatum, nec in ea quidquam esse spectabile, aut visenda specie, sed omnia deformata: inductam extremam calamitatem, sordes, miseriam, inopiam: *Qui*, inquit, *delicate ac voluptuose vescebantur, atq; deliciis affluebant, in via conculcati sunt: Qui nutriebantur in croceis*, hoc est, crocei coloris velamentis vel rubenti coccino, *amplexati sunt stercora.* *Thren. 4.*

De Myrto, quæ apud omnes nationes nomen retinet; & de Myrto syluestri.

CAP. XXXIX.

Myrtus arbuscula, aut potius apud nos frutex & virgultum, perpetuo virens, Veneri dicata est, ac sacrata coniugio, in quo exigitur castitas & cōcordia; folia profert oleę aut ligustro angustiora, saturati viroris baccas nigras Iunipero affines, sapore vinoso, ex quibus, vt etiam ex mollissimis eius foliis oleum exprimitur: quo Hester delibuta regi Assuero in matrimonium assumpta est. Conficitur etiam ex baccis vinum myrtites, quod pollet vi astrictoria, ac stomachum dissolutum confortat; id etiam ruptis atq ex alto delapsis commode exhibetur. Huius arbusti ramis Hebræos adornasse ædes suas ac vestibula in Encæniis, hoc est, solennitate festorum quæ celebrari

Myrti descriptio.

Cap. 2. Hester oleo myrtino vsa.

solent, ob templum post Persarum exilium instauratum: in *Scenopegiæ*, hoc est, tabernaculorum festo a fingendis tabernaculis nomen sortito Scriptura passim testatur. Sic Neemias vrbis ac templi legisque instaurator præcepit populo reduci ex captiuitate atque exilio in Hierusalem, vt velut in publica lætitia ac triumpho conferant se in montes ac syluas, atque ex nemoribus adferant, Oliuæ, Cupressi, Citri, palmarum ac Myrti ramos, quo conficerent ex virenti fronde vmbracula, passimque inter se exhilarescerent, atque essent Geniales Hic mos etiam Belgis vulgaris est, siquando solennis aliqua annuaque pompa exhibetur, aut Regem vel Principem inaugurari contingit, aut parta ex hostibus victoria, longaque obsidione liberata ciuitate triumphus per vicos ac compita agitur. Id etiam Troianos factitasse absoluta longa vrbis obsidione, pulsisq. (vt iis persuasum erat) Græcis Virgilius testatur;

3.Esdr.4. *7.Mac.10.* *Ioannis 7.* *2.Esdr.8.*

Æneid.2.

Nos delubra Deûm miseri, quibus vltimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per vrbem.

Cæterum Esaias (quem alias testati sumus, in illustrandis vaticiniis stirpes, herbasque suis narrationibus accommodasse) illos pronunciat felices fore, omniaque illis ad prosperitatem ac successum optabilem futura adiumento, qui Deo fidunt, eiusque bonitati & clementiæ innitũtur, ita vt nihil incommodi sit accessurum, adeo, vt quæ nocitura videbantur, rebus mutatis, fructum non exiguum sint allatura, quod sic indicat; *Pro saliunca assurget abies*, a proceritate dicta, & quod in sublime abeat; *pro vrtica* mordaci & contempta herba, vulgo *Netel, myrtus*, suauis, speciosus, & odoratus frutex. Quo designat pro noxiis infestisque fruticibus fœcundos, amabiles, salutares, frugiferos substituendos, hoc est, pro vitiis virtutes, pro seruitute libertatem, pro exilio reditum regressumque in cælestem patriam. Rursus quum

Cap. 55.

ostea-

ostendit se non defuturum afflictis ac desperationi proximis, sed in extrema calamitate, clade, angustiis subuenturum; *Irrigabo*, inquit, *scaturigine aquarum terram aridam*, ac siticulosam; *ponam in deserto abietem, vlmum, cedrum, myrtum, cupressum ponam in locis incultis* ac squallidis, *pinum & buxum*, arbores quæ perenni sunt virore, & quibus folia non defluunt. Quo Deus indicat se præter naturæ ordinem, præter spem atq. hominum opinionem, rebusque deploratis adfuturum populo suo, sic vt in regione deserta speciosissimę arbores se proferant, hoc est, hominum mentes iciunę ac siticulosæ florentissima virtutum germina sint allaturæ. Paulo inferius idem argumentum prosequitur, ac pollicetur consolationem ac mentis tranquillitatem, futurum enim esse, vt instauretur Ecclesia, ac cœtus dispersus sit colligendus, ac pristino cultu ac nitore postliminio illustrandus, quod hoc tropo confirmat; *Gloria Libani ad te veniet, abies, pinus, buxus, simul ad decus & ornatum sanctificationis tuæ.* Quibus verbis indicat non solum Ecclesiam ædificandam eximiis arboribus, quas sylua Libani suppeditat, sed quidquid in hominum societate excellens, magnificum, heroicum est, huc allatum iri, non solum plebeios atque infimæ sortis homines, quos minus despicit Christus, quam sublimes, sed Reges & Principes, satrapas atque heroas in hanc societatem conuocandos. Cæterum quum myrteti apud Zachariam Prophetam mentio incidat; oblataque inter hæc Prophetæ visio, de illo pauca disseram: Nam omnia adamussim exequi nimis quam operosum, & ingenii nostri captum superat. Sortiuntur ab herbis atque arboribus nomina Syluæ ac nemora, quod huiusmodi stirpibus consita sint, ab arundine Arundinetum. Vnde in libro Sapientiæ; *Fulgebunt iusti, & tamquam scintillæ in arundineto discurrent:* hoc est, Sanctorum fulgor & claritas impios, vt

Esaia 41.

Esaia 60.

Cap. 1. Myrteti & ex eo Allegoria.

Cap. 3.

ſtipulas crepitantibus flammis deuret. Palmeta, quæ palmis ſcatent. Myrteta loca myrto, & vrbano, & ſylueſtri fœcundiſſima. In hoc autem vireto exhibita eſt Zachariæ viſio, quam populo indicat, quo Prophetia viſioni cōiuncta maioris apud illos ſit autoritatis ac ponderis, atque acrius oſcitantes ſocordesq. mentes ſtimulet: *Vidi*, inquit, *noctu, & ecce vir inſidens equo rufo*, hoc eſt, ſpadiceo colore, vulgo (*caſtaenne bruyn*, *& ipſe ſtabat inter myrteta in profundo, & poſt eum equi, rubri, varij, & albi: & dixi, qui ſunt hi; & reſpondit vir qui ſtabat inter myrteta*, (quo Chriſtum deſignari puto, qui Eccleſiam obſcuratam ac deformatam vitiis emendatam cupit) *iſti ſunt, quos miſit Dominus vt perambulent terram:* Quibus verbis commonſtrat in valle huius mūdi vmbroſa, atque opaca, in qua mali bonis permiſti ſunt, Deum ſingulari ſua prouidentia curare res humanas, atq. hominum commodis conſulere ac proſpicere, ipſamq. Eccleſiā per Chriſtum & Apoſtolos, aliosque verbi Dei miniſtros, qui in tanta ac tam confuſa hominum multitudine ac diuerſitate, ſuis quique officiis funguntur, vt illis partitus eſt Deus, erigere, demandata illius prouincia, vt tacite explorent quid rerum geratur in terris, in quo ſtatu conſiſtant res mortalium, ſic vt ea cura paſtoribus incūbat, ac munus delegatum ſit, vt ſalubri exhortatione (quod Paulus Timotheo præcipit) additis minis extimulent homines, quo reſipiſcant atque ad Deum, vnde profugerunt, ſe conferant, quod ipſum ſi obtineri poſſit, deſituras afflictiones, nec futuras diuturnas nec perpetuas; itaque Propheta obiecta populo ſua hac viſione ad reſipiſcentiam ipſum prouocat, ſic enim futurum vt Deus illi factus placatior, pœnas atque vindictas remittat, omniaq. in priſtinum ſtatum reſtituat. Hæc de myrto amabili atque odorato arbuſto ſufficiant. Eſt huic affinis myrtus nemoralis, cuius baccis turdi, *lyſteers* vulgo, & merulæ *meerlen*

Zachariæ viſio quid deſignet.

Myrtus ſylueſtris.

len impenſe delectantur, ita vt earum caro ſaporem baccarum referat odoratum; ſic ficedulæ vnde nomen adeptæ, vulgo *Sneppe* ficubus ſaginantur. Huic ſyluestri myrto affinis eſt frutex aut virgultum Pſeudomyrtus odore non fine grauitare iucundo, cuius folia & frutices exiccatos veſtibus interſerunt, quo grato odore profundantur. Refertur etiam inter ſylueſtres myrtos Ruſcus foliis quidem myrti, ſed latioribus mucronata cuſpide munitis; ſic vt incautius attrectata digitis aculeum infigat, vt veſpæ inhærent foliis, nullo petioli appendice, baccæ piſi magnitudine, myrteis minores, corallino, rubentique colore perfuſæ, cuius radice vtimur in ciendo lotio, & atterendis calculis..

Pſeudomyrtus.

Ruſcus.

De Pino. CAP. XL.

PInus arbor etiam Belgico ſolo aſſueſcit, ſed non aſſurgit in vllam proceritatem, folio exiſtit tenui, rotundo, aculeato. Fructum ſeu nucem nihil neceſſe eſt deſcribere, quum paſſim obuia ſit, ac nucleus in alimenti & medicamenti vſum omni nationi veniat. *Pomum* Belgæ vocant, quum nux ſit; ſed quæ in hoſtem emiſſa ac capiti illiſi illum proſternat. Vnde extat apud Macrobium iocus vrbanus Caſellii Iuriſconſulti, Lapidatus a populo Romano Vatinius, quũ gladiatorium munus ederet, obtinuit vt Ædiles edicerent, ac proclamari per præconem iuberent, ne quis in arenam niſi pomum mitteret: forte iis rebus Caſellius conſultus a quodam an nux pinea pomum eſſet, reſpondit; *Si Vatinium miſſurus es, pomum eſt*; Tanto ac tam acerbo odio flagrabat populus in perniciosum ciuem, vt illum extinctum potius quam ſaluum cuperet. Cæterum Prophetas pinum atque alias memorabiles herbas concionibus accommodare, alias demonſtraui. Eſaias enim in deteſtandis ſtatuis Ethnicorum atque idolorum ſimulachris mi-

Li. Satur. cap. 6.

Eſaia 44.

ro artificio plerasque arbores narrationi accommodat, ac commonstrat, quanta cura ac solicitudine ea studeant effingere atque elaborare fabri, quæ nulli vsui sunt, nec vllam salutem conferunt, adeo intenti illi rei, vt lima, malleo, calenti foco iis efformandis ad lassitudinem se exerceant, ac siticulosi efficiantur, antequam opus perficiant. Artifices vero lignarios (vt concionem prosequitur) normam, & perpendiculum, amussim adhibere, securim, serram seu runcinam, circinum, & si qua alia sunt instrumenta tornandis poliendisq. lignis idonea, sic vt pars eorum succidat Cedros, ilicem, quercum, pinum, ex quarum assulis, segmentisq., ac scandalis dissectis ignem excitet coquendis panibus atque eduliis, aut vt iis incalescat, ex reliqua arboris parte sculpit Deum, & incuruatus adorat illum. Hæc Propheta Esaias toto hoc Capite prolixe enarrat, ac semel atque iterum repetit, quo homines meminerint, vnde petenda auxilia, cui incuruanda genua, ad quem manus, oculi, corda erigenda, nempe ad Deum, cui soli honor & gloria, & qui per Christum seruatorem nostrum Spiritu suo abunde nos imbuit, & contra omnia aduersa reddit inuictos.

De Buxo, errore vulgari Palma dicta.

CAP. XLI.

Miris modis hallucinari contingit plerosque in herbarum & arborum cognitione. Sic sunt qui Anethum, vulgo *Dille*, quam Christus concioni adhibet, *Anys*, credant, quum *Anisum* sui generis sit, & Belgis nomen retineat, semenque proferat discutiendis flatibus aptissimum, sic vt Anethi foliis vtamur in condimentis, in oleraceis, in carnium elixarum liquamine, verum non illius semine: at Anisi semen & feniculi in cōdiendo instaurādo liquore Ceruisiario, in placentis, in bellariis, in pomis assis salubrem

Matth. 23.

brem

brem vſum obtinet. Sic Abies arbos celſa ac procera, ita vt hinc nomen ſortiatur, quod abeat atque aſſurgat in immenſum, non eſt populus alba, vulgo *Abeel* dicta, vt nigra populus *Popelier*, ſed arbor Prophetis ſæpius in concionibus ad populum erudiendum adhibita, ſi quando faſtum deprimunt, ac ſuperbiam elatoſque ac ſublimes deprimendos prædicant, ac etiam deiectos erigendos. Abies perpetuo vireſcit, foliis pinnatis pectinum modo reſectis, flore croceo, ſpecioſo atque amabili. Huic picea, vt larix, pino, prorſus aſſimilis, ex qua mali nauium, & antemnæ eriguntur. Conſpicitur huius generis arbor in immenſum faſtigiata nō Cœnobio Anachoritarum, quos *Carthuſianos vocant*, Ziriceæ contermino, quæ fructum profert pino non abſimilem turbinata ſpecie, ſed qui nucleum exhibeat non eſculentum. Cæterum vt ad Buxum deueniam, in magno errore verſantur, qui buxum palmam eſſe exiſtimant, quum ab hac per omnia diſſideat, niſi quod vtraque perpetuo viret, nec foliis ſpoliatur. Hunc errorem ex eo exortum opinor, quod noſtrates hac fronde vtantur die ante Paſchæ ſollemnitatem octauo, qui Dominica Palmarum dicitur: nam eo tempore apud Belgas reliquæ frondoſæ arbores deſiderantur. Spectatur hæc arbor in ſingulis fere apud nos hortis, folio myrti exiguo, concauo, ſubrotundo, læuore perpolito, perenni virore, flore, herbaceo, odore graui, & quem non ſolum animantes, ſed etiam homines auerſentur, ligno autem duro ac ponderoſo ita, vt in aqua demergatur, colore pallido ad flauum inclinato; ſic vt ii, qui colore muſtellino ſunt, ac giluo, minusque amabili, buxeo vultu eſſe dicantur. Non deſunt, qui huius arboris ſcabiem ramenta lima attrita morbidis corporibus exhibeant, & luem Veneream ſeu morbum Gallicum iis expugnare tentent, eaque pari effectu

Abietis deſcriptio.

Color buxeus.

Buxi natura. censeant cum ebeno seu Guaiaco ac ligno Indico, qui mihi toto cælo errare videntur. Lignum enim Indicum odoratum est, succo oleoso ac resinato imbutum, sapore non ingrato; at Buxus arida est, exucca, tetro virosoq. odore, sapore insuaui, & qui venenosæ qualitatis sit particeps, si modo gustare libeat. Conficiuntur autem ex tornatili hoc ligno ac rasili materia pectines, pugillares, manubria, foratiles fistulæ, capuli, pyxides, trochi; in quem vsum quam in medicamenti accommodatior. Noui enim sacrificū quendam apud nos, sed non admodum firmi cerebri aut mentis sanæ, qui cineres buxi deustæ, atq. in Palmarum consecratæ, quem ritum Romana Ecclesia dominica Palmarum obseruat, cuidam adolescentulo ebibendos propinaret aqua lustrali immersos, adhibito inani ac ridiculo quodam exorcismo, ad dispellendas, vt adstantibus persuasit, febres, & vermes exigendos: non ita multo post, febris quidem depulsa; sed adolescens morte sopitus est, sic vt autor fuerim meis ciuibus, ne quis tale quiddam iterum attentaret, quum buxeæ frondes deleteriæ sint, & exitiales, corporiq. humano noxiæ ac periculosæ, quod odor grauis etiam & virosus indicat: & sapor abominabilis atque amarulentus, quem palatum respuit atque auersatur.

Rei gestæ narratio.

Iam vero vt susceptum argumentum prosequar, hoc est, desumptas a Prophetis similitudines explicē, commonstrabo obiter Buxum etiam adhibitam concionibus, eamque arborem scite atque apposite suis narrationibus Prophetas accommodasse. Quum enim huius arboris lignum cornea sit, ferreaque duricie, sic vt si quid illi insculpatur, non facile obliteretur aut exolescat. Dominus præcipit Esaię, vt peccatū Iudæorum, qui Ægyptiis fidebant, amplificet atq. exaggeret in immensum, omnibusq. palam faciat, quā fœde a Deo desciuerint, & aliunde potius, quā ab ipso salutem

Cap. 3.

ſalutem ſint venati: obiter hoc illi dat in mandatis, vt ita deſcribantur eorum ſcelera atque aſſeruentur in monumentis publicis, vt ne vnquam in obliuionem poſſint deuenire. Sic enim vult irritatus ſceleris indignatione. *Nunc ergo*, inquit, *vade & ſcribe hanc prophetiam ſuper buxum*, vel in tabula aut pugillari buxeo diligenter & accurate exaratam, *vt ſit in diem vſq; nouiſsimum in teſtimonium & vſq; in æternum*, hoc eſt, iſtud effice, vt tam accurate hoc ſcelus obſignetur, vt ſit indelebile, nec vlla vetuſtate contingat obliterari aut exoleſcere, ſic vt & illorum oculis poſſit continenter obiici, & aliis in memoriam reuocari elapſis iam aliquot ſeculis, omnibuſque teſtatum eſſe illos deteſtabiles eſſe ob patratum ſcelus, edito exemplo atque exhibito ſpecimine, ne alios quoque eo impietatis deuolui contingat. Hieremias quoque ſimili vtitur Metaphora, & proclamat, *Peccatum Iuda ſcriptum eſſe ſtilo ferreo, vngue adamantino exaratum in tabula cordis eorum, & in cornibus ararum ſeu altarium eorum, quibus continenter adſtant, & in quibus ipſi & filij eorum ſacrificia peragunt.* Stilo ferreo & cuſpide adamantina ſcribitur, (nihil enim adamante durius, ſic vt acutiſſima inſtrumenta exigat, quo perpoliri poſſit) quod indelebile eſſe vult, nec annorum decurſu interire, ſed perpetuo ſubſiſtere, nec vllo æuo obſcurari. In Cornibus ararum, tanquam in veſtibulo primoque aditu & ingreſſu templi, vt ſemper habeant in recenti memoria, vt continenter verſetur ob oculos. Sic Dauid, *Et peccatum meum contra me eſt ſemper*, hoc eſt, oculis iugiter obſeruatur, mentique aſſidue incumbit, ſic vt nunquam has furias & ærumnas, has animi carnificinas excutere poſſim, niſi ſcelus pœnitentia expiatum ſit, ac Dei miſericordia expunctum ac deletum, Iob etiam tot calamitatibus preſſus, tantaque mole ærumnarum obrutus, concepta emergendi fiducia, ab huiuſmodi rebus deſumpta ſimilitudine, cu

Eſaiæ locus explicatus.

Cap. 17.

Hier. locus explicatus

Pſal. 50.

pit id quod dicturus est in omne æuum perdurare, esse enim indubitatum certumq. ac fixum, nec se quid quam ambigere aut desperare, quin felicem atque optatum successum res sit habitura, *Quis*, inquit, *mihi tribuet, vt scribantur sermones mei? Quis mihi det, vt exarentur in libro stylo ferreo & plumbi lamina, vel celte sculpantur in* saxo vel *silice?* Quo perpetuo extent, omniumq. animis possint infigi, omniumque oculis obiici. *Scio enim quod Redemptor meus viuit*, certoque persuasum habeo *me in nouissimo die de terra surrecturum, & in carne mea visurum Deum Seruatorem meum, quem visurus sum ego ipse, & non alius, reposita est hac Spes* & fiducia *in sinu meo.*

Cap. 19.

Iobi locus explicatus

Quibus verbis præter veram corporis resurrectionem (quæ vt in Christo peracta, ita in nobis, hoc est, eius membris perficienda est) hoc agit apud amicos qui illi plus attulerunt molestiæ quam solatii, vt omnibus testatum sit se aliquando ex iis malis ac miseriis emersurum. tametsi enim a Deo adflictus sit atque in nihilum redactus, tamen certam se habere spem, eam concipere fiduciam, vt vindex & instaurator suus Deus hanc cladem ac calamitatem in quã deiectus est, a se auferat, & erecturus sit ex sterquilinio in quo voluitur in pristinam dignitatem, sic vt res ex luctuoso ac funesto initio lætam Catastrophen seu exitum sit habitura non sine numerosæ prolis accessu. ac rei familiaris amplissimo prouentu. Quæ res indicat Iobi historiam non esse commentitiam aut fabulosam, sed veracem, & cui fides derogari non debeat; sic vt ex re gesta proponatur nobis patientia ac malorum tolerantia, vt testatur Iacobus Apostolus & illo prior Ezechiel.

Iobi 42.
Cap. 5.
Cap. 14.

De Nuce. CAP. XXXII.

QVVM Sponsa (quo nomine & Ecclesia & pii cuiusque anima quę Christo insita est, designatur) omnes

omnes consectetur & captet odorum suauitates quę e speciosissimis fructibus emanant, hoc est, nulla nō requirat oblectamenta virtutum quibus se reficiat: *descendit in hortum nucum, vt longe lateq; prospectet* atque *inspiciat, an vineæ florescant, an mala Punica germinent, an se poma proferant in conuallibus.* Quibus Metaphoris indicatur omnium virtutum chorus. Intelligi autem hic debet non nux auellana, vulgo *Hasenote*, ex corylo, sed iuglans, quę est arbor procera & ramosa, foliis non sine grauitate quadam odoratis, latis & oblongis, fructu multis inuolucris ac tegumentis munito, calloso foris atque herbaceo cortice, vt Plinius eleganter describit intus compactilicarum loculo. Sunt enim huic nuci bifidæ putamini carinæ, nucleis vero quadripartita distinctio, lignea interuirescente membrana. Nux autem hæc *Basilica* vocatur, hoc est, regalis: quod a Regibus e Perside in Europam translata sit, communi nomine *Iuglans*, quasi Iouis glandem dixeris, quod eam primus hominibus Iupiter commonstrarit. Eduntur hæ nuces salubrius, minorique incommodo recentes & succulentæ, quam aridæ. Nam raucescunt vetustate & capiti grauedinem inferunt, vnde Græcis nux *Caryon* dicitur, quod capiti noxam inferat. Ex hac Medicamen Diacaryon Medicis in vsu est, quod e nucibus confectum faucium vitiis adminiculatur reprimentis ratione. Virides autem decerptæ antequam putamina obdurescunt, melle & Zaccaro condiuntur, diuque asseruari possunt, roborando stomacho vtiles, atque ori palatoque non ingratæ, sic vt mensis inferri possint, etiam inter bellaria vt cortices Citri aliaque tragemata, hoc est, delicata quæque edulia quæ secundis mensis atque alio cibo saturatis apponi solent. Elicitur etiā ex nucibus virentibus necdum interno cortice induratis in turbine ac meta distillatoria aqua ad multos vsus efficax, nempe ad pestis contagia, ad

Cant. 6.

Nucis arboris descriptio.

Lib. 15. ca. 22.

Nucis Etymologia.

Virtus aquæ nucū.

faucium ac palati hulcera ac pustularum eruptiones ad eluendas maculas, neuos, lentigines in facie: quod etiam præstat aqua quæ ex vitis sarmentis verno mense incisis profluit, qua de re nullum veterum mentionem fecisse memini. Cæterum quum nux Regia foris ligneo sit duroque cortice, atque intus suauem sapidumque nucleum contineat, apposite nec incommode illi accommodari vita humana vel potius Christiana potest, atque Ecclesiæ decursus. In hac enim nubila serenis, dura mollibus, aspera lenibus, acerba mitibus, dulcia amaris, solatia castigationibus immista sunt. Durum aliquando est & operosum nucem frangere; quod ipsum si dentibus tentes, periculum imminet ne, si imbecilles sint, illos frangas. Quo spectat illud Plauti, *Qui e nuce nucleum esse vult, frangat nucem.* Quo denotat, illi qui dulcia degustare velit, amara degustanda, qui aliquid commodi sectetur aut aliquod malorum solamen conquirat, ne laborem fugiat, nihil non faciat ac patiatur, quo salubria assequi posset.

Nux aduersitatis & prosperitatis symbolum.

Gurgul.

Præcocia poma quæ,

De *Pomis in genere, e quibus sacri vates similitudines desumunt.*

CAP. XLIII.

POmorum differentiæ & species apud Belgas innumeræ sunt, sic vt superiorem, nostra ætas vincat. nam insitio & inoculatio plurima genera peperit. In ter hæc sunt præcocia quæ præmature maturescunt, sed fugacia, vt omnes fructus verni & æstiui qui asseruari nequeunt. Hiberna vero & Autumnalia in multam hiemem, imo in ver insequens illæsa intactaque seruantur. Horum alia dulcia, alia acida, acerba, austera, vinosa mitia, diluta, aquosa, alia varii mistique saporis. Præbent autem hi fructus amabiles nulli non hominum oblectamenta, atque oculis, palato, naribus blandiuntur, vt etiam pirorum infinitæ

Serotina poma quæ.

nitæ differentiæ, ſicvt ſi quis vllius generis mala conſpiciat, contrectet, odoretur, deguſtet, mire hoc blãdimẽto afficiatur, ſic vt etiam eo conſpecto in mentẽ veniat Dei munificentia, qui tanta rerum varierate nos cumulatiſſime inſtruxit. Inter poma referuntur quæ orbiculata ſunt, nam pira fere oblonga ſunt & turbinata forma. Horum differentias enumerare non eſt huius inſtituti, quum omiſſis Cotoneis, meſpilis, Citriis, aurangiis, Perſicis, & volemis, ſic dictis quod manus volam impleant, Punicis, Armeniis, &c. hoc tantum admonere viſum eſt, Deum has delicias homini indulgere partim in alimenti vſum, partim in ſanitatis conſeruandæ tutelam, eumque nonnunquam adimere hæc vitæ ſolatia, ſi quando erga illius munificentiam ſunt ingrati. Deſumitur apud Amos prophetam elegans Metaphora ex pomis æſtiuis, quę cito quidem matureſcunt, & vt res nouæ, homines afficiunt, ſed quæ confeſtim putreſcunt, nec aſſeruari poſſunt. *Oſtendit*, inquit, *mihi Dominus Deus vicinum*, hoc eſt, corbem ſeu caniſtrum *pomorum æſtiuorum, & dixit, Quid tu vides Amos? & dixit, caniſtrum pomorum*, (quibus deſignat fructus præcoces & primitiuos) *Et dixit Dominus ad me, Finis ſuper populum meum.* Hac Metaphora pomorum quæ non poſſunt diu ſubſiſtere, indicat imminere populo interitum, inſtare corruptionem vt pomis maturis, quæ ſi diu aſſeruantur, putreſcunt, vt ſunt pruna, ceraſia, perſica, corna quæ perennare non poſſunt, aut in hyemem perdurare, ſic vt appoſitiſſima ſimilitudine pronunciet, maturos eſſe vt conſumantur, atque intereant, aut proximos eſſe internecioni: eo enim perueniſſe illorum nequitiam, atque vt æſtiuos fructus maturuiſſe, vel deſituri ſint, nec amplius poſſint ſubſiſtere. Idipſum vrget Apocalypſis, ac Babyloniæ, hoc eſt, qui Eccleſiam contaminant, extrema minatur, atque auferendas pronunciat omnes eius delicias, decus, magnifi-

Cap. 8.

Amoſi locus expl.

Cap. 18. Apoca locus explic.

centiam, ſplendorem. Inter alia autem *Receſſerunt*, inquit, *animo tuo deſiderata poma, & præclara quæque & omnia pinguia perierunt a te, nec amplius illa inuenies.* Quo indicat omnia quibus oblectare ſe ſolet, & palatum reficere, ablata eſſe, pompam, ſtrepitum, ferculorum apparatus, bellaria, ac mellita repotia, in quibus ſuauiſſimi fructus menſis inferri ſolent, vt poma ſapida ac ſucculenta, pruna, Perſica, aliaque ſecundæ menſæ deliciæ.

De Quercu, & aliis glandiferis arboribus.

CAP. XLIIII.

MVlta ſunt in ſacro Codice ſtirpium genera, quæ ſeriatim recenſere immenſi eſſet operis atque infiniti laboris. Quocirca boni conſulet æquus lector, ſi non omnia ad amuſſim ſum exequutus. Quum autem Prophetæ arbores concionibus adhibent, non modo ſatiuas, quibus hortus excolitur, ſed etiam ſylueſtres, quæ fere vrbanis ſunt proceriores, earum nonnullas obiter attingam. Sunt etiam noſtris regionib⁹ cognitę fagus, populus, vlmus, quercus, Robur, ilex, acer, ſuber, cuius cortice ſuffulta ſandalia & calceamenta frigus & aquam arcent, aliæque glandiferæ arbores, quæ olim ante inuentas fruges alimentum hominibus ſuppeditabant. Vnde prouerbium, *Stultum eſt inuentis frugibus glande veſci.* Prophetæ per has arbores, validos & robuſtos deſignant, qui inopes opprimunt, ac tenuioribus ſunt infeſti, quos tamen Deus minimo negotio conuellit ac deiicit. *Ipſe* enim *tanget montes, & fumigant, ipſe Cedros* in immenſum faſtigiatas *proſternit* & confringit, ſic vt vix tenue veſtigium tanti faſtus appareat. Sic Deus apud Amos, *Ego exterminaui a facie eorum Amorræum, cuius altitudo vt altitudo ac ſublimitas Cedrorum.* Quo deſignat & denotat faſtum, ſuperbiam, arrogantiam ac Dei contemptū.

Eſa.1.2.4. Pſal.103. Pſalm.28. Cap. 2.

Simi-

Similiter Zacharias mentem eripit fastuosis, & tanquam rebus desperatis ad lamenta eiulatus ac fletus prouocat, *Vlulate*, inquit, *quercus Basan, quia succisus est saltus munitus, ac magnificentia vastata est*, hoc est, ablatum est omne robur, omnis vis & potentia, omnis munitio qua substiterunt. apposite illis quernis arboribus comparat. Vt enim maxima duritia robori & quercui est, ita vt eorum nonnulla vix findi queant, vel cuneis, vel securi, vel serra dissecari: ita vt isti muniti ac vallati opibus ac numerosa clientela, ad eas opes ac dignitates honoresque, vt sublimes arbores euecti sunt, vt nunquam deprimi potuisse viderentur. Verum Dei potentiæ nihil obstat. Superius fusius de iis tractauimus.

Cap. 11.

De Rosa, & ex illa desumptis Metaphoris.

CAP. XLV.

ROSA apud omnes nationes flos spectatissimus, mireque odoratus, Cor & Cerebrum odoris suauitate recreat: intus vero adhibita, affectarum partium dolores mitigat, & confortat astrictionis ratione. Succus tamen aut earum dilutum clementer ac placide aluum proluit, flauam bilem expurgat, iecoris obstructioni auxiliatur, in quem vsum conficitur apud nos *Rhodopharmacum*, hoc est, Syrupus rosaceus solutiuus, qui citra noxam aluum deiicit, & biliosa excrementa quæ febres tertianas excitant, expurgat. Huius amabilis floris multæ spectantur differentiæ. Vulgatissimæ sint quæ albescunt, quibus succedunt rubentes & muricatæ, hoc est, quæ purpureo colore collucent, inter quas flagrantissimi ruboris *Milesiæ*. Sunt etiam apud nos Puniceæ quæ Prænestinæ dicuntur, vulgo *Prouinciales*, colore qui Belgis *incarnaet* dicitur, quod viuæ carnis colorem referant, ac subfloridum aut rutilantem. Sunt etiam Damascenæ, sunt musculatæ minutiore flosculo candido.

Rosæ vires.

Rhodopharmacum.

Rosarum differentia.

Lib.2.c.4. *Cynorhodus odoratus.*

odoris eximii, vt Cynorhodus vrbanus & satiuus vulgo *Negelentier*, quæ Plinio videtur Rosa Græca & *Lychnus*, alia a Coronaria, flore roseo vel subrutilo, minuto, odorato, quæ dos etiam foliis aculeatis inest secus quam vulgaribus rosis, quarum folia inodorata sunt. Quum autem Rosa nihil sit fugacius, nec quod citius marcescat, aptissime huic vita humana fragilis, caduca & momẽtanea comparari potest, tum omnis splendor eius, gloria, decus, magnificentia, fastus, superbia, quæ omnia vt flosculi citissime euanescunt. Notantur autem in Scriptura sacra qui luxum fouent & odoratis rebus abutuntur. Sic enim compellant se lasciui homines ac deliciosi, qui a morte nihil hominis superesse sibi persuadent: *Quum ætas nostra imbecilla sit æui breuis, & vt fumus & vmbra euanescat, agite, fruamur bonis præsentibus, & vtamur rebus naturæ: dum iuuentus adest. Vino precioso & vnguentis nos impleamus, & non sinamus elabi florem temporis*, hoc est, non frustra patiamur prætterire amœnissimam æui partem, nempe adolescentiam, quæ Genialiter nulloque nubilo est transigenda. *Coronemus rosis antequam marcescant, nullum pratum aut viridarium sit quod non pertranseat luxuria nostra*, vbique relinquamus signa lætitiæ, nemo vestrûm exors sit insolentiæ nostræ, *quoniam hæc est pars, hæc est sors & conditio nostra. Hæc*, inquit Sapiens, *cogitauerunt & errauerunt*; *Excæcauit enim illos malitia sua, nec Dei arcana cognouerunt*: itaque illorum conceptum improbat, quod non vsum rei spectent, sed luxum & prodigalitatem rerum naturæ, nulla habita Opificis ratione. Cæterum apud Ecclesiasticum comparatur animæ puritas, candor, integritas, decus, & virtutis præstantia Rosis aliisque odoratis stirpibus. Sic Sapientia æterni patris, sui commendatrix, *Ego*, inquit, *quasi Cedrus exaltata sum, quasi palma in Cades, & quasi plantata Rosa in Hiericho.* In iis enim locis erant præstantissimæ. Rursum quum ad amplexandam Sapienti-

Sap. 2.

Sapientiæ locus expl.

Ecclesiast. locus expl.

Eccl. 29.

enti-

entiam exhortatur, *Audite me diuini fructus*, hoc est, Pii filii, *& quasi rosa plantata super riuos aquarum fructificate, vt lilium flores emittite.* Paulo inferius quum Simeonis Pontificis laudes prosequitur, easque amplificat in immensum comparatione desumpta a naturæ rebus, *Ipse est*, inquit, *quasi stella matutina in medio nebulæ, quasi luna plena quum suis diebus lucet*, hoc est, vel tota, vel media sui parte a Sole illustrata: *quasi flos rosarum vernis diebus, & quasi lilia apud aquæ riuos*, &c. Ex iis coniicito studiose lector, quam illi frigeant Metaphoræ aut collationes qui ignorat herbæ aut fruticis naturam, ex qua similitudo desumitur, atque ad ornandam concionem adhibetur. Cæterum quum inter scribendum id Horatii in mentem mihi venisset,

Eccl. 39.

Eccles. 50.

Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci,

In arte Poet.

lectorem delectando, pariterque docendo, visum est vulgare quiddam de Rosa adiicere, quo iucunda seriis mista minus satien. Inoleuit apud Belgas ac plerasque alias nationes consuetudo, vt si quando lepidi sodales inter se conuiuia, agitant ascitis inter hæc præstantioris formæ aliquot puellis, stipulentur peracto symposio silentii fidem, *ne fidos inter amicos Sit qui dicta foras eliminet*, eaque de causa, vt id ratum habeatur, *sub Rosa hæc peracta* dictitant. Vnde passim in cœnaculis Rosa lacunaribus supra mensæ verticem affixa conspicitur, quo quisque sit secreti tenax, nequid temere effutiat, sed omnia reticenda meminerit. Ita si quid licentius, parumque verecunde aut reuerenter dictum vel actum sit, aut si in Geniali accubitu inter se cantillent, lusitent, basient ac figant oscula, lasciuient, titillent, insolescant, ante digressum *omnia sub rosa transacta* contestantur, interposita stipulatione silentii ac pactione reticentiæ impetrata, ne quis disseminare audeat vel minimum eorum quæ in hoc sodalitio peracta. Quo spectat Prouerbi-

Horat. lib. 1. Epist. Rosa cur mensa affigatur.

Prouerbium infutile.

um, *Odi memorem compotorem*, in eos qui liberius dicta, postridie in mentem reuocant atque effutiunt, quum vino sint inscribenda atque obliuioni danda quæ in conuiuiis incautius exciderunt. Ita Lacedæmonii ex Lycurgi præscripto in foribus primoq. aditu atque ædium vestibulo inscripserunt, *HAC NON EGREDITVR SERMO.* Vnde autem hic mos receptus sit, vt Rosa in cœnaculis erecta silenda imperaret, quæ inibi agitari solent, Carmen istud graphice exprimit:

Lacedæmoniorum institutum.

Est rosa flos Veneris, cuius quo furta laterent,
Harpocrati matris dona dicauit Amor:
Inde rosam mensis hospes suspendit amicis,
Conuiuæ vt sub ea dicta tacenda sciant.

Est autem myrtus & rosa Veneri dicata. his enim herbis odoratis exornari debet Coniugium ac torus Genialis, in quo, excluso tumultu ac dissidio, omnia decet esse placida, quieta, sedata, & si quid inciderit, silentio inuoluendum. ob id Cupido Veneris filius Rosam Harpocrati silentii Deo qui digito labellum compescit, consecratam esse voluit, eoque munere illum decorauit, quo exhiberetur hominibus loquacibus Rosa velut silentii symbolum. Vt autem Harpocrates apud Græcos, ita Angerona dea apud Romanos silentio præfecta est.

Rosa silentij symbolum.

De Zizania, & Lolio aliisque herbis frugibus inimicis.

CAP. XLVI.

Quid zizaniorum nomine designetur.

Zizaniorum nomine designatur omnis inutilis, vitiosa, noxia fruticatio quæ sementi ac frugum incremento officit, quæque sata strangulat ac necat, succumque quo nutriuntur depopulatur, sic vt segetes aliæque herbæ salutares aut maligne emergant, aut prorsus suffocentur. Quum autem lolium tritico infestum sit, ac noxam inferat inter Zizania, hoc est, ea quæ extirpanda sunt, principatum obti-

net,

net. Conspicitur autem in segetibus folio angusto, pingui, oleoso, hispido, semine in spica exili, flosculo purpurascente vt phœnix cuius meminit Dioscorides, huic prorsus affinis, quæ lolium syluestre vel murinum vocatur quod a muribus erodatur, est autem spuria atque adulterina tritici species, quæ aliquando a puro discerni nequit. Huic fere sociari solet inter segetes Githago, vel pseudomelanthium, siue nigellastrum, foliis porri, prælongo culmo, flore purpureo, semine in loculo papaueraceo, nigro, subrotundo, inodoro, farina intus candida si dentibus atteratur. Lolium autem Theophrastus prouenire testatur ex tritici ac ordei corruptis vligine seminibus aut iis gelido imbre dilutis. Semen eius panibus admistum, capiti dolorem, oculis caliginem adfert, quod vaporosos humores in cerebrum deferat. Vnde manauit Prouerbium in cæcutientes, quique sunt caligantibus oculis, *Lolio victitare.* Sic Plautus;

Lolium frugibus noxium.

Phœnix herba.

Lib. 4.

Melanthium adulterinum.

Lolio victitare prou.

In Milite.

Mirum est lolio te victitare tam vili tritico.
Quidnam? quia lusciosus. Verbero Ædipol, tu quidem cæcus, non lusciosus.

Cæterum quum zizaniorum nomine nullæ peculiares herbæ designētur, sed omnes illæ frugum & herbarum pestes quæ extirpandæ sunt, ne frugiferas herbas opprimant, Belgæ communi nomine hanc inutilium herbarum congeriem *vviet* vocant, & *vvien* eruncare atque eruere, fundumque a noxiis fruticibus purgatum reddere. Quocirca ineunte vere antequam sata adolescant, mature ac tempestiue euellenda curant omnia frugum detrimenta. Virgilius autem obiter complectitur quæcunq. Zizaniorum nomine comprehensa sint & satis noceant.

Georg. l. 1.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, quum iam glandes atq. arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & victum Dodona negaret.

Mox & frumentis labor additus, vt mala culmos
Esset rubigo, segnisq; horreret in aruis
Carduus; intereunt segetes, subit aspera sylua,
Lappaq;, tribuliq;, interq; nitentia culta
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.

Lib. 1 Fast. Ouidius quoq. agros & noualia culta præstari vult,
Vt careant loliis oculos vitiantibus, agri,
Nec sterilis culto surgat auena solo.

Matt. 13. Hinc apposite Christus per Zizania, hoc est, agrorum pestes & vitia, doctrinam noxiam, perniciosam, insinceram designat, denique improbos & perniciosos doctores qui hæresi pestifera mentes hominum imbuunt, ac peruersa subdolaque interpretatione, instigante Diabolo, cælestem ac salutarem Euangelii doctrinam deprimunt, ac falsa veris, vitiosa sinceris, dubia certis immiscentes, Verbum Dei ac pabulum animæ inficere student & contaminare, quos tolerari quidem vult Deus in spem emendationis, & quo moniti resipiscant, non tamen prohibet, vt Chryso- Cap. 13. in Matt. stomus ait, hæreticorum conciliabula dissipare, ora obstruere, loquendi audaciam concidere. Quo spectat illud Pauli ad Titum, *Hæreticum hominem*, hoc est, qui pertinaciter inhæret prauæ opinioni ac destinata Cap. 3. malitia pergit tueri falsa, *post vnam aut alteram monitionem, velut insanabilem ac deploratũ fugito*, sciens quod euersus est, quoniam ipse suo iudicio damnatus est, suaque culpa perit, quod monitus in errore persistat. Et quanquam Zizania extirpanda nolit Christus, factiosos tamen, & qui Reipublicę tranquillitatem excitatis tumultibus perturbant, Magistratus imperio Rom. 12. subiicit.

De Libanotide coronaria, qua vulgo Rosmarinus *dicitur.*

CAP. XLVI.

Quum

QVVM Bibliorum interpretes non ſemper exacta herbarum cognitione ſint imbuti, viri alioqui linguarum peritia ad miraculum inſtructi, fit nõnunquam vt ſtirpium aliam pro alia ſubſtituant, ambiguitate vocis Hebrǽ decepti. Sic non deſunt (inter quos eſt Franciſcus Georgius Venetus reconditæ eruditionis vir) qui Libanotida, hoc eſt, noſtratem Roſmarinum Coronariam pro Hyſſopo vertendam cenſeant, quæ vox a thuris odore nomen ſortita eſt, quem fruticem aut virgultum Iudæi in faſciculos manuales coactum ac complicatum, ſcoparum more, conſpergendis luſtrandiſque hoſtiis immolaticiis accommodabant. Nominis autem vicinitate decepti (nam Latinam vocem refert *Eſop*) Hyſſopum tranſtulerunt, quum vt iſti cenſent, Roſmarinum fuerit interpretandum. Quum etiam Iudæi noſtra hac ætate (vt audio) fruticis huius faſciculo vtuntur, vbi ſacrificia ſua peragunt, ac cęſis hoſtiis peccata expianda ſunt, imbuto intinctoque hoc fruticulo animantium ſanguini, quo adſtantes conſpergũt. Quod ipſum olim Ethnici factitabant (mutuato a Iudæis expiandi ritu) vt Iuuenal. Perſius, Horatius paſſim teſtantur ramuſculo Oliuæ, cuius rei exſtat luculentiſſimum exemplum apud Virgilium, qui pompam funebrem deſcribit, qua Miſenus Æolides generoſi hominis more effertur. Sic enim rem proſequitur;

Lib. 7. ca. 27. de Ha. mundi.

Æneid. 6.

Poſtquam collapſi cineres, & flamma quieuit,
Relliquias vino, & bibulam lauere fauillam,
Oſſaq; lecta cado. texit Chorinæus aheno.
Idem ter ſocios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui, dixitq; nouiſſima verba.

hoc eſt, manibus eius optima quæque precatus eſt, quo officio etiam noſtrates mortuos proſequuntur, vbi ſepulchro inferri contingit Noſtri autem ſacrifici ex veteri inſtituto in hunc vſum manipulo vtun-

Aquæ cõsecratæ unt lustralis origo.

tur ex cetis confecto, atque aquæ sacrata adstantes conspergunt, nulla quide, vt mihi persuadeo, superstitione gentili, sed vt Dominicis diebus hoc symbolo baptismus in mentem reuocetur, quo is ritus ac ceremonia sit instauratio ac velut repræsentatio eius Sacramenti quod semel adhibitum, nunquam iterari debet. cæterum vt ad Rosmarinum referatur oratio, scatent passim omnium horti viuaci hac frõde, folio tenui, crebro, oblõgo, crassiusculo, colore intus candido, superne viridi, suauiter odorato, flore cęruleo, oleoso, ita vt si in vasculo distillatorio ex hoc aqua eliciatur, oleum innatare videas; quod ego paralyticis & apoplectis salubriter admouere soleo, ceruice ac nuca illo inuncto. Odor fruticis animum reficit. præsentaneam autem vim obtinet in expugnãdo morbo Regio, qui vulgo Ictericus appellatur, perfusa extima cute flauo felleoque colore: sic vt hæc vis etiam ad animum transferatur vitiorum nęuis ac maculis deformatum. Rursum morbum comitialẽ qui menti vim infert, impugnat: sic omnibus autor sum vt in elixarum carnium liquamine crebro eius vsum admittant. Odor accensi fruticis pestis contagia fugat, atque ædes suauis odoris fumigio a vitioso halitu tutas præstat. Conficitur ex eius floribus medicamentum, quod quoniam diu subsistit, *Conseruam* triuiales Pharmacopolæ vocant, cuius vis cerebrum mire confortat, si nimio humore oppressum est, memoriam collapsam erigit, & ne quis morbo caduco, apoplexia, paralysi, spasmo corripiatur, aut caligantibus oculis efficiatur, singulari vi ac efficacia instructa est. Quum autem thuris odor ac suffimentũ Deo offerri solet, eoq. homines illi litare, non alienũ a ratione est Iudæos thurificis fruticum odorib. esse vsos, ac Rosmarini ministerio (quæ singulari vi pollet in expugnandis cerebri morbis, vbi mentis sedes est, & herba grato odore imbuta est) sua sacra peregisse:

Aqua Rosmarini vis.

Morbi Regij remed.

gisse: vt nunc Christiani viuida ac feruenti per fidem in Christum oratione se Deo reconciliant, qui cultus illi omni thure ac suffimento est gratior magisque acceptus: quanquam nihil vetat Basilicas atque ædes sacras odoribus perfundere ac virente fronde, herbisque redolentibus vel suffitu, odoratas præstare, modo absit superstitio, nec columen pietatis in iis vt plerisque aliis constituatur.

Oratio sacrificium Christianum.

Adhibentur enim huiuscemodi adiaphora, hoc est indifferentia ad decus & ornatum religionis, atque vt habeat populus aliqua honesta oblectamenta quibus reficiatur. Sic passus est Christus sibi deferri hoc honoris, vt impuberes ac promiscua multitudo faustis acclamationibus se prosequerentur, sibique congratulantes Palmarum aliarumque arborum ramos passim per vias ac compita prosternerent.

Ioan. 12.
Matt. 21.

De Amygdalo arbore, cuius passim in sacris Bibliis fit mentio, & de qua desumitur insignis Metaphora seu collatio a Salomone, Ecclesiast. cap. 12.

CAP. XLVIII.

AMygdalus arbor caudice procero assurgit multis ramis quaquauersum, vt nostra persica, brachiata, foliis salici proximis aut ligustro, aut vt ea quæ Belgis *Persica* & volema profert, flosculo candido, foliis distincto, quę tametsi mense Ianuario aut paulo serius statu cæli adhuc rigido florescat, apud Ziriæos tamen fructus qui nobis *Amandel* dicitur, præcoci partu maturescit. Vidi enim ante sesquiannum in nuptiali pompa generosi viri *Brunonis vviengaerds*, in quem Socer *Hieronymus a Seroskerka* Zelandiæ Orientalis cis Scaldem Quæstoriam dignitatem transtulit, Amygdala ex arbore recens decerpta ea maturitate vt cum Italicis vel Hispanicis certare possent, sic vt effracto lignoso putamine nucleum intus exhiberent candidissimum, denique succulentum,

Amygdala Zelandis non denegata.

miroque ſapidum, adeo vt proceres aliquot Batauí qui illuc acciti erant, obſtupeſcerent atque incredibili admiratione afficerentur quum ſpectarent in tam deſpicata maritimi tractus regione tam ſpecioſus fructus enaſci. Muniti autem erant fructus amygdalini gemino tegumento atque inuolucro puluinati primum calycis, mox lignei putaminis, cui ſuberat, nucleus membrana obductus, qui in aqua egelida aut tepeſcenti maceratus membranam totam exuit, & ſe edendum zaccaro inſperſo exhibuit. Amygdalus non prorſus noſtrati Perſicæ abſimilis, niſi quod huic folia maiuſcula ſint & flos puniceus, illi candidus, fructus Perſicæ orbiculatus, carnoſus, ſucculentus, ſapidus, vinoſus, foris lanuginoſus, dura intus ac ſcabra nuce, amygdalis prorſus affinis, niſi quod maiori læuore ſit nux amygdalina, nec ita foraminoſa: fructus amygdalini cortex nihil habet quod edi poſſit, ſed tantum nucem ambit membranoſum tegmen puluini forma, intus vero exhibet nucleum nunc amarum, nunc dulcem, quorum prior ebrietatem arcet præſumpta, exiccandi ratione: nam humiditatem vini ac vaporem conſumit, eumque prohibet ad cerebrum efferri, cæterum amaritudinis ratione, & quod incidendi extenuandique vi pollet viſcerum internorum obſtructiones amolitur, hoc eſt, hepar, lienem, renes a craſſis humoribus expurgat, vrinam prouocat, calculum atterit, vt etiam nuclei Perſicorum; næuos, lentigines, maculas in facie cuteque extima eluit abſtergendi efficacia. Quum autem vulpes calidis & ſiccis tabeſcant, vſu amygdalorum amarorum emoriuntur, niſi aquam confeſtim lambant, atque amaritudinem quæ vitalem ſuccum illis depopulatur, mitigent ac diluant. Dulcia amygdala (quo commeatu Iacob patriarcha filios inſtruxit, quum famis tempore in Ægypto illos amandaret) corpus alunt ac ſaginant, pectus expurgant, tabidis

Amara amygdala quid præſtent.

Amara amygdala vulpi noxia.

Geneſ. 43.

dis

dis conferunt, somnum placidum conciliant, delatis ad cerebrum suauibus ac soporiferis vaporibus: gummi vero eaque resinosa concretio, quam fisso per æstatem, hianteque cortice arbor exudat, astringit atque inspissat humores tenues, ac sanguinolentas excretiones cohibet. Ex hac speciosa atque fructifera arbore quæ præmature floret, atque albescēte flosculo spectabilis est, desumit Solomon insignē Metaphoram in Ecclesiaste capite vltimo, adiectis aliisquibusdam verbis translaticiis tam obscuris & intricatis, vt non cuiuis sint explicabilia, & quæ Oedypo opus habeant coniectore, quibus tamen pro virili atque ingenii nostri tenuitate aliquid lucis adferre conabor. Toto autem hoc capite desumpta ex rebus nouissimis, passimque obuiis collatione commonefacit hominem officii sui, vtque in ætate iuuenili saluti suæ inuigilet, cohortatur, antequam ætas ingrauescat, & corpus senectutis incommodis opprimatur. Itaque Deum ante oculos constitui vult atque in eum mentem continenter defixam, nec vllo more committendum, vt in virescente ille in obliuionem deueniat, sed viget ætas atque adhuc in flore æ[t]ati consistit omniaq. membra suis officiis funguntur, Deum vitæ integritate ac moribus inculpatis demereri studeat. Eleganti autem periphrasi indicat, quo modo homo in ætate florida constitutus sensim deflorescat, atque vt Iob testatur, conteratur, & velut [v]mbra aut fumus euanescat, sic vt singulis momen[t]is detrimenta concipiat, atq. in deterius rapiatur, o[m]niumq. membrorū vsu & functione priuetur. Ac[c]essu enim annorum (nam singula membra Solomō [p]ersequitur) caligant oculi, aures obsurdescunt, lin[g]ua titubat & efficitur impedita, nares odorandi fa[cu]ltate destituuntur, tremunt manus, labascunt pe[d]es, dorsum incuruescit, totaque corporis compages [p]edetentim dissoluitur. In hunc autem modum (vt

Gummi amygdalinum.

Cap. 12.

Cap. 14.

autoris verba enarrem) concionem suam prosequitur. *Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis*, hoc est, antequam te circumuallent senii incommoda & morbi, *de quibus dices, non mihi placent, antequam tenebrescant Sol & lumen, & stellæ, & Luna, reuertantur nubes post pluuiam*, hoc est, nebula oculorum cum lachrymosa lippitudine, *quando commorabuntur custodes domus*, hoc est, costarum propugnaculum quod interna viscera munit ac tuetur, & *nutabunt* seu vacillabunt *viri fortissimi*, hoc est, pedes qui corpus librant ac fulciunt. *& otiosi erunt molentes in minuto numero*, hoc est, quum edentulus eris, cibum quę ægre conficies mandibula: *& tenebrescent videntes*, hoc est, oculi, *& claudentur ostia in platea*, hoc est, via & meatus quo cibus in stomachum defertur in humilitate vocis molentes. *& consurgent ad vocem volucris. Et obsurdescent omnes filiæ carminis*, hoc est, aures quę sonorum modulatione affici solent. *Excelsa quoq; timebunt & formidabunt.* hoc est, quum pedes labant, editiora loca non conscendent, vel aliquid ex alto delapsurum metuant. *In via florebit Amygdalus, & impinguabitur locusta*, hoc est, pedes intumescent ob debilem concoctionem; nam locustæ exporrectis pedibus saliunt, quod senibus est denegatum. *Et dissipabitur Capparis. Antequam rumpatur funiculus argenteus, & vita aurea recurrat, & conteratur hydria super fontem & confringatur rota super cisternam, & reuertetur puluis in terram vnde venit, & Spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.*

Locus Solomonis Allegoricus.

Hæc partim Allegoria, qua Solomon aliud dicit, aliud intelligit, partim Metaphora (qua verba commoditatis gratia transfert per similitudinem a propria significatione ad alienam extimulat hominem oscitantem suæque salutis negligentem, vt Opificis ac Creatoris sui memor sit, illumque identidem ob oculos constituat, nec vnquam in obliuionem deuenire patiatur; atque id præcipue in adolescen-

Caput Ecclesiast. 12. explicatũ.

lescentia atque ætate iuuenili quæ minus prouida, segniter saluti propriæ inuigilat, suisque commodis prospicit. quod ipsum eo magis amplificat, quod successura sint deteriora, quibus id perfici non possit. Quocirca acriter stimulat mentes ignauas & socordes, vt ab ineunte ætate in Deum mentem habeant erectam, antequam senium ingrauescat, & accelerari contingat dies malos ac tempora, annosque plenos incommoditatis, molestiæ, afflictionis. Nam silicernio ac capulari seni omnia sordescunt vitæ oblectamenta, voluptates, deliciæ, tripudia, cantilenæ, risus, ioci, lepôres, omniaque fastidiuntur edulia, cupediæ, condimenta, bellaria, nec vllis rebus quamlibet suauibus afficiuntur, quibus fere iuuentus occupari ac detineri solet. Hanc autem occasionem redimendæ salutis eo magis arripiendam prædicat, quod in ætate decrepita & inclinata animus vna cum corpore flaccescat, mens obnubiletur, memoria, ratio, intellectus, omnesq. animæ facultates extinguantur, extincta luce, insitoq. naturę lumine sopito. Etenim (vt ordine ac continuata serie Solomonis caput illustrem) senio confectis oculi cæcutiunt, ac præter caliginem lippitudine vitiantur, vt Sol & Luna illis vix cõspici possint. Tunc manus quarum in perficiendo opere vtimur agilitate ac ministerio tremulę efficiuntur, atq. ad opera manuaria inutiles. Tunc pectus anhelosum est, ac spiritus propter costas subsidentes ægre ducitur. Tunc pedes qui corpus vt basis ac columnæ fulciunt, labant ac incuruescunt, sic vt in ingressu scipionis adminiculo indigeant. Tunc dentes qui cibum molunt ac conficiunt, operaq. mandibularum alimenta conterunt, imminuti officio suo perfunguntur, vt edentulis assolet. Tunc visus imminuitur, atque oculi qui velut ex cauernulis atque animi fenestris prospectant, deficiunt & obscurantur, aut conniuentibus ac collapsis palpe-

bris earumque musculis minutim ac velut per nebulam vident, vt ii quivix in platea obuium discernunt. Tunc fauces ægre cibum deglutiunt, occluso ob siccitatem gulę meatu ac tramite per quem alimenta in stomachum deferuntur, dentibus etiam inualidis, exesis, infirmis qui cibo elaborando atterendoque non gnauiter insistit. Tunc somnus tenuis est & exilis ob cerebri siccitatem, vt senex ad auiculæ sonitũ expergiscatur. Tunc offuscatur vox, & stridet ariditate exasperante vocalem arteriam, prorsusque ad cantillandum est inidonea. Tunc ad leuissimum strepitum expauescit, totusque meticulosus ac pauidus semper aliquid sibi imminere, ac e sublimi delapsurum metuit, sic vt non temere per compita, & plateas ingrediatur, nisi subinde respectet. Tunc florescit *AMYGDALVS*, hoc est, Caput albescit canicie sic, vt eminus conspici queat, quemadmodum Amygdalus arbor quæ candidos in summitate flores producit, ac longissime se spectandam exhibet. Tunc vox exilis erit imminuta, ac stridula. Tunc læuissima quæque illi erunt oneri ita, vt ne muscam quidem perferat. Tunc peribit appetitus, qui fere Capparis condimento irritari solet, totumque rerum carnalium desiderium abolebitur. Hæc aliaque incommoda homini obuentura commemorat Solomon, ingrauescente ætate ac deuexa, antequam mutua animi concordia ac confœderatio, qua hæc conglutinata sunt dissoluetur. & priusquam ex hoc corpore animum emigrare contingat in sedes illi destinatas. Quocirca homini has ærumnas in mentem reuocat, quo in ætate florida ac virenti in Deum defixos habeat oculos, illique suam vitam, mores, ac studia approbare studeat, *Antequam* (vt concionem prosequitur) *rumpitur funiculus argenteus*: quo designat Spinalis dorsi medullam, quæ ex Cerebri substantia argenteo splendidoque colore producta (vt etiam in brutis

Amygdali metaph.

tis animantibus conspicitur) a basi occipitis, hoc est, capitis parte postica vno productu per quatuor & triginta vertebras (qui & spondyli dicuntur) ad os caudæ quod ad anum desinit, porrigitur. Quum autem istæ spinæ seu dorsi contextus cui costæ velut curuatæ trabes adhærescunt, atque affixæ sunt, fit velut carina, (nautæ *kiel* vocant) cui totius nauigii moles incumbit, tota vis, robur, fortitudo, munimentum humani opificii ac structuræ in spina eiusque medulla consistit, sic vt scite Solomon homini imminere interitum pronunciet, quando illam côuelli vel rumpi, vel dissolui contingat, sub confracti argentei funiculi Metaphora, quod instante morte euenit. Cæterum quod sequitur, *Frangitur aut quassatur fons aureus*, ea figurata loquutione Cor vitæ fontem designat, a quo arteriarum riui (vt ab hepate venarum propagines) producuntur, qui & spiritus vitales, & rubicundum sanguinem secum deuehunt, membraque fouent & irrigant. Per Hydriam autem vel quæ conteritur iuxta fontem vel scaturiginem Renes intelligit & vesicam meatusque vrinarios, qui fere in senibus collapsi & in angustum contracti non præstant officium suum, sic vt accelerati interitus causam præbeant. Sequitur, *Et confringatur rota super cisternam, vel conquassatur & corruet currus fractis rotis in foueam.* Quibus verbis denotat Caput quod fere moribundis inclinari solet, & in humeros deuolui. Est autem caput rotundum & globosum, quod vt rota versatilis quaquauersum mouetur dextrorsum, sinistrorsum, nunc in pronam, nunc in supinam partem, cui mouendi & sentiendi facultas sit tributa, ex eoq. spiritus animales orti per corpus diffunduntur, ac motum sensumque neruis impertiunt: imminente autem morte Caput primum fere labescit ac corruit (vt in oculis perspici potest qui omnium primo moriuntur, aut mortis indicia proferunt) ac totum

Spinæ dorsi carinæ nauis assimiles.

corpus in præceps rapit, fractisq. omnibus membris vt axe currus aut vehiculi, omnem corporis structuram in foueam deiicit. Hunc itaque subesse sensum Solomonis verbis, testantur subsequentia: *Nam tunc* inquit, *puluis in terram ex qua desumptus est, & Spiritus ad Deum qui dedit illum, reuertetur.* Cæterum vt ad Amygdalum regrediar, Iacob Patriarcha, cui post a videndo Deo Israeli nomen inditum est, a socero Laban parum ciuiliter aut pro æquitate rei tractatus, miro vsus est astu ac stratagemate, subdolo quidem ac fraudulento, nisi industriam interpreteris atque ingenii dexteritatem, qua mercedem auaritiæ prætextu denegatam; atque hæreditatem fraude retentam ad se deriuaret, ratione Physica ad id perficiendum vsus: accepit enim virgas ex amygdalo, corylo, populo, castanea, easque decorticatas in alueo ac canali posuit ante ouium oculos, vt quum potum venirent, in earum conspectu conciperent: cum autem omnibus animantibus atq. etiam fœminis formæ ac species rerum imaginatarum concipiuntur ex rebus obiectis, illæque fœtibus imprimuntur, factum est vt pedes fœtus ederent versicolores ac variegatos, maculisque distinctos, sic vt Iacobus non pœnitendam sortem sit consequutus. Cæterum extat in Bibliis insigne miraculum de virga Aaronis Amygdali in morem spectabili florum ac fructuum amœnitate germinante, qua Deus perfracto populo voluntatẽ suam testatam esse voluit, & palam facere omnibus, quem præfici velit diuinis ministeriis ac sacerdotis munere fungi: Absorptis itaque terræ hiatu, soloque dehiscente Dathan & Abyron vna cum primariis aliquot conspirationi contra Mosem & Aaronem consociatis, qui se diuinis rebus ingerere tentabant nullo Dei mandato aut vocatione: cæsis interim ex promiscua plebe ac gregaria multitudine quatuordecim millibus & septingentis, demandauit Deus Mosi

Gen. 30.

Imaginatio conceptũ fingit.

Num. 16. & 17.

vt

vt acciperet duodecim virgas inſcriptis ſingulis virgis Principum nominibus, inter quas erat Aaronis Leuiticæ tribus. Et poſuit ſingulas Moſes in tabernaculo teſtimonii, poſtridie ingreſſus Moſes tabernaculum oraculi, vnde a Deo reſponſa peti ſolebant, inuenit germinaſſe fruticis in morem virgam Aaronis Leuiticæ familiæ, ac turgentibus gemmis flores emerſiſſe, qui foliis dilatatis Amygdala protulerunt. Proferens autem Moſes virgas omnes de conſpectu Dñi, ſpectandas illas exhibuit vniuerſis filiis Iſrael, qua re viſa, acceperunt ſuam quiſque virgam. Aaronis autem in ſignum rebellionis in tabernaculum relata eſt: quo ſedato ſopitoque murmure ac fremitu inconditæ multitudinis, ea virga exemplo ſit, ne amplius contra Deum eiuſque miniſtros inſurgant.

Documentum ex historia Aaronis.

Hiſtoria hęc illuſtre documentum omnibus exhibet, nempe vt nemo ſibi vſurpet aut vendicet vllam functionem aut vltro ſe illi ingerat, niſi Dei iuſſu & vocatione accitus vel etiam communi conſenſu ac ſuffragio eorum quibus ea res per Dei Spiritum demandata eſt, quemadmodum Paulus ad Hebræos teſtatur Chriſtum non ſibi arrogaſſe eum honorem ac dignitatem, vt conſtitueretur Pontifex qui peccata abolet effuſo ſuo ſanguine, ſed hac perfunctum legatione iuſſu Patris qui illum conſtituit perpetuum Sacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedech.

Cap. 5.

Cui itaque virga, hoc eſt, regendi docendique munus commiſſum eſt, ac delegata functio propagandi Euangelii, ille ſe alacriter operi deſtinato accingat, ſuæque vocationi gnauiter inſiſtat. Atqui vt Aaronis virga prius arida, virtute diuina vireſcere incepit, ac præterea fructum ſalubrem proferre: ita quoque par eſt, vt miniſtri verbi Dei germina virtutum proferant, ac ſalutari doctrina illos, quorum cura iis demandata eſt, imbuant, vt fructus bonorum operum per fidem in ipſis conſpiciantur.

Hortatio.

Quod Christus sedulo inculcauit Petro ter ab illo stipulatus amoris confessionem, & pascendi gregis diligentiam. Videtur autem mihi admodum apposite ac conuenienter Nux Amygdalina posse statui vitæ Christianæ symbolum, in qua vt superius de Iuglande diximus, aspera mitibus, amara dulcibus, dura mollibus ac suauibus mista sunt: nam per ligneum durumque putamen aduersitates, labores, ærumnæ, incommoda designantur: per nucleum dulcedine imbutum suauitas & solatium, dolorumq. fomentum & mitigatio.

Amygdalina nux vitæ Christianæ symbolum.

De platano eiusdemq; natura, a qua similitudinem desumunt sacri scriptores.

CAP. XLIX.

Platanus arbor est externa atque aduentitia, vmbrarum gratia ex Asia in Europam aduecta, sic vt Plinius testatur ad Morinos vsque Belgarum olim extremos Romani imperii tributarios esse delatam. Diffundit hæc arbor amplissime ramos, cortice crasso, folio vitis aut ricini, hoc est, eius stirpis quæ vulgo *Palma Christi* dicitur, ob folia inexpansæ manus effigiem articulata, Catapotiæ maioris etiam nomine cognita, quod semen cui inest vis purgatrix, pilulis quæ Græcis *Catapotia* dicuntur, ab orbiculari forma, sit inclusum. verum Platano, quam huic frutici folia paulo minora sunt, longo pediculo, hoc est, petiolo quo folium aut fructus dependet, rubicundo, flosculo paruo ac pallido, baccis rotundis atq. orbiculatis, scabris ac lanuginosis. Præbet hæc arbos, quod patulis sit diffusa ramis, ac quaquauersum exporrectis, scenas & vmbracula, vt apud Belgas fagus, vulgo *Bueken*, laxatis ac deflexis expansisque in omnem partem cultoris industria ramis, eaque elegantius Tilia seu Philyra Belgis *Linden*, cuius apud Brabãtos ramosa illa arboris propago, & natura & arte exculta vmbram

Lib. 12. 6. 1.

Palma Christi siue Ricinus herba.

Fagus.

Tilia.

bram exhibet & exclusio Solis æstu opacum frigus adfert sic, vt subsidentes mire afficiat frondosa concameratio, ac lassos languidosque suauiter reficiat. Non desunt qui quum Tiliam hæc præbere commoda videant, ac salubri vmbra astantes recreare, Platanum existiment: alii fagum, quod Virgilius cecinerit; *Eclog. 1.*

Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi;
Siluestrem tenui Musam meditaris auena.

Verum magno errori inuoluti sunt, quum illis nulla in foliis cum Platano sit affinitas. Arcent quidem illæ arbores, vt Platanus, Solis ardorem, ac caput ob densam foliorum pompam ab æstu tuentur, sed non conspicitur ea species & forma foliorum in nostratibus arboribus, non emanat ex fronde ea suauitas & expiratio quæ salubri halitu proximos afficiat. Est enim Platanus ea vi imbuta, vt venenata quæque arceat, ac Serpentes longe abigat, adeo vt vespertilionibus hæc arbor aduersetur, nec facile sub ea nidulentur, eiusque vmbram ferre sustineant. *Platani vis & natura.*

Quocirca sacri scriptores hanc etiam narrationibus suis accommodant, ex eaque similitudines desumunt. Sic Sapientia sui commendatrix, atque in enarrandis propriis encomiis occupata, commemoratione excellentium arborum, indicat se omni virtutum genere exornatam, ita, vt sibi adsit decus, honor, dignitas, amplitudo, sublimitas, fauor, gratia, venustas, quibus dotibus suos sectatores etiam illustrat fatetur se frondescere ac fruticare, vt Platanum arborem speciosam, quæ irrigata aquarum affluentia augescit, atque incrementa suscipit. Arbor enim hæc impense humore delectatur, ac sitibunda est adeo, vt vini irrigationem non respuat, quod ipsum factitasse Hortensium Macrobius refert, quo viuacior esset ac magis spectabilis. Vt autem Platanus ramos ac propagines longe lateq. diffundit, ac tam gratam *Eccle. 24.* *Lib. Sat. 3.*

vmbram exhibet, vt Xerxes Persarum rex totos dies illa se oblectaret: ita sapientia quę ab Altissimo promanat, omnes qui eo confluunt, ac sub eius vmbra se recondunt, suauissimo Diuinitatis afflatu fouet ac recreat, illorum curam ac tutelam suscipit, illosque ab omni iniuria atque incommodo defendit. Sic orat Dauid, *Sub vmbra alarum tuarum protege me.* Et Hieremias plorabundus queritur se hoc solatio destitutum populi Iudaici personam sustinens: *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus, in vmbra tua viuemus in gentibus*, hoc est, illius præsidio fulti subsistemus & tuti erimus ab omni insultu. Cæterum quum sint in Palæstina ac Syria, totoque illo felicis Arabiæ tractu amœnissimæ summęque proceritatis arbores ob soli vbertatem atque aeris temperiem, Propheta ex rebus obuiis ducta similitudine Regum atque Imperatorum magnatumque splendorem, magnificentiam, sublimitatem, potentiam, maiestatem celsissimis arboribus vt Cedris comparat. Et si qui aliis sunt paulo inferioris notæ Principes vel Satrapæ, quorum non tanta est potentia, vt cum summis certare possint, aut cum illis paria facere: sed tamen in aliquo numero censeri possint, & quibus obtigit non pœnitenda dominatio, non Cedro sublimi atque immensæ altitudinis arbori sed abieti vel platano, aliisque minus proceris aut speciosis arboribus comparantur. Itaque Deus apud Ezechielem amœnissima vtitur Metaphora in describenda amplitudine ac sublimitate Pharaonis, quantoque vtatur successu ac prosperitate, quid incrementi florentissimo Regno accesserit, quos progressus acceperit, sic vt pronunciet nullum Regem illi parem, nec quemquam illius magnificentiam, adæquare: illum tamen ex tanto fastigio ac gloria minimo negocio deiectum iri, quemadmodum celsissimæ arbores securi deiici solent ac conuelli. Sic enim

Xerxes platani vmbra delectatus.

Psal. 16.

Thren. 4.

Magnates celsis arboribus comparantur.

enim propheta narrationem prosequitur, qua Deus superbo elatoque Regi, cui vt nunquam Deus in mentem venit, ita eius populo fuit infestus exitium minatur: *Factum est*, inquit Ezechiel, *verbum Domini ad me: Fili hominis dic Pharaoni Ægyptiorum Regi & populo eius, Cui nam assimulatus es in magnificentia tua? Ecce Assyrius Cedro similis est in Libano, pulcher ramis, frondibus vmbrosus*, tanta proceritate & altitudine vt inter condensas frondes sit cacumen eius *aquæ nutriuerunt eam*: Abyssus seu terræ profunditas qua radices aluntur, in altum illam euexerunt, quumque extendisset ramos suos, hoc est, vires & potentiam assequutus esset Pharaonis dominatus, in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli, & sub frondibus eius genuerunt omnes bestiæ saltuum, & sub vmbraculo illius habitabant plurimarum gentium cœtus. Qua Metaphora indicat Pharaonis imperio multas nationes esse subditas, illique tributarias ac vectigales. Eratque pulcherrimus in magnitudine sua, in dilatatione arbustorum suorum, hoc est, propagando imperio, ac dilatandis proferendisque finibus. Erat autem eius radix iuxta aquas multas, quæ affluenter illam irrigabant. Quibus verbis designat opes illi accreuisse in immensum ob negotiatorum frequentiam, atque vltro citroque commeantium turbam. Cedri non fuerunt altiores in paradiso Dei, Abietes non adæquauerunt summitates eius, & Platani non sunt æquatæ illius frondibus. Quo indicat nullam prouinciam ei parem, nec Iudæam quæ sanctissima religione exornata est, nec vllas alias nationes quæ Dei cultum amplectuntur illi conferri posse. Ob tantam autem inquit, pulchritudinem & eminentiam æmulata sunt eam omnia ligna voluptatis quæ sunt in paradiso Dei, hoc est, inuidia quadam & æmulatione moti sunt finitimi qui Deũ colunt & venerantur.

Ezech. 13.

Locus Ezech. explicatus.

Successus impiorum pios aliquando vrit.

Vrit enim aliquando pios felicitas & successus impiorum, ita, vt improborum prosperitas illos propemodum vacillare facit, atq. a studio recti dimoueri. Quod ipsum testatur Dauid, quum inquit, Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, qui zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Huius quoque rei indignatione motus Hieremias cum Deo disceptat, & quodammodo cum illo expostulat, quod via impiorum prosperetur, & bene sit omnibus qui præuaricantur & inique agunt. In eodem argumento versatur Abacuc, & cum Deo propemodum rixatur: Quare respicis contemptores & taces, conculcante impio iustiorem se? quasi diceret, Cur conniues? cur dissimulas, & quodammodo mussas ad scelera & iniquitates improborum? Iob quoq. indignatur impios in tantam felicitatem euectos, vt reliquos habeat contemptui. Quare, inquit, viuunt impii, subleuati sunt & confortati diuitiis? Domus eorum securæ & pacatæ, & non est virga Dei super illos, &c. Hæc autem tametsi in speciem inter felicitates referenda videntur, adeo vt piorum animos fatigent, & velut in lubrico constitutos ad ruinam propemodum impellant exitus, tamen declarat, quam sint fallacia, incerta, momentanea, caduca, fluxa, temporaria quibus illi fruuntur, quum Deus subito & repente omnia euertat, ac in nihilum redigat, vt ne vestigium quidem tanti fastus & potentiæ appareat. quod etiam alio loco indicat Dauid, *Adhuc pusillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies.* Et paulo inferius, *Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut Cedros Libani, & transiui, & ecce non erat: quæsiui & non est inuentus.* Quo denotat improbos in maximam sublimitatem attolli, sed ex florenti rerum statu, ex quieta possessione deturbari, illorumq. pompam ac strepitum euanescere vt fumum, sic, vt ne posteritas quidem in vllam regni partem aut hæreditariam possef-

Psal. 72:

Cap. 12.

Cap. 1.

Cap. 21.

Psal. 36.

Dauidis locus explicatus.

possessionem admittatur, sed euertatur florentissima familia, & aboleantur ędes & palatia splendida, a quibus fere Reges & magnates nomen sortiuntur. Exempla quotidie suppeditant Belgarum aliquot proceres gestamine Regio decorati, quorum opes, decus magnificentia defluxerunt, & nominis celebritas extincta est, quod in tanto splendore in quo erant constituti, nulla habita sit Dei ratio, nec suam felicitatem Supremo numini acceptam referre studuerint. Quo spectat hæc Ezechielis Metaphora, qua Deus Regi amplissimo interitum minatur, eo quod Cor eius elatum esset contra Deum, sic vt aliis prædæ sit futurus, atque ad internecionem delendus, ipsis etiam confœderatis in eandem calamitatis sortem deiectis, quibus accedunt multa alia detrimenta quæ Ezechiel hoc capite multis Metaphoris amplificat. Huic prorsus affinis est illa apud Esaiam Dei comminatio contra fastum, superbiam, tyrannidem, crudelitatem, sæuitiam Regis Babylonis, super cuius interitu etiam lætatæ sunt Abietes & Cedri Libani, vt propheta disserit. Qua Metaphora indicat Duces ac Satrapas, omnesque illius iugo oppressos exultare atque exhilarescere ruina atq; interitu Tyranni suauissimi. Comparatur ille ob magnificentiam ac splēdorem Regni, Lucifero sideri argentei ac clarissimi splendoris, qui Planeta nocturnis horis atq; inclinata iam die, Solem subsequutus, Vesperugo & Hesperus dicitur Belgis *Auont sterre*, de quo Virg. *Ite domum saturæ venit Hesperus, ite capellæ*. Matutinis autē atq antelucanis horis, primoque diluculo Solē præcedens Lucifer vocatur Phosphorus; denique ab amabili venustate ac splendore, lucidoque colore Venus, a qua & dies nomen sortitur. Cui rei hæc subest ratio, quod Veneris stella ratione epicycli moram ac retardationem faciat in signorum spatiis. quo fit vt tardius progressa, post occasum Solis appareat, velut itineris eius

Esai. locus explicatus

Eclog. vlt.

comes, mox tamen maturans iter, ociore ambitu vtitur ac transiliendo se eripit a necessitate moræ, iustumque cursum perficit, ac Solem matutino tempore præcedens radianti splendore cælum illustrat. Huic syderi quũ Rex Babylonius memoratur assimilis, successu rerum magnarum elatus, suæque fragilitatis oblitus diuinos honores sibi deferri passus est, oppressaque Dei religione, ac profligatis eius cultoribus pro numine coli voluit, cuius insolentiam ac superbiam, læsæque Maiestatis crimen indignè ferens Deus, illum ex sublimi imperii solio deturbauit, omnique gloria ac decore spoliauit (quemadmodum angelum Satanæ qui diuinitatem affectabat, Deoq. proximas sedes ambiebat) & ea ignominia affecit, vt etiam sepulturæ honor illi sit denegatus, illata etiamnum memorabili clade regno Babylonico, eiusque incolis, atque indigenis vndique prostratis. quæ ruina ac tam magnifici Regis interitus passim pronocauit populares & finitimos, qui eius pompam ac strepitum vel inuiti spectare ac venerari soliti sint, ad dicacitates, scommata, dicteria, sic vt mortuo cadaueri insultarent, quod opulentissimus Rex qui solo nutu omnes territabat, ex tanta sublimitate ac fastu in tam acerbam ac seruilem conditionem sit præcipitatus adeo, vt non sit inferendus sepulchro more regio, sed (vt Hieremias Ioachimo Regi Iudaico minatur) sepultura asini sit humandus. Quo indicat corpus, vt asini & equi, feris & alitibus palam obiiciendum. Quo spectat illa Esaiæ Ironia & insultatio: *Omnes principes nationum dicent, Detracta est ad inferos superbia tua*, hoc est, fastus, strepitus, magnificentia voluptates, deliciæ desierunt: *concidit cadauer tuum. Subter te sternetur tinea, & opperimentum tuum erunt vermes*, hoc est, corpus demortui nullo erit oblitum vnguento aut aromate, vt Regibus assolet, quo a putredine corpus conseruetur: sed a lumbricis ac vermiculis arro-

Cap. 22.
Esai. 19.

Esaiæ locus explicatus.

arrodetur, vt infimo cuiq. cerdonum contingit. *Quomodo de cælo cecidisti Lucifer qui oriebaris mane ante coruscantem Auroram? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, In cælum conscendam, supra astra Dei exaltabo sedem meam, & sedebo in monte testimonii in lateribus Aquilonis, Tu vero in sepulchrum detractus es in profundum lacus.*

Ambitio ruina obnoxia.

Quo denotat eum vita, opibus, potentia exutum, & morte absorptum, qui humanæ conditionis oblitus, se efferre supra humanam conditionem studuit, Deique honorem sibi vindicare. Quæ rerum vices documento sunt Regibus ac mortalium cuique, vt se contineãt intra limites, ac meminerint eas esse vices rerum humanarum, vt minimo momento summa in imum aliquando deuoluantur, eoque magis si homo fastu ac superbia intumescat contra homines, & cristas erigat aduersus Deum. Sic Paulus infelicem ac funestum exitum denunciat homini illi scelerosо ac perdito, qui effertur supra solium Dei, & se extollit supra omne quod dicitur Deus, aut numen religiose colendum, & a quo cuiusq. salus & incolumitas dependet, adeo vt in templo Dei sedeat ostentans seipsum pro Deo, & exercens palam sæuitiam ac tyrannidem in sanctos qui volunt pie viuere in Christo Iesu: quem Deus suo tempore conficiet potenti spiritu oris sui, atq. ementita falsaq. Diuinitatis specie iactantem abolebit claritate aduentus sui, quo detegetur omnis impostura, & euanescet (multis obstupescentibus, qui eius fraudulentis prodigiis & portentis dementati erant) vt fumus eius doctrina, & fucata fictaque religionis ac pietatis species.

2. Thes. 2.

De frutice, virgulto, surculo, termite, malleolo, palmite, germine, gemma qui & oculus in arboribus ac plerisque aliis, desumptæ similitudine, quibus Prophetæ vaticinia illustrant.

CAP. L.

Frutex. FRutex appellatur quidquid ab radice multiplici caudice ac ramosum se profert, sed quod ad iustã arboris proceritatem non assurgit. *Virgultũ.* Virgultum est e terra emergens fruticosa virgularum congeries, quæ compluribus ramulis ac lignosis surculis constat, nec vt herba emoritur. Hęc aliquando excolitur vt arborescat. *Surculus.* Surculus est germen quod ex ramis simplex & indiuiduum oritur, qualis nobis in ramusculorum summitate ad insitionis vsum accommodatur, *Inte* Belgæ vocant, quo efficitur, vt

Virgil. Georg. 2.

Aliena ex arbore germen
Includas: vuidoq; doces inolescere libro.

Est autem Surculus in arbore velut succrescens soboles & propago, vt in familia nepotum & agnatorum successio. Vnde *Surculare*, hoc est, adnascentes arboribus surculos adimere. *Malleoli. Palmites.* Malleoli & palmites a sarmentis, hoc est, prælongis vitis virgulis porriguntur, nouellæ sunt vineæ germinationes, inter quas sunt pampinarii, qui nihil aliud quam pampinis ac foliorum pompis luxuriant quibus nihil speres quam ostentamenta stirpis: vt ficus Euangelica Christo detestata. *Ioan. 5.* Sunt enim stolones & inutilis fruticatio resecanda ferro, ignique destinanda. Qua Metaphora Christus impios atque improbos designat. Alii palmites fructuarii sunt, a quibus insequente æstate fructus speratur. Nam ineunte vere palmites concepto humore, velut animati, protuberare incipiunt, ac velut parituri extumescere, sic vt gemmæ in iis se proferre incipiant. *Gemma in vite quid.* Quod Cicero indicat, In vitibus primo vere existit, tanquam ad articulos sarmentorum ea quæ gemma dicitur vel oculus, quod extumescat. Vnde *Gemmare* vites dicuntur ac turgescere in spem futuri fructus. Indicauit id etiam Virgilius,

Eclog. 7.

—— iam venit æstas
Torrida, iam læto turgent in palmite gemmæ.

Germen

Germen est id, quod ex ipsis arborum surculis primo vere exit, ex quo mox folium producitur. Sic vere nouo germinare dicuntur arbores & pubescere. Ex qua re post ver aduentare æstatem coniicimus: vt etiam indicat Christus sumpta similitudine a ficu germinante ac proferente grossos suos, quæ Metaphora superius explicata est de ficu. Termes auulsus est ex arbore ramus foliis vestitus, & fructibus onustus, præsertim ex Palma & Olea, de qua Paulus Apostolus similitudinem desumit contra illos, qui fastu tumidi, ac sanctimoniæ specie inflati alios despiciunt, ac concipiunt de se opinionem, quam pro humana fragilitate maiorem. Hæc præfari visum est Lector candide, quo plus lucis adferret plantarũ cognitio, ex quibus concinnæ similitudines & Metaphoræ desumuntur; neque enim solum ex arborib, herbis & fruticibus sacra historia Similitudines mutuatur, sed etiam ex earum partibus & appendicibus, radice qua alimentum alliciunt, trunco, per quem diffundunt, cortice, quo muniuntur ramis, fronde, foliis, flore, quibus exornantur; fructu, semine, quibus propagantur. Sic Esaias, vt rem aggrediar, quum de Christo, eiusque ministerio vaticinatur, atq illum oculis hominum spectandum exhibet, describit tam salutarem summi patris Legatum nulla specie, nulla formę dignitate fuisse, sed abiectum, despicatum, ita, vt nullus propemodum illo afficiatur, aut illum vt gratiosum hominem ac fauorabilem complectatur; similem dicit Christum virgulto aut surculo, qui emergit ex terra arida, ieiuna, squallentique ac siticulosa sic, vt nullam spem pollicere posse videatur hominibus (nam coram Deo nihil illo sublimius) vt in illam sublimitatem possit euehi, suamque propagare doctrinam, aut vlla ratione efficere, vt aliquam spem de eo quisquam concipiat instaurandæ salutis, vel aliquid magni ab illo sperare, adeo, vt quum mul-

Germen. *Matt.24.* *Termes.* *Rom. 11.* *Cap.53.* *Ioan.16.* *Rom.10.* *Esai. locus explicatus*

ti abiecti hominis specie offenderētur, eo res deuentura videatur, vt vix decimus quisque fidem sit habiturus tam magnificis promissis eorum, qui illum prædicant, ac testatum orbi volunt Christum esse Seruatorem, salutisque humanæ vindicem, & assertorem. Quum enim in eo nihil fuerit spectabile aut visenda specie (nisi deuicta morte, exhibito resurrectionis triumpho, ac consummato salutis humanæ mysterio) profecto non mirum cuiquam, aut absurdum videbitur tam paucos amplecti eius professionem, eiusque doctrinam arripere: quum vix dignum deputent, in quem defigant oculos, ac spectare sustineant; & abiectior sit, quam vt eius consuetudine ac familiaritate vti cupiant. Longum autem esset omnia persequi, quæ in hoc Capite Esaias commemorat de propagatione regni Christi, propterea lectorem ad huius Prophetæ interpretes relego Hieronymum Rupertum Tuicensem, Adamum Sasboudum recentiorem, & si qui alii in illustrandis Esaiæ vaticiniis fuerunt occupati. Omnium autem Christianorum interest locum huius Prophetæ accurate eruere, in eoq. identidem immorari, ac singula meditando excutere: quoniam in eo nobis proponuntur, quibus maxime illustratur Christi & humilitas & gloria, & quid nobis contulerit, quantaque passus sit, vt excussa seruitute ac tyrannide Diaboli, in libertatem damnatos assereret. Reuocat nos ad Christi exemplum Paulus Apostolus rigidus Christianæ religionis assertor & propugnator, atque hortatur vt ita simus affecti, sic animati, vt Christus Iesus; *qui quum esset in forma Dei, non se rapinam arbitratus est, vt esset æqualis Deo, sed seipsum exinaniuit, vt assumpta serui forma, factus sit homini similis & in forma repertus vt homo, factus obediens vsq; ad mortem Crucis* ignominiosam, *quapropter Deus illum extulit in summam sublimitatem, & donauit illi nomen, quod est supra omne nomen, vt in nomine Iesu se flectat*

Philip. 2.

Pauli locus illustratus.

se flectat omne genu, cælestium, terrestrium, & inferorum, hoc est, nulla vis, nulla potestas tanta, quæ non submittat se illius imperio. Sic Paulus, vt etiam Esaias duplicem Christi naturam complexus est, humanam qua obnoxius fuit & expositus calamitatibus & miseriis hominum: & diuinam ob consequutum imperium, quo deuicta morte & Diaboli tyrannide, extinctoq. peccato, mortales omnes in libertatẽ asseruit, sic vt nemo non illi assurgat, nemo non caput inclinet, nemo nõ genua incuruet, vbi tam sacrosanctum Iesu nomen vel proferri, vel exclamari audit. Cæterum vt in argumento suscepto progrediar, quum Esaias nusquam non Christi gloriam illustret, atque illius regnum, hoc est, Euangelicam professionẽ propagandam prædicet, consolatur afflictos & mœrentes, qui se destitutos omni præsidio existimant, vt cõcepta spe & fiducia in Deum mentem erigant. Futurum enim indicat (assumpta Metaphora surculi vel fruticis) instauratum iri spiritale Dauidis regnũ per Christum, omnesq. pios qui se desertos credũt, propugnatorem habituros & vindicem, excussoque tyranni iugo, libertatem assequuturos, quod hoc vaticinio confirmat: *Egredietur*, inquit, *virga* seu virgultum, vel surculus *ex radice Iesse, & flos subsequente fructu ex caudice eius. Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum Spiritus timoris Domini.* Quo indicat Christum omnibus donis cumulatissimum, quibus suos instruit ac locupletat. Eandem similitudinem paulo post repetit: *In die illa radix Iesse*, quæ inclinatis rebus Iudaicis propemodum extincta videbatur, vt aridus truncus *instaurabitur & erigetur*, ita vt omnes nationes, tamquam in scopum oculos habituræ sint defixos in Christum, qui stat erectusque est in signum, ac velut vexillum populi, atque illum requirent,

Matt. vi.

Cap. xi.

Esai. locus illustratus.

eo se conferent, illum certatim gentes deprecabuntur. Cæterum ex radice, quæ humorem e terra elicit, ac vitalem succum per ramos vndique diffundit, sumuntur in Bibliis similitudines perelegantes, quas partim rebus prosperis ac secundis prophetæ accommodant, atque vbi successum pollicetur Deus, vel etiam incrementa virtutum: partim rebus deploratis applicant, quum scilicet improbis extinctionem atque interitum denunciant. Sic Iob cum floreret opibus & potentia, ac frueretur rerum omnium affluentia, omnesque proceres illum passim honore prosequerentur: *Radix mea*, inquit, *erat humore perfusa*. Metaphora sumpta ab arboribus, aqua salubri irrigatis, quæ non arescunt, sed florum & frondium pompa spectabiles sunt. *Et ros morabitur in messione mea.* Quo denotat omnia felicissime successisse, nec quid detrimenti aut iacturæ accessisse rebus suis. Quum autem radix fundamentum sit, quo arbores fulciuntur & alimentum percipiunt, Deus apud Oseam pollicetur resipiscentibus atq. iis, qui illi fidunt, vberrima quæque, opesque stabiles & diuturnas: *Ero*, inquit, *quasi ros Israeli, & germinabit sicut rosa aut lilium, & erumpet*, hoc est, dilatabit, diffundetque se *radix eius, & propagabunt se rami illius.* Quo designat non facile morituram illorum felicitatem, sed vt validas arbores, stabilem fore & diuturnam. Solomon autem, quum inanem atque euanidam impiorum spem indicat, qua frustrandi sunt votis suis, nec sunt consequuturi ea, quæ animo conceperunt: *Desiderium*, inquit, *impij, monumentum est pessimorum*, hoc est, ea cogitant ac meditantur, quæ interitum adferunt: *Radix autem iustorum proficiet*, hoc est, pullulabit fructumque salutarem proferet. Vnde Sapientia radicatam se dicit, seu firmas defixisse radices, ac propagatam in populo honorifico, sic vt assurgat in immensum, vt Cedrus & Cupressus, hoc est, longe lateque diffundat virtutes

Ex radice stirpium desumptæ similitudines.

Cap. 29.

Cap. 14.

Prou. 12.

Eccl. 24.

tutes suas, quibus sui studiosos obumbrat, ac saluberrimo halitu fouet ac recreat. E diuerso, quum Deus interitum minatur improbis, ac confirmat non fore stabilem aut diuturnam illorum potentiam, quantumuis illa vallata sit & munita, Radicem illorum eruendam pronunciat. Quo spectat illud Iobi: *Ego vidi stultum firma radice, & maledixi ac detestatus sum pulchritudinem eius.* Cui & illud consonat, *Cunctis diebus suis superbit impius, & numerus annorum & tyrannidis illius incertus est; Non ditabitur nec perseuerabit substantia eius, nec mittet in terram radicem suam;* hoc est, non erit diuturnus: *ramos eius arefaciet flamma, & auferetur spiritu oris eius ab eo.* Hæc omnia indicant omnem fastum, strepitum, superbiam ad nihilum redigenda. Non mitiora denunciat Dauid homini scelerato ac nefario, qui rebus fluxis ac caducis fisus, innocentes opprimit. *Destruet te,* inquit, *Deus in æternum, & euellet de tabernaculo, & radicem de terra viuentium:* Quo indicat illum radicitus extirpandum, ac funditus eruendum, sublata omni spe propagandæ familiæ; nam extincta radice nulla amplius est posteritatis spes. Eadem Metaphora Christus vsus est, quum os obturat Phariseis, & discipulos libertate dicendi offensos placat: *Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cælestis, eradicabitur.* Quo indicat, Omnem doctrinam aut institutionem vitæ, quæ non innititur Christi solido fundamento, & quæ plus habet superstitionis, quam veræ pietatis extirpandam. Solent fere in nihilum redigi & aboleri, quæ humanis conciliis, nec adhibito Deo statuuntur, omniaque dissipari atque obsolescere, quæ non Scripturæ immobili autoritate fulciuntur, vel ad ostentationem & quæstum excogitata sunt. De Germine, hoc est, rudimento florescentis plantulæ ineunte vere, par est ratio; nam ex eo desumuntur similitudines, vel in bonam, vel in deteriorem partem. *Sic vinea Domini exercituum Israel est,* vt

Cap. 5. Iob. 15.

Psal. 52.

Matt. 15.

Ioan. 15.

1. Corint. 3.

Spruy te

Esaia 5.

Esaias testatur; *Et viri Iudæ germen eius delectabile.* Rursus eodem Capite in deteriorem partem; *Radix impiorum sicut fauilla erit, & germen eorum vt puluis ascendet,* hoc est, improbi perdentur, nec in vllam magnitudinem assurgent. Rursus quum idem Propheta consolatur populum, & pollicetur gratiam Seruatoris non defuturam; *In illa die,* inquit, *erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis* seu honorificus. Quo ostendit plurimum ornatus ac dignitatis accessurum iis, qui in fide persistant, ac salutem Christi fauore & munificentia consequuturos. Quo spectat illa exultatio qua sibi tacite ac velut in sinu plaudit ac gratulatur homo pius, quod tot tantisque donis sit cumulatus. Sic enim omnia sua dona ac munera, quibus affatim ornatus est, ad Deum cum gratiarum actione referens: *Gaudens,* inquit, *gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circundedit me, quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Sicut enim terra profert germen suum, & sicut ortus semẽ suum germinat: sic Dominus Deus germinare facit iustitiam, & laudem coram vniuersis gentibus. Quibus verbis indicat se omni virtutum genere excultum, atque id Dei beneficio, cui vni debetur laus & gloria. Vt enim terra fertilis & fœcunda virentibus herbis exornata testatur Dei erga inferiora hæc munificentia: ita iustitia, pax, tranquillitas, ac cæteræ virtutes quibus mentes humanæ exornatæ sunt, declarant summam Dei erga homines beneficentiam & amorem, sic vt merito hæc Dei munera nos ad gratitudinem prouocare debeant.

Cap. 4.

Esaia 61.

Hier. 33.

Palmites vitis, qui se longe lateque diffundunt, explicant, dilatant, atque vmbracula contra Solis æstum præbent, felicitatem, honorem, dignitatem, magnificentiam, decus, amplitudinem, successum in Scriptura designant. Sic Dauid eleganti allegoria vitis &

Palmites quid designent.

Psal. 79.

tis & palmitis, Hebræorum res secundas commemorat, quas calamitates postmodum sunt subsequutæ. Sic enim cum Deo sermocinatur; *Vineam de Ægypto transtulisti*: quo designat populum Iudaicum; *eiecisti gentes, & plantasti eam*, hoc est, curam adhibuisti illis excolendis & instituendis. *Quæ vitis extendit palmites vsq; ad mare, vsq; ad flumina propagines suas*, hoc est, exporrexit imperii terminos. *Vt quid diripuisti sepem eius, & vindemiant eam omnes, qui hac iter faciunt?* hoc est, diripiunt, conuellunt, lacerant, dilaniant potentiam populi Iudaici, quod destituti sint protectione tua, tuoque præsidio orbati. Idem argumentum tractat Esaias, a vinea ac palmitibus desumpta similitudine. *Cap. 5.* Extat autem insignis locus apud Ezechielem exibita *Cap 17.* parabola Ænigmatica, qua declarat Deus producta in concionem Aquila prægrandi ac rapaci, qua Regem Babyloniæ regno Israëlitico inhiantem designat, cui talia insignia attribui solent, ac vinea frondosa, multisque palmitibus exporrecta, nihil stabile esse aut diuturnum, nec temere hominum potentiæ fidendum, esse enim Regum ac Principum fœdera, amicitias, pacta, societates infidas, florentissima regna ruinæ obnoxia. Illa enim Deum dissipare & excindere, vt vineam foliorum ac frondium pompa luxuriantem: erigere autem humilia, abiecta, despicata: Quod ipsum in postrema Capitis parte his verbis indicat: *Et scient omnia ligna* vel arbores *regionis*, hoc est, superbi, elati, sublimes, Reges, *quia ego Dominus humilio lignum sublime, & exalto lignum humile, & siccaui feciq; exarescere lignum viride* & succulentum, *ac frondere* vt virentem arborem, *lignum aridum. Ego Dominus loquutus sum & faciam.* Quo indicat erigere se humiles & despicabiles, atque e sublimi deturbare arrogantes. Quod ipsum agnouit Diua Virgo, & cantico illustri *Luc. 1.* testatum voluit omnibus, Deum clementia vti erga illos, qui eum reuerentur: deiicere autem illos &

profligare, qui animi fastu contra Deum & homines insolescunt, diuites famelicos pati, esurientes autem affatim saturare & implere bonis. Paulo post idem argumentum prosequitur Ezechiel vaticinio fulminato contra Ioatham, Eliachim, & Sedechiam periurum & fœdifragum. Sic enim primo illos suis depingit coloribus, & indolem illorum exprimit; *mali*, scilicet *corui*, vt habet prouerbium, *malum ouum: Quare mater tua leana inter leones cubauit? in medio leunculorum nutriuit catulos suos, & eduxit vnum de leunculis, & leo factus est, didicit prædam capere, homines deuorare, eo capto e gentibus non absq; vulneribus, nec sine sanguine, ita vt victoria non fuerit incruenta. Mater frustrata sua expectatione & spe, sumpsit alterum e leunculis suis*, Ioachimum scilicet, *& leonem*, hoc est, tyrannum *constituit eum, qui incedebat inter leones, & factus est leo, ac didicit prædam capere, atq; homines deuorare, didicit viduas facere, ciuitates depopulari, atq; in desertum redigere, qui etiam vinctus catenis abductus est ad Regem Babylonis.* Quo autem magis exaggeret rei atrocitatem, atque amplificet Regis crudelitatem, quæ etiam illi ab vtero materno adfuit, repetit Capitis initium, vsus Metaphora Physica in hunc modum; *Mater tua, quasi vinea in sanguine tuo super aquas plantata est.* Quam Metaphoram, & quæ subsequuntur, nemo nisi Physicus, & qui in re Medica sit exercitatus, recte interpretari poterit. Alludit enim ad infantis gestationem in vtero; nam rubicundo ac sanguinolento sanguine fœtus alitur, ac sensim incrementa capessit; itaque indicat matrem, a qua crudelitatem suxit, mire fœcundam esse, & sanguine in quo fœtus voluitur, redundantem, vt vineam fertilem in locis irriguis: eoque euenit, vt materno sanguine affluenter pastus & saginatus vires validas & robustas conceperit. Quod indicat, quum inquit: *Fructus eius & frondes eius creuerunt in aquis multis*, hoc est, humorũ in vtero abundantia. *Et factæ sunt illi virgæ solidæ in sceptro*

Cap. 19. Ezech. 21. Prouerb in improbos.

Tyranni descriptio.

Locus Ezechielis Physicus.

ptro dominantium. Quo designat imperatoriam dignitatem, & regalem pompam ac strepitum. *Et vidit altitudinem suam in multitudine palmitum suorum.* Quo indicat illius potentiam ac magnitudinem longe exporrectam, & exaltatam staturam eius inter comantes frondes. Quo designat illum longe superasse magnificentia sua vicinos reges & Satrapas, ac latius propagasse ditionis terminos. *Quum autem in tanto regni fastu* ac strepitu *constitutus cœpisset alienari a Domino Deo suo, ipse vt speciosa ac diffusa vitis, auulsus est, & emarcuerunt, atq; arefactæ sunt virgæ arboris illius, eaq; vinea transplantata est in desertum loco arido* & siticuloso. Quo designat exilium & captiuitatem, in quam abductus est, ac priuatus honore, dignitate, dominatione, magnificentia Regia; Quod iis verbis indicat: *Non est in ea* (nam persistit in vineæ Metaphora) *virga fortis, nec sceptrum dominantium*, hoc est, nulla est imperii maiestas, nulla magnificentia, nulla autoritas, quæ illum extra contemptum possint vindicare. Hactenus de palmitibus ac vitis propagine, a quibus Christus etiam similitudinem desumit, atque homines, qui illi per fidem insiti sunt, ac bonorum operum fructum proferunt fructuosis palmitibus assimilat. Improbos vero omni ornatu destitutos, nulloque fidei ac Charitatis succo imbutos, aridis & infrugiferis, qui vt inutiles frutices & sarmenta igni distinantur. Qua de re vberius in Capite de Vinea, vbi Ioannis Euangelistæ locus explicatur. Cæterum rami, qui multiplices ex caudice atque arboris trunco, velut erectis brachiis se diffundunt, simili Metaphora vt palmites concionibus adhibentur; Designantur autem hac voce robur, potentia, firmitas, incolumitas, decor, & ornatus familiæ, totiusque posteritatis propagatio, ac soboles, denique consanguineorum, affinium, cognatorum, nepotumq. series. Sic Sapiens quum illi felicitatem ac florentes annos pollicetur, qui Sa-

4. Reg. 24. Hier. 39. & 52.

Zedechias in Babylonem abductus.

Cap. 15.

Ex Rami Metaphora.

pientiam amplectitur; *Radix sapientiæ*, inquit, *timere Deum, & rami eius longeui*, hoc est, in multos annos illi vita prorogabitur, & longum habiturus est æui decursum. Extat autem insignis apud Paulum Concio Metaphorica de ramis auulsis ex olea, & in illorum locum aliis insitis, in qua solidis argumentis ac demonstrationibus Iudæos non ita excisos ac diffractos ostendit ac conuincit, vt sublata sit omnis recuperandæ salutis spes: sed illos denuo inserendos, si fidem amplectantur. *Si enim primitiæ*, inquit, *sanctæ, & conspersio, sancta est. Si fermentum sanctum, oportet & totā massam statui sanctam, quæ fermento vndiq; imbuta est. Si radix sancta, & rami sancti erunt.* Si Abraham primus credentium pater fidem amplexus est, & illi imputatum est ad iustitiam: quid vetat & nepotes ac posteros stirpis suæ authorem exprimere, ac fidem eandē amplecti, vt superius fusius a nobis explicatum? Cæterum vt comantes ac longius exporrecti rami aliquando felicitatem denotant, ac rebus lætis ac secundis adhiberi solent: ita nonnumquam illos rebus aduersis sacri Scriptores accommodant, eoq. nomine calamitates obuenturas denunciant, nec improbos diuturna prosperitate vsuros, quod huiusmodi verbis indicatur apud Iob; *Cūctis diebus suis superbit impius, sed nec ditabitur, nec perseuerabit substantia eius, nec mittet in terra radicem suam, ramos eius arefaciet flamma*, hoc est, omnia cedent in deterius, & abolebuntur, & si videantur ad tempus florere improbi, suosq. ramos diffundere, omnia tamen sublapsa confestim dilabentur. Id ipsum Sapiens obuenturum pronunciat generationi peruersæ, quum inquit; *Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec stabile fundamentum collocabunt.* Etsi rami tempestiue suoq. tempore germinauerint, infirmiter positi, a vento concutientur, suisq. sedibus commouebuntur. *Confringentur enim rami inconsummati*, hoc est, imperfecti, & qui nondum

[Margin: *Eccles.* 1. / *Rom.* 11. / *Pauli locus excussus.* / *Rom.* 4. / *Gal.* 3. / *Iacob.* 2. / *Cap.* 15. / *Cap.* 4.]

iustum

iustum robur ac firmitatem sunt consequuti, *& fructus illorum inutiles, acerbi ad manducandum*, nec ad vllũ vsum idonei. Quo indicat, vt ex orationis serie intelligi potest, nec progenitores, nec filios, nec nepotes vsui esse Reipublicæ, nec aliquid cõmoditatis aut subsidii adferre rebus humanis, quandoquidẽ vt concionem prosequitur; *Ex iniquis* & nefariis *progenitoribus prognati filij, testes sunt nequitiæ aduersus parentes.* In Ecclesiastico seu Concionatore prorsus idem argumentũ tractatur, quod instituitur contra adulteram quæ alteri quam viro legitimo corporis sui vsum concessit, seseq. mœcho subiecit, ac præbuit (vt Plautus ait) vsurariam. Quod crimẽ ita exaggerat, vt primum declaret illã publicitus infamia notandã, & proles quas putat hæredes posse constitui, patri putatiuo, nullo honore, nullaq. dignitate habendas, quibus etiã hoc incommodi atq. infelicitatis accessurum pronũciat, vt huiusmodi proles non figant radices, nec rami earum fructum proferant, hoc est, nõ propagabitur vlla posteritatis, nec erit illis vlla sobolis spes. Cui sententiæ ista eius autoris consonet: *Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, & radices immundæ super cacumen petræ*, siue in summa rupe *se extendent.* Quibus verbis indicat (vt Christus de semine concionatur, quod incidit in loca aspera ac petricosa) illos impuros non posse radices figere, nec in vllam spem posteritatis emergere, sed mox vbi quid ex eorum stirpe exortum sit, emarcescere atque in nihilum redigi. Tale quiddam etiam Esaias exprimit, quum inquit, *Ante messem totus effloruit; & immatura perfectio germinauit. Et præscindentur ramusculi eius falcibus, & quæ relicta fuerint, abscindentur.* Qua Metaphora declarat impiis omnia prospere succedere ad tempus aliquod, accelerari iis annonam, messem præmature adesse, fructus propere maturescere: verum quum iam omnia maturuisse visa sunt, ac fructu fruituri videntur, segetes,

Eccles. 23.

Ex adulterio ꝓgnati infausti.

Eccles. 40.
Matt. 13.
Marc. 5.

Cap. 8.

rami, ſarmenta, palmites, propagines excinduntur, hoc eſt, tota felicitas, ſucceſſus, proſperitas corruit, ac vana ſpe illuſi ſperata vindemia, meſſiſque deſiderio, atque auide expectata iam flaueſcente ſegete frustrantur. Flos, ex quo fructus ſperatur, gaudium eſt & amœnitas ſeu blandimentum arborum, quod vernis menſibus oculos hominum oblectat, ac ſuaui odore nares reficit. Herbæ autem aliæ aliis temporibus floreſcunt, nunc vere, nunc æſtate, nunc autumno, nonnullæ etiam hieme, vbi cælum clementius eſt, nec omnia gelu rigeſcunt. Indicatur non ſolum in ſacris literis, ſed etiam apud alios ſcriptores, floris nomine quidquid præſtanti excellentiq. ſpecie eſt. Sic prima indoles, adoleſcentia, iuuentus, ætas florida & pubeſcens floris nomine deſignatur, tum etiam decor & ſpecies, venuſtas, pulchritudo, blandicies, ac pleraque alia ſagacia in homine, & quæ cito euaneſcunt, nec ſtabilia ſunt aut diuturna, licèt ad tempus ſpectatu grata ac peramœna. In eodem ſignificatu adhibentur concionibus, folium, herba, omniſque nitor & herbeſcens viriditas, tum fœnum, ſtipula, ac pleraque alia, quæ cito langueſcunt, nec diu ſubſiſtunt. Sic Paulus doctrinam inanem, fucatam, adulterinam, infrugiferam, ſuperſtitioſam, noxiam, damnoſam ligno, fœno & ſtipulis comparat. Qui enim huiuſmodi doctrina minus ſalutari imbuti ſunt, nec ſolido fundamento innituntur, primum omnium ingruente tentationum procella labaſcunt ac corruunt, nec prorſus in aduerſitate ſubſiſtunt, vt nec arida nutrimenta ac fomites contra ignis vim. Cæterum floris nitor ſpectabilis in Scriptura paſſim accommodatur rebus caducis, fragilibus, momentaneis, ruinoſis. Sic Iob; *Homo natus de muliere, repletur multis miſeriis, qui quaſi flos egreditur*, hoc eſt, ſe expandit, ſe dilatat, ſed conteritur, *& fugit velut vmbra.* Cui illud Dauidis affine eſt: *Homo ſicut fœnum, dies eius ſicut flos*

Metaphora ex flore.

1. Corint. 3. Pauli locus explic.

Cap. 14.

Pſal. 102.

flos agri, sic efflorebit. Quibus verbis indicat rem mox perituram, quamlibet speciosa sit, aspectuque amabili & gratiosa. Quo autem sua cuique fragilitas identidem ob oculos versetur, atque ex aduerso verbi Dei vis & efficacia, Esaiæ clata voce exclamandũ præcipitur; *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exiccatum est fœnum, & cecidit flos, quia Spiritus Dei sufflauit in eo* Vere fœnum est populus, exiccatum est fœnum, & cecidit flos. *Verbum Domini manet in æternum.* Quo palam facit omnem pompam, fastum, strepitum, splendorem, magnificentiam, denique quidquid in homine excellens est, & magnificum, seu externa seu interna spectes, scilicet, prudentiam, ac scientiæ cõiunctam sapientiam, & si quid aliud humanæ menti insitum est, flatu Dei euanescere. Quapropter nemo rebus tam caducis & momentaneis inniti debet, aut illis fidere, sibique inaniter harum rerum possessione blandiri, sed fulcire se verbo Dei, quod stabile est, firmum, diuturnum, & mentes hominum solida ac salutari doctrina imbuit. Reuocant nos ad æternas has opes Petrus & Iacobus Apostoli, ac sectanda præcipiunt non fluxa, non temporaria, non euanida, quæ tamquam flosculi ad Aquilonis flatum, aut Solis ardorem emoriuntur: sed cælestia, ad quę Christo duce, eiusque verbo perduci nos contingit. Plures sunt eius generis apud Prophetas Metaphoræ, atque ex foliis floribusq. desumptæ similitudines, quarum commemoratione ob oculos ponit mortalium res fragiles & caducas, prorsusque instabiles, quibus tantopere intumescunt homines. Sic Esaias fastum ac superbiam Ephraim, quorum nomine designat omnes iisdem vitiis obnoxios, foliis ac floribus mox euanescentibus, ac defluis comparat. Sic enim illis interitum minatur: *Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim & flori decidenti: Pedibus conculcatur corona superbiæ ebriorum Ephraim, & erit flos deciduus exul-*

Cap. 40.

Eccle. 14.

1. Petri 1.
Iacob. 1.

Solida spectanda.

Cap. 28.

tationis eius, Et sicut fructus temporaneus & præcox. Vt enim nec fructus nec præcocia poma diu subsistunt; ita nec illorum felicitas diuturnam prosperitatem est habitura. Naum quoque Propheta declarat eadē similitudine nihil tam speciosum ac spectabile, nihil tam blandum & amabile, quod Deus non concutiat ac conterat, vbi exarserit in nefarios atque improbos ira illius, sic vt flores & germina elatorum hominum discutiantur, hoc est, omnis illorum pompa, & splendor ad nihilum redigatur; quod iis verbis indicatur; *Infirmatus est Basan & Carmelus, & flos Libani elanguit.* hoc est, virtus, robur, potentia ruinosa est, omnis nitor, decor, species, venustas deflorescit ac deformata est. Floribus succedunt fructus & semina, de quibus quoniam similitudines desumuntur, hoc obiter indicandum: Semen duobus modis vt & fructum, vsurpatum in sacris literis, pro tribu atque illustri familia vel prosapia, pro sobole ac totius posteritatis propagine, pro successione hæreditaria, pro stirpe, genere, cognatione, quæ omnia pollicetur Deus in humanæ vitæ decursu optatum, felicemque successum habitura, vbi quis mandatis eius obsequitur, atque morum integritati insistit. Quod indicat Dauid in Psalmis, quum inquit; *Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Semen illius in benedictione erit, & iusti hæreditabunt terram, Semen vero* seu generatio *impiorum peribit.* Sic Elephas vnus disceptantium cum Iob commendat Dei castigationem, eaque sic erudiri hominem pronunciat, vt totum se committat eius arbitrio, eiusq. voluntati se subiiciat, quod sciat se castigari, vel ad emendationē, vel vt exploretur illius constantia, qua ratione consequitur homo, vt omnia illi prospere succedant, & accedat optima benedictio; *Spectabis,* inquit, *multiplex semen tuum, & progeniem tuam,* hoc est, proles, nepotes, & posteros, *& herbam terræ numerosam. Ingredieris in abundantia*

Cap. 1.

Semen in Bibliis quid designet.

Psal. 36.

Cap. 5.

undantia sepulchrum, sic infertur aceruus tritici in tempore suo, hoc est, generosi hominis more & magnifice te efferri continget comitante magna procerum multitudine. Rursus, quoniam semen herbis ac arboribus inest, atque id similem speciem producit, seseq. ex alia in aliam stirpem propagabat, Prophetæ quoque & isto in concionibus illustrandis vtuntur. Designat autem Semen successum, vberem prouētum, annonam, fructiferam benedictionem, beneficentiam, vberrimos fructus. Ita quum Deus apud Esaiā pollicetur felicitatem ac rerum omnium affluentiam iis, qui illi fidunt, illiusque mandatis insistunt: *Dabitur*, inquit, *pluuia semini tuo vbicunq. seminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vberrimus & pinguis. Pascetur in possessione tua agnus spatiose, & tauri tui, & pulli asinorum, qui operantur, vel colunt terram, commistum migma*, hoc est, ordeum purumque pabulum *comedent, sicut in area ventilatum est*, hoc est, ventilabro, vannoque accurate expurgatum a paleis. Quibus verbis designat rem familiarem amplissime augendam, omniaq. ex voto atque animi sententia successura. De Fructu par est ratio; nam & herbarum arborumque fructus in Bibliis designat vbertatem rerum, abundantiam, fertilitatem, beatitudinem, prosperum successum, opera bona & mala, inopiam, annonæ caritatem & penuriam, iustitiam vitæque integritatem, impietatem, nequitiam, mores improbos: quæ etiam frumenti ac frugum nomine designantur. Sic Oseas, quum ad optimam frugem, ad decus, probitatem, iustitiam exhortetur homines suæ salutis oblitos, qui rebus improbis assuescere cœperunt; *Seminate vobis*, inquit, *iustitiam, & metite in ore misericordiæ*, hoc est, Misericordia, clementia, bonitas, vobis cordi sit, & in ore versetur, *innouate vobis nouale, dum tempus inquirendi Dominum*. Quo suadet immutandum vitæ institutum, quo possint vitam, mores, studium approbare

Semen stirpium.

Cap. 30. Esaiæ locus excussus.

Fructus stirpium quid designet.

Cap. 10.

Domino Deo. *Etenim hactenus*, vt Propheta inquit, *arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacij.* Qua Metaphora indicat nihil illos aliud, quam fraudes, sycophantias, perfidiam, imposturas, dolos machinari, quibus innocentes opprimunt. Quocirca monet, vt excussis atque extirpatis vitiosis fruticibus ac Zizaniis in exculto nouali purę mentis, probitatem, mansuetudinem, iustitiam, humanitatem inserant. Quod etiam apud Hieremiam accurate Dominus præcipit; *Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas*, hoc est, reddite corda vestra exculta, optima semente integritatis, iustitiæ, innocentiæ, bonitatis, extirpatis spinis ac sentibus nequitiæ. Hac enim ratione omnia prosperrime homini succedũt. Quod Deus apud Esaiam palam testatur insigni consolatione, qua pii hominis mentem in spem ac fiduciam erigit consequendæ salutis. Sic enim securitatem rebus adflictis ac desperatis denunciat; *Dicite iusto, quoniam bene illi erit, quoniam fructum adinuentionum seu manuum suarum comedet.* Quo illum commonefacit vt securo sit animo, bene speret, optimam spem concipiat: quoniam ingruente calamitate & afflictione famis aut belli, fruetur secure rebus, quas sua manu, suoque labore a Deo Optimo maximo sit consequutus. *Impio* vero, vt idem ait, *male erit, quoniam secundum opera manuum eius reprehendetur illi.* Cæterum Fructus pro sobole etiam & posteritate sumitur hac liberorũ propagine. Quod munus Dauid Deo acceptum refert, quum inquit; *Ecce hæreditas Domini, filij merces fructus ventris.* Quo indicat prolium propagationem Dei donum esse. Rursus quum Deus sub Dauidis nomine Christi regnum fore sempiternum pollicetur; *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Illuc producam*, & germinare faciam *cornu Dauid: paraui lucernam Christo meo. Inimicos eius induã confusione. Super ipsum autem*

Cap. 4.

Cap. 3.

Fructus pro hærede.

Psal. 126.

Psal. 131.

autem efflorebit sanctificatio mea, vel diadema meũ. Quibus verbis amplificat fortitudinẽ, decus, magnificẽtiam imperii, quod longe lateq. sit propagandum, & sub Dauidis typo Christo Seruatoris regnum spirituale, eiusq. Ecclesiam, hoc est, cœtũ fidelium, numquam extinctum aut oppressum iri, nec vlla vmquã vetustate, vlla temporum iniuria abolendum: quamlibet sæuiant inimici, quantumuis doctrinæ Euangelicæ insultent, illamq. lucem extinctam cupiant, atq. omnes machinas ad illam opprimendam admoueãt. Quo spectat illud Christi de inconcussa fide, & inexpugnabili solidaq. professione nominis eius: *Et portæ inferi non prævalebunt aduersus eam.* *Matt. 16.*

Quisquis enim tã immobili ac tã firmo fundamẽto nititur, non est quod metuat se ab illo posse dimoueri aut diuelli. Quod Christus etiam aliàs testatus est, similitudine adducta ex viro prudente ac sagaci, qui ædificium suũ construit non in fluida arena aut fundo palustri & vliginoso, sed in solido saxo aut firma rupe, ne ingruentes tempestates, fulmina, tonitrua, imbres, venti, flumina & concursus aquarum totam molem cõuulsam dissipent ac discutiant. Qua similitudine designat illũ, qui fidem solidã ac viuidam, nõ vmbratilem amplexus est, eamq. factis exprimit, incõcusso infractoq. animo subsistere aduersus imminentes tempestates, quæ nullis nõ momentis homini Christiano impendent. Quam securitatem Dauid etiam illi pollicetur, qui Deo confidit, illiusq. præsidio totum se cõmittit, atq. omnem suam spem ac fiduciam in Dei misericordia per fidem collocat. Hac enim ratione fit, vt ab omni quantumuis exitiosa peste & periculis tutus sit, & secure subsistat, seu illa noctu, hoc est, tacite & latenter ingruant, vel interdiu, hoc est, palam & aperto Marte grassentur. Quod Altissimus, cui fidit, vmbra alarum suarum illum muniat, suaq. protectione tutum præstet. *Matt. 17.* *Fiducia in Deum.* *Psal. 91.*

CAPITVM HVIVS OPERIS INDEX.

Cap. Pag.

AMplissimos reges ac sacratissimos vates herbarũ cognitione exacte fuisse imbutos, desumptæ ab iis tot Metaphoræ ac parabolæ declarant, quæ hîc spectandæ exhibentur 1

2 De conditione & natura mandragoræ, quam a Lia sorore eblandita est Rachel 5

3 De Manna cælitus delapsa, tum ea quæ Medicis in vsu est 11

4 De Lactuca siluestri 15

5 De Olea, Oleastro, Oliua, oleo 18

6 De Rhamno, aculeato frutice 23

7 De Cucurbita siluestri, vulgo *Colloquintida* 25

8 De Salice 26

9 De Saliunca 28

10 De herba *Borith*, quæ Medicis veteribus *Struthion* vocatur; Mauritanis, Arabibusq. scriptoribus *Condisi*; cui affinis recentioribus vocata *Saponaria*, & *herba fullonia*, quod vt smigma eluendis maculis adhiberi soleat 30

11 De Cocco vermiculo, Conchylio, Murice, Ostro, ac colore purpureo 33

12 De Paliuro aculeata stirpe, cui sanguinarii comparantur atq. insidiosi, quiq. ad inferenda damna prompti sunt 36

13 De *Gith*, quæ Græce *Melanthion*, vulgo a nigrore *Nigella* dicitur, Nardus ob odoris suauitatem, tum aliis stirpibus desumpta comparatio 38

14 De Lentisco, quæ Græce *Schinos* dicitur, & Ilice 44

15 De Hyacintho, vesteque hyacinthina, vel a violæ colore Ianthina 46
16 De Carice, scirpo, iunco palustri, papyro 49
17 De Absinthio 53
18 De Carduis, Spinis, Vepribus, Tribulis, Rubis, Lappis, Sentibus, & quibus hæ stirpes in Scriptura accommodari solent, & quid designent 57
19 De Ficu, Carica, grosso 59
20 De palma arbore eiusq. fructu, & quid in Scriptura sacra illis designetur 62
21 De Hebeno & aliis quibusdam exoticis, quorum in Scriptura fit mentio 64
22 De Terebintho 67
23 De Myrica siue Tamarice, & Erica quæ vulgo a solitudine & loco arido *Heyde* vocatur, ex qua Belgę extergendis pauimentis scopas conficiunt 70
24 De Resina 71
25 De vite seu vinea, cuius partes atque appendices, sarmẽta, palmites, malleoli, pampini, clauiculi, vel capreoli, vua, racemus, botrus, acinus vinaceus, seu acinorum granum; & quam apposite horum pleraque Concionibus ac vaticiniis adhibentur 75
26 De Hyssopo 79
27 De Arundine, quę Græcis *Calamus*, eiusq, differentiis; de lino, stipula, quisquiliis, & plerisq. aliis, ex quibus Similitudines desumuntur 81
28 De Cucumere & plerisq. aliis herbis, quarum in Bibliis fit mentio 88
29 De Iunipero 89
30 De Labrusca 90
De Mentha, Ruta, Anetho, Cumino, quæ Christus parabolis adhibet in insectanda Pharisæorũ auaritia, & fucata religionis sanctimonia 91
De Sinapis vi & natura, cui fides & Dei verbum comparantur 92
De Hedera, quę arborib. ac parietibus tenaci am-

plexu adhæret 93
34 De Moro arbore & fructu eius 95
35 De Sycomoro & caprificu 97
36 De malo punico 100
37 De citreo ac malo medico, limonibus & Aurangiis 102
38 De Croco 103
39 De Myrto quæ apud omnes nationes nomen retinet, & de Myrto siluestri 105
40 De Pino 109
41 De Buxo, errore vulgari *Palma* dicta 110
42 De Nuce 114
43 De Pomis in genere, e quibus sacri vates similitudines desumunt 116
44 De Quercu, & aliis glandiferis arboribus 118
45 De rosa, & ex illa desumptis Metaphoris 119
46 De zizania & lolio, aliisq. herbis frugibus inimicis 122
47 De Libanotide Coronaria, quæ vulgo *Rosmarinus* dicitur 124
48 De Amygdalo arbore, cuius passim in sacris Bibliis fit mētio, & de qua desumitur insignis Metaphora seu collatio a Solomone Eccl. c. 12. 127
49 De Platano eiusq. natura, a qua similitudinem desumunt sacri scriptores 136
50 Ex frutice, virgulto, surculo, termite, malleolo, palmite, germine, gemma, qui & oculus in arboribus, ac plerisq aliis desumptę similitudines quibus prophetæ vaticinia illustrant. 144

RERVM

RERVM ET MATERIARVM HVIVS OPERIS INDEX.

A

ex Aaronis Historia documentum 137
Abietis descriptio 111
ex Absinthio simile 54
Acrifolium 46
Adulterio comparatur idololatria 35, ex Adulterio prognati infausti 130
Allegoria ex myrteto 107
Aloe 66, Aloe lignum. ibid.
Amarorem pulmentis qua ratione farina eximat 25
Ambitio ruinæ obnoxia 143
Amygdala amara vulpi noxia & quare 128, quid præstent. ibid. Amygdala Zelandis nō denegata 127, Amygdali metaphora 132, Amygdalina nux vitæ Christianæ symbolum 136, Amygdalinum gummi 129
Amos locus, Verum abduxit me Dominus Deus, &c. explicatus 99
Amos locus, Ostendit mihi Dominus Deus vnicum pomorum æstiuorum, &c. explicatus 117
Apocalypseos locus, Recesserunt animo tuo desiderata poma, &c. explicatus. ibid.
Apostemata maturat arundinis radix 81
Aqua nucum qua virtute 115
Aquæ lustralis origo 125, Aquæ rosmarini vis 126
Arboris mali Punici descriptio 100
Arundine mobilior, prouerbium 82, Arundinis radix esculenta 81
Asylum homicidarum Galaad. 74.

B

Baccho hederæ sacra, & cur 94
Baptismi effectus 15
in Belgas vuidos prouerbium 26
Buxeus color 111, Buxi natura 212, de Buxo rei gestæ narratio. ibid.

C

Caltha flos luteus 104
Canna palustris 81
Carex graminosa fruticatio 49
Carica

Cerebrum vitiatæ imaginationis causa 59
Christi doctrina quid menti præstet 84. *Christi de Ioanne præconium* 81. *de Christo prophetia* 75
Cichorium hepati salubre 17
Citrus lignum Sethim 103
Cynorhodus odoratus 120
Color buxeus 111. *Colorum nomina ex Croco* 104
Conceptum fingit imaginatio 134
Christi corporis symbolum, in quẽ vsum exhibitum 14
ex Croco colorum nomina 104
Cucurbita 95
Cumini vires & natura 39.

D

Dauidis locus, Adhuc pusillum & non erit peccator, *&c. explicatus* 140
Dauidis selectißimæ similitudines de salutari hominum pabulo 3
Dauidis locus, Deus repulisti nos, *&c. illustratus* 55
Dauidis locus, Antequam spinæ vestræ, *&c. explicatus* 24
Dæmon se in monstra transformat 59
Descriptio arboris mali Punici 100
Deus vi cogit, & blandimentis allicit 5
Discrimen inter verbum Dei, & nugas hominum 86
Dysenteriæ granatæ acida aptæ 100
Doctrina Christi quid mẽti præstet 84.

E

Eboris natura, & ex eo simile 65
Ecclesiastici cap. 12. *explicatum* 130
Ecclesiastici locus, Ego quasi Cedrus exaltata sum, *&c. explicatus* 120
Effectus par verbo Dei & sinapi 93
Elephanti rubro colore efferuntur 97
Erica, heyde 70
Esaiæ locus, Arescent aquæ a mari, *&c. explicatus* 58
Esaiæ locus, Ecce seruus meus quem elegi, *explicatus* 83
Esaiæ locus, Nobiles eius erũt absq. regno, *&c. explicatus* 58
Esaiæ locus Lateres ceciderũt, & collapsi sunt, &c. explicatus 98
Esaiæ & Oseæ locus, Ostendã vobis quid facturus vim vineæ meæ, *&c. explicatus* 58
Esaiæ metaphora, Lætabitur deserta & inuia, *explicata* 58

Esaia

Esaiæ locus, Nunc ergo vade, scribe hanc prophetiam super buxum, *&c. explicatus* 147
Esaiæ locus, Egredietur virga de radice Iesse, *&c. explicatus* *ibid.*
Esaiæ metaphora de regis Babylonis sæuitia explicata 141
Esaiæ locus, Omnes principes nationum dicent, *explicatus* 142
Esaiæ metaphora, de messe explicata 79
Esaiæ locus, Multiplicabitur, quæ derelicta erat, *&c. explicatus* 67
Esaiæ locus, de virgulto aut surculo explicatus 145
Ezechielis cap. 16. *paraphrasticè enarratum* 48
Ezechielis locus, Factum est verbum Domini ad me, *&c. explicatus* 139
Ezechielis locus, Mater tua quasi vinea, *&c. physicus* 152.

F

Ficus fructus duplices profert 60. *Ficus inusitatæ magnitudinis oblata Carolo quinto Cæsari in Zelandia* *ibid.*
Fiducia in Deum, quo designetur 136
ex Flore metaphora 131
Fructus pro hærede sumitur 135
Fructus stirpium quid designet 134
Frutex quid 144
in Futiles prouerbium 121.

G

Galaad Leuitarum statio & homicidarum Asylum 74
Gemma in vite quid 144. *Gemmare quid* *ibid.*
Germen quid *ibid.*
Grossi 60
Gummi Amygdalinum 129
Gutta 66.

H

Harpocrates silentij Deus 122
Hebenus 64
Hedera vino obsistit 95. *Baccho sacra & cur* 94. *natura* 93
Heyde, *erica* 88
Helias profugus 88
Herbarum effectus varij 2
Herbarum cultores olim fuerunt etiam reges & qui 1
Hester oleo Myrtino usa 105
Hyacinthus gemma 47. *Hyacinthus herba* *ibid.*
Hieremiæ locus, Peccatum Iuda scriptum, *&c explicatus* 113
Hieremiæ locus, Maledictus qui confidit in homine, *&c. explicatus* 71
Hieremiæ locus, Numquid solitudo factus sum Israeli, *&c. explicatus* 78

Hieremiæ locus, Numquid Dominus nõ est in Sion, *explicatus* 72
Hieremiæ locus, & si fures ædes tuas inuasissent, *explicatus* 78, *Hieremiæ loca diuersa explicantur* 54, *Hieremiæ cap.* 8 *&* 48. *explicatum* 77, *Hieremiæ caput secũdum explicatum* 28
Hyssopi effectus 79
Hordei natura & vires 39
Hortatio, vt quisq; suum ministerium exequatur 135.

I

Idololatria adulterio comparatur 130
Imaginatio conceptum fingit 134
Impiorum successus pios aliquando vrit 139
in Improbos prouerbium 152
Iobi locus cap. 8. *de humana vitæ cursu, &c. explicatus* 52. *Iobi locus*, Scio enim, quod redemptor, *&c. explicatus* 114
Iunci maritimi 50
Iunco scirpus affinis. 49.

L

Lacedæmoniorum institutum de silentio 122
Lachrima ex vitis sarmentis 76
Lactuca Hebræis in vsu, & quæ 17, *Lactuca siluestris vera quæ* 18
Laurus Victoriæ sacra 94
Leuitarum statio Galaad 74
Lignum Aloes 66
Loca diuersa Esaiæ explicata 52
Locus Sapientiæ: Quum ætas nostra, &c explicatus 120
Locus Pauli de fœno & stipulis explicatus 131
Locus Ezechielis, Factum est verbum Domini ad me, *&c. explicatus* 138
Locus Pauli, Si enim primitiæ, *&c. explicatus* 129
Locus Solomonis, Memento Creatoris tui, *&c. allegoricôs explicatus* 130
Locus Mosis de vite Sodomorum, &c. explicatus 77
Locus Pauli, De Oleastri in Oleã insitione explicatus 44
Locus Pauli, Qui cum esset in forma Dei, *&c. explicatus* 146
Lolio victitare, prouerbium 123
Lolium frugibus noxium. ibid.

M

ex Machabæorum libris Historia 97
Magnates celsis arboribus comparantur 144
Mala Citrea 102
Malleoli & palmites quid 144
Malum medicum 102
Mandragoræ duæ species & quæ 5, *de Mandragora pomo historia* 9, *Mandragoræ pomum blandimentum.* ibid.

Manna

Manna adulterina quæ 14
Melanthium adulterinum 123
Metaphora ex ramis 138
Metaphoræ ex flore 131
Milij natura & vires 40
Myrrha 65
de Myrteto Zachariæ visio quid designet 108
Myrtetum & ex eo allegoria ib.
Myrti descriptio 105, *Myrtus siluestris* 107
Mora quando edenda 96
Morbi regij remedium. 126.

N

Nuces virides conditæ 116, *Nucis etymologia* 115, *descriptio.* ibid. *Nucum aqua qua virtute* 116
Nusquam tuta fides 37
Nux amygdalina vitæ Christianæ symbolum 136, *Nux aduersitatis & prosperitatis symbolum.* 116.

O

ex Olea similitudines 20
Oliuarum vsus ibid.
Oratio, sacrificium Christianorũ 127
Origo, aquæ consecratæ 126
Oseæ locus, Ipsi respiciunt ad deos extraneos, *&c. explicatus* 78, *Oseæ locus*, Tamquam vuæ in deserto, *&c. explicatus.* 61.

P

Palma elata quid 63, *Palma victoriæ index* 62, *Palma Christi herba* 136, *Palmites & malleoli quid* 144, *quid designent* 150
ex Papyro scipiones 51, *Papyrus frutex.* ibid.
Phase quare institutum 15
Phœnix herba 128
Platani vis & natura 137, *Platani vmbra delectatus Xerxes.* ibid.
Poma præcocia quæ 116, *serotina quæ.* ibid.
Potio consolidans ruina oppressos 20
Prophetæ omnium rerum cognitione fuerunt instructi 4
Prouerbium in impios 127
Prouerbium Plauti de Nuce 116
Prouerbium in scirpo nodum quærere 50
Pseudomyrtus. 109.

Q

Quisquiliæ & alia reiectamenta quid significent. 85.

R

ex Radice stirpium desumptæ similitudines 148
ex Ramis Metaphora 128
Reges olim fuerunt herbarum cultores, & qui 8
Resina quid 71, *Resina terebinthina* 67, *Resina multa species* 72
Ricinus herba 136
Rodopharmacum 119

Rosæ cur mensæ affigatur 121
Rosa silentij symbolum 122
Rosarum differentia 119. *Rosæ vires* ibid.
Ruina oppreßi quomodo tractandi 20
Ruscus 109

S

Sacramenta in quem usum exhibita 15
Sacra prophanis potiora 3
Semen stirpiũ quid designet 134
Semen in Biblijs quid designet 158
Sycomori descriptio 97
Simile a vexillo erecto 76. *a fructuantibus arboribus* 27. *a sinapis cataplasmate* 93. *a sinapis vi ignita* 93. *a tritico & paleis* 86
Solida spectanda 157
Solomon herbarũ fuit studiosus 2
Spectra qui sibi obuersari fingũt 59 (133
Spina dorsi carinæ nauis aßimilis
Spruyte 149
Stacte 65
Styrax 66
Surculare quid 144. *Surculus quid* ibid.

T

Termes quid 144
Typha palustris quid 81
Thus 66
Tritici natura & vires 40
Tyranni descriptio 127, 152.

V

Verbo Dei & Sinapi par effectus 93
Viciorum natura & vires 40
Victoria Laurus sacra 94
Virgultum quid 144

X

Xerxes delectatus umbra platani 138

Z

Zachariæ visio quid designet 108
Zedechias in Babylonem abductus 125
Zizaniorum nomine quid designetur 122.

F I N I S.

DE GEMMIS ALIQVOT, IIS PRÆSERTIM QVARVM DIVVS IOANNES APOSTOLVS IN ſua Apocalypſi meminit: De aliis quoque, quarum vſus hoc æui apud omnes percrebruit,

LIBRI DVO,

Theologis non minus vtiles quam Philoſophis, & omnino felicioribus ingeniis periucundi, e non vulgaribus vtriuſq; philoſophiæ adytis deprompti;

AVCTORE

FRANCISCO RVEO, *Doctore Medico Inſulano.*

FRANCOFVRDI
Apud Ioannem Wechelum,
M D X C I.

LIBRI PRIMI CAPITA.

1. *Lapidum & Gemmarum generationis caussæ.*
2. *Quid sint, & unde vim sortiantur.*
Gemmarum proprietates occultæ.
3. *De ratione & caussis viriu in Gemmis.*

LIBRI SECVNDI PARS PRIMA, DE Gemmis XIII. in D. Ioan. Apocalypsi memoratis.

Cap. 1. *De Iaspidis differentiis & viribus.*
2. *De Sapphiro.*
3 *De Carchedonio.*
4. *De Smaragdo.*
5. *De Sardonycho.*
6. *De Sardio.*
7. *De Chrysolitho.*
8. *De Beryllo.*
9. *De Topazio.*
10. *De Chrysopraso.*
11. *De Amethysto.*
12. *De Hyacintho.*
13. *De Margaritis.*

PARS II. DE CÆTERIS ALIquot Gemmis & lapidibus.

Cap. 14. *De Carbunculis.*
15. *De Adamante.*
16. *De Achate.*
17. *De Alectorio.*
18. *De Torcoide.*
19. *De Corallio.*
20. *De Corneolo.*
21. *De Cyaneo.*
22. *De Chelidonio.*
23. *De aetite.*
24. *De Magnete.*
25. *De Hæmatite.*
26. *De Succino.*
27. *De fictitiarum a veris Gemmis differentia.*

His subiicitur

PASCHASII Balduini Canonici Phalempinensis ad Fran. Rueum Epistola erudita: qua super his duobus Ruei libris iudicium continetur primum: deinde de Hebraicis Gemmarum nominibus, deque earum admiratione, usu, abusu & viribus tractatur.

AVTHORES IN HIS
libris citati.

Aëtius
Albertus Magnus
Antonius Lodoicus
Apuleius
Ariſtoteles
Arnoldus a Villa noua
Auerrois
D. Auguſtinus
Aulus Gellius
Carolus Bouillus
C. Plinius
Dioſcorides
Galenus
Georgius Pictorius Vil-
lingenſis
Halyabbas
Hermolaus
Hieronymus Hungeſtus
Iamblichus
Ioannes Manardus
Marbodeus poëta Gallus
Marſilius Ficinus
Nicolaus Florentinus
Numenius
Paulus Ægineta
Petrus Aponenſis
Petrus Crinitus
Plato
Plotinus
Raſes
Solinus
Theodoretus Cyrenſis
episcopus
Theophraſtus
Thomas Aquinas
Vincentius in Speculo
naturalis hiſtoriæ.

DE

DE GEMMARVM ORTV, LIBER PRIMVS.

De lapidum & Gemmarum generationis caußis diuersis.

CAP. I.

VNumquemq. lapidem ex altero maxime duorum elemētorum, terra scilicet vel aqua, conflari apud omnes rerum naturalium peritos, tam inconfesso est, atq naturali rationi peruiū, vt nullus, nī vel Leberide cæcior, addubitarit. Porro qui lapides non perſpicui ſunt, ex terrea craſſioreque quadam ſubſtantia, humido tenaci perſuaſa, generationis materiam mutuati ſunt. Qui vero pellucidi viſuntur, ex aqua præſertim cōſiſtunt, cui ſubtilis quædam terrea, nec obſcura materies immixta eſt, vt & in cryſtallo ac beryllo glaciei ſpeciem plane referentibus videre eſt. Quamquam & hæc intelligi velim, non quod duo reliqua rerum principia, ignem dico ac aërem, ab illorum mixtura ſeparem. Apud principes namq. philoſophos complures conuenit, Omne mixtum ex quatuor elementis conſtare. Verumenimuero ita quæ diximus accipienda ſunt, vt alterū illorum, terram nimirum vel aquam, in quouis lapide præcellere intelligas, etiamſi aliter Plotinus ſentire videri poſſit, de quo alibi fuſius egimus.

Non perſpicuorum lapillorum cauſſa.

Pellucidarum Gemmarum cauſſa.

Quod aūt ad effectricem vocatam cauſam attinet, duplicem eam vtriusq. philoſophiæ principes numerarunt: altera namq. ſuprema, altera vero inferior. Princeps cauſa eſt Deus ipſe Optim. Maximus rerum

Lapillorū cauſſa efficiens duplex.

Deus.

omnium creator & seruator, in quo, cum quo, & per quem sunt omnia, & sine quo (D. Ioanne Apostolo teste) nihil factũ est. Quem & Aristoteles Ens entiũ, supremamq. vocabat intelligentiam, asserens omne opus naturę, opus esse intelligentię. Illum itaq. Deũ, vt omnium rerum creatorem, ita singulorũ primariã & simpliciter necessariam causam, vt etiam lapillorũ gemmarumq., Christiani omnes norunt. Quandoquidem sapientis est oraculum: *Qui viuit in æternum, creauit omnia simul*: quod equidem bifariam interpretatum inuenio: Quibusdam quod dicitur simul, non ad creationis instans referentibus, verum ad instans propositi diuini, vt scilicet sit sensus, quod Dominus Deus decreuit ab æterno omnia creare.

Simul creata omnia, quo modo.

Ita enim librum Diuo Augustino relatum, qui de mirabilibus sacræ Scripturæ inscribitur, habere reperio. Simul itaque Deus vniuersos lapides singulasq. Gemmas creauit, dum videlicet vnica solaq. sua voluntate multiformem quantumuis specierum ac indiuiduorum diuersitatem fieri voluit: in qua voluntate vnica simplicissimaq. singula simul fecit, quæ ab eorum ortus principio per tempus dispensare non desistit. Quamuis & hîc accedere possit germanior forsan intellectus, cui philosophi complures & non obscuri, ipsa quoq. ratio subscribunt: scilicet ꝙ Deus omnia simul creauit, dum omnium formarum ac rerum futurarũ rudimentum, principium ac seminarium quoddã materię primę, ante generum, specierũ atq. indiuiduorum discretionem, infudit. Illa siquidem materies, diuisionis adhuc & productionis expers, moles erat quædam informis, omnium tamen formarũ seminio ab ipso creatore perfusa: vnde tandem aliquando, & iis mediis quibus supremus opifex ab æterno pręscit & vult, perfecta rerum productio & fœtura extimularetur. Ideoq. & hi admittũt omnia quidem simul esse creata, nõ autem simul esse facta.

Confir-

Confirmat & id sententiæ diuus ille Augustinus super Genesim, adserens, quod quæ a natura generantur, secundum rationes seminales in materia consistentes, producuntur: quod & multo copiosius disseruit, tertio de Trinitate cap. 9. vt scilicet inaudias materiam in se habere, & quasi fouere cunctarum formarum rationes seminales sibi a primæua constitutione ingenitas insitasve, ex quibus tandem agentis actionem, pro modo, expertis, educantur extimulenturque formæ naturales, elementorum commixtionem essentialiter consequentes, vt & hinc quæ in potentia materię tantummodo inerant vere, &(vt dicunt) in actum ab agentis actione producantur. Verum de his alibi fusius. Nunc vero hæc de principe illa caussa & Gemmarum plasmatore sufficiant. Quæ tametsi cunctis sat esse queant: quia tamen pulcrum, decorum atque vtile est homini haud vsquequaque indocto, nosse quibus secundis mediisq. caussis, vnde cuncta de quibus disceptatur, originem capessunt, non pigebit hoc loci aliarum quoque inferiorum causarum commeminisse: hoc namq. pacto fiet, vt absolutior de his nostra sit traditio. Quamquam enim Deus omnium sit caussa immediata, quędam tamen solus & citra alicuius coagentis admissionem efficit, ideoque (vt aiunt Theologi) eorum caussa est tota. Nonnunquam, sua liberalissima bonitate, cooperantes alias secum adsciscit affouetque caussas, & hoc propter connexionem vniuersi: ita tamen vt nulla alteri aduersetur. Proinde (vt inquit Bonauentura libro secundo, quæstione secunda circa finem) *quia diuina voluntas non cognoscitur, nec ipsa ab actione excludit operationem caussæ creatæ: nec etiam ab earum cognitione humanam capacitatem arcet. Ideoq. bonum & perutile est, sese exercere in cogitatione caussarum creatarum.* Ante hunc item multis seculis Pindarus asseruit, quod quicquid intra se terra occultat, & vltra

Caussæ inferiores secundæ vel mediæ.

cælum positum est, homo contemplatur. Nec id infructuosum putes: quoniam, diuo Paulo autore, inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Verum vnde digressi sumus, pedem referre libet. Prætermissis itaque nunc superioribus caussis, in sequentium duorum capitum gratiam non vulgarium philosophorum placita narraturi dicimus, quod a primario illo omnium principio, inferior humiliorque Gemmarum caussa dici potest, facultas cælestis orbis moti, ab ipso Deo träsfusa, pro ipsius orbis diuersarum partium varia positione, quam astrorum periti aspectum appellant. Porro quid sit cæli orbium, planetarum, syderumve aspectus, situs siue configuratio, non est huius instituti: quamobrem Mathematices peritis relinquo. Hoc vnum præfatus quod pro variorum aspectuum ratione & materiei multiiuga præparatione diuersas in subiecta hæc corpora cælum creditur transfundere virtutes. Qua de re philosophi illi propinquiores re virtutes. Qua de re philosophi illi propinquiores sensibilesque caussas scrutati, cælo ipsi extenso vim illam mineralem lapidificam tribuendam censuerunt, mediate vel immediate, vt dicūt, hoc est, intercurrente alia caussa vel non. Mediate quidem, quod tametsi corpora cælica loca non raro mutent, appareret tamen sedes eas lapidificas facultatem illam, semel ac efficacissimo cæli conatu conceptam tam contumaciter retinere, vt lapides per multum æuum gignendo, iam dictæ potentiæ fidem propalam testentur.

Adamantes sibi similes pagere.

Hinc fieri arbitror quiddam mirabile & silentio minime premendum. Relatum mihi iampridem est a domina quadam fide digna, quod Domina Heuerensis e Luxemburgorum illustri genere oriunda, duos habeat seruetque hæreditarios Adamantes, qui alios crebro, tanto naturæ miraculo, producant,

vt eos quicunq. statis tẽporib. intueantur, συ[...]
id est, congenerem sibi prolem eniti, palam iudicent.
cuius caussam, siquidem in naturæ tam raro opere
nobis philosophari licebit, putauerim esse, quod vis
cælestis parentibus tenaciter insinuata (quam adamantificam quis nominauerit) aerem circumfusum
in aquam primum congruamque substantiam, demum in Adamantem gemmam durauerit transformaueritque. Quod ne iusto plus admiretur quispiam, autor est Theophrastus esse lapides quipariant:
nimirum quod virtus illa cælestis tenaci materiæ, vti præstruximus semel transfusa subiectæ contumacius cohæret substantiæ: quæ videlicet quo vehementiorem cæli actionem experta est, eo pertinacius
hanc retinere intelligitur.

Instrumentalis Gemmarũ caussa.

Vicina autem & coniuncta seu instrumentalis lapidum caussa duplex annumeratur. Vel enim calidum quoddã est, (si ex elementis corpora substantialiter fieri statuamus:) aut caliditas, (si solas in mixtis qualitates asseruari sentiamus) in materia terrea persistens, & humidum tenax per terreæ molis tenuissimas quasq partes diducens, digerensq. hac ratione singulorum elementorum, terræ præsertim & aquæ portiones tam apte & ad amussim confundens atq. conglutinans, sed & ab omni excrementosa fæce despumans, vt pro lapidis Gemmæve forma producenda materiam ipsam recte præparet. Aut demum ea caussa frigidum quoddam est, siue frigiditas, in aquea substantia terrestris & siccæ materiæ actionem perpessa consistens, sua constrictione (frigidi namque est constringere) omnem superabundantem humorem adeo exprimens, vt etiam impendio induret, adeoque tantum eius relinquat, quantum ad decentem partium connexionem sit necessarium, & hinc inuitandæ formæ materia disponatur

excolaturque. Qua de re non diffitentur philosophi illi, quod quamuis lapilli hi a frigido coaluerint, a calido tamen, citra alterius humoris appulsum, liquari contumaciter recusant: quod videlicet tanta in illis humidi siccique naturalis commixtio, germanitas & necessitudo, vt suo omni ex parte contrario affici renuant: nec non, nisi familiaris qualitatis illicio affecti, ad externæ qualitatis actionē conniueant. Quanquam non deesse compertum habeamus qui duo tantum elementa recipiant: ac frigidum vt a natura, ita ab omni actione secludant, qui debile calidum Gemmarum caussam constituunt: de quibus alias.

Quid sint, & vnde vim sortiantur Gemmarum proprietates occultæ.

CAP. II.

AVtor est Galenus non simplicium pharmacorum libro, quod Gemmæ vires habeant partim secundum substantiæ totius proprietatem, partim secundum qualitates effectrices, hoc est, manifestas: quas cum potentiis hic emanantibus ea medicinæ pars quam Græci φαρμακευτικὴν, Latini *Medicatiuam* appellant, in primis contēplatur cuius consideratio-nem præsens institutum non amplectitur. Porro substantiæ totius proprietatem philosophi vocant occultam, quod substantia virium, quibus stupenda illa munia absoluuntur, humanæ rationis fugiat captum: vt ne summis quidem viris illarum aliquam penitius assequi contigerit aliter quam multo vsu. Nimirum quod omnis proprietatis vera ex methodo cognitio colligenda sit, ab eius causis proximis euidentibusque, quæ bifariam discriminantur: vel enim ex mixtionis modo, vel ab ipsius formæ specificę ratione. Porro commixtionis modus miscibilium, mixtura & conglutinatione perficitur, quæ exacte per-

Cur virtus occulta dicatur.

Duæ proprietatis caussæ.

peruestigari humana diligentia nequeat, vel eo maxime nomine quod infinita sit illorum commiscẽdorum proportio. Eius vero quæ speciem adfert formæ rationem, vel ideo imperscrutabilem intelligere est, quod ipsam prodire autumant, partim quidem (vti præstruximus) ex potentia materiæ, formarum rudimentis seu seminiis a primæua constitutione perfusæ, partim autem (vt magnæ philosophorum illustrium turbæ placet) ab ideis in mente diuina cõsistentibus (quas diuus Augustinus primordiales vocat) id est, ab ipso Deo, hinc ab anima mundi (si Platonicis consentimus) & aliis inferioris ordinis cælicis corporibus, in elementa primum influentibus: deinde & per ea media ad formam iampridem inseminatam & ceu inchoatam (tanquam scilicet mentis alicuius & voluntatis diuinæ ministris) disponentibus: Cuius præparationis absolutam considerationem, humana etiam quantumuis diligens aut sublimis sagacitas non assequatur. Cum itaque reconditarum illarum facultatum caussæ humano sensu nequeant prehendi, nemini dubium esse suspicor, quin omnibus peruium, quod nulla illarum proprietatum rationabili, hoc est, per rationem humanam deducto inuentoque experimento, sed casuali duntaxat euentu comperta explorataque dici possit: vel omnino aliquo reuelationis modo, vti per somnia nonnunquam legimus contigisse. Quo modo scitum est syluestris rosæ radicem aduersus canis rabidi morsum, aquæ pauorem omnisque potus metum & graue fastidium adferentem, præstare. Matre scilicet, cuius filius in Lacetania Hispaniæ finitima belligerans, morsus periclitabatur, per somnum (visa in fruteto illius radice sibi suauiter applaudente) præmonita: quam & deinde qua potuit diligentia filio misit, ex lacte potandam, filium obsecrans vt religioni parens matri obsecundaret biberetque. Quo vnico

simplicique remedio, miles ille præter omnem ex-
pectationem seruatus, occasionem præbuit cogno-
scendæ eius radicis occultę contra illam affectum fa-
ctum facultatis. Est igitur mixti latens occultave
proprietas, facultas quædam per ea, vnde ipsum essen
tialiter consistit, insita: perq. priuatas operationes,
multo vsu periculove solo, vel aliqua reuelatione, ci-
tra rationem cognita. Quod demum mixtionis ac
conglutinationis meminimus, illud obiter lucidioris
doctrinæ gratia his quoq. connectere libet (forsitan
enim tantæ diuersitatis occasionem sciscitcris ac li-
benter audias) quod tam discrepātis mixturæ & coa-
ptationis caussam philosophi sunt arbitrati esse, vim
quandam cęlestem subiectæ materię partes, varias li-
cet, pro sua virtute permiscentem: adeoq. vel vario
huius permixtionis tenore, eam materiam ad nouā
formam decenter apparentem, in quam tandem ad
amussim dispositam & excultam mirificæ illæ trans-
funduntur virtutes, formas consequentes specificas.
Porro hac dicendi consequutione eo tandem deue-
nimus, vnde earum quæ in Gemmis sunt proprieta-
tum facultatumque reconditarum causæ, quas ante
præstruximus, nobis sese vltro ac præter expectatio-
nem diligentius perscrutandæ, ac in conspectum re-
uocandæ, insinuent. Celebris est itaq philosophorum
sententia, quod omnis causarum turba ab vna eadē-
que principe pendet, ducitur atque conseruatur: ad
quam & propter quam, ceu ad communem omniū
finem caussæ omnes sua munia tanquam communi
quodam & insito consensu dirigunt: Deinde & o-
mnia fieri desuper a summo bono, hoc est Deo ipso;
eademq. esse & optima & ordinatissima. Proinde nō
irent inficias, Gemmas & earum virtutes a Dño Deo
esse, eūq. etiam solum cunctorum caussam dici posse
veram, alias aūt causas improprie & ceu per analogi-
am nominati non diffiterentur. Verumtamen quan-
quam

Quid mixti recondita proprietas.

Omnium caussarum vnica princeps.

quanquam philosophis illis cognitum id & optime perspectum esset, nihilo tamen magis conquieuit mira infatigabilisque illorum auiditas discendi, & in suis operibus creatorem admirandi contemplandique desiderium. Quinimo insito quodam cælesti ardore vigoreque ad propinquiores rerum caussas, ceu videlicet primæ illi ac veræ vtcunque instrumentarias animorum suorum pene diuinam atque perspicacissimam sublimitatem intenderunt. Hinc itaque, cum bono, mentem, hoc est, primam sapientiam, quam & boni verbum illorum quidam nominant: & cum mente, intellectum, totum vtrumq. mundum (intelligibilem dico & sensibilem) statuere sunt opinati. Quum vero bonum ipsum, mentem & intellectum vnum quid esse, ac vnica simplicissimaque substantia persistere adstruunt, vnicum esse rerum omnium & singularum principium profitentur, semper omnibus adstans, cuncta fouens, viuificans, excitans, complens & roborans. De quo sacer ille Orpheus ita cecinit:

Cuncta fouens atq; ipse ferens super omnia sese.

Hinc & diuinus ille Plato diuino Sole collustratus ita in Sophista ait: *Animalia cuncta mortalia plantasque & quæcunque terra ex seminibus radicibusve nascuntur, & quæcunque inanimata in terra consistunt, siue liquefieri possint siue non, nunquid ab alio quodam opifice fabricata quam a Deo facta esse, cum prius non fuissent, dicimus? An multorum doctrinam sermonesque sectabimur dicentium ista, natura ipsa, gigni a caussa quadam fortuita sine mente hæc agente, vel cum ratione potius scientiaque diuina, quæ ab ipso Deo sit orta?* Nos enimuero Christiana fide ac veritate edocti, primum hoc rerum omnium principium, singulari substantia, & tribus personis conformi, simplicissimaque voluntate, vnitate, maiestate, æqualitate, ac omnipotentia comprehendimus & veneramur, Patremque vocamus, quem ille

bonum ſimpliciter: Filium & verbum patris, nos mentem, primamque ſapientiam illi. Spiritum quoque ſanctum nos appellamus, quem illorum diuiniores boni intellectum & amorem nuncupant, vel animam cuncta viuificantem & animantem alii. De quo Plotinus libro De intellectu cap. 2. ita infit: *Quisnam eſt potiſſimum qui tradit, animo ſapientiam? hic profecto neceſſario eſt intellectus (inquam) qui non alias quidem intellectus ſit, alias vero expers intelligentiæ: ſed verus potius intellectus, qui hanc ob cauſam ſeipſo ſit pulcher. Sed nunquid hoc velut primo, nobis eſt quieſcendum, an potius ſuper mentem quoq; progrediendum? nempe mens ipſa nobis in altum progredientibus prior occurrit quam principium omnium primum, quaſi in ipſius boni veſtibulo conſtituta, omnia in ſeipſo nuncians & ſignificans, velut quædam ipſius boni figura.* Deinde & eiuſdem libri cap. 3. *Eadem quoq;* (inquit) *transferens ad vniuerſum, in eo ſimiliter perueniet ad intellectum, cognoſcens eum effectorem reuera totiuſq; artificem.* hactenus Plotinus. Porro in intellectu mundum quendam intelligibilem haberi voluerunt, hoc eſt, omnium rerum, idearum plenitudinem, ſed & in mente omnium iuxta & ſingularum creandarum, gignendarum ac producendarum, id eſt, futurarum rerum ideas, æterna, ſimplici congeneaque ſubſtantia, ſolis relatiuis rationibus ab inuicem diſpeſcitas, perſiſtere intellexerunt, eaſdemque ideas principes eſſe rerum omnium cauſſas arbitrati ſunt, ab eiſque ceu quoſdam actus, pendere & eſſe animas omnes intellectuales intelligentias, corpora cæleſtia, & quicquid in inferiori hoc mundo eſt vſpiam. Proinde proximam creati mundi cauſſam, item & cunctarum proprietatum, menti & intellectui, hoc eſt, verbo Dei & Spiritui ſancto detulerunt: quanquam ne ipſum quidem bonum ab hac creatione ſepararint, vt ex locis iamiam citatis & aliis non raris philoſophorum autoritatibus patere liquido poteſt: quemadmodum ſacras etiam

Egregia de Deo Plotini ſententia.

iam literas legere eſt Deo patri per verbum & in Spiritu ſancto, tanquam vni principio mundi creationem tribuere. *Qui feciſti* (inquit Sapientia) *omnia verbo tuo*: & Pſaltes, *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Verum enimuero omnibus exploratum velim, Ideas illas in mente diuina nihil eſſe ab ipſa Dei ſubſtantia & præſcientia, id eſt, omnium præcognitione & voluntate æterna, diſcretum. Quem, inquam, Deum certum eſt non tantum ſingulorum generum, verumetiam ſpecierum ac indiuiduorum omnium exactiſſimam propriiſſimamque & conſtituere, & ab æterno præſcire ſubſtantiam, compoſitionem, formam ac vires tum proprias tum communes, & ſi quid præterea illis inſit. Vt & hinc accipias diuinas illas Ideas cuiuſuis ſpeciei ac indiuidui principes eſſe cauſſas, non modo quod ſint, verumetiam cuiuſque earum poteſtatis tam communis quam propriæ. Cui & id mihi pulchre arridere videtur quod pleriſq. philoſophis placere inuenio: Nempe quod virtutibus certis, id eſt, certam ſtabilemque rationem habentibus, non fortuitis, ſed efficacibus, potentibus, indeficientibus, nihil fruſtra in vanumque ex ſeſe mouentibus, moueantur vires in rerum omnium natura conſiſtentes, ſed de his in alio noſtro opere fuſius ac ſyncerius diis fauentibus diſſeremus. Porro a mente ipſa & intellectu illorum plurimi volunt effuſam creatamve animam vnam intellectualem, vniuerſo orbi communem, quam idcirco mundi animam vocant. Eandem ſub mente illa mundi regina rectriceve, toti mundo præeſſe, atq. per eum totum diffundi, vt ſcilicet tanquam primæ illa cauſſæ miniſtrans, cuncta per eam & ſub eius imperio moueret, cogeret, foueret, moderaret, efficeret, primariæ illius cauſæ, Dei videlicet ipſius præcepto parens, obſecundanſque. Quapropter & in animam illam mentem impreſſiſſe ſenſe-

Ideæ quid ſint.

Diuina Idea, id eſt, Deus ipſe omniũ rerum cauſſa princeps.

De anima mundi ſecundum philoſophos pleroſq.

runt rerum omnium primarias principesque rationes seminales, tantum ab ideis diuinis nobilitate dissitas, quantum ignobiliori subiecto ad obsequium infusæ hærent. Quas forsitan intellexerit quispiam rationem esse omnium producendarum rerum, ac mediorum, quibus Deus ipse eas producere ac proferre voluerit constitueritque cum facultate qua media illa promouere ipsa possit anima: si tamen similis quædam anima pio alioqui Christiano admitti debeat. Verum philosophorum quorundam placita narramus, non approbamus. Illam præterea animam sentiunt per omnia in omnibus diffundi: & omnia menti obedientem, eique ministrantem promouere ac vegetare, vt & hinc non ab re dici possit instrumẽtum primum eorum quæ Deus ordinato communique euentu, hoc est secundum naturam efficit: qua de re hanc animam a mente & intellectu primam vitam nuncuparunt. Cui quoque mentem substantiam ac rationem; intellectum vero vt esset intellectualis, impartiuisse in literis fecerunt. Eam denique per omnia flatum spirare vitalem spiritualemque prodiderunt, dum suo scilicet spiritu per omnia penetrans omnia videt, tangit sentitque: & id quidem modo quodam suo, nostris sensibus longe impari, incognito & multis hominibus discriminato. quo denique vnico flatu spirituque, actu lucido, vi calida & omnis generationis fomite; ceu scilicet interioris vitæ quadam propagine, atque verius tanquam diuinæ virtutis vehiculo semper vbique pullulare animam illam vniuersalem mundi existimarunt. quum & forsitan intellexerunt sub Deo ipso, principium esse intrinsecum, quo formarum in materia rationes seminales ad sui scaturiginem promotionemque moueantur ac emergant. Sed hæc missa fiant. Discaueo namque longius me fortassis euagatum vela ventis præmature concedere. Iam itaque

Spiritus mundi philosophis.

quæ

quæ diximus paucis perstringentes addamus, Deum Opti. * Maxi. * omnipotentem, summum denique bonum, ac liberalissima sua bonitate, rebus cunctis pro sola sua voluntate, harmoniam, concentum ordinemque & a se & ad sese præstituisse: quem stabilem ac inconcussum eatenus esse vult, quatenus aliter non disponere decreuit. Harmonico præterea illo consensu, sibi omnium creatori ministrare voluit: primum quidem (quod ad hunc materialem inferioremque mundum spectat) secundum philosophos illos, ipsam mundi animam ac eius spiritum: deinde cęlum ipsum extensum orbibus, figuris, astris maximis, planetis, stellis & luminibus consistens. Illam itaque animam, hoc quoque cælum, principii caussæque sub cælo formatarum generatarumque rerum & transfusarum proprietatum rationem quandam iniisse, ideo philosophi illi putarunt, quod ad mundi dispensationem, tametsi non ex necessitate, vberrima tamen Dei bonitate, quadam tenus admittuntur. Quod & Auicenna ipse in suis Metaphysicis sensisse videtur: *Quæcunque* (inquit) *hic fiunt, oportet præexistere in motibus & conceptionibus stellarum & orbium. Ab iis enim ipsa etiam elementa, nonnunquam & artes quædam, similiter & res artificiosæ accidentalis saltem externæ caussæ quandam sibi denominationem vendicant.* Placet itaque philosophis illis formam & ex ea vim occultam omnis mixti esse, primum quidem ab ideis illis diuinis, id est, a Deo ipso omnium creatore & plasmatore, ministrantibus ei anima mundi (si Platonicis consentimus adserimusve) deinde & ipsis orbibus cælicisque corporibus, planetis, syderibus, figuris, luminibus, & si quid præterea cælo extenso similis rationis insit: post hæc & elementorum temperaturis cælicis influxibus affectis, caussis inquam præparantibus, & materiam ad nouam formam cooptantibus.

Cuncta & a Deo & ad Deum ex ordine constituta sunt.

** Sapientissimum.*

** Clementia plurima.*

Proprietatum occultarum caussa vnde sunt.

Habent itaque (iuxta philoſophorum illorum ſenſum) virtutes illæ reconditæ ſuam originem ab expreſſis, ſpecificis determinatiſque formis, a cælo tamen materiali per vires præparatorias, in archetypo per Ideas ac formas exemplares quæ omnes cauſſæ ad cuiuſuis rei generationem abſolutam (quod ad communem ordinatamq. Dei conſtitutionem pertinet) conuenire illis videntur. Vnde tandem id eſſe verum commonſtretur, quod iamiam dicebamus, quod Deus ſcilicet rebus omnibus pro libera ſua voluntate, altiſſima ac pręſtabiliſſima bonitate, harmoniam, concentum & ordinem a ſe & ad ſeſe quendam inſtituit, indeque rerum omnium cum prima cauſſa, Deo ipſo, ſympathia, connexio, correſpondentia conſenſusve, Diuinum de ſingulis decretum natura ſequens, non inepte ſtatuatur: hoc eſt, vt omnes vires creaturis rebuſque artificioſis inſitas a Deo ipſo (qui omnium eſt actus primus, & actionis omnis principium creaturis impermiſcibile) miniſtrantibus eis iam dictis cauſſis, quę ideo ſecundę vocantur, pendere ac eſſe intelligas. Quo tamen pro libera & omnipotenti ſua voluntate) amiſſis quandoque iis quorum meminimus mediis ac miniſtris) immediate ex ſeipſo ea facit quæ vult, quibus quoque miraculis nomen eſt. Cæterum ex his luce meridiana clarius patere mihi perſuaſi, diuerſos in rebus effectus pendere non ſolum a materiæ varia alteratione ſeu præparatione, ſed a diuerſo cæli afflatu, maxime autem a diſcriminatis formis: diſcrimine, inquam, non ſolum ſpeciem conſequentem, ſed & cuiuis indiuiduo proprio. Tametſi materiæ apparatum rebus gignendis ac perficiendis non obſcuri eſſe momenti certum ſit. Qua ratione videre eſt indiuidua eiuſdem etiam ſpeciei, alia aliis etiam eſſe clariora, vel viribus ignobiliora, pro videlicet ſymmetria, puritate vel cõfuſione eorum ſubſtantiæ. Nemini nam

Effectuũ varietas eſt partim ex materia præparatione, partim a cælo.

ni namque rerum naturalium gnaro dubium esse suspicor, cælicos influxus impediri posse vel omnino minui propter ineptitudinem materierum in quas suas exercerent potentias. Cui & illud subscribit Virgilianum:

Igneus est ollis vigor & cælestis origo,
Seminibus quantum non noxia corpora tardant.

Cui etiam pulchre & id Platonicum adstipulatur, secundum merita materię infunduntur vires cælestes. Proinde ex cunctis his diuinioribus meditatis, multis nominib. claret Democriti illius extollenda multum sentētia, qua diis, id est, diuinis virtutibus omnia esse plena, constanter asseuerabat. Is quidem cælestium vires cum inferioribus huius mundi generum, specierum ac indiuiduorum naturis ac proprietatibus conferens, sed & eorum cum superioribus, maxime vero cum bono ipso, connexionem perpendens, a summo ipso bono singula & esse, & propriorum munìorum exercendorum potestatem adipisci doctus, in iis ipsis Dei vires adeoque Deum ipsum clare cernebat. Quas virtutes nōnulli diuinas illices vel idcirco appellarunt, quod contemplantium animos ad Deum alliciant tam insignem opificem, vel quod potentiæ illæ diuinæ omnem in omnibus promouerint functionem, quod & Ouid. præsensisse videtur hoc carmine;

Democriti egregia sententia.

Est Deus in nobis agitante calescimus illo,
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Porro, nescio quo tandem suggerente Mercurio, proposito scopo dilapsus quodammodo forsitan videbor: præstat itaque eo recurrere vnde discessi. Inchoatam tamen iamdudum hanc disputationem in medium communeque theatrum adductam prius libet absoluere. Quædam enim digitulo tantum tetigimus quę dilucidiori enodatione egere fortassis videbuntur, quam sic accipias velim. Vulgata mul-

tum est Aristotelis sententia quod necesse sit mundum hunc contiguum esse superioribus lationibus, hoc est cælo extenso, vt inde vis omnis illius gubernetur, & vt hinc plurimis creditum conspiciã quod cęlum omnium gignendorum sit caussa effectiua. Quapropter vt pro philosophorum celeberrimorum tantum non diuinis meditatis rem hanc omnem explicemus operepræcium facturus videbor, si his quoque adiiciam duplex philosophis sublimioribus esse cælum, primarium videlicet & princeps, cælum cælorum, quod & spirituale a quibusdam nuncupatur: idemq. illis esse intelligitur, atq. anima illa mundi, quæ ascita sibi quadam simplici plurimum, sed congenea consentaneave substantia, spiritus euadit per omnia diffusibilis, omnium post Deum ipsum & ab eo functionum primarium ministerium. Neq. desunt qui sincerius existimant cælũ illud esse in mente diuina ceu omnium rerum prototypum quanquã & intelligentias quasdam esse creatas cælo extenso mouendo atque dirigendo non inficientur. Quod & diuus ille Augustinus sentire videtur super Genesim dicens, quod Deus sic mundum ordinauit, vt spiritũ omni creaturæ præficeret.

Cælum duplex.

Cui etiam subscribere videtur Bonauentura lib. 2. dist. 14. 2. Art. his verbis: *Sicut congruum est Angelos deputari ad ministerium hominum, sic etiam congruum est, ipsos deputari ad motum & regimen cælorum, cum in hoc ministrent homini viator & diuinæ subseruiant maiestati. Et hæc positio est magistrorum tam in theologia quam in philosophia quia concors pietati & fidei rationi plurimum esse videtur.* Hæc ille. Alterum cælum velut prioris vmbram quandam & instrumentum statuunt, & in eo sphæras situ disponi pro earum excellentia naturis & viribus senserunt. Quas omnes & vicissim singulas ad primam communemque mundi illam animam, vel eius autem ad spiritualem illam intelligentiam: & hinc

Cælum alterum.

hinc ad Deum ipsum, ineffabili quodam ac obsequentissimo consensu conspirare sunt arbitrati Item signa, planetas, sydera, & quicquid præterea in cælo hoc extenso cõstitutum est, vti superioribus seruire, ita inferioribus & submissis potentias suas transfundere, vt & hinc sub terra quædam quasi cælica gigni cernere sit: dum videlicet corpora illa cælestia propriis lumine radiis ac viribus, id est, afflatibus, materiam formarum auidissimam dispumant contemperantque, in ea seminariam introducendæ formæ rationem ad sui propagationem extimulant, atque ad formæ susceptionem plasmatori rite præparant. Sicuti namque hęc illa, virtute præcellunt, nobilitate ac situ: ita & in inferiora vires suas ipsa transfundere superiora præstabilioraque vniuersi ordo poscere videtur, & benignitas creatoris voluisse perspicitur. Nimirum vt qua ratione est mouens aliquod non mobile, similiter & alterans sit quoddam non alterabile, iisdem dico qualitatibus. Neque enim quod varios afflant influxus, est (vt plerique putarunt) quod qualitatis diuersæ participes sint, sed quod illa viribus a creatore donata sint multiiugis. Quum namque instituta sint incorruptibilia illa cælestia vt vrgerent, regant, & sub creatore tueantur adserantque infima hæc, multimodæ transmutationi obnoxia, æquum fuit, vt multiformes eis impartirentur virtutes, quibus scilicet iuuent extimulentque subiectæ naturæ vim: non profecto vt sibi simile quicquam producant, sed vt Deo pareant atque subministrent. Quod reuera præstare cælestia corpora philosophari putarunt cum vi luminis, tum virtutibus propriis speciem totam consequentibus, per radios lumenque in inferiora hæc demissos. Deum scilicet cælicorum corporum radii ad terram (quæ ceu punctum ac centrum ad cæli ambitum & capacitatem existimatur) transmissi,

assumpta etiamnum forsitan quadam tenuiori & sibi consentanea elementorum, per quæ penetrant, substantia arctantur: proindeque densiores effecti & potentiores, materiam rite & ad portionem æquant coaptantque, & præinfusas in eum seminales rationes ad actum inuitant, donec ad formam tandem materia illa ad amussim, hoc est, pro diuinæ ideę ratione, disponatur, vt & hinc non paucis sensualibus philosophis (vti præscripsimus) visum sit atque receptum, cælum illud extensum cunctorum quæ hoc in inferiori mundo generantur caussam esse effectricē: quod tam rationi profecto alienum est, quam si instrumentum, non autem artificis intelligentiam, operis alicuius formam artificialem efficere putarēt. Quamobrem vt cælica illa corpora ministratoriç, vel si mauis instrumentariæ, caussæ speciem quandam a Deo iniisse eorum quæ stata naturæ consuetudine producuntur, primoribus illis & fere diuinis philosophis iudicentur, nunquam tamen veræ, hoc est, creatricis aut plasmatricis causæ rationem illis concesserint.

Cæterum pro Christiana nostra veraque philosophia hoc loco non pigebit subnectere verba diui illius Augustini, summi profecto & diuini philosophi & doctoris nomen meriti, quibus Deum formarum omnium specificarum & proprietatum singularum autorem esse & caussam veram principemque propalam testatur. *Inuisibilium* (inquit) *seminum creator, ipse creator est omnium rerum, quoniam quæcunque nascendo ad oculos nostros exeunt, ex occultis seminibus accipiunt progrediendi primordia: & incrementa debitæ magnitudinis, distinctionemque formarum ab originalibus tanquam regulis sumunt. Et mox subdit: itaque Apostolus Paulus discernens interius Deum creantem atque formantem, ab operibus creaturæ quæ admouentur extrinsecus, & de agricultura similitudinem assumens, ait: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incremen-*

tum

tum dedit. Hactenus Augustinus. Atqui pro huius capitis suprema manu subnectendum duximus, quod proprietatis effectus bifariam discriminatur: aut namq. vtilis est, aut nocuus. Vtilis censetur quo homini quippiam inuitatur adferturve emolumẽti, vt (verbi gratia) eius functiones aut vires conseruet, vegetet, roboret, reparet, absoluat, & ab internecione vindicet: Vel etiam ad meliorem facilioremq. vitam quicquam adferat vtilitatis. Nocuus autem huic ex diametro contrarius iudicatur. Deinde vtilis inutilisve dicitur proprietas vel toti corpori, vel priuatim cuidam parti. Toti siquidem corpori venenato, singulis item sigillatim eius particulis, theriaca ex vsu est, speciatim vero Hyacinthus, Granatus, Margaritæ, Aurum, cor sedesque virtutum: Corallium autem & Achates stomachum & ventrem solantur, & a noxiis caussis asserunt. Simili modo Napelli vis deleteria toti iuxta ac singulis quibusque partibus inimica cognoscitur. Cæterum proprietatum quæ ab aduersis defendunt, quædam hoc moliuntur noxium, ad se primum quidem conuellendo, deinde immutando. Qua ratione Amethystus vmbilico admotus vini vaporem cum primis allicit, & Scammonium bilem reuellit. Alia vero quod flagitiosum est deturbant, ac tandem propellunt, veluti iam dictæ theriacæ cum aliis medicamentis aduersus venena valentissimis contingit, quod & Smaragdo, lapidi Cyaneo & aliis nonnullis familiare esse perpetuo euentu conspicitur. Alia denique præsentem esse vel imminuere caussam diuersam certo indicio commonstrant, vti electro atque Adamanti coram toxico madere contingit, & Torchois vel find. vel omnino ruinam aut maculam quãdam efferre dicitur appetente periculo. Eorum rursus quæ viribus occultis nituntur, quædam ad actionem corporis extimulatione egent, quemadmodum pleraque pharmaca

Proprietatis vtilis effectus.

in actum (vt physicis vulgatum sermonem vsurpemus) reduci necessum est, priusquam ad opus proprium emergant. Alia vero citra omnem a corpore immutationem propria munia exercent, quibus exercendis sola debita applicatione opus est, quod scilicet vires suas actu, vel habitu saltem solam accidentalem potentiam constituente nacta sunt: ideoque sola egent conuenienti ad obiectum admotione, vtque impediens nullum adsit. Qua de caussa Coralli-um etiamsi stomacho diutius adhæreat, nihil a corpore detrimenti admittit: pariter nec Sapphirus anthracem sanando vires vel tantillo perdit, quanquam & id ei quidam falso adscribant.

De ratione & caussis virium in Gemmis.

CAP. III.

Cognationem certe non obscuram ea quæ huic capiti inserenda sunt, cum iis quæ nouissime disseruimus habere videntur. vtriusque enim capitis idem fere obiectum, eadem pene ratio, idem propemodum argumentum, vt & hic quoque bonam eorum quæ præstruximus partem adiectam intelligi velim: quam & adiecissem profecto, nisi prolixitatis nimiæ καὶ ταυτολογίας, id est, repetitionis accersi metus fuisset. Institutum itaque adgressi dicimus præclaras multum in Gemmis excellere virtutes. Idcoque & in magna illas antiquitus fuisse maiestate, tam conspicuum est, vt eum nihilo consultius factu-rum existimem, qui illarum dignitatem multis encomiis commendare niteretur, quam qui solis lumen leuiculo quopiam fulgore clarius efficere, aut luxuriantibus aliquot (longe tamen imparibus) pictorum more coloribus illud assequi conetur. Sed enim tantarum virtutum tamq. vere stupendorum muniorum caussas persequi non omnibus ex æquo facile fuerit. Qua de re, paucis libet de illarum po-

tent.

tentiarum ratione quædam recensere, nõ floccipendenda. fuerunt enim qui Gemmas viuere, & a sua anima speciales, adeoque fere diuinas functiones exercere crediderunt, quorum iudicium receptum hactenus nõ est. Aliter Alexander ille Græcus sensit. namque quod illarum proprietates elementis vnde constituuntur referuntur acceptæ, nimirum quod hæ in mixto alia edant opera quam extra ipsum, in quo qualitatem elementalem, id est, innatum temperamentum, tanquam instrumentum ad opus moueri ratus est. Cuius sententia, etiam si plerisq. placeat, multis tamen non mediocribus philosophis vel ideo absurditatis expostulatur, quod instrumentariæ tantum causæ recordatus, effectricem: quæ princeps est, prætermisisse videri potest, quam peruestigare præsentis est negocii. Hermes autem ille Trismegistus cælum Gemmis occultas proprietates transfundere perhibet: e quo gignendorum seu producendorum omnium facultates tam singulares quam vulgares in hæc inferiora transmitti non dubitauit asseuerare, duplici (vt inquit) modo. Aut videlicet nobiliter & ex amussi, quoties materia in quam cælum vim suam exercet, eius orbis ac luminis quandam speciem seu cognationem refert: ad quam scilicet quo propius accesserit gignẽdus lapillus, in hũc felicius ac abundantius propter materiæ symmetriam, connexionem, atq. consensum, cælum fuisse operatum intelligatur. Sed & ideo multa admiratione dignas Gemmis esse proprietates inditas asserit, quod lumine & perspicuitate cælo quadantenus parentiores demonstratæ, eius actionem perfectius admiserunt conceperuntq. Vnde scilicet tandem hominis spiritus effecti specificis pateant Gemmarum proprietatibus, qua ratione Topazium, Carbunculum, Adamantem, occultis gratiarum proprietatibus præditas esse cõfirmãt viri non pauci nec incelebres,

Alexandri Græci opinio.

Hermetis de Gẽmarum viribus sensus.

vt non deuoratis tantum, ſed & etiam geſtatis ſuas edere liceat cælicas potentias: primum quidem in hominis ſpiritus, demum in humores & ſolidiores eius partes, quibus a peſte ac venenis defendatur. Sed enim a cęlo hoc ipſum, quicquid recōdita vi poſſunt, Gemmas accepiſſe, vel hoc argumento confirmant, quod magnos parua mole mirificoſque promant effectus. Nulli namque elemento conceſſum volunt paruo corpore plurimum ſubito præſtare, vti nec ignem puſillum magnam vnico impetu lignorum congeriem vrere, vel aquæ pauxillum, terræ plurimum perfundere. Quæ vero cælica vi nituntur, ex haud multa materia (ceu ſcilicet vim eam in non magnopere reluctantia obiecta, facili opera, diffundant) admiratione etiamnum dignas ſuas functiones abſoluunt, Nimirum quod contrariis aduerſantibusve cauſſis non agunt, & a validiſſima cæleſti potentia in actionem extimulantur. Quo modo (vt phyſiologis quibuſdam non vulgaribus placet) Corallium, Carchedonius, Chryſolithuſque Gemmæ, ab Ioue præſertim ac Venere id ſunt indeptæ virtutis, quo ab atræ bilis melancholięve ſymptomatis vel ferentem adſerere valeant. Deinde & Mercurio Achaten ſacram perhibent, ideoque & facundiam inuitare, & homini contra venena amuletum eſſe te[...] ſtantur. Aduerſus quæ etiam e Creta collectam di[...] ctamnum a Phœbo (qui Pythonem transfixiſſe fin[...] gitur) id eſt, a Sole omnis vitæ & propaginis fomit[...] mutuatam eſſe profitentur facultatem. Sed & her[...] ba Pentaphyllon cælica vi palam prædita creditu[...] non venenatis modo auxiliari potens, ſed vnico fo[...] lio diariam febrem, ſi bis in dies ſingulos ſumatur[...] ternis, tertio quoque recurrentem: quatuor auten[...] foliis quartanam febrem pellere atque conficere poſſe laudata. Nec iniuria profecto; quum nempe fe[...] bres hæ variis pugnent tum naturis tum intemp[...]

Remedia in febrim.

rant[...]

rantiis, haud facile fuerit (si me non omnia fallant) explicare quam ob causam naturalem, vnico simplicissimoque hoc remedio, Pentaphyllo scilicet, tam dissimilis rationis affectus abigi queant, si non virtutem hanc cælum ipsum illi impendisse causeris. Quid præterea Phœbo sacræ Pęonię, a comitiali morbo vel portantem vindicare posse, præter cælum, concesserit naturalis sensualisque philosophus? Neque enim pauca reperias medicamenta quæ similis caliditatis, siccitatis ac modicæ adstrictionis conformes promant qualitates, quarum ratione tametsi geminas edant operationes manifestas, aduersus tamen illum affectum tam præstabilia esse minime experiaris. Sed hæc quorsum? nempe vt mirum non sit, quod philosophi illi arbitrati sint, cælum Gemmis occultas profundere potentias: quum præsertim similes potestates in obscurioris substantiæ herbas palam sit illud insinuare creditum. Quid præterea? Nonne a veteribus obseruatum est quarundam arborum, Oleę inquam, Populi albæ, & Salicis folia solstitiali tempore conuerti: fieri etiam vt ipso brumali die frondes quædam reuirescant? Vt & hæc Marcus Varro stupenda discrimina nominarit, quibus videlicet anni tempus discernatur, & ex foliorum versura solstitium, ex recens autem erumpente quarundam herbarum virore brumalis dies internoscatur. Quæ ne iuste quis miretur, non pigebit & hic quoque contexere quæ M. Cicero ex Stoicornm placitis refert: *Probatum est*, inquit, *a Stoicis in ipsa bruma musculorum iecuscula augeri, pulegium aridum florere brumali die, item inflatas rumpi vesiculas, & semina malorum quæ in iis medijs inclusa sunt, in contrarias partes se vertere: Ostreis & conchyliis contingere, vt cum Luna pariter crescant & decrescant.* Vnde manifestum esse puto (vti etiam præstruximus) quod & philosophis diligenter probatum receptumque inuenio, quod rebus supernis vis quædam insita

Conclusio.

est vehemens, quæ maxima ex parte cum inferiori-
oribus conuenit: indeq. sympathia quædam & ceu
consensus emergit, quo animantium motus tacitiq.
cõcentus cęlicis corporib. (in rebus quæstata natura
fiunt) concordare videntur: Quo nomine hæc quo-
que inferiora cælicis suis numinibus adscripta repe-
rio: Apollini namque Aries, Leo, Gallus, Crocodilus,
Cantharus, a Chęremone Porphyrioque tribuuntur.
Ex arboribus vero Palma, Lotus, Laurus Soli ferun-
tur acceptæ. Nimirum quod coram intuearis * Loti
folia prius quam sol emergat contrahi, & eo exorto
sensim explicari: Mitto quæ de Heliotropio, & aliis
non raris herbis, vt literis proditum est, ita re ipsa
quiuis non negligens explorator proprio obtutu
cernere potest.

Lotus hæc herba Nili est, non arbor.

Porro de lapidibus multa, nec tamen dissimilia a
Philosophis Ægyptiis ac Magis perhibentur, qui
quosdam lapillos syderum imagines plane repręsen-
tare adstruunt, quos & ideo ab iis virtutes in sese
concepisse crediderunt, & experimento compro-
basse testati sunt. Quid namque philosopho natu-
rali mirum existimare similitudinem Gemmarumq;
cum cælo cognationem maiorem, efficere vt eius vi-
ribus obnoxius pateant atq. hinc valentiores emer-
gant, quum maxime similitudo & extimulata tan-
dem germanitas materiei aptam præparationem,
& cælo obnoxium consensum non obscure subindi-
cet. A cunctis siquidem physiologis receptum est,
quod agentium actus fiunt in patiente disposito (li-
bet enim eorum vulgatam multum sententiam ad
verbum referre) quodque singulæ similitudines se-
se natiuo quodam affectu appetunt. Verum ne hæc
quidem absurda iudicauerit, qui monimentorum
magicorum astrologicorumque non inuitus memi-
nerit hi quippe in rebus similitudinem non medio-
cre ad effectus naturales habere robur certa veluti
hypothesi statuere. Sed vt magica omittamus, qui-

bus vel solo nomine multi terrentur, astrologicum aliquod adferemus exemplum. Inter omnes astrorum peritiores conuenit (quibus etiam medicorum non vulgarium bona pars facto periculo subscribit) Leonis imaginem aduersus calculum amuletum esse: si tamen stato tempore, hoc est, Sole Leonis primum gradum occupante in auro sculpta, a collo portetur. Cuius rationem nemo, crediderim, aliam facile attulerit saltem naturalem, quam consensum appetitumque quendam rerum cælestium cum congenea figuratione, in conuenienti materia ab ista saltem harmonia inuitatum procuratumque. Propter quem virtus illa cæli, quæ constituto illius configurationis tempore pollebat, a iam dicta parilitate, & materiæ, id est, auri, ad mensuram præparatione, in aurum iam dicta imagine figuratum allicitur, trāsfunditur, commeat, quæ proximum gestantis scilicet, corpus sua vi afficit, qua a calculo ipsum tueātur. Veruntamen nolim intelligas philosophos illos, vel etiam me sentire virtutem hāc esse imagini, sed auro tali effigie figurato & efformato transfusam, vt scilicet subaudias illos existimare quod præparatio, quæ per sculpturam dictæ imagini fabricandæ necessariam, aurum cælicis radiis & influxibus concipiendis abunde disponitur, efficit vt materia hæc patentior reddatur cælicis afflatibus admittendis, & (vt ait M. Vitruuius lib. 1. de Architect. cap. 6) de latentibus cæli rationibus, artificiosis rerum inuentionibus, diuinitatis exprimere veritatem rerum peritus vir posse credatur. De quibus fusius supra disseruimus. Sed enim ne philosophorum illorum placita absurdiora putes, quam vt humanam apparentemque saltem aliquam non habeant rationem: maxime autē quo feliciora, sublimioraque ingenia oblectemus (non vero quod ita esse statuamus) annotanda in primis & hic nobis videtur Platonis illius celeberrimi, &

Mundum esse animal vnum sensit Plato.

multorum non mediocrium philoſophorum celebrata vulgataque ſententia, quod ſcilicet mundus eſt animal vnum, vna quadam anima intellectuali (ea eſt de qua paulo ante diſceptauimus) ſub mēte principe omnium creatrice vita donatum, quæ (menti obſecundans) congeneo ſui ſpiritu per omnia diffuſo vniuerſum orbem alit, fouet, moderatur. Cui & id Maronis egregii illius non minus philoſophi quā poëtę ſubſcribit: ——— *omnia*

Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus,
Mens agitat molem.

Vna in omnibus vi ta, omnia inuicem conſpirare & compaſſione quadam communicare.

Quibus non obſcure oſtendit naturam hanc tranſmutationi obnoxiam a natura ſtabili ordinatriceque regi: ſingula etiam artus & particulas eſſe quaſdam mundani illius ac magni animalis, eademque ſaltem communi vita viuere; adde & communi quodam ſpiritu in propria munia extimulari. Ideoq. & illorum eſt conſilium, vnam in omnibus vitam ſub mente ac vigore, quæ cuncti eius vi & imperio peragat. Ita & tamen vt ad ſuas functiones obeundas tum cælicis, tum nonnunquam etiam rudioribus inſtrumentis vtatur. Quapropter & in hac communi omnium vita ſentiunt ſingulas formas cum inuicem, tum per animam illam vniuerſalem ad omnium vltimum finem, hoc eſt, ſupremum ipſum bonum, tandem conſpirare, vt & quęcunque ſint mundi opera, ſigillatim mundi partes ſint vel ad eas ſpectent, vt & ad totum. Quod & ipſe Pythagoras ſuis numeris demonſtrare contendebat, dum vnitatem omnem numerum conſtituere, dualem primum, atque ex vnitate & binario ternarium, (id eſt, Trinitatem quandam) comprehendi, deinde & in ſimplicem vnitatem alium omnem numerum reſolui, multa ingenii dexteritate diſſerebat. Verum vnde digreſſus eſt noſter tandem redeat ſermo. Senſerunt item & philoſophi illi, quod citra ſubſtantialem

Pythagoræ de Trinitate per numeros compendioſa ſententia.

lem proximamque caussam non possit in hoc inferiori mundo naturaliter produci substantia, nec sine viuente caussa viuens quippiam generari: deinde & duce quodam communi diuersa quæque conciliari. Proinde & per substantialem illum mundanę animę vbique præsentem spiritum, omnia consensum, cuius nunc commeminimus, participare volunt. Adde, quod & inter philosophos conuenit, quod lumen intelligentiæ est actus: intelligentias quæ & superiora lumine & spiritu non modo communi, sed & proprio agere. Quid igitur illis arduum fuit opinari spiritum illum vniuersalem, cæli vim materiæ ad eam rite paratæ admouere, vnde rationis eius seminalis virtus ad opus pridem a creatore inseminatum suscitetur. Præstat tamen Chimęricam illam animam, Christianis incognitam, philosophis in hanc persuasionem ductis relinquere: & attendere iis quæ ratio diuinis oraculis subnixa suadet, & quotidiana naturæ consuetudo commonstrat. Naturam autem sic operari videmus vt cæli lumen non desit, & rationum seminalium elementis, id est, in ipsa materia, latentium per id excitetur fœcunditas. Quemadmodum quippe prudens agricola terram sementemque, sic sua arte ac diligentia præparat quo speciem rei cuius in semine rudimentum aliquod a natura delitescere scit, cælum omnibus numeris felicius absoluat: Ita & solertissimam prouidissimamque naturā, vel hominem artificiosum aurum lapillumve sic aptare posse putant, vt quæ in iis per creationem cœpta est virtus, vel insita, per naturam, vel artem eius quam proxime æmulam, ad perfectionem tandem extimuletur. Proindeque nulli iam mirum sit, quod philosophi illi senserunt, cælum & artem sese inuicem non raro iuuare cælicis concipiendis viribut, & materiis decenter adparandis, cælestium motiones & situs obseruare docuerint, vel ideo saltem,

Quodque pro.

quod hæc ad materiam pertineant, aliter vel aliter aptandam. Nempe quod elementa pro illorum motu, positione, propinquitate aut distantia qualitates euariant, quas non pauci rerum naturalium proximas effectrices've caussas existimant, vel saltem in hoc superioribus ministrare, quod pro eorum mixtura & temperamento formam quandam edant, quæ ad specificam quamplurimum disponat. Vt & id sit euidens, quod superiore capite prætexuimus, Deum ordinem quendam constituisse omnium rerum & a se ad se. Quem Deum credi non ab re potest, supra ea quæ ab vniuersali rerum naturalium confluxu quęque species & quoduis indiuiduum recepit, proprietatem quandam humano captui, non ratione, sed solo experimento peruiam ad hominis vsum, liberalissima sua pietate infudisse, atq. impartiuisse. Vt & vtilitatem inde homo capesseret, & tanti, tamque reconditi operis admiratione illectus, ad Dei, & Domini sui omnium creatoris contemplationem amoremque raperetur conuolaretque. Hic namque ordo vniuersi, & hæc rerum proprietatumque admiranda varietas, dum ab intellectu diligentius auidiusque introspicitur, illuminatis tandem mentis oculis, principium suum, quod est bonum ipsum, id est Deum, refert incomprehensam sublimitatem, ac maiestatem simplicissimam, sapientissimam, potentissimam, benignissimamque virtutem atq. bonitatem esse. Sed institutum tandem absoluamus. forsitan enim longius palati discessimus. Itaq. tametsi Trismegistus ille non absurde videri possit sensisse, quod cælum lapillis vires abditas impertiatur, proxime tamen earum caussæ non meminit, quam inter philosophos conuenit in materia consistere, & inde suas promere functiones. Qua ratione patet, cęlũ ipsum materiale ac extensum non esse principem proximamque, vel si mauis, coniunctam caussam earum

Cur proprietates occultæ rebus a Deo inditæ sunt

quæ

quæ in Gemmis latent potentiarum. Quamobrem quum superius ostenderimus, reconditarum virium caussas a nulla fieri complexionali qualitate: sed nec ab aliquo elemento aut forma elementorum temperiem primarie atq. essentialiter consequente, voluit Albertus ille Magnus cum numerosa non mediocris literaturæ ac iudicii virorum turba, quod species seu substantialis Gemmarum forma sit delitescẽtium, quæ ex iis experimur, facultatum caussa effectrix atque immediata. Quanquam nec illi forte negarint substantiali illi formæ vim aliquam adiici cælestem, quæ vel seipsa, nonnunquam autem Gemmarum adiuta temperaturis elementalibus, præcipuæ illi caussæ suffragetur. His autem non de nihilo subtexendum videtur; quod quæ Gemmæ natura purissimę nascuntur, & ab omni sorde defecatę, nullam artis præparationem ambiunt, nisi vt rite corpori admoueantur & nihil obstet. Quę vero terra aut crusta obductę, preciosum intro condunt thesaurum & gratam pulchritudinem, mangorum officio, abiecta crusta, & virtutibus & illecebris diffundendis, idoneę redduntur. Neq. etiam tibi persuasum velim Gemmas æqualiter suis functionibus corpora quęuis etiam humana efficere. Quandoquidem pro corporum cum cęlicis orbibus & afflatibus, vndę vim lapilli mutuati sunt non modicam, maiori vel minori consensu, aut eorum corporum conueniente vel aduersante temperamento & innata proprietate, efficacius aut segnius Gemmas operari contingit.

Alberti Magni de proprietatum essentialiũ caussa sensus.

Non in quæuis corpora Gemmas æqualiter operari.

PRIMI LIBRI FINIS.

DE GEMMIS XIII. QVARVM Diuus Ioannes in Apocalypsi meminit,

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

IACTIS instituti nostri fundamentis, ab ipso secundi huius libri limine prætexendum videtur, quod diuus ille Ioannes Apostolus Apocalypseos, id est, Reuelationis libri capite penultimo, dum ciuitatis sanctæ Hierusalem de cælo descendentis, ac Dei claritate illustris structuram describeret, tredecim Gemmarum non sine magno sacramento (quod ne in aliena messe metamus, in præsentiarum prætermittimus) commeminit. Quas non pigebit, ex ordine eo loci seruato, hic quoque recensere. Neque enim video qua meliori ratione, Dominus omnium Deus nobis commonstrauerit, diuinas quasdam Gemmis inesse naturas & proprietates, quam iis ipsis cæli muros, hoc est, eius virtutes, vel (si mauis) Christi Iesu cum duodecim eius Apostolis, Ecclesiæ videlicet capitis & columnarum amplitudinem, maiestatem, cumulatam denique nobilitatem & inuincibilem virtutem per Gemmas designando. Sunt itaque omnes eæ: Iaspis, Sapphirus, Carchedonius, Smaragdus, Sardonyx, Sardius, Chrysolithus, Beryllus, Topazius, Chrysoprasus, Hyacinthus, Amethystus: nouissimas vero fecit Margaritas. De singulis autem his hoc libro primum ex ordine differere consilii est.

De Iaspidis speciebus & viribus.

CAP. I.

IAspidis plura ab autoribus enumerantur fastigia. Ea tamen quæ apud Indos nata Grammatias, aliis Polygrammos vocata est: quæque virens, Smaragdo quadantenus similis pellucet (vt & hinc sola substantiæ crassitie ab hoc desciscere fere videri possit) supremam obtinuit maiestatem. Ab hac vero diuersa multum Cypria visitur, colore glauco, substantia pingui, Gallis Iaspis alba dicta. Persica æri similis, Aërizusa nominata, conspicitur. Thermodoontiaca autem Iaspis, cærulearum optima est. Cappadox, ex purpureo cæruleum refert in materia opaca, ideoq. non fulget. Phrygia ruboris non nihil admisit. Thracica Indicæ æmula, Chalcidica turbulenta ac variæ multum substantiæ, omnium minime iucunda. Cunctarum vulgo præstantissima est, quæ purpuræ quippiam complectitur. Secundum habet locum quæ roseum quiddam nacta est. Tertiam obtinet dignitatem, quæ Smaragdum: quartam, quæ Autumnale matutinum serenumque cælum imitatur. Est & quædam Iaspiachates seu Iaspidem & Achaten quoque complexa, vires vtrarumque perstringere credita. Sunt & aliæ (autore Vincentio) peregrinæ Iaspidis species ex Thetel enumeratæ. *Nam inuenitur* (ait) *in Iaspide scutum habens in collo, & cuspidem in manu, & sub pedibus serpentem, qui habeat contra omnes inimicos virtutem. Item & alius in quo sit homo habens fasciculum herbæ in collo, cuius virtus sit omnes discernendi morbos ac sanguinem restringendi: quem Galenum in digito gestasse referunt. Deinde & cruce signatum viridem reperire est, ne quis submergatur efficacem.* Hactenus ille. Hic itaque fere indigitauimus optimam principemque Iaspidem, virentem illam & Indam, quæ (quod præ cæteris amuletum esse credatur) Polygrammos nuncupata

Thetel.

Iaspis quæ optima.

existimatur, quæ tamen celeberrima asseritur, si ex viridi purpureum quidnam complexa, alba pręcingatur linea. Vnciis vndecim magnam vidisse Plinius testatur, indeque arte consculpatam Neronis thoracatam effigiem. Porro quod ad vires attinet, omnes pro singulari aduersus perniciosissima quęque venena amuleto toto Oriente deferri, idem Plinius in scriptis relinquit. Verum enimuero eam quę Grammatias dicitur, alba insignem lineam pręferunt, quę si geminata candidam efferat crucem a nonnullis firmiter prędicatur ferentem adeo contra aquæ iniurias adserere, vt & hunc a submersione vindicare, Gal. medicinę vsui illas esse confirmat, quod suo adhęsu stomachum firment, quem ventriculi os esse idem autor dixit, illiusq. rei se periculum fecisse profitetur. totq. videlicet ex Iaspide a collo ita suspenso vt stomacho e directo responderet. Affirmatq. sibi coram exploratū esse sculptutę expertes nihilominus prodesse, quam si dracone radiato figuratę fuissent: quales Nechepsus rex insculpi instituit, vt idem Gal. refert. Adde quod Iaspis mulieribus menses cohibet drachmæ pondere deuoratus, sanguinem sudoremque compescit, hydropem & febres arcet, oculorum aciem suo virore reficit, Venereorum petulantem appetentiam retundit: partum proprietate quadam occultiori moderari creditur. Sunt qui ab aduersis casibus gestantem liberare, phantasma pellere, conceptioni aduersari, & oculos ab omni sorde purgare Iaspidem dicant.

Iaspidis vires.

De Sapphiro. CAP. II.

IOVI Phœboque antiquitus sacram sapphirum in duo partiuntur pręcipua discrimina. Sunt namque quæ Orientales seu Indę, sunt & quæ Podiæ, a loco scilicet suæ generationis, appellantur. Inuenio quoque illam & Syrtitem, ab inuentionis loco, vocari.

Sapphiri differentiæ & nomina

Syrtites.

Quam-

Quamquam non eam putauerim esse, cuius Plinius meminit libro 37. hist. natur. cap. 10. his verbis: *Syrtitæ (inquit) in littore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur, e melleo colore refulgentes, intus autem stellas continent languidas.* Tametsi namque nomine & originis loco conuenire videantur, color tamē huius syrtitis, e melleo croco refulgens, manifestius reclamat quā vt a quoquam suspicari deceat hanc syrtem esse sapphirum. Sapphiri namque cælesti colore conspicui sunt. Porro earum quę apud Medos reperiuntur, supremam sibi maiestatem vendicarunt, quę serenissimi verniq. cęli colorē efferentes, cęruleę conspiciuntur, & ceu transfusas nubeculas (immixta etiamnum leui quadam purpura) repręsentant: vt videlicet sulphuris primum accensi colorem referant, aureis insuper punctis colluceant scintillentque, ita tamen vt visus aciem materiei crassitie retūdant, vt & admotarum rerum imaginem speculi instar minime reddant. sunt itaque hæ optimæ sapphiri. Multæ tamen aliæ visuntur quæ quo magis ab his vel substantia vel colore desciuerint, eo viliores censebuntur. Inter quas tanquam subcandicantes quasdam nubeculas ostentant, præferuntur, vt ab optimis primum sibi locum occupauerint. Supremam olim sapphirum autoritatem habuisse, vt apud diuos gratiam ipsa perhibet antiquitas. Tam quippe diis, Phœbo maxime, gratam hanc Gemmam causantur, et tum pręcipue sua huic sacra placuisse creditum sit, cum inter hæc sapphirum (tanquam videlicet Concordię signaculum) etiamsi non citra fastum superstitionemque, ostentarent Qua de caussa Pontificibus in primis, dein etiam regibus, summis denique viris, prę ceteris dignam, ob propemodum diuinas illius facultates, philosophi iudicarunt. Venereos compescere affectus creditur, ideoque castis prępuo vsui esse perhibetur: deinde animi in Deum

Sapphiri descriptio.

Sapphiri vires.

Superstitiose credita. propensionem, deuotionem, pietatem, cōstantiam, pacis ambitionem, deorum munera opimaq. (quod ad hanc vitam spectat) beneficia inuitare conciliareque fertur: vt vel hinc ecclesiasticis præsulibus omnium maxime dignam rude etiam vulgus profiteatur. Addunt & contra iracundiam, & inuidiam, fraudes & tristitiam pollere. Adeo scilicet contra effrenes animi mores efficax est credita. Verum hæc ad animam pertinent.

Corporis præterea incrementum moliri, solidas principesque fouere & asseruare partes, cordis oculorumque vires reficere, horum excrescentias & pustulas inhibere: ruptas quoque membranas cogere Galenus & Dioscorides autores sunt. Addunt & aduersus scorpionum ictus & intestinas exulcerationes bibi, venenis etiam pestiferis resistere, & contra veneficia omnia, adde etiam & incantamenta præsidio esse, febrientes cordis venis pulsantibus admota iuuare, sudorem arcere, sanguinem continere carbunculis abscessibusque calidis, pestiferis præsertim, mirum in modum aduersari tradunt. Commentitium puto quod a plerisque dicitur Sapphirum Carbunculo extincto viribus destitui. Sunt & qui falso iactent sensisse Dioscoridem quod Sapphirus araneam in pyxide repositam occidat, si diutius supra animantem pendula amoueatur.

Mitto præterea, quæ de hoc lapillo superstitiosorum Magorum præstigiosa vanitas nugatur.

De Carchedonio. CAP. III.

CArchedonium e Carbunculorum esse generibus Plinius inter Latinos philosophos locupletissimus testatur. Quanquam & hic præmonitū te velim fere omnia tam Græca quam Latina Apocalypsis exemplaria Calcedonium habere: quum tamen de hoc nomine vocato lapide nihil apud autores classi-

cos inuenerim: de Carchedonio autem multa. Vt & hinc non ab re putem scriptorum incuria vtraque exemplaria iam olim vitiata esse, quæ pręstruere visum est, ne sacri textus veritatem ac dignitatem neglexisse videremur. Porro Carchedonios putant imbre diuino generari. Luna plena maxime reperitur. In Nasamoniis montibus nascitur, deinde & apud Thebas in Ægypto: verum quam prædicti obscuriores ac magis fragiles, venenosi & morientis carbonis haud absimiles. Neque etiam desunt viri non incelebres, qui iuxta Basileam Argentinamq. claras multum & insignes Germaniæ ciuitates quosdam Carchedonios reperiri adstruāt. Præterea autor est Symphonianus Campegius, in Lotharingia quoq. Carchedonios oriri miræ magnitudinis, & si ferro percutiantur sonoros, quos & vi præditos scribit aduersus raucedinem: vocemque clarificare; Ego vero absolutissimo Carchedonio cum Lotharingo collato, hunc non putauerim (tanti viri pace dictum sit) esse verum Carchedonium. Quandoquidem optimus colore conspicitur medio inter Beryllum & Hyacinthum, accedente etiam leuicula quadam & subardente purpura, vt & proinde facilis sit suspicio coiisse Beryllum cum Hyacintho. Ideoque Carbunculis pallidior & subobscurior visitur, quamquam & Sole vel igne acrior excitetur. Dicunt etiam Carchedonios vmbra purpureos ostendere, sub dio vero flammeos videri, & soli expositos scintillare. Qui autem a Lotharingis passim circumferuntur rubri semper æqualiter conspiciuntur, tantum abest, vt prædictos gratia & proprietatibus adsequantur. Quamobrem spurium potius Lotharingum Carchedonium esse iudicauerim, vel omnino ignobiliorem eius quandam speciem. Præterea commune omnibus Carchedoniis inuenio, quod ceram signandam suo contactu ita quidem liquefaciant, vt eius adhæren-

Carchedonij generatio.

Carchedonis descriptio.

Mas & fœmina.

Carchedonij vires.

tem partem conuellant Carchedonii (vt in omni Gemmarum genere) Masculi acrius, fœminæ languidius fulgent. Scalpturæ contumaces esse Carchedonios inuenio. Cæterum facultates eis tribuunt non obscuras contra Cacodæmonas, & atræ bilis symptomata, hoc est tristitiam timoremq. Neq. desunt qui victoriam ei promittere audeant qui illum secum gestauerit. Fertur & festucas calfactus trahere. Præcipuæ autem dignitatis sunt mares qui stellas intus ardenteis ostentant, vel cælesti hoc schemate diuinas fere eius vires attestante.

De Smaragdo. CAP IV.

Viridium Gemmarum iucundissima primaq. habita Smaragdus. Nullus namque color oculis æque placuit, quod horum acies virore maxime demulceatur, vt & eapropter viridaria visus & animi recreandorum gratia petantur. Ideoque fit vt nullis lumina nostra lapillis quam Smaragdis plus oblectamenti consequantur. Nihil quippe cum herbis de viriditate meliori ratione certauerit, quum etiam quarundam virorem non raro Smaragdus superet.

Smaragdi genesis.

Porro optima apud Scythas in altissimis montibus ac in metallis aureis nascitur, vnde non sine magno discrimine ac negocio solet adipisci: Gryphis alitibus ferocissimis in iis auro nidificantibus, & illas tutantibus ab Arimaspis vnico in fronte media oculo insignitis, viris armatis eo auri & Smaragdorum cupiditate nimia consuetis accedere.

Arimaspi

Cæterum quantum reliquas virentes Gemmas Smaragdi superant, Scythicæ cum substantiæ puritate, tum viriditatis illecebra reliqui sui generis species antecellunt. Secundam vero sibi dignitatem Bactrianæ vendicant. Ab his autem Ægyptiæ Quamquam & in Britannia maiore (quam nunc Angliam vocant) reperiri non ignobiles, autor est Albertus Magnus. Post generosissimas

ſiſſimas itaque quæque pro ſui puritate & viroris conſtanti pertinacia, ſuperior aut inferior æſtimanda fuerit. Porro præclariſſima Smaragdus virenti iucunditate amœniſſima prata proxime repræſentat, ſolaque præ omnibus aliis intuitum vbertim expletﾠ, & multo labore hebetatam oculorum aciem reficit: vt vel hinc apud ſcalptores maximam inierit gratiam. Quinetiam e longinquo ſeſe efferunt Smaragdi, quod vicinum circumfuſumve aërem ſuo inficiant tinctu. Tametſi vero duodecim eius enumerantur omnia faſtigia, principis tamen & abſolutiſſimæ deſcriptionem hîc adnotaſſe ſat nobis fuerit; ea ſiquidem cognita reliquas pro ſuis metiris meritis, ac æſtimare haud difficile fuerit. Selectiſſima itaque Smaragdus ea eſt, quæ viridiſſima, lucidiſſima ac puriſſima exiſtens, ſuo quidem virore oculos conſtanter explet, ſatiatve: ita vicinum aërem proprio tinctu inficiens, vt neque ſoli, neque vmbris ſeu lucernis cedat: quin potius perpetuo contumacique virenti fulgore ſemper irradiat, ſui ſemper præbet conſpectum, ſubſtantia pertinaci ac duriſſima. Porro Smaragdorum quæ planæ ac læues ſunt, ſpeculi ſpeciem referunt, & imagines rerum admotarum ſupinæ repræſentant. Ideoque in ſcriptis eſt: Neronem gladiatorum certamina Smaragdo conſpexiſſe. Vires huic adſcribunt præſtantiſſimas aduerſus venena omnia: vt & hinc octo granorum hordei pondere in polline deuorata, venenatos a morte vindicare potens iampridem explorata ſit. Affirmant etiam ſerpentis oculos diffluere, ſi optimam Smaragdum diutius intueantur. Comitiali præterea morbo vel a collo pendulam vel annulo geſtatam, ceu amuletum generoſum prodeſſe; Hemitritæumque ſanare confirmant. Iam vero apud omnes conuenit lapidem hunc rerum Venerearum impatientem eſſe. Vt etiam Albertus ille Magnus adſeuerare

Optima probatio.

Smaragdi vires.

non dubitarit, regi Hungariæ cũ vxore rem habenti, Smaragdum quem annulo portabat, in tres diuulsum fuisse parteis. Proinde palam esse creditum comperio, ad castitatem non mediocrem hunc lapillum habere proprietatem. Addunt denique & ipsam memoriam fouere, visum recreare, opes augere. Mitto quæ de lapillo hoc superstitiosorum magorum nugacissima impostura mentitur. Porro qui non vsq. adeo virent, vino & oleo abluti (autore Plinio) emendantur.

De Sardonyche. CAP. V.

SArdonychas olim Romanis in magno fuisse precio autor est Demostratus. Porro numerosa specie visuntur: quarum India parens est, celeberrimæ habentur; post has Arabicis laudem detulerunt, circuli præclaro candore, nec tamen nimis gracili, verum in vmbonibus nitido. Optimæ autem iudicantur, quæ colore constant, veluti carnibus humanis vngue interfuso (qualem audio vulgus incarnatum vocare) vtroque nihilo secius colore vtcumq. pellucido atq. languido, ceu scilicet quis rubricam visum transmittere intelligat affuso etiamnum colore, vtcumque glauco. Itaque Indicæ præstant. Colorum quoque varietate suam ostentant dignitatem, vt vix in alia Gemma depingenda naturæ diuina sagacitas magis reluceat. Ex his namque generosiores, radice tamquam a basi quadam nigricante (quam quis non iniuria, e nigro ad cæruleum decifcere crediderit) Onychas primum quadantenus repræsentant: hinc imitante Sardium subrubente zona præcinguntur, a qua deinde linea alba in gyri modum ambiuntur: Tandem vero lata atque diuersa intercapedine in ampliorem, nec minus artificiosum ac candidum circulum meant. Postrema omnibus iis zonis, veluti basis quædam altera substernitur: quæ vt Arabibus nige-

Optima delineatio.

nigerrima est, ita Indis cerea vel cornea conspicitur: quasi videlicet in candido pingui vnguis humanus transfundi, accedente etiam subobscura quadam nubecula, existimetur. Ideoque nemini mirum esse debeat, si quis Sardonychas ex Sardii, Sardæ & Onychis coitu fieri suspicetur, quum Sardonychas palam sit trium illarum Gemmarum referre colores ac substantias. Præferuntur quibus candidæ vel purpureæ zonæ sese ex ordine, citra alterius rei intermixtionem, recipiunt, & albicantes circuli, immixta leui purpura, cælestis arcus anhelationem quandam referunt. Melleæ vero & fæculentæ reiiciuntur, cum iis etiam, quibus circulus aliquis sese quidem diffundit, non autem recipit. Aduersus venerea pollere, & animi fastum, item nocuos effectus arcere creditur.

Probatio.

Potentia Onychũ.

De Sardio. CAP. VI.

SArdium a Plinio Sardam vocari inuenio; tametsi non desint viri non incelebres, qui ab hac Sardium multum discriminari iudicent, quod videlicet hic ruber, illa vero alba visitur. Forsitan vocum vicinitas Plinio imposuit: fuit autem Sardius apud antiquos non infimi nominis: nunc autem nullus aut minimus eius vsus. Porro colore conspicitur rubro, verum subobscuro, vt si quis imaginetur terram rubricam pellucere quidem, sed subobscura offundi nubecula. Adeoque is sui generis optimus censetur, & quo latius ab hac perfectione reliqui abibunt, hoc minus nobiles iudicabuntur. Timorem pellere, audaciam præstare, a veneficiis maleficiisq. gestantem adserere, sanguinem e naribus fluẽtem compescere, animo lætitiam, ingenio quoq. acumen inuitare, perhibetur; præterea retundere iniurias creditur: vt vel hinc Sardonychas innocuas esse confirment, quod Sardium complectuntur. Sardii item mares acrius ful-

Sardij delineatio.

Probatio.

Virtutes Onychũ.

gent,ideoq. præstantiores habentur,quod & aliis fere Gemmis commune est.

De Chrysolitho. CAP. VII.

Chrysolithi species & genesis. CHrysolithos multiplici discrimine partiuntur, quarum ignobiliores Arabicæ dicuntur, quod vario colore ac turbulento conspectu sunt. Reperio etiam & Chrysolithos in Germania nasci,in iugis scilicet Mysniacis & locis conterminis, splendore tamē ad candidum languido, quam aliæ magis fragiles. *Optimæ descriptio.* Selectissimarum India nutrix,quæ quadantenus cæruleæ sunt, marinæ aquæ virorem ita præ se ferentes,vt aurum in collatione quadam veluti argenti facie cogant albicare. *Facultates.* Porro partibus respirationis adeoq. asthmaticis Chrysolithum conferre tradunt. Aduersus pusillanimitatem, & contra melancholicos,metus stultitiamque pro amuleto defert. Dæmonas prauos pellere,sapientiam,animi quoq. constantiam promouere creditur. Nocturnis item pauoribus, & molestiis intersomniis aduersari crebro sum expertus. Addit & Thetel Iudæus Philosophus, Chrysolithos reperiri insignitas fœmina, vna manu auem,altera vero piscem continente: mercatoribus vtiles quod stultitiam pellant,inuitent autem solertiam, qua illi suis negociis bene absoluendis maxime egent. Quamquam & id suam abunde redoleat vanitatem.

De Beryllo. CAP. VIII.

Berylli probatio. BEryllorum India parens est,ita vt raro alibi oriantur. Est autem Beryllus vna ex virentibus lucidisque Gemmis. Probatissimæ sunt quæ limpidi maris virorem proxime referunt. Ab his Chrysoberylli paulo languidiores, fulgore in aurum vergente, laudantur. Sculpuntur singulæ forma sexangula, quo color alioqui hebes & languidus angulorum excitetur repercussu: vix namq. aliter politæ fulgēt. Porro quam-

quamuis decem eius faciant genera, sat tamen nobis esse putamus principem indicasse, vel hoc præsertim nomine, quod hac cognita, facile cuiuis fuerit reliquas species ad iam indigetatæ Berylli faciem metiri. Oculis humentibus, ructibus, suspiriis, iocineris quoq. malis, illius ex qua dilutum (infusionem nostri Seplasiarii vocant) non mediocriter auxiliatur. Inuenio & hanc Gemmam aduersus hostium iniurias, & contra segnitiem pollere, ingenio prodesse & coniugatos inuicem conciliare.

Vires.

De Topazio. CAP. IX.

QVÆ de Topazii inuentione varia adferuntur, tamquam a nostro instituto aliena (quod & in singulis fere capitibus obseruare adnitimur) omittimus. Porro Topazium Gemmarum amplissimam tradit Plinius, vt etiam Arsinoæ Philadelphi vxori statuam præbuerit quatuor cubitorum in delubro aureo sacram. Duplex eius differentia est, priorem Prasoiden, id est porraceam, alteram autem Chrysopteron: rectius autem Chrysopterin (hoc est ad filicis herbæ virorem inclinantem) nuncupant. Neque enim a voce Græca πτερὸν, Latinis alam significãte aut pennam, verum a voce πτερὶς, filicem herbam indicante, Chrysopterin deriuari putauerim: est namque filicis viror quam porri dilutior. Vt sit Chrysopteros, vel si mauis Chrysopteris Topazius aureo colore, transfusa iusuper blanda quadam viriditate ad glaucum accedente. Qualem Topazium mihi æstate superiore commonstratum fuisse reminiscor, substantia quidẽ non mediocriter tenui, multum autem pellucida, colore tamen ex flauo in pallidum languido, immixto etiamnum aqueo quodam virore, adeoq. filicis foliorum viriditatem repræsentante. Solæ autem hæ præcellentium Gemmarum limam admittunt vsuque atteruntur. Topazii laus

Duplex Topazij genus.

non vulgaris profecto: quandoquidem vires ei aduersus sanguinis eruptiones tribuuntur: ideoq. vulneri admota sanguinem e vestigio compescere: iracundiam præterea ac venerea cohibere creditur. Nec desunt qui facto periculo audeant affirmare, quod manus Topazium habens, ab aqua bulliente citra iacturam eripi possit: vt quæ aquæ feruorem vsque adeo temperet, vt ab ea omnem bullam mox pellat & calorem nocuum. Mirum vero, quod vires pro Lunæ augmento aut decremento euariet: vt & hinc lunaticos iuuare perhibeatur. Sunt qui hunc lapillum stultitiam pellere, delirium auertere, a momentanea morte ferentem vindicare, & phrenitidi obnoxiis amuletum esse prodant.

Facultates.

De Chrysopraso. CAP. X.

CHrysoprasum & Chrysoprasium Plinius scribere videtur; nam lib. 37. cap. 8. Topazii genera discriminatim narraturus in hunc modum scribit: *Duo eius genera faciunt, Prasoiden atq; Chrysopteron similem Chrysoprasio.* Nec ita multo post subdit: *Vilioris turbæ est Prasius, cuius alterum genus sanguineis punctis obhorret. Tertium virgulis tribus distinctum est candidum.* Præfertur his Chrysoprasius porri succum & ipsa referente, sed hæc paululum declinans a Topazio in aurum. Eiusdem vero lib. cap. 5. Beryllorum discrimina descripturus: *Vicinum* (infit) *genus huic est pallidius, & a quibusdam proprij generis existimatur, vocaturque Chrysoprasus.* Item & eius libri, cap. 11. *Colos* (inquit) *appellauit Chrysolithum aureus, Chrysoprasum herbaceus.* Puto tamen vel scriptorum vel typographorum oscitãtia Chrysoprasio, pro Chrysopraso, & prasius pro prasus substitutum esse, vel hac ratione, quod vtramq. asseuerit porri succum referre, cui Chrysoprasi & prasi voces longe melius respondent: sicuti & ibidem his pro is, & Chrysopterin pro Chrysopteron reponendum censeo,

censeo, vt scilicet in hunc modum Pliniana lectio castigetur Et duo eius genera faciunt Prasoidem atque Chrysopterin similem Chrysopraso, & demum vilioris turbæ est prasus (nisi tamen prasius vocem adiectiuum quoddam esse cẽseas) cuius alterum genus sanguineis punctis obhorret. Tertium virgulis tribus distinctum est candidum. Præfertur his Chrysoprasus porri succum & ipsa referente. Palam enim est Plinium eo loci Chrysoprasum tribus Prasi generibus conferre, eundemq. pręstantiorem habere velle. Sed hæc missa.

Emendatur Pliniana lectio lib. 37. c. 8.

Chrysoprasus itaque lapis porri viriditate ad aurum inclinante conspicitur: ideoq. herbaceum colorem imitatur. Optimus itaque est qui aureis guttis conspergitur. Mirum quod lumini tam importunum scribunt quidam, vt genuinum decorem per solas tenebras ostentet. Vires ei tribuunt contra sacrã auri sitim. Cordis vires reficere, & oculorum imbecillitatem finire creditur.

Descriptio

Virtutes.

De Amethysto. CAP. XI.

PRæcipua inter violaceas Gemmas Amethysto laus & autoritas: eius autem plura enumerantur fastigia. Porro Indicæ supremam sibi vendicarunt maiestatem: post has vero Arabicæ, Armeniacæ, Ægyptię & quæ in Galatia reperiuntur. Infimæ omnium quæ in Thaso aut Cypro gignuntur. Singulæ tamen violas vtcumque referunt, fulgent quoque, scalpturæ vt si quæ aliæ faciles. Absolutissimam purpuram Indicæ repræsentant: inter quas eæ quidem præcellunt, quæ veluti ex carbunculo irradiantis in murice rosei cuiusdam nitoris iucundam anhelationem effundunt. Quarum, quæ blando quodam aspectu tamquam ignitam eiaculantur scintillam generosissimæ atque efficacissimæ putantur. Neque etiam hîc adnotare pigebit, quod accedunt quidem Amethysti o-

Delineatio.

Probatio.

mnes ad vini ruborem, verum eo non adepto in violaceum finiuntur, vt purpuræ videlicet fulgor vsqueadeo igneus non sit: sed vt vini colorem euariet. Quamquam inueniam & Amethystos quosdam ad Hyacinthos deficere, alios vero ad vinum magis: nullæ tamen vinosi coloris expertes omnino laudantur. Quæ vero ad crystallum ceu subaldida quadam ac leui purpura desciscunt, cunctis ignobiliores habentur. Veneris gemmam coloris luxus & illecebra vocari fecit. Aristoteles autor est amethystũ vmbilico admotum vini vaporem primum ad se trahere, deinde eum discutere: proindeque a crapula & ebrietate ferẽtem vindicare; homini præterea contra toxica amuletum esse comperio. Addunt & alii malas illum arcere cogitationes & præcox felixque ingenium efficere. Ad hæc vigilantem & principibus gratum reddere eum a quo portetur. Sunt qui grandinem auertere & omnia prospera inuitare illum tradant. Mitto hîc quæ de hoc lapillo superstitiosi impostores credulis nimium auribus insusurrant, tamquã videlicet Christiano instituto indigna, qualia fere sunt etiam quædam ex iis, quæ partim paulo ante, partim etiam & in aliis huius libri capitibus, e certis tamen autoribus, retudimus, cuius te vel ideo monitum cupimus, ne qua egregio illi censori, aut alii similis farraginis homini calumniãdi ansa relicta videatur: quæ ea venia a nobis prodi posse iudicauimus, qua ab aliis prodita fuisse vidimus, quamquam ea omnino prætergressi simus, quæ præstigiosam illam Magiam plus redolere cernebantur, quam Christianam eruditionem deceret admittere.

Potentia.

De Hyacintho. CAP. XII.

HYacinthus a sui nominis flore nomen habet: eius namque colorem quamproxime repræsentat. Est itaque Hyacinthus colore quidem fuluo, ab

Delineatio.

ab Amethysto (Plinio teste) differens quod quæ in hoc emicat viola, in illo dilutior conspicitur, vt quis scilicet ab Amethysto ad aurum immixta etiam leui quadam sed subobscura purpura, desciscere dixerit Hyacinthum. Triplicem eius inuenio differentiam, est enim qui ad rubrum plus inclinat, ignique purpurascit magis, cui nonnulli primam adiudicarunt autoritatem. Est & alius, e fuluo croceum repræsentans, quique igne obscurior redditur. Tertium e fuluo ad cœruleum non ingratam præ se fert anhelationem, inde sapphirini nomen habet, cui alii supremam maiestatem adiudicant, vel hoc nomine quod Hyacinthi, Sapphirique naturas complecti ex vtriusque tinctura videatur. Hic præ omnibus aliis aëra sentire perhibetur, sereno scilicet cælo ceu gratulabundus, impensius superbiens, nubilo autem aut omnino obscuro iniucundior, humiliorque adparens. Probantur qui nec obscuriores nec clariores sunt, quique igni admoti vtcumque purpurascunt. Mirum quod temporum constitutionibus quoque affici videantur, vt cælo placido pelluceant: ingrato vero tamquam eius iniurias ægre ferentes, tristi aspectu compareant, vt vel hinc cælestis illum esse naturæ, non ab re quis asseueret. Probatissimus quisque frigidissimus ore sentitur, & scalpturæ contumax vix tandem cedit. Porro quod ad facultates spectat, pertinaci frigiditate corpora densare atque reficere, somnum conciliare, virtutes (cordis præsertim) tueri, a populatim sæuiente peste, cum manifesta sua qualitate, tum recondita quadam proprietate gestantem adserere, creditur. Ideoque pro amuleto collo suspenditur e regione cordis, vt cutem contingat. Nec desunt qui Hyacinthum confirment diuitias augere, & animi alacritatem efficere; præterea & a fulguribus portantem defendere.

Genera.

Probatio.

Proprietas.

De Margaritis. CAP. XIII.

Genesis Margaritarum.

OMnibus certe notiores sunt Margaritæ, quam vt earum delineatione opus esse suspicer. Porro quod ad earum originem attinet, varia est autorum sententia, cuius tamen diuersitatem dissimili earum genesi acceptam tulerim, non autem illorum aut ignauiæ aut oscitantiæ; nec enim video cur cuiquam mirum videri debeat, si pro diuersa cæli constitutione illarum generatio variet. Quid namque prohibet aliter nasci eas, quæ ab Erythræo mari, queve a Taprobane & Troidis, vel etiam ab Arabiæ petuntur littoribus? secus autem quę a Paria vicinisque Austrinis vel etiam occiduis Septentrionalibusq. Oceanis ab edoctis vrinariis solertissima petuntur arte. Proinde Plinium rerum naturaliũ peritissimum nullius inscitiæ aut negligẽtiæ insimulandum censeo, quod de Margaritarum natalitiis aliter scripserit quam Austrinarum, Occiduarumque nuper inuentarum regionum lustratores literis prodidere, quorum monimenta prætereo ne prolixior fiam. Sat namque nobis in præsentiarum fuerit apud omnes conuenire, Conchas pro sua ætate ac magnitudine maiores, pro roris vero (appetente genitali tempore) concepti puritate vel obscuritate generosiores vel ignobiliores eniti. Qua ratione vberiorem has cum cælica natura, quã cum æquorea consensum & cognationem obtinuisse manifestum puto. Flauescere deinde has vel igne, vel omnino senecta, atque etiam crassescere, læuoremque sensim deponere omnibus inconfesso est. Inuenio præterea & concham præuisa manu apprehensura, sese continuo comprimere, vtpote suas operituram diuitias, gnaram scilicet, quod harum causa impetatur, inimicam quoque manum si forte comprehenderit, amputare: iustissima (vel Plinio autore) tantæ teme-

temeritatis, luxus & auaritiæ pœna. Eſt & præterea apud Vogeſum in Lotharingia montem amnis Margaritarum ferax: verum non vſque adeo ſplendidæ ſunt. Mirum tamen, quod quæ per geneſim gratia in eis deſideratur, per columbas reſarcitur: quæ ſcilicet deuoratas puriores tamdem eas cum fecibus reddunt reſtituuntque. Præferuntur, quæ candidiſſimę, lucidiſſimæ, rotundiſſimæ, leuiſſimæ, & minimi ponderis ſunt, maxime autem ſi natura perforatæ ſint. Porro præcipua margaritis laus eſt, quod ſiccitate innata corporis redundantias abſumunt: vt vel hinc vires, ſpiritus, cor & principes corporis partes recreent. Ideoque contra cardiacos & melancholicos affectus plurimum celebrantur, magnoque vſu commendantur. Adde quod a vulgaribus peſtiferisq. morbis defendunt, & diarrhœis magnopere conferunt; hac tamen ratione, vt vel in polline vel alio quouis modo inſumantur. Oculorum præterea abundantem humorem finire, ideoque & viſui prodeſſe, oculis ſcilicet quam tenuiſſimo earum puluere immiſſo, traduntur. Neque enim ſolo geſtatu quippiam illas poſſe reperio, quam inexplebili humano luxui arridere.

De Carbunculis. CAP. XIV.

POſteaquam de tredecim illis, quarum ſacra Apocalypſis meminit, Gemmis, ſermoni coronidem impoſuimus, pro noſtri abſolutione inſtituti, de aliis qui nunc paſſim in vſu ſunt lapillis operæpretiũ fuerit diſſerere, a precioſiſſimisque Carbunculis ordiri. Carbunculos itaque (ab igniti carbonis colore ita vocatos) inter ardentes igneasque Gemmas ſupremam ſibi vindicaſſe maieſtatem, apud omnes conuenit. Porro in numeroſas diuaricantur ſpecies: ſunt namque qui Garamantici, Indici, Æthiopici, Alabandici nominantur, ſinguli ſcilicet a ſuæ genera-

tionis loco. Persuasum autem habeo præsenti huic nostro argumento abunde facturum me satis, si Carbunculorum quatuor genera explicauero. Itaque verissimo generosissimoque, imo & imperatoribus dignissimo proprie vocato Carbunculo, Balagium, Rubinum, ac Granatum Gemmas vulgatissimas annumerabimus: hæ siquidem inter ardentes ignem a certissimo Carbunculo propius repræsentant. Porro selectissimorum carbunculorum multiplicem inuenio differentiam. Quidam enim colore vehementer igneo, in modum ardentis prunæ translucent, ita tamen vt extremus earum igniculus in Amethysti violam desinere videatur: sed & per tenebras lumē diffundūt non iniucundum: sunt & alii qui pinnato fulgore pellucent. Alii alba præcincti venula, qui coloris præstantia atque illecebra nullis aliis cedant, quibus etiam familiare esse perhibent inter ignitas prunas ceu mortuos languidosq comparere: superessusa autem aqua, carbonibus extinctis, e vestigio priori gratia ceu rediuiuo colore gloriabundus resplendere: tanto naturæ miraculo, vt hinc Carbunculi genus hoc præcipuum nonnulli reputent. Hunc Carbunculum Apyrotum nuncupari comperio, quod ignem non videatur sentire. Demum & hunc sequitur qui sandrastos quibusdam, aliis Garamātites vocatus est. Hic ex India vel Arabia, qua meridiem spectat, petitus superiorum splendore atque igneo colore nobilis, aureas insuper guttas continet, veluti stellantes: intro quidem semper, numquam tamen in facie conspectas, hoc etiam ordine disseminatas, vt Hyades cum guttarum numero tum serie judicari valeant. ideoque & hoc Carbunculi genus viri quidam non incelebres, cęteros albis (quod aiunt) equis præire confirmant, quod præ aliis longe vberius cælestes complectatur virtutes, syderumque concepisse similitudinem videatur. Qua de re & Chaldæis sacrum

Apyrotus

crum

crum quibusdam æstimatum est. Gemmarum omnium carissimæ sunt Carbunculi, vt eadem sit earum cum reliquis comparatio, quæ auri ad metalla quæuis analogia. Iucundiores tamen existimantur, quæ Amethystizontes dicuntur: quarum scilicet extremus igniculus in violam desinit, ac purpuræ quãdam effert anhelationem. Porro in omni carbunculorum genere, mares fœminis excitatius fulgent, fœminę autem ceu pinguiores crassius nitent. Quod autem ad vires attinet, Carbunculi singulis quibus Gemmæ omnes aliæ præditæ sunt virtutibus commendantur, vt vel hinc omnium nobilissimi sint habiti. Soli siquidem eiaculato igne fulgoremve rutilo solem imitari vel hoc schemate palam conspiciũtur. Vt & hinc præ cæteris Phœbo dicari creditum sit, quem cunctis syderibus tamquam regem præesse adstruunt philosophi. Ideoque & solum hunc lapillum suam in reliquos posse figuram imprimere, quum tamen alius nullus in idem præstando sit, Aristoteles autor est.

Carbunculi vires.

Cæterum Carbunculis proximam sibi gratiam dignitatemque Balagius coloris iucunditate & illecebra fecit: Lapis quidem colore rubro & prælucido, sed qui superaffuso sublanguido quodam fulgore cramesinum vulgo dictum colorem quadantenus referat. Sequitur deinde Rubinus lapis ita vocatus, laudatus maxime si per tenebras in speciem blandæ cuiusdam scintillæ micare videatur & simplicissima consistat substantia. Illis denique Granati succedunt longe obscuriore ac minus grato colore, tamquam videlicet opaca quadam vmbra vel nubecula Rubinum offundi iudices. Lapis certe non rarus, proinde & hoc æui in minimo precio habitus. Porro harum Gemmarum vt quæque magis minusve ad verum Carbunculum accedit, ita commendatior aut ignobilior, & clarioribus aut

Balagij delineatio.

Rubini descriptio.

Granati delineatio.

Probatio.

Balagij vires. obſcurioribus proprietatibus donata cenſetur. Balagio itaque ſimiles ac Carbunculo facultates, ſed imbecilliores tribuunt. *Rubini vis.* Rubinum aduerſus peſtilentem aërem pro inſigni amuleto portant, & contra terrentia ſomnia. *Granati vis.* Granatum præterea melancholiæ aduerſari & cor reficere credunt. Adulterantur autem omnes vitro rubore infecto: ſed & elanguidos foliis bracteisq. quibuſdam rubicundiſſimis ſubſtratis excitatiores reddunt, vt nō ſit facile a ſpuriis veras ſecernere. Scalpturę veriſſimæ contumaces ſunt; adulteratæ cote deprehenduntur; quod fragiliore ac molliore ſint compareantq materia, ſed & centroſa ſcobe dinoſcuntur, nonnumquam etiam puſtulis argenteis intus nitentibus.

De Adamante. CAP. XV.

Maximam in rebus humanis ſibi gloriam aſciuit Adamas, multo quidem æuo ſolis regibus, & iis paucis agnitus. Nunc autem tam creber, vt omnibus pene in deliciis ſit & luxu. Eſt autem generoſiſſimus Adamas colore ferro candenti haud abſimilis. *Adamantis deſcriptio & genera.* Fatiſcit hircino ſanguine, maxime ſi aliquot ante dies hircus petroſelino, ſilere montano & vino ſit educatus: plumbo item diſſolui reperio.

Porro in ſex Adamantem partiuntur genera. Indicus non in auro naſcitur, ſed quadam cum Cryſtallo cognatione, candore placido tranſlucet. Huic proximus eſt Arabicus, minori tantum, nec alibi quā in ſynceriſſimo auro generatus. *Probatio.* Incudibus & ferreis malleis vterque deprehenditur: ita namque iis vterque reſiſtit, vt indomitus citra omnem iacturam a ferro & incude ſeſe explicet. Quinimo puſilla tametſi mole, ignibus etiam vaſtiſſimis iniectus medius pertinax atque illæſus ita permanet, vt nullam prorſus ignis actionem admiſiſſe (etiam ſi multos dies ibi perſeueret) palam oſtendat, vnde & indomitam antiquis

tiquis vocari Gemmam inuenire eſt. Eſt & alius Adamas Cenchros nominatus, milio magnitudine reſpondens. Alius deinde Macedonicus cucumeris ſemen æquans. Hunc ſequitur Cyprius in ſulphureum deſciſcens, qui licet a prioribus fulgoris lãguore deficiat, præcipui tamen in medicina vſus eſt Plinio. Poſtremus vero Siderites ferreo fulget nitore. Hunc ab antiqua petitum minera paſſim dici audio, atque ideo ab inerti vulgo reliquis præferri. Sic vulgus ignauum ſuo ducitur ſenſu, vt crebro vtiliſſima quæque pro optimis reponat. Hîc namque ſiderites ictibus cedit & malleis, adeo videlicet ab adamantis natura palam degenerans, vt vel hinc ſolam apud eos nominis gratiam vſurpaſſe credatur, qui rebus externis contenti ad omnem veritatem oſcitare conſueuere. Neque pigebit etiã ſecundo recenſere, non ſine magno naturæ miraculo fieri, vt vis illa Adamantis indomita, qua ſcilicet ſuarum partium integram contra ferri ignisque iniurias connexionem pertinaciter tuetur, ab hirci ſanguine calido quidem & recenti ita afficiatur, vt tandem conniueat & atteri patiatur. Indeque ſepoſito omni ſuperbo, quo antea gloriabatur, faſtu, malleis & incudibus cedat, vt ſeſe in minimas etiam partes frangi, mangonum vſui, permittat, qui iis poſtea fragmentis nullam duriciem non ſuperant. Porro maxima Adamantis quantitas auellanæ nucis magnitudinem & formam æquare perhibetur. Generoſiſſimus itaque & ſeleãtiſſimus iudicabitur Adamas, qui iam narrata deſcriptaque inuicta natura præditus, cryſtallo paulo obſcurior, ferrum candens nitore refert, cæruleoque quodam interfuſo ſplendore, ita quidem refulget, vt flammeum ſolaremque quendam radium tranſmittere videatur; quaſi ſcilicet vario tranſlucentique ſuo fulgore quandam cæleſtis arcus anhelationem repræſentet. Porro vires Adamanti fere

Mira Adamantis ad hircini ſanguinis vim diſſenſio.

Probatio.

Proprietates.

diuinas tribuunt Pholosophi, efficaciores tamen in auro, quamquam quibusdam placere inueniam ferream quandam tenuissimam bracteam substerni debere. Contra venena & incantamenta amuletum esse præsentaneum testantur, qui Adamantem præsente toxico madere confirmant. Ideoque pestiferis causis resistere creditur: negantque ferentem fascinari posse, adeo scilicet cacodæmonibus inuisus esse perhibetur. Insaniam, metus quoque vanos, ac terrentia intersomnia arcere fertur. Gemma reconciliationis prædicatur, quod hostilem demulceat furorem, & viri cum vxore necessitatem foueat. Ab incubis & succubis eum adserunt, qui adamantem portat. Vanum omnino & præstigii quandam præ se ferens imaginem eorum nugamentum puto, qui adamantem dicunt vxoris insciæ ac dormientis capiti suppositum statim prodere sit pudica, necne. Vel hac ratione quod ipsa a mariti consortio, quasi fugibunda statim excidat, si quidem fideli toro iniuriam impudica fecerit: Adamante scilicet marito castoque toro indignam mulierculam hoc schemate palam ostendente. Huic lapillo natura rerum omnium parens tale cum Magnete dissidium ingenuit, vt illo præsente omnem vim tractricem a Magnete direptã plane conspicias. Quin magis tractum ab hoc ferrum feroci quadam vi ab admoto Adamante reuelli cernere est. Vt & hinc multis visum esse suspicer Adamantem aliis Gemmis iunctum ipsarum ad se virtutem omnem trahere, quod non crediderim. Cæterum num reconditas illas vereque admirandas proprietates ad dæmonum imposturas demandabimus, quod earum causam naturalem nemo (vt puto) adferat exactam, vti censori nostro ac similibus viris parum circumspectis, nihilq; suæ ignorantiæ concedere volentibus forsitan videtur? absit non ab hoc tantum vno, sed & a quouis alio vere docto & pie Christiano.

Dissidiũ.

Quin-

Quinimo eapropter in Dei & Domini nostri omniũ creatoris propensiorem admirationem feramur, eiusque magnificentiam ardentiori studio ac necessitudine efferamus.

De Achate. CAP. XVI.

MAximam tempus autoritatem ademit Achate, non quod viribus minus quam antiquitus polleat, sed quod copiosior sit: qua enim occasione solet in rebus humanis elationem fastumq. raritas adferre: eadem etiam multitudo, & crebrior familiaritas contemptum parere consueuit. Plinius autor est Pyrrhum Epirotarum regem Achaten habuisse, nouem Musis cum Apolline citharam manu tenente insignem: nulla arte, sed sola naturæ solertia ac virtute, sponte maculis ita discurrentibus, vt Musis quoque singulis sua redderentur insignia.

Porro tam est vulgaris Achates vt delineationem eius & genera scribere omnino superuacaneum arbitrer. Probatissimæ vero sunt perspicuæ, quæque leoninæ pelli similes sunt, vel etiam nigræ albis intersectæ lineis. Mercurio sacram Achaten rudis nimirum antiquitas credidit, eam præsertim, quæ apud Indos nata est, vbi vario colore, guttis etiam Phœniceis conspersa visitur. Cæterum omnem Achaten venenis pestiferis, araneorum atque scorpionum ictibus, aduersari, prudentiam ac facundiam præstare, ab aduersa fortuna tutari, visum fouere, cor recreare, sitim ore contentam arcere adstruunt. Nec desunt qui tum maxime efficacem scribũt, cum setis leoninis inuoluta defertur, quod quam a vanitate quoque absit, iudex esto.

Probatio.

Virtutes.

De Alectorio. CAP. XVII.

Genesis et delineatio. ALectorius lapis in ventriculo capi reperitur, obscuri crystalli similis & colore & substantia, nisi quod paulo crassior apparet, non excedens fabæ magnitudinem. Probatur, quæ intus velut stagnantem *Probatio.* ingesti cibi micam, modicam nec vsqueadeo obscuram ostentat. Sunt quoque qui audeant affirmare caponem in quo Alectorius sit absolutus, bibere numquam: ideoque strenuis militibus ex vsu esse creditur. Proinde Milonem Crotoniensem eius Gemmæ in ore contentæ præsidio, nullo vmquam certamine superatum prædicant. Porro Alectorio vires tribuunt non incelebres contra pericula quæ- *Virtutes.* uis. Præterea Venerem ciere, homini constantiam, mulieribus virorum gratiam conciliare, ferenti quoque facundiam præstare, potens creditur. Sed & sitim ac cordis æstum arcere ore inclusa experimento non raro constat.

De Torcoide. CAP. XVIII.

Genera & delineatio. TOrcoiden tam in magno precio esse fere apud omnes cõspicuum est, vt multi suo tunc demum luxui aliqua ex parte satisfactum putẽt, cum præclaram quandam nacti fuerint.

Duo itaque sunt eius fastigia, a suæ scilicet propagationis loco nuncupata. Inferior siquidem Hispanica: altera Indica seu Orientalis nuncupatur. Vtraque tamen consimili, crassa & minime perspicua substantia. Porro Hispanica colore vtcumque virente, subobscuro adeoque ingrato conspicitur: ideoq. respuitur ceu vilissima. Indica autem ex herbaceo, cyaneo quodam lactescente nitore gratiam init non vulgarem. Colorem igitur præbet ceu in cæruleum ex viridi, lacteum quiddam perfusum imagineris: Raro citra rimam venulamve reperta. Probatissima

tamen

tamen est, quæ simplicissima, & persimili substantia, *Probatio.* purissimoque & citra omnem labem colore suam commendat iucunditatem. Mirum quod de diuinis eius virtutibus caussantur. Noui reuera virum quendam insulanum, mihi quidem multa necessitudine deuinctum, qui dum viueret Torcoiden in deliciis habebat, annuloque aureo perpetuo gestabat. Is cum forte, ex sæua ægritudine in fata concederet, eundem quoque retinuerat. Tumque naturæ quodam veluti miraculo contigit, vt Torcois illa, quæ superstite etiamnum suo domino cum numerosis sui generis myriadibus de pulchritudine ac integra puritate certare potuisset, tamquam heri sui necem lugens, longe tum obscurior adpareret, adeoq. continuo rimam per medium porraceam efferret, vt & hinc tum maximam suç maiestatis partem deposuisse videretur. Proinde de ea mihi aliquando comparanda auiditatem abegi. Ego namque cum ob periucundas lapilli illecebras, tum ob ingentes vires, quibus idem vir, facto periculo, Gemmam eam pollere constanter asseuerare solebat: eam si quando liceret, quauis etiam ratione comparare constitueram. Sed enim meus me fefellerit error, nam dum in auctione venui expositam eandem illam litura & vitiis conspersam contemno, hanc alter ciuis vili coemptam e vestigio mihi ostendit. At cum illam ego pristina, ceu postliminio rediuiua synceritate & maiestate (renouato domino) perspicio, occœpi mecum vehementer mirari, inopinatum naturæ ac admiratione dignissimum portentum, deinde & a re nata, meam damnare infelicitatem. Vel hoc euentu coram edoctus diuina quadam lapillum illum facultate donatum esse. Porro ostendendis prodigiis *Vires.* illustris plurimum est Torcois, vt & vix credibili virtute ferentem ab imminenti periculo (tamquam videlicet innato contra aduersa quæq. quodam amu-

leto medicamentoq.) fortiter vindicare celebretur. Adde quod cor & oculos recreare, & hilaritatem prosperitatemque adsciscere creditur.

De Corallio. CAP. XIX.

Genesis. Corallium & Lithodendrum appellari inuenio, quod arboreus lapis adpareat. In mari mollius primum crescit, inde vero duratur. Cumque sub aqua quidem vireat, statim atque hanc superarit, rubescit. Adstruunt candidas illud intra aquam proferre baccas, quæ extra eam in sanguineas degenerent: easque & forma & magnitudine ad hæc, & colore corna satiua repræsentare. Mirum quod tactum lapidescit si viuit, proinde restibus primum reuellunt, aut ferramento acri præcidunt: qua de re Corallium Theophrastus, a radendo, Græcæ voci alludens, illud appellauit. Porro arboreum esse Corallium, vel ipsius rami palã ostenderint. Diuersam preterea a ferro ignito naturam Corallium exhibet: illud namq. vt aqua, ita & hoc molliore aëre ilico duratur.

Probatio. Cõmendatissimum est quod rubicundissimũ vel albissimum, æquabili vsquequaque concremento, forma fruticis, ac terenti facile cedens. Quod autem in lapidis exactam duritiem coiit, scrupulosum, inane, lucunosumque est, damnatur. In magna antiquitus, apud Indos præsertim, fuisse autoritate Corallium in literis comperio. Hi namque pro eo suos olim consueuisse Vniones permutare traduntur. Nunc autem quod crebrius est, in magno adeo non est pretio.

Vires. Dæmonas infensos arcere perhibetur. Vt & hinc suspicandũ sit prudentem vetustatem, Corallio per diuersas formas (non sine licet fastu quodam aut illecebra nunc vsurpetur) effigiato, & ex ordine infilato, preces Marianas docuisse numerare. Magnus illius in medicina vsus percrebuit.

crebuit. Quandoquidem refrigerat siccatq mediocriter: Ideoque sanguinis reiectionibus & eruptionibus prodest. Album vero corallium a collo suspensum, vt stomachum vel pectus contingat, e naribus consuetum fluere sanguinem raro compescuisse vidimus. Cor præterea & ventriculum, vel ingestum, vel extra, vt adhæreat admodum, roborat. Surculos eius pro amuletis infantulorum collis appendunt: fulminibus & marinis æstibus tempestatibusque resistere æstimatur. Proinde Ioui Phœboque sacrum putatum est. Religiosum præterea gestamen esse amoliendis periculis comperio, vt decore ac religione gaudeat. Ad hæc & contra vesicæ tormina & calculi mala, in puluerem vstos surculos, & ex aqua potos auxiliari fertur: item & lienem absumi, si id medicamentum sæpius potetur. Oculis deinde prodesse, vlcerum caua explere, cicatrices tenuare, deniq. & surculos ex vino potos vel ex aqua (si febris vrgeat) somnum conciliare Plinius autor est. Nec desunt, qui affirment illius pollinem erosis dentibus infarctum, ægros dentes radicitus eruere, demum & gingiuas firmare. Commentitium omnino puto quod Coralli puluere fruges euadant vberiores. Quamquam & Coralli puluerem inueniam amaras aquas dulces efficere.

De Corneolo CAP. XX.

Corneolus Gemma est vulgaris minii colore, sublanguido tamen, ceu videlicet in humanam carnem perspicuitas perfusa sit. Rheno frequentissima est. Probatur quæ purissima iuxta ac nitidissima consistit substantia, colore carneo translucido. Sanguinem propalam cohibet, liuentes dentes suo polline emendat, omnem ab eis detergens sordem. Iracandum animum placare creditur.

Delineatio.

Probatio.

Vires.

De Cyaneo Græcis, Cæruleo Latinis, vulgaribus autem Lazuli vocato lapide.

CAP. XXI.

MAgnam profecto autoribus peperit obscurita-
tem, legentibus vero perplexionem, cærulei seu
cyanei nominis diuersa significatio: aliis scilicet sub
hac voce cæruleum arenam cum cyanea Gemma
confundentibus: aliis autem solam eadem dictione
metallicam arenam complectentibus. Plinius nam-
que naturalis historiæ libr 33. capite vltimo ita infit:
*Cæruleum arena est, huius tria genera fuere antiquitus: Æ-
gyptium, quod maxime probatur: Scythicum, hoc diluitur fa-
cile, cumque teritur in quatuor colores mutatur, candidiorem,
nigriorem, craßiorem, tenuioremve. Præfertur huic etiam-
num Cyprium. Acceßit his Puteolanum & Hispaniense, a-
rena ibi confici cœpta.* Dioscorides item libro 5. cap. 97.
sic habet ad verbum; *Cærulei origo ex ærariis metallis est.
In Cypro copiosus ex arena litorali, secundum quosdam sub ca-
uatos specus maris inuenitur, quod & magis probatur.* Gale-
nus vero Simplicium pharmacorum libro nono, in-
ter metalla Cęruleum reponit. Deinde Paulus Ægi-
neta de Cæruleo Dioscoridis sententiam pene ad
verbum refert: quam etiam Plinius, eo quo diximus
capite, imitatus palam ostendit non de Gemma ser-
monem se facere, sed de metallico Cęruleo: quod æ-
rosa quadam substantia, non tamen lapidea, consi-
stere ad oculum videre est: vt vel hinc in confesso es-
se debeat, iis locis autores illos, Dioscoridem, Gale-
num, Paulumque (dico) non de Cęruleo lapide,
Cyaneave Gemma deseruisse, verum de metallico
illo Cęruleo quo ad generosas imagines pictores v-
ti consueuere, Galli azurum vocant. Sedenim Pli-
nius idem ille libr. 37. quem Gemmis dicauit ita ha-
bet: *Reddetur & per se Cyanos accommodato paulo ante Ia-
spidis nomine colore cæruleo. Optima Scythica, dein' Cypria,
postre-*

postremo Ægyptia. Adulteratur tinctura, idque in gloria regis Ægypti ascribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem hæc in mares fœminasq. Inest aliquando & aureus puluis, non qualis in Sapphirinis: Sapphirus enim & aureis & punctis collucet, cærulea & Sapphiri raroq. cum purpura. Optimæ apud Medos, nusquam tamen pellucidæ. Quibus verbis statim ab ipso lumine videtur Plinius vtrumque confundere, Cæruleum scilicet metallicum & Gemma cęrulea. Primum quidem vel hoc maxime, quod Scythicæ, Cypriæ & Ægyptiæ rationem habuerit, quemadmodum etiam superiore lib. 33. de arenoso Cyaneo singulariter agẽs Cyanei Ægyptii, Scythici & Cyprii meminit. Hinc reuera nõ mediocrem hoc loco video imposuisse difficultatem viris etiam doctissimis, aliis videlicet de vtrisque confuse Plinium intelligentibus, aliis de solo arenoso cæruleo hos torquentibus sermones, autorem insimulantibus damnantibusque tamquam hanc inter Gemmas arenam male collocarit. Inter quos Hermolaus ille Barbarus, vir alioqui peritissimus, ac de re medica & Plinio optime meritus (pace tanti viri, pro veritate tamen dixerim) nescio qua iudicii adumbratione perculsus, non veretur Plinium negligentiæ calumniari. Mihi vero (absit omnis arrogantia) Pliniana lectio rectius consultiusque hoc loco, id est lib. 37. cap. 9. castiganda videtur, & in hunc modum suo autori reponẽda: Reddetur & per se Cyanos nomine, accommodato paulo ante iaspidi colore cæruleo. Vt his scilicet verbis & Iaspidis & Cyaneæ Gemmæ substantias conuenire quidem, sed colore alterum ab altero discriminari declaret ostendatq., vt & quis ex Iaspide Cyaneum lapillum ementiri posse intelligat, si illi colorem cæruleum addat. Cui & id optime adstipulatur, quod mox subnexuit: Adulteratur (inquit) maxime tinctura. Quod demum hoc loci Plinius non de cærulea arena disserat mani-

Castigatur Pliniana lectio lib. 37. cap. 9.

festant hæc eius subiecta verba: Inest aliquando & aureus puluis cum iis quæ sequuntur, quæque supra retulimus. Nam & ea non arrosæ illi arenæ, sed Cyaneæ (vulgato nomine Lazuli vocatę) Gemmæ ita ad amussim consentanea esse constat, vt nemini dubiũ (meo tamen iudicio) esse debeat Plinium hoc loci de sola Cyanea gemma agere: neque etiam facile credendum fuerit tam celebrem autorem, ac rerum naturalium tam indefessum acrem ac peritum indagatorem scriptoremque, vulgatissimam hanc gemmam latuisse. Neque etiam vel leuiter suspicandum puto, quod agnitæ nusquam meminerit, quum præsertim diligentissimum sese naturæ mirabilium perscrutatorem, præconem, promulgatoremque semper exhibuerit. Sed neque huic nostræ opinioni refragatur, quod iam citatis locis Ægyptii, Scythici, Cypriique Cærulei meminerit. Quid namque impedit vtramque, cæruleam arenam dico ac Gemmam Cyaneam, tribus iam indigetatis locis oriri? Sed enim libri 33. cap. vltimo Ægyptium maxime probari scribit, secundo loco Cyprium, nouissimo vero Scythicum reponit: quibus accessisse adnotauit & Puteolanum & Hispaniense. Vbi vero de Cyanea gemma (quæ ei Cyanos per se vocatur) hoc est libri 37 cap. 9. scribit, omnibus Scythicam præferri dicit. Dein Cypriam commendat, nouissimam autem Ægyptiam æstimat. Ecce quam hîc vltimam facit, illic primam effert: vt & hinc non de iisdem Plinium diuersis his locis scribẽtem intelligere debeas. Quinimo Sapphirum hunc capite cum Cyaneo lapillo postea complexus, ita infit: Cæruleæ & Sapphiri raro (vbi etiam coniunctionem, quæ semouendam puto) cum purpura, &c. His ego certe rationibus eo sum adductus, vt Plinium illis locis nõ de arena Cyanea aut Gemma tantum, sed libro trigesimotertio de arenoso Cæruleo, libro autem trigesimoseptimo de

de Cyanea Gemma capiendum existimem. Quis enim (obsecro) tam inerti, aut in Plinium alioqui grauissimum autorem tam insenso ingenio fuerit, vt ea quæ Cyaneæ Gemmæ (emendata licet lectione) Plinius propalam tribuit arenosæ illi arenæ quadrare inaudiat: quam nemo lapidea substantia vel puluere aureo gloriari recte quidem dixerit? Potius itaque Lazuli vulgo nuncupatæ Gemmæ consentire hæc profecto videbuntur: cum ea substantia sit lapidea, Iaspidi scilicet germana, aureumque puluerem coram ostentet. Qua de re subinde vehementer mirari subiit, hoc loco Plinii sensum tot tamque celeberrimos autores Plinianæ lectionis etiam studiosissimos hactenus (quod legerim) ita fugisse, vt vtrumque confuderint, magno humanæ conditionis detrimento: dum nempe apud omnes fere seplasiarios harena pro Gemma in medicandis corporibus quam ineptissime vsurpatur. Sed hæc quorsum, eo nempe vt melioris doctrinæ gratia omnem de medio tolleremus implicationem, & aliquam Pliniano sensui adferremus restitueremusve lucem. Est itaque Cyanos Cæruleave Gemma lapillus substantia quidem Iaspidi haud absimilis, colore Cæruleo. Probatur aureo puluere conspersa. Vnde & stellatum lapidem dici inuenio, quod stellis similiter lumini expositus aureo puluere scintillet. Præfertur quæ Cæruleum sui nominis præstantissimum (quem nostri Azurum vocant) colorem assequitur, consimili vndequaque substantia & concremento. Lapis est sculpturæ non vsqueadeo contumax. Vidi ego ex eo cantharidem tam affabre tamque graphice conflatam, vt eminus veram iudicarem: puluere nimirum aureo tam apposite, quod in animante fuluum natura fecit, imitante, vt eum lapillum ad id muneris procreatum quiuis sanæ mentis non immerito iudicasset.

Descriptio

Potentia

Porro quod ad vires attinet. Aduersus melancholicos affectus eius pollen toties ablutus, dum eius dilutum peregrinum nullum præ se ferat saporem efficacissime ingeri, literis & experientia confirmatur. Melancholicum enim humorem per inferna deponit. non lotus vero, cum infernis superiora, non citra magnum laborem, commouet. Nec desunt qui pueris a colle gestatum nocturnos arcere pauores testentur. Oculorum aciem reficit atque demulcet. Collo appensus prægnantes ab aborsu adserere perhibentur. Volunt autem appetente partu semoueri.

De Chelidonio. CAP. XXII.

CHelidonius vel Chelidonia (vtroque enim genere dicitur) lapillus est paruus, perspicuus minime: e iuuencularum hirundinum ventre exectus. Mense Augusto, Luna crescente, reperiuntur optimi, magnaque ex parte bini, aliquando autem singuli, in earum scilicet ventriculis aut iecusculis. Dicuntur namque (autore Plinio) matres exclusis pullis hunc dare lapillum deuorandum. Inuenio & hîc quoq. solertissimæ naturæ non supprimendum miraculū: nempe quod illarum pulli per coniuncta rostra in sese reconditas has gemmas prodant. Dicunt etiam & has debere erui priusquam primigenius pullus terram contingat. Quamquam ne hoc quidem sua vanitate carere putem. Hanc bifariam discriminari tradit Plinius: aut enim est ruffa, aut nigra, vel potius ex pullo nigricans, hirundinum vel pauonum colore, minimeque pellucet, sed aspectu ingrata visitur; sunt & earum aliquæ, parte quidem vna nigricantes, altera vero purpurascentes, nigris intercurrentibus maculis. Probatissimas esse comperio, quę substantia purissima ac simplicissima, & aureis guttis insigniuntur. Porro singulæ tametsi iucundæ sint & pusillæ

Generationis locus.

Differētia

Probatio.

Vires.

pusillæ magnis tamen virtutibus præditæ adstruuntur, vt & de ipsis recte id occini possit;

Regnat in exiguo præcellens corpore virtus.

Ruffam siquidem sub ala sinistra gestatum lunaticos, hoc est, comitiales, insanos, & languidos sanare perhibent. Præterea & facundiam, & apud homines gratiam, promouere confirmant. Nigricantem vero similiter portatam, testantur reges & principes conciliare, & cœpta negocia pro animi sententia absoluere, omniumque gratiam inuitare. Eius vero ex aqua dilutum, oculorum aciem reficere dicunt. Neque superstitione vacare putem, quod ruffam in panno lineo mundo, nigram autem in croceo tantum inuolutas suis præstare potestatibus nugantur, cui & id accedit quod parentibus præsentibus erutis vires effluant.

Hîc magna mihi profecto incessit admiratio de viri cuiusdam de literis alioqui bene meriti, non leui oscitantia, qui in scholiis suis in Marbodeum vbi agit de Chelidonia autorem citaturus, quo Chelidoniam Gemmam oculis ostendere proficeret; Plinium adduxit libri 8. cap. 27. & libri 25. cap. 8. & 12. quibus in ocis non de Gemma, sed de eius nominis herba pa-am est Plinium disseruisse; Siquidem, vt rem per apita ex ordine recenseamus, ita habet dicti iam apitis 27. titulus: Quæ animantia quas herbas ostenderint cerui, lacerti, &c. Demum in contextu e Chelidonia agens ita infit: *Chelidoniam vsui salu-errimam hirundines monstrauere, vexatis pullorum oculis la medentes.* Deinde libro vigesimoquinto, vbi con-at Plini...um de herbarum viribus disceptationem .. professo instituisse, capite octauo sic habet: *Amalia quoq; inuenere herbas, in primis Chelidoniam: hac nim hirundines oculis pullorum in nido restituunt visum, vt uidam volunt erutis etiam oculis.* Capite denique eiusem libro duodecimo, posteaquam Centaurium

Contra Amstelrodamum.

vtramque, maiorem scilicet & minorem oculos iuuare tradidit, ita subnectit: *Iam Chelidonia supradictis omnibus mire prodest.* Ex quibus luce meridiana clarius esse constat Plinii locos hos ab Amstelrodamo nostro citatos non posse ad Chelidoniam Gemmam torqueri, verum de similis nomenclaturę herba tantum debere intelligi. Quæ ideo annotauimus ne quis eius autoritate falsus, in similem errorem impingat.

De Aetite. CAP. XXIII.

Genera. *Probatio.* *Delineatio.* *Virtutes.*

AETITÆ quatuor genera refert Plinius, vulgato tamen nomine singuli, Aquilæ lapides votur. Vidi ego cinereo colore Aetiten, alterum albo, tertium pullo. Sonitu dignoscuntur, si quatiantur: tum enim in sese cōceptum lapillum manifeste produnt. Lapis est cortice duro, scabro & minime læui. Sunt qui aquilam in nido marem & fœminam habere adstruunt, negantque illam sine eis oua parere: ideoque solis iis, quæ e nidis eius alitis erutæ fuerint vim medicam concedunt. Nihil igne hic lapis deperdere creditur. Porro Aetites grauidis, quæ ob vteri imbecillitatem fœtum ægre continent, brachio sinistro alligatur magno earum vsui, parturientibus autem brachio admoueri debet: fœminibus item alligata citra dolorem (notatu dignum) fœtum dicitur extrahere. Nec desunt, qui hanc velint statim a partu auferri, ne vterus sequax partum vitiet. Mirum quod furem prodere fertur, si quis in pane conditum offerat: neque enim mansum, vel etiam cum ea decoctum quicquam, furem deuorare posse confirmant. Tritum & cerato exceptum comitiales strenue iuuare cōperio. Mitto quę de hoc lapide præstigiosi illi ac toto cælo aberrantes magi nugantur: neque enim vxorum furta deprehendere, vel futura presagire hunc citra incantamenta posse crediderim.

Quo

Quo ego quæ de furis proditione prænotaui, referrem, si non autorum ridicula, & non digna fide grauitas & fides reclamaret.

De Magnete. CAP. XXIV.

NAtura, vt saxis vocem homini obloquentem, immo & Echo resonātem dedisse videri potest: ita & Magneti sensum manusq tribuisse quodammodo non inepte existimetur. Ferri namq. indomita propemodum pugnacissimaq. natura trahenti illi extemplo cedit, vtque propius accessit ab eo cōtinetur & quodam veluti complexu cohæret. Sunt qui ab inuentore, ita vocato in India pastore, nomenclaturæ illius rationem adferant: quibusdam autem Siderites, aliis Herculeus nominatur. Hic tametsi in Ida primum repertus sit, passim tamen apud Hispanos & in aliis quoque locis nascitur. Qui vero a Troade petitur, qui & albus pumici haud absimilis comparet, fœmineus est, & non vsque adeo efficacis potentiæ, ideoque respuitur. Æthiopicis laus & præcipua commendatio, iis præsertim, qui ad cæruleum magis inclinant, quales maxime in Æthiopia Zimiri regione arenosa reperiri inuenio. Æthiopici argumentum est, quod Magnetem quoque alium trahit. In metallis ferreis oritur. Hunc Germani atque Itali habent, ferrugineo tamē seu pullo magis colore: qui qua parte cæruleum propinquius refert, acrius trahit. Autor est tamen Diogenianus, probatissimum Magnetem argenti adeo similem esse, vt incautos facile fallat, quem & ad maleficia præstantiorem esse testatur. Porro omnibus præfertur, qui maxime trahit, & qui vstus Hæmatiten fere repræsentat. Quod autem ad vires attinet; Potus triobolorū pondere ex succo fœniculi hydropicis aquam detrahit: ferro itē intoxicato vulneratis præsenti remedio subuenit, oculorum medicamentis imponitur, præterea &

Nomina.

Genesis.

Probatio.

Virtutes.

ad epiphoras: adusta vero crematus tritusque sanat. Commentitium puto, quod de Magnete quidam nugantur: Nempe quod in somnis ignorantis fœminæ capiti subditus, adulteram lecto deturbat: fidelem vero probamque vxorem ad mariti amplexus, etiam dormientem prolectet. Vanum insuper, nec e re publica esse iudico, quod quidam Magnetem furibus suo fumo atque nidore vsui esse narrant: quasi scilicet ad furta lapis natus sit. Hic subit vehementer mirari, admiratione non vulgari dignam huius lapidis tractricem virtutem, qua videlicet ferrum non solum, quod contingit coram trahere; verum etiam & suo contactu similes in id transferre vires trahentes, vnde & aliud quodcunq. congeneum ferrum conuellere possit, vt viderim non raro plures acus hac ratione sese suspendere, tamquam scilicet mutuis sese manibus inuicem comprehendissent. Quinimo non desunt, qui facto periculo affirmare audeant, ferrum a Magnete in libra posito tractum nihil Magneti ponderis adiicere, ceu nempe ferri grauitas vi lapidis absorbeatur. Porro tractricem hanc virtutem ab Vrsa cælesti Magnetem mutuatam esse coniectant, argumento quod arcus hoc affricta libere in solaribus horologiis pendens ad Vrsam saltem minorem fere moueatur; Magnetis potentiis acum sequacem trahẽtibus: Vrsa vero vtrumque acum & lapilli in ea virtutem, ceu sibi affinem congeneamve, conuellente atque alliciente, eademque vi sidus hoc appetente. Quod si ita est, facultas illa Magneti cum ab initio perfusa est, tum perpetuo Vrsæ radiis & influxu vegetatur. Proinde si quis eorum, quæ de lapilli huius trahente potestate diximus, rationem expetat, non inscite responderi possit virtutis eius causam esse cum lapilli specificam formam, tum eius germanitatem cum ferri natura, & eorum quidem vtriusque consensum cum Vrsa

illa

illa cęlesti, cui & obnoxior sit lapillus ipso ferro. Quibus & id adstipulari video, quod solum ferrum Magnetis viribus patere palam conspiciatur, easq. contumacius retinere perpendatur. Adhęc, quod (autore Plinio) vulnera asperiora fiunt ferro Magnete contacto. Porro huic lapidi contrariã inuenio Theamedem Gemmam, omne a se ferrum respuentem profligantemque. Est & Plinio genus aliquod Magnetis, vitri liquorem alliciens. Lapillo item illi cum allio discordia est non obscura: is siquidem allio illitus, tractricem omnem facultatem perdere fertur. Dissidet etiam cum Adamante, qui & iuxta positus illum trahere non sinit, quinimo conuulsum iam ferrum admotus ilico reuellit. An autem vires hæ occultę mirificęque Cacodęmonum imposturis adscribi debeant, an potius inde auidius admirandus atq. laudandus Dñs omnium creator Deus, ac per ea quæ in hoc lapide facta sunt, sempiterna eius virtus & diuinitas magis cognoscenda, & in mirabilibus suis operibus benedicenda, tuum esto iudicium Lector.

Theamedes lapis.

Discordia

De Hæmatite. CAP. XXV.

QVando superiore capite Hęmatitis meminimus, non ab re quędam & hic de eo recensere operæpretium videtur. Duo itaq. Hęmatitis genera Plinius facit: alterum a Magnete cognominatum, sanguineo exterius colore, ideoq. tritus is sanguinem refert, ferrum tamen Magnetis modo minime trahit. Hunc pro vero Magnete a non paucis pharmacopolis damnoso errore venundari vidimus. Alterum autem Hęmatiten dicit item Plinius venis rubentibus discerni, hoc est, ab optimo desciuisse iudicari: ita enim Plinium intelligo. Hic siquidem Dioscoridi probatissimus est, non qui intermistas habet venas rubentes, sed & qui puro colore (vt eius verbis utar) niger est, durus, in se æqualis, & nulla infectus sorde nulloque zonarum excursu. Itaque duæ nobis

Probatio.

præcipuæ hæmatitis ſpecies relinquuntur: Altera
exercitiis rubens, interius autem nigricans, vt Ma-
gnetis colorem quadantenus imitari videatur:altera
vero omni ex parte nigra. Quanquam nec me ſugi-
at alia etiam a Plinio numerari illius faſtigia, verum
duo hæc noſtro inſtituto ſuffecerint. Neque enim de
ſingulis Gemmis,ſed de ſelectiſſimis vulgatiſſimiſq.
diſſerendum ſuſcepimus. Porro quod ad vires atti-
net, oculis cruore ſuffuſis mire prodeſt, muliebre
profluuium ſiſtit. & cum mali punici ſucco iis qui
ſanguinem reiiciunt confert. Veſicæ præterea vtilis
eſt,& ſerpentium ictibus. Ex lacte oculos a lachry-
mis vindicat. Imo & ipſos procidentes ingenita vi
continet cohibetq. Calfactoriæ & extenuatoriæ eſt
facultatis.

Virtutes.

De Succino. CAP. XXVI.

VAriæ multum de Succini ortu autorum ſenten-
tiæ ſunt. Prætermiſſis tamen de eius origine &
natura,opinionibus diuerſis,ſed & de eo ridiculis Po-
ëtarum fabulis,in India atque Germania Plinius tra-
dit naſci defluente medulla arboris e pinearum ge-
nere: quemadmodum e Ceraſo,gummi,& ex Picea,
reſina redditur. Erumpere namque humoris abun-
dantia,ſuccoſumque primum eſſe, dein vero vel ri-
gore vel tempore autumni denſari atque durari con-
firmant,& intumeſcentibus tandem marinis æſtibus
rapi,ac in litora nonnunquam tranſportari aduerſa.
Indeque ſuccino nomen, quod pini arboris ſuccus
eſſe credatur,argumento quod attritum pineum re-
fert odorem, accenſumque tedæ modo nidore fla-
gret. At liquidum primo ſtillare indicio quidem
ſunt quædam intus tranſlucentia. Porro ſuccinorum
tria eſſe præcipua genera literis proditum eſt. Pri-
mum, quod melleo colore conſpicitur: ſecundum,
quod Phalernum vinum: tertium, quod candidum

Geneſis. Plin. lib. 37. cap. 3.

Genera.

refert, quod & odore præstantissimum est. Præferunt quidam Phalernum, fuluum scilicet ac translucens consimili vndequaque substantia & concremẽto, ea tamen lege vt non nimio ardore flagret, sed leuem tantum ignis ostentet anhelationem, non autem igneum fulgorem adsequatur. Apud multos autem album odoris illecebra commendat. Rude quidem primum & austerum legitur, tandem vero adipe lactẽtis suis incoquitur, deinde expolitur. Porro quod ad succini virtutes spectat, infantibus pro amuleto ligari, lymphationibus prodesse, ac lotii difficultatibus, inuenio. Præterea in polline exhibitum albos menses, stomachi fluxiones, ventusque profluuia sistere, crebro didicimus experimento. Cor & cerebrum vel odoris præstantia propalam recreat. Ex melle teritur ad oculorum finiendas humiditates. Attritum & calfactum festucas, quisquilias & leuissima quæque allicit & trahit, præter Ocimi tamen surculos, quos autore Plutarcho, reiicit repellitque, vna etiam cum iis quæcunque oleo perfusa fuerint. Succinum leplasiariorum officinis charabe, barbara Arabum voce dicitur. Hoc genere & Lyngurium vel (vt aliis placet) Lyncurium contineri, coloris, substantię & proprietatum congenea germanitas, multis persuasit: forsitan enim fuerit secundi generis, hoc est, Phalerni ruborem referentis species quædam ardentior. Fabulosum omnino esse suspicio est, quod plerasque Gemmarum perscrutatoribus videtur, Lyncurium ex Lyncis animalibus vrina harena mox à deiectu contecta, Solis deinde ardore concreta ac durata consistere.

Probatio.

Vires.

Lyngurius.

De fictitiarum veris Gẽmis differentia & dignoscendi ratione.

CAP. XXVII. & vltimum.

NOn mediocrem fidei ac maiestatis partem Gemmis ademit de republica pessime meritorum hominum pertinax auaritia & luxus. Quandoquidem

inde factum est,vt tam subtili dolo fere omnis gene-
ris Gemmæ adulterentur,vt a fictis veras dignoscere
vix sit aliquis modus. Sunt quippe qui ex veris,at vi-
lioribus, alterius generis lapillos ementiuntur: vti
iam vsus percrebuit multo contumacique igne Sap-
phiro Adamantem fingere, & tanta arte imitari, vt
multis hic fucus non raro imposturam faciat: vo-
cantque album Sapphirum. Quibus longe pernicio-
siores sunt,qui nitro,vitro,ac aliis vilissimis materiis,
adiecto coloris mendacio,optimas ita æmulantur,vt
sua nequitia naturæ opus,sagacissimamque &inuin-
cibilem artem,tantum non assequantur, qui vtinam
a republica amandarentur: suis namque id genus
fallaciis tam huic quam autoribus qui solerti studio
& diligentia de verarum Gemmarum natura & viri-
bus doctissime disseruerunt, ita quidem imponunt,
vt dum qui ementitas decepti, pro germanis eme-
runt,easque iis non esse præditas facultatibus depre-
hendunt, quibus philosophi naturales donatas esse
confirmarunt,& Gemmas & de ipsis definientes au-
tores vel vilitatis, vel mendacii, atq. temeritatis da-
mnent,vel etiã plerunque male audiant qui certissi-
mas absolutissimasque commendant. Vt itaque im-
postorum vitari queant scelestissimi fuci, paucis
Gemmarum probandarum rationem persequi li-
bet,vbi primum te monuerimus & has multo æuo
senescere, proindeq. & gratiam & vires sensim mul-
tis seculis deponere. Pellucentes igitur lapilli sere-
no ac matutino cęlo,omnino autem in horam quar-
tam probari debent. Re namque compertum est iis
horis ac aeris constitutione penitius longe introspi-
ci posse quicquid vitii habeant. Porro & pondere in-
ternosci comperio, quanquam & hic diuersas mul-
tum authorum esse sententias animaduertam. non-
nullis enim placet generosas grauiores esse: aliis cõ-
tra sentientibus, eas scilicet leuissimas minimique
pon-

Gemmas tandem senescere.

Hora probandis Gemmis opportuna.

Pondus.

ponderis esse, quod & facto periculo deprehendi. nec id citra rationem fuerit, vel hoc præsertim nomine quod fictitias cum ab ignobiliori, adeoque & minus efficaci gente, tum ex longe obscuriori ac magis terrestri substantia fieri palam sit, quibus etiam Plinius adstipulatur lib 37. cap vlt. *Experimenta* (inquit) *pluribus modis constant. Primum pondere grauiores sentiuntur. Post hac corpore: fictitiis pustulæ in profundo apparent, scabritia in cute & capillamento, fulgoris inconstantia*, &c. Quibus coram ostendere videntur, quod a falsis intelligat veras pondere superari. Cui & id suffragatur quoque, Margaritas præfert, quæ minus graues sunt. Examinantur denique & corpore. Ementitis quippe bullo in profundo comparant, quas & scabra cute & capillamentis, staminum tenuissimorum instar intercursantibus, conspicias: fulgore item inconstante atque iniucundo, nitore videlicet priusquam aciem complectatur elanguido. Certissimarum si quidem splendor colorve non in facie tantum (vt in adulterinis) sed & per omne corpus, quibusuis etiam forma & situ gratissimæ iucundissimæque visuntur, ceu scilicet ad sui decoris spectaculum blanda quadam oculos alliciant comitate: quo namque diutius inspiciuntur, hoc magis delectant, ac gratiæ non inefficaci illicio obtutus explent. Laudatę item limam non capiunt: vt vel hoc solo veras a falsis dispescere mangonum magna pars norit Sunt tamen qui Smaragdum & Topazium excipiant. Deinde & ignibus propinquæ non spuriæ, illæsæ euadunt: excepto tamen Chrysolectro ignium rapacissimo. Ad hæc duriores maxime commendantur, nimirum quod lapidi propria sit durities. Quod autem ad optimarum delectum pertinet, æqualibus cauas vel exturbantes postponunt. Oblongas quadratis prætulit antiquitas: verum nunc anteponunt quadratas, vt quibus angulosis minima olim fuerit autoritas, nunc versa

Generosæ minoris ponderis.

Bullæ ementitas ostendunt. Fulgoris inconstantia.

Argumentũ a lima.

Experimẽtum ab igne.

Laudatorũ electio.

vice clarior ſit gratia. Illas ſequuntur quæ lenticulæ forma, deinde quæ triangulæ. Omnium vero nouiſſimæ æſtimantur rotundæ, quamuis forſitan omnibus præferri deberent ſi figuræ rationem ſpectes.

Epilogus. Noſtris vero his lucubratiunculis ad vmbilicum tandem perductis, poſtremo te quoque beneuole lector admonere viſum eſt, nil tibi mirum eſſe debere, quod Gemmas quandoque maſculino, aliquando autem fæminino genere ſcripſerim, nimirum cum vtroque genere ac promiſcue illas collocari apud claſſicos autores crebro legere ſit. Cuius quidem rei vel vnicus mihi teſtis & autor eſt idoneus, Galenus ille Medicorum ab Hippocrate abunde princeps lib. 9 ſimplicium pharmacorum.

CLARISSIMO AC ERVDITISSIMO VIRO FRANCISCO RVEO MEDICO,

Insulis artem Apollineam profitenti, frater Paschasius Balduinus canonicus Phalempinensis S. P. D.

Hac Epistola super his duobus Ruei libris iudicium continetur primum: deinde de Hebraicis Gemmarum nominibus, deq; earum admiratione, vsu, abusu, & viribus tractatur.

PErlecto libello quem de viribus ac natura Gemmarum nuper elaborasti, non potui tibi non gratulari optime Francisce, hoc a te argumenti genus esse tractatum ac illustratum, tum quod tuam professionem non dedeceret eiusmodi studiorum inquisitio, tum quod nos quibus potissimum sacris operam nauare opus est, permolesta animi anxietudine atque labore leuaueris. Ea enim nonnihil ad sacra pertinere nullus reor inficias ibit, quum tam sedulo ac serio illis interserantur, ac ordine disponantur. Atque penitius ista exquirere, quia per varia prophanorum scripta disperguntur, atq. ea mente ab eis explanantur, vt ad temporale commodum proficiant, per ocium nobis non conceditur. Sed & pontificiis decretis plus nimio eisdem incumbere vetamur, cogimur quoque præscriptis diuinis sacras euoluere literas: *Scrutamini scripturas*, inquit ipse sacrosanctorum oraculorum conditor, *Quia vos putatis, in ipsis vitam æternam habere*, &c. Quod vero Ioannis

Apocalypſeos locum tibi potiſſimum delegeris, ibiq; traditum ordinem tenueris, ac deinceps cæterarum Gemmarum quæ celebriores habentur, non omiſeris elucidationem, maxime probo. Certiſſimum enim ac ſolidiſſimum locum qui in diuinis literis habetur, & qui tuo congrueret inſtituto ſelegiſti, vtpote cuius interpres & autor idem eſſet, de quo ambigere nepharium ſit. Illa autem nomenclatio quæ in Exodi libro digeritur cap. 28. incertior ob variam interpretum tranſlationem, & diuerſas ſcriptorum opiniones habetur. Si voces Hebraicæ perinde compertæ eſſent, atque Græcæ, nulla fuiſſet eligendi ratio, niſi forte quia hæ ad ſacerdotalium ornamentorum ſplendorem, illæ autem ad ciuitatis diuinæ cultum & ornatum pertinēt. Nunc quia Hebraicus ſermo pauciſſimis fuit agnitus, qui externarum linguarum habuere peritiam, tum ob venuſtatem, tum ob ſolitariam Hebræorum vitam, qui ab aliis gentibus ſegregati, earum commerciis rarius vterentur. Græcus autem tam nobis familiaris vt in quotidianum vſum noſtrum tranſierit, merito quod ſic vſitatum habetur, præ altero tibi in explanationis materiam ſumpſiſti, ne ambiguis fundamentis iactis totum quod ſuperſtrueretur, vacillaret. Hebræi ſiquidem maxime huius ætatis, tanta caligine in horum notitia cæcutiunt, vt pluſquam talpas exoculatos credere fas ſit: niſi forte quorundam lapillorum Hebraica vox in externam linguam deriuata antiquæ veritatis veſtigia etiam cæteris nationibus reliquerit, ac inde a primis auis ad nos vſq. permanarit illorum incolumis nomenclatura. Quorum præter Sapphirum qui ipſis vniuoce quoque dicitur, & Iaſpidem *Iaſeph* nominatum, nullum crediderim hac ratione cognitum: tametſi etiam in Iaſpide aliud interpretes nonnulli ſentiant, eundē in Beryllum vertentes, cæterorum nomina ad linguam noſtram tranſlata variant, aliis

Hebraica nomina Gēmarū.

Sapphirus Iaſpis.

aliis alia suspicantibus. Vnde non satis compertum habetur, an idem diuus Ioannes sacris illis gemmis antiquitus per Mosen proditis alludere vel conuenire voluerit; quandoquidem in nominum descriptione cum interpretibus antiquis non plurimum dissentit, hoc est, tantum in carbunculo, achate, Ligurio & Onychino, quarum vice Chalcedonium siue Carchedonium, Sardonychen, Hyacinthum & Chrysoprasum constituit, vt non satis liquidum sit de interpretum fide, quum iam omnis illorum versio in dubium a nonnullis vocata sit. Arbitror tamen illum non eosdem lapillos adiicere voluisse, quum onychis, qui apud Mosen inter duodecim Gemmas memoratur nullam mentionem fecerit, quem plerique omnes in eo nomine ab Hebraica voce *scoham* tralatum vocitant: nisi forte Sardonychem idem Ioannes pro illo statuerit, quod Iosephus facere videtur, cuius onychyni lapilli in tuo opusculo vix recordatus es. quum tamen præ cæteris in veteri instrumento eius mentio frequentius repetatur. Arbitror id consulto tibi accidisse, quod malignioris sit naturæ, nec inter celebriores Gemmas supputetur, neque tantæ sit dignitatis & vsus vt curæ tibi fuerit illum enucleatius explicare. Quod idem in Lyncurio, quem nostrates theologi aut physiologi Liguriũ appellitant efficere visus es, nisi quod succini naturã demonstrans eius aliquantulum memineris. Porro cæterorum qui sacris libris continentur, quos tamen Apocalypsis non habet, gaudeo te nõ fuisse oblitum, quatenus non minus e re theologica fuerit, hos noscere quam illos. Carbunculum & Achaten Exodus liber cap. 28. atque Ezechiel nobis exhibent, adamas quoque ab eodem Ezechiele cap. 3. & a Zacharia vsurpatur, quamuis hoc potius interpreti Latino quam veritati tribuerim. Neque enim Hebraicus sermo ibi permittit Gemmam omnium nobilissimam intelligi: quum durities indidem tantum,

Probatio.

Virtutes.

non præ signis eminentia petatur, vt etiam fit e silice illic memorato. Intellexerim itaque pro illo aliquod saxi genus: quod etiamnum Græcus interpres ostendit, in petram eam vocem vertendo. Sunt qui in Exodo ac Ezechiele loco Iaspidis adamantem collocent, tanta est Hebræorum oculis offusa caligo. Necnon sunt alii, qui pro vitro, quod Iob cap. 28. ab interprete positum est vocem Hebraicam Zecucith. in adamantem vertendam autument. Idipsum pene in omnibus Gemmis reliquis vsuuenit Hebræis vt subinde nouam vel aliam pro alia excogitent: sic sunt cæci errorum magistri, quibus illæ diræ a sacro Psalte profusæ imputantur. Obscurentur, inquit, oculi eorum ne videant. Est quoque eodem cap. Iob vocabulum, quod in Corallium trahunt, quum nusquam in sacris habeatur: id autem est pro quo, excelsa, traduxit interpres Latinus, minus considerate vocem Hebraicam pro altera sumens. Inuenimus quoque alteram vocem, in eminentia, in eodem capite versam quam etiam volunt esse cuiusdam Gemmę symbolum, Gabis ea dictio scribitur. Hæc autem dixerim, vt tuum consilium approbem, qui diui Ioannis Gemmis explanandis, reliquas etiam vsu & dignitate celebriores non omittendas censueris, inquies eas quæ sparsim in diuinis literis leguntur, tametsi clarum non sit, quæ sint verisimile fuerit contineri. Non abnuerim tamen illud primum seculum, quo sacræ conditæ sunt scripturæ, hoc est, Mosis ætate, nõ vsque adeo fuisse edoctum, vt omnium Gẽmarum pernouerit naturas & vires, quum inficiari non queamus, illud tunc primum omnem ruditatem exisse, & perspicuum sit ab ætate Plinii, non parum immutatam esse earum gemmarũ æstimationem, & quibusdam non parum precii accessisse, quum eo tempore primum vel secundum dignitatis locum obtinerent vniones, nunc autem vix quartum sortiantur, H S. id est,

Gabis.

Gemmarum admiratio.

est, sestertium centies vna Cleopatræ Ægypti reginę Margarita: quæ summa non minus æstimatur ducentis & triginta quatuor milibus trecentis quoque & septuaginta quinque ducatis. Potuerunt itaque eo rudi seculo Adamantes & nonnulli alii lapilli primæ nunc indicaturæ fuisse ignoti: & qui maxime tunc dignitatis fuere, temporis accessione, nobilioribus cedere cœperunt. Ecce quo me protraxit tuus de Gemmis & lapillis operosus labor. Cernis quis tandem Epistolæ finis erit, si cuncta ex amussatim pergam edicere quæ fœcundum hoc tuum argumentum parere possit, si mysticas a singulis Gemmis significationes eruere parem: si duodecim fundamenta his lapillis ornata, portasq. singulis Margaritis extructas, theologorum more, ad morum fabricam & sacramentorum expressionem trahere velim. Quem hæc contemplatio, atque tam decori habitaculi adumbratio, ad vitæ purioris splendorem non pertrahat? quis prauos mores ad rectitudinis lineam huius ciuitatis tam speciosæ desiderio non corrigat? quis tam obesæ mentis & hebetis ingenii, qui non ex his perpendat, quanta mundicie præpollere debeant ciuitatem tantis ornatam miraculis ingredi cupientes, quum nihil coinquinatum, vt palam diuus ipse Ioannes asserit, in illam recipiendum sit. Iam paulisper non pigebit animum attendere in eos, qui horum lapillorum gestaminibus gaudent onerari, vel vt se ad exercitia spiritalia inde promoueant, quod in illis mirificis vestibus quas sacerdoti magno apparatas legimus, factum credimus: vel vt eorum fulgoribus sese venditent, apud vulgus ignobile gloriosam quampiam ex his captantes, & quiddam diuinum sibi arrogantes, quod Tyrio regi impingit propheta Ezechiel, quem in medio ignitorum lapidum ambulasse suggillat: de quo paulo ante dixerat. *Eo quod eleuatum cor tuum quasi cor Dei.* Et post, *Omnis lapis preciosum ope-*

Gemmarum precium.

Contra luxū in gemmis gestandis.

rimentum tuum. Eiusmodi homines quis non fateatur degeneris esse animi, qui propriis ornatibus priuati, hoc est, virtutibus denudati, exoticos & externos cultus asciscunt, tiaras, digitalia, cingulos, & quid non, frequentissimis lapillis infarciunt? perinde ac si in illos vertendi essent, animi natiua ornamenta fastidientes. His hominibus si vel mentis mica inesset, cura diuersa, ea nimirum quæ omne facticium & commentitium aspernatur, in primis appeteretur, qua honestos mores illis ipsis lapillis designatos induere satagerent. Excellens quidem naturæ opus & non exiguum miraculum est Gemmarum natura & vis, si spectetur materiæ temperamentum & quædam lucis cum elementari crassitie copulatio, & eo præcellentius quo durabilius: & tam est mirabile, vt ipsa naturam suam totam vim in earum opificium collegisse ac effudisse videatur. Quamobrē has gestaturis, quia summopere intuentium oculos alliciūt, expedit, vt in cuiusdam insignioris operis symbolum aut signum adsumantur, quo mens haud in paucis naturæ gradibus illas antecellens vegetior, & ad suæ operationis promptitudinem accommodatior reddatur: & ad æternā beatitatē, ad quam benignus cōditor illā destinauit, compendiosius perueniat. Hoc præcipuum horū lapillorū munus crediderim, quod si defuerit, indignum prorsus celsitudini humanę gestamen poterit iudicari, ne vnde corpus quod corrūpitur ornatum aucupatur, inde maius dispendium animus cęlestib. natus incurrat, & ne nimio lapillorū fulgetris addictus, lapideus etiā ipse animus euadat, ac proinde a sua conditione decidat: nec ab iis honoris subsidium quærat, quib. ipse opinionem honoris elargitur. Hac ratione agnoscant reges & pontifices, & quicunque horū gestiunt adiacenti luce gloriosiores apparere, eorundem vires, illasque ad animi vegetationem transferant, vt in Sapphiro sit castitas &

Admiratio earum rursus, & gestatio 1ita qua.

calo-

cælestium amor, in Carbunculo ardens charitas, in Adamante iustitiæ constantia, in Smaragdo facilis humanitas, & in cæteris simile aliquid quod menti virtutem tribuat: ne quiddam simiaticum referant, hoc est, ne sicut simia in purpura fastum quendam ostentent, & se ridendos præbeant. Nolim tamen salubres Gemmarum vires attenuare, corporibus humanis oppido quam profuturas, si commode illis applicentur. Quas vires & proprietates vt reliquarum rerum, corpori humano conducibiles, fuerit physicorum vestigare: illa vero signa quæ mentem moueant, theologorum: vt in eadem re tractent medica physici, & diuina theologi, atq; sic vnumquodque membrum in mystico Christi corpore, suo munere digne perfungatur. Vides optime Francisce, tui libelli lectione me non parum fuisse delectatum, qui tot verbis gaudium testatum reliquerim, & affectus hos velut œstro percitus, vel potius numine afflatus ediderim, ne prorsus perditum laborem tuum autumes. Nam si eiusmodi fructus neutiquam sequantur, frustra fuerat a sacris tuum argumentum petisse. quandoquidem luce clarius est in his Gemmas esse memoratas non vt corpori decorando seruirent, sed animi virtutibus vel conquirendis vel conseruandis proficerent. sed neque alioqui plurimum decuisset eundem libellum cuius ἱερουργῶν dicare, quibus sacra tractare semper incumbit: sed neque me censorem statui oportuisset, cuius vires tantę rei expediendæ impares sunt. Non pauca etenim e philosophorum adytis, nonnulla e theologorum placitis in medium deduxisti, de quibus certum ferre iudicium difficile fuerit, quando nec summus philosophus possit omnibus his sufficere, & theologus interdum conniuebit, nonnunquam dissimulabit modo nihil sit oraculis cęlestibus ac ecclesiasticis dogmatibus repugnans. Eiusmodi sentimentorum nonnunquam

Vires naturales.

narratorem non aſſertorem ſuſpicio, quod habeas non infimos autores quibus acceptum feras quod expromis & quibus te tuearis, quum liberum ſit in plerſque vtranque partem fouere. De quibus nunc eſſet longius quicquam diſſerere, præſertim quum probe calleas quid intus habeam. Relinquo ſua aſtrologis apoteleſmata, theologorum turbam non modo refragantem, ſed manibus pedibuſque illo adrepentem interim diſſimulo, de quibus nihil mihi libet nunc ſcribere, quando prolixior ipſe fuerim quam putaueram, prȩſertim tibi occupatiſſimo, cuius ſeria interpellare, piaculi quiddam refert. Vale.

FINIS.

ALARDVS RVEVS ETIAMNVM puer, Patris obseruandissimi libellum Lectori commendat hoc Elegiaco.

Qui legis inuisi conuiuia cruda Thyestæ,
Discerptumq; vagis curribus Hippolytum.
Oedipodemq; oculis captum: structamq; venenis
Medeam, regum bellaq; ficta legis:
Qui legis Harpyias, Centauros, Gorgonas, Hydram,
Quid nisi monstra, precor, prodigiosa vides?
Talia quæ cruciant animum male sana facessant,
Quæq; virum sapiant perlege scripta Patris:
Hic vim gemmarum tractat, quæ cognita longe
Illarum vincit commoditate decus.

Eiusdem ad Patrem integerrimum Epigramma.

Ecce pater volitant totum tua scripta per orbem,
Docta per æternos scripta legenda dies:
Nempe tuo exemplo me nostrum nomen in auras
Spargere vis: tutum nunc mihi pandis iter.